

Hazacsent életek

Recsenyéd és Szatmárnémeti, Marosvásárhely és Gyergyószentmiklós, Losonc és Újvidék – hozzászokhattunk, és ma már szerencsére nem is ad okot oktondi értetlenkedésre –, hogy magyar jelességek évkönyvébe belelapozva Romániához, Csehszlovákiához (majd Szlovákiához), Jugoszláviához (majd Szerbiához) tartozó helységnevet is találunk egy-egy kiteljesedő életpálya kezdetén a magyar történelem sajátos alakulása folytán, most történetesen a fentieket. Hébe-hóba olyan különlegességgel megspékelve, mint ezúttal az, hogy – vallomásából kiderül – nagyon kevés hiányzott, és Pálos Zsuzsa Breslau/Wrocławban látja meg a napvilágot 1945-ben Budapest helyett.

Mégis különbözik ez az évjártat mindegyiktől az 1928-asoké óta, akikkel elindult sorozatunk, melyben maholnap másfél ezerre kerekedik a vallomástevők száma. Az osztrák Radstadt, Klagenfurt, Feldbach mellett a német Deggendorf, Roththalmünster, Wismar, Cham sorakoznak, a bajor Veldennel együtt, hetvenedik életévük küszöbén pályaösszegző megnyilatkozásra felkért szerzőink – művészetben, tudományban, sportban nagyot alkotók – szülőhelyeként. És még a következő évnek is lesz olyan szülőtte, akit idegen ég alól – szerencsére – hazacsent mégis a reménykedés, Feffernitzből. Legalább itt említtessenek kellő nyomatékkel érdemei, még hetven előtt kettővel, hiszen enélkül nem lenne Napút és Napkút sem – merthogy Sal Antal (alias Szondi György) házigazdája a leendő hetvenesek évkönyvének és találkozójának.

Tudjuk jól, milyen, a fináléjához ért apokalipszis fenyegetettsége volt az, amely elől a féltés világgá menetelre készítette leendő szüleiket velük, a jövő világra készülődő potyautasaival. Rettetés, gyász és félelem lakott a szívekben. Éles képe a körülményeknek egyikük, Beregi Péter világrajövele Pestújhelyen, egy kocsmá előtti padon, útban a félig lebombázott szülőotthon felé, mikor körülöttük az utcán temetetlen holtak heverték. A látvány, amit Toldalagi Pál örökített meg emlékezetes, *A hóba dermedt sok tetem* című versében. Egy másikban pedig a mindenkori hadviseltek alakját az egykedvű római katonában. Mikor kiürülnek a sorsok, mert ami tétnek látzott, elenyészett. Akár eme sok leendő apában.

A Flórián téren nemrégiben felállították újra a fogadalmi szoborcsoportot, amely Óbuda népének elhatározását jelképezte, hogy az emberéleteket faló 1738-39. évi járvány után új élet kezdődhet itt. Holnapi hetveneseinknek is ehhez fogható forduló adatott meg, hogy a földi élet színterére lépjenek, sokuk az ostrommal bevett, romos magyar fővárosban.

Félelem lakik a szívekben ma is. Fagyos páráként terjeng idebenn és ónos súllyal lezúdulva tapad tagjainkra az ostromlott várbán, melybe lélekvesztőkön kétségbeesett páriák igyekeznek, és világpusztításra elszánt halálcsempészek törekednek. Ahogyan Toldalagi Pálnak egy másik pontos verskezdő sorában áll: *„Nincs háború, csak itt-ott ölik egymást.”* Ellenszerét talán nem is kereshetnénk jobb helyen, mint azok körében, akiket az életre hazacsentek.

Bognár Antal

NAPÚT

Irodalom, művészet,
környezet

XVI. évfolyam 10. szám

A Cédrus Művészeti Alapítvány megbízásából kiadja a Napkút Kiadó Kft. Megjelenik évente tízszer.

Főszerkesztő: **Szondi György** Szerkesztők: **Bába Szilvia** (művelődés), **Babics Imre** (vers),

Balázs Géza (nyelvművelés), **Bognár Antal** (évkönyv), **Borbély András** (kisebbségek), **Elek Szilvia** (zene),
Hlavacska András (műbírálat), **Kovács Ildikó** (szöveggyűjtés), **Prágai Tamás** (próza), **Sebeők**
János (környezet), **Szondi Bence** (törtélem), **Vincze Ferenc** (dokumentum), **Wenhner Tibor** (művészet).

Szerkesztőségvezető: **Pintér Krisztina**. Napút-kör: **Csáji László Koppány, Csűrös Miklós,**

Doncsev Toso, Gráfi Imre, Hankiss Elemér, Jankovics Marcell, Dr. Koncz Gábor,

Radnóti Zsuzsa, Rakovszky Zsuzsa, Szörényi László (tiszteltetlelbeli konzulensek).

Alapította: **Masszi Péter**. Lapterv: **Gosztola Gábor**.

Szerkesztőség: Ady Endre Művelődési Központ, 1043 Budapest, Tavasz u. 4.

Telefon: (1) 225-3474 • Mobil: (70) 617-8231 • E-mail: napkut@gmail.com • Honlap: www.napkut.hu

A Cédrus Művészeti Alapítvány adószáma: 18110661-2-41

Nyomdai kivitelezés: Érdi Rózsa Nyomda. Terjeszti a Hírker Zrt. és az NH Zrt. ISSN: 1419-4082

Ablonczy László újságíró, kritikus, színingazgató.	147
Aknai Tamás művészettörténész	81
Alexa Károly irodalomtörténész, kritikus	97
Bachman Zoltán építész	59
Bánó Attila grafikus, újságíró, író.	67
Bárdos Jenő nyelvész, pedagógus	70
Benyó Judit költő, író, műfordító.	61
Bérczes Mária balettművész, balettmester.	74
Beregi Péter színművész	89
Birtalan Ferenc író, költő	110
Blaskó János szobrász- és éremművész	126
Budahelyi Tibor szobrászművész.	6
Buzek László röplabdázó, edző	145
Cholnoky Győző szerkesztő, kiadó	3
Czoma László újságíró, történész, múzeumigazgató .129	
Csáky Zoltán tévés újságíró	28
Cseke Péter szociográfus, irodalomtörténész.	4
Csepeli István fafaragó, népi iparművész.	141
Cserje Zsuzsa dramaturg, rendező	152
Déki Lakatos Sándor zenekarvezető primás.	140
Doboss Gyula irodalomtörténész	16
Duray Miklós geológus, politikus, közíró	107
Fábi Anna irodalom- és művelődéstörténész	24
Fericsán Kálmán pedagógus, helytörténész, kutató .75	
Földes László (Hobo) dalszerző, előadóművész . . .19	
Frankovics György újságíró, néprajzkutató.	12
Galánfi András népművész, fafaragó iparművész .36	
Giczy Csaba kajakozó, edző	120
Gosztola Gábor képzőművész, költő	15
Harsányi Gábor színművész, író, drámaszerző . . .94	
Issekutz Sarolta ügyvéd, etnológus.	122
Jahoda Ernő István formatervező	132
Kamocsay Ildikó író, műfordító	80
Kéri Imre festő- és grafikusművész.	50
Kiss Gy. Csaba irodalom- és művelődéstörténész .39	
Klaudy Kinga nyelvész	17
Kligl Sándor szobrászművész	20
Konrád Ferenc vízilabdázó, edző, fogorvos	55
Kónya Anikó pszichológus	167
Korcsmáros Péter operaénekes, tenor	165
Kovács István költő, történész, műfordító	135
Küllös Imola folklórkutató	111
Lőcsei Gabriella újságíró.	100
Makoldi Sándor festőművész, menyező.	124
Makrai Pál zenész, színművész	164
Makray Katalin tornász	41
Málik Irén textilművész.	84
Matzon Ákos képzőművész	57
Maurits Ferenc költő, festőművész	69

Mengyán András képzőművész, designer	36
Micheller Magdolna társadalomtörténész	32
Molnár Endre vízilabdázó, edző	109
Molnár Piroska színművész	144
Monori Lili színművész	146
Monostori Imre irodalomtörténész, kritikus	85
Muzsnay Ákos képzőművész	66
Ódor László tanár, művelődéstörténész, diplomata	104
Oláh Mara festőművész	137
Pálfy G. István újságíró	153
Pálos Zsuzsa színművész	143
Pardi Anna költő, újságíró	48
Patocska Mária ritmikuskimnasztika-versenyző, edző, koreográfus	155
Pléh Csaba szociológus	163
Raffay István szobrászművész	150
Romhányi Török Gábor irodalmár, műfordító	78
Rubovszky Éva könyvkiadó, menedzser	87
Sánta Ferenc hegedűművész	26
Sárándi József költő, író, újságíró	29
Sárközy Péter irodalom- és művelődéstörténész	95
Sárváry Katalin textilművész	43
Soósné Faragó Magdolna felsőoktatási szakértő, oktatáskutató, pszichológus	10
Suhai Pál költő, műfordító, tankönyvíró, esszéíró	7
Szakáll Ágnes festőművész	139
Szalóczy Pál újságíró, riporter, rádió- és tévébemondó	159
Szemethy Imre képzőművész	23
Szörényi László irodalomtörténész, kritikus, író	33
Szörényi Levente zeneszerző, gitáros, énekes, szövegíró	62 után
Sztevanovity Dusán dalszövegíró, zenész, dramaturg	63
Tátrai Zsuzsanna néprajzkutató	46
Tőke Péter Miklós író, festőművész	117
Trischler Ferenc szobrászművész	27
Urbán Tamás fotóművész	102
Uri István színművész	98
Vásárhelyi János designer, bútortervező	114
Veres András irodalomtörténész, irodalomszociológus, esztéta	72
Vonyó József történész	52
Wojtilla Gyula orientalista, ókortörténész, indológus	91
Zöldi László újságíró, médiatörténész, filmkritikus	161

Melléklet

Káva Téka - Napút-füzetek 90.

Szepes Erika: „Az innen-létből sohasem elég”
Lászlóffy Csaba: Iphigénie szerelme

NAPÚT

Irodalom, művészet,
környezet

XVI. évfolyam 10. szám

**Nyolcvanhét
jeles hetvenes**

CSEPELI ISTVÁN
ANYASÁG

Az igaz ember a Nap útját járja,
tartja a keleti mondás.

Enyhítő kortyokat
kutak kínálnak ez úton.

Haladjunk – kívánjuk kinek-kinek

2015-re is:

a Nap(k)út-műhely munkatársai

Cholnoky Győző

szerkesztő, kiadó (Budapest, 1945. január 21.)

Születésem napján kezdődik a zodiákus csillagjegyek közül a Vízöntő, és ez egyben – mint ahogy ősrégi, azóta elhunyt barátom édesanyjától megtudtam – Lenin elvtárs elhalálozásának dátuma. (Persze az idős hölgy nyakas kálvinista lévén nem a bolsevik guru iránti mély tiszteletből jegyezte meg a dátumot, hanem mert ő maga is e napon született.)

1945 – az év, amikor megszülettem a fővárosban, ahol még folyt a fegyveres perpatvar, kórházi elhelyezésről szó sem lehetett, szerencsére lakott a házunkban egy orvos, aki e világra segített. Nem voltunk sokan ebből az évjáratból, belőlünk az általános és középiskolában is csak egyetlen osztályt sikerült összeterelni, és úgy

láttam, az egyetemen is mi voltunk a legkevesebben. Viszont annál kezelhetetlenebb, mondhatni neurotikus társaság volt a mienk, pedig... A fentebb leírt évszám miatt kitüntetett évjáratnak számítottunk, pontosabban annak szántak bennünket. Visszatekintve az ötvenes, hatvanas évekre, meggyőződéssel állíthatom, hogy ennek az elvárásnak nem feleltünk meg, én magam bizonyosan nem. Más szerettem volna, mint amit a felsőbbség elvárt, sőt megkövetelt. Persze, mi tagadás, bennem is motoszkált az eredendő férfilustaság, de azért családom és néhány kiváló pedagógus, majd későbbi barátaim szelíd, de határozott ösztökélése valahogy szerencsére mindig visszaterelt a helyes útra: a tudás és a munka, és általában az érdem tiszteletére, az adott szó súlyára, de legfőképpen arra, hogy létezik, munkál felettünk, az emberek és az anyagi világ fölött egy sokkal nagyobb, örök erő. Ezért – Dsida után szabadon – megtettem, amit megtehettem: a könyvtárosságtól kezdve a tanításon és a minisztériumi tisztviselésen át, a munkában a legnagyobb örömet adó utolsó negyed század végre független szerkesztői, kiadói tevékenységéig bezárólag (?), nemcsak magam miatt, és bevallom, nemcsak azért, hogy családom, barátaim számára nyomot hagyjak magam után, és nemcsak azért, hogy érdemes felmenőimhez méltó legyek, hanem legfőképpen azért, hogy ha eljön az idő, tiszta lélekkel álljak az Igazságos és Örök Létező színe előtt.

Cseke Péter

szociográfus, irodalomtörténész (Recsenyéd – ma: Románia, 1945. január 30.)

1–23. Szociográfiai riportokat tartalmazó Forrás-kötetem, a *Víznyugattól vízkeletig* hátlapjára ezt írtam volt 1976-ban: „Hogy miért éppen ehhez az »előnytelen« műfajhoz ragaszkodom? Nem érzékelném eléggé a korlátait? A kérdések nem az enyéme; illő tehát, hogy legalább itt megköszönjem őket. És velük együtt a baráti tanácsot: aki így indul, annak egy életem át kell bizonyítania...”

Hogy sikerült-e? Írtam és fordítottam verset, a karcolatot és az elbeszélést is kedvemre valónak éreztem. Annak idején Kányádi Sándor prózaírásra biztatott, Szabó Gyula inkább a verset ajánlotta. Írtam annyi verset, hogy megtudjam: nem vagyok vérbeli költő. Ezért aztán nem esett nehezemre elhárítani Lászlóffy Aladár ajánlatát, hogy versekkel jelentkezzem a Forrásban. Ennyiből is kitetszhet, hogy későre találtam rá a magam műfajára, a szociográfiára, majd az irodalom- és eszmetörténeti tanulmányra. Minek következtében sokszor bizony az élet és az irodalom „harmadik helyezettek” érezhettem magamat. Most látom csak, micsoda előnyt jelentett számomra az a „hátrány”, hogy fiatal alkotói korszakomban nem kaptam meg az eredetileg nekem szánt buka-

resti irodalmi díjakat; hogy a nyolcvanas évek második felében a Securitate „azon melegében” vitte el még be sem fejezett kisebbségtörténeti kézirataimat; hogy a kilencvenes évek derekán sokan nem értették: *újságíróból* miként lehet valaki *egyetemi tanár*? Mit is válaszolhattam volna? Az *újságíróból/szerkesztőből* minden lehet, ha idejekorán felhagy... – a hírlapírással. Így szereztem a tudományműveléshez nélkülözhetetlen interdiszciplináris szemléletet.

*

24–43. Egy kis székely faluban láttam meg a napvilágot. Szüleim a homoródszentmártoni őszi vásár után keltek egybe 1938 szeptemberében, és már indultak is „szerencsét próbálni”: előbb Brassóba, majd 1940 őszén Kolozsvárra; kellett a pénz a földväsárláshoz, a házépítéshez.

Valahányszor elkeseredett, édesapám mindig így számlálta elő – világváltozásoktól kísért – „összeomlás-történeteit”: a második bécsi döntéssel odaveszett Brassóban szerzett vastengelyű szekere; amiért a *kicsi magyar világnak* nevezett kolozsvári négy esztendő kárpótolta ugyan, de ennek meg az ugyancsak négy esztendeig tartó szovjet hadifogság volt az ára; az 1948-as zavarításra ért haza az Ararát tövéből; alig építettük fel az eredetileg nyári szoba-konyhának szánt „kicsi házat”, jött a kollektivizálás, aztán '56, amikor jó komáival (egykori fogolytársaival) „kiállt” a közösből; majd „visszaállt”, máskülönben engem nem vettek volna fel a székelyudvarhelyi gimnáziumba.

Öt év Chicagóban, ugyanennyi Szibériában – ez volt gyepesi nagyapám

sorsképlete, amiről csak serdülőkoromban értesültem. Az Amerikai Magyar Közösség jóvoltából az idén eljutottam Chicagóba is; Szibériát egyelőre kihagytam; különben is részben már „átéltem” 1985 és 1989 között N. C. elvtárs Romániájában. Nagypámat a fejsze segítette az életben maradásban, édesapámat a kőműveskanál. No meg egy tábori lap, amelyikben édesanyám tudatta velem, hogy '44. június 2-án lebombázták ugyan a kolozsvári vasútállomással szemközti lakásukat, de ő engem idejekorán hazamenekített – magzati létem öntudatlan állapotában. Így hát most elmondhatom, hogy világra-jöveletem előtt megúsztam halálomat. Azon már a tengerentúlon gondolkozhattam el, hogy miként alakult volna a sorsom, ha dédanyám 1910-ben nem hívja haza majdani nagypámat. (Tizenketten voltak testvérek, a megszerzett földek mellől hiányzott a férfitő.) Az egykori chicagói magyar negyed mára teljesen felszívódott, illetve színt változtatott. Csak szakirodalmi feldolgozásokban találkoztam a Homoródmenti kivándorlók nyomjeleivel.

Édesapám kényszerű távolléte idején az „erdülés” kivételével édesanyámra hárult minden férfimunka: szántás, kaszálás, aratás, cséplés. Minden vágya az volt: ha felnővök, Kolozsváron végezzenek egyetemem. Ezt követően huszonkét esztendő t húztam le a falusiak hetilapjánál (eleinte Bukarestben, később Kolozsváron), és miután magam helyett embert állítottam, akkor mentem át 1990 nyarán a Korunkhoz. Más korszak, más történet, bár szorosban kapcsolódik az előzőhöz. A lényeg az, hogy akkor kerülhettem a Korunkhoz, amikor már megtorlásmentesen lehetett végiggondolni egyén és közösség gondjait, félelemmentesen lehetett újragalmazni kisebbségi sorsunk modellt-

értvényű tanulságait. Elképzelni is rossz, miként alakult volna 1990 utáni pályám, ha Gáll Ernő elgondolása szerint közvetlenül Ritoók János halála (1981) után kerülök a laphoz. „Szerencsémre” a fölöttes szervek hallani sem akartak a kinevezésemről. Így hát megúsztam a Gáll Ernőt követő főszerkesztő hisztérikus rémuralmát. Igaz, az 1986 húsvétjára megjelent *Erdélyi Fialatok* című kötetem terjesztésének a letiltását már nem, ahogyan azt sem, ami azután következett.

*

44–57. Egyetemi hallgató koromban a kolozsvári stilsztikai iskolát megteremtő Szabó Zoltán professzor műhelyében sajátítottam el a kutatómódszertant, de jó ideig nem vehettem sok hasznát ennek, mert Bukarestbe kerültem újságírónak. Már 1968 őszén be szerettem volna iratkozni a doktori képzésre, de az '56-os magyar forradalom vérbe fojtása idején kinevezett nagy hatalmú főszerkesztőm nem adta beleegyezését ehhez. Az adminisztratív akadályok végül is elhárultak, de mire disszertációm törzsanyagával elkészültem, akkorra már semmi kilátásom nem volt nyilvános védésére. Nem számíthattam a megyei pártbizottság, illetve a belügy engedélyére. Mégis nagy hasznát vettem annak a periódusnak. Mindenik esztendő januárjában – abban a hónapban vettem ki rendszerint a törvényesen járó évi szabadságomat – reggeltől estig a Központi Egyetemi Könyvtárban tartózkodtam, ahol nem értek utol a bukaresti üzenetek (a diktátor házaspár születésnapjára ünneplését illetően).

*

58–70. Ha már az elején szóba hoztam amerikai utamat és chicagói látogatásomat, hadd mondjam el azt

is, hogy első párizsi utamról hazatérve milyen következtetésre jutottam: annak a kiruccanásnak nem 2009 tavaszán, hanem valamikor 1968 táján kellett volna bekövetkeznie, miután az egyetemet elvégeztem. A dévai csángó magyaroknál tartott író-olvasó találkozó során hangzott el a hetvenes évek elején, miután az Amerikai Egyesült Államokból frissen hazatért Sütő Andrást és Domokos Gézárt ottani elményeikről faggatták: „Nekünk nem

Amerikában, hanem idehaza vannak elvégezni valóink...”

Ami engem illet: Amerikában is találtam munkát magamnak. Hogy az előkészületben lévő szülőföld-szociográfiámat (*Pegazus a háztetón*) a Homoród mentiek múlt század eleji kirajzásával gazdagíthassam.

Cseke Péter

Budahelyi Tibor

szobrászművész (Feldbach, Ausztria, 1945. február 1.)

Géplakatosként szakérettségizett 1962-ben, 1966–1982 között a Csepeli Képzőművészeti Szabadiskolában mestere Buna Konstantin, Misch Ádám. Húsz éven át dekorációs a Csepeli Vas- és Acélöntödében. Szerepet vállalt a Királdi Alkotótelep, a Győri Nemzetközi Képzőművészeti Szimpózium és Grafikai Biennále szervezésében, majd 1996–98 között a Zalaegerszegi Nemzetközi Alkotótelep művészeti vezetője. Több mint 250 kiállítást szervezett és rendezett.

Tagság szakmai szervezetekben: MAOE, Magyar Képzőművészek és Iparművészek Szövetsége, szobrász- és éremművészeti szakosztály; Magyar Szobrász Társaság; Symposium Társaság; Folyamat Társaság; Magyar Üvegművészeti Társaság; Csepel Képzőművészeti Egyesület. A dunaszerdahelyi Kortárs Magyar Galéria kurátora.

Egyéni kiállításai voltak 1979 óta hazai helyszíneken (Százhalombatta, Budapest, Dunaújváros, Paks, Nyíregyháza, Kiskunhalas, Érd, Győr, Tatabánya, Pécs, Kaposfüred, Sopron, Kapolcs, Zalaegerszeg, Balassagyarmat) mellett a norvégiai Altában, a németországi Sindelfingenben is. 2005-ben életmű-kiállításra volt (1975–2005) a Csepel Galériában, Budapesten. Legfrissebben a szlovákiai Dunaszerdahelyen, a Múvelődési Centrumban állított ki.

Munkácsy Mihály-díjat kapott 1996-ban. Számos munkáját díjazták, 2000-ben FIDEM Grand Prix-re érdemesítették (Weimar, Németország), és Szobrászokoszorú-díjra (Budapest). Idén megkapta Dunaszerdahely díszpolgári címét.

Budahelyi

Suhai Pál

költő, műfordító, tankönyvíró, esszéíró (Bezenye, 1945. február 4.)

Születésem története história és legenda egyszerre. A háború családi krónikája és személyes vízióm. Elképzelem vidékről felköltözött, pesti lakásukban éppen hogy megkapaszkodó, s onnan mindjárt ki is bombázott szüleimet, anyámat, a fiatalasszonyt, akit a vak előrelátás ekkor a paksi családi házba visszaküld,

a nagycsalád oltalmába, s akit félelme innen is kerget tovább, s fut a közelgő front elől, egyenesen a bizonytalanba – míg én, valahol útbán, a nyugati széleken megálljt nem parancsolok neki, és bezenyei jóemberek áldásos közreműködésével – egy kissé bizony meggondolatlanul – világra nem kívánkozom. Gondolom, a lángos csillog sem maradt el: a sztalinorgonák akkor szokásos tűzijátékával. Végül újabb menekülés, de most már hazafelé, Paksra, lovas kocsin, zabrálásokkal, kidöglő lovakkal. Nagyszüleim házában volt a szovjet csapatok postája, a nagy kavarodásban eleinte engem is valamiféle csomagnak hittek, és félretettek a többi közé – aztán mégiscsak öröm. És újabb szorongatások: beszolgáltatás, apám orosz fogságban, akkor még nem tudtuk: malenkij robot. (Eine kleine Zeitmusik.) Pár kis év, már az én életemben: első hat évem. Várákozás, aggodás, remények, s a nagy csalódás: apám megjövedele. Egy idegené. El kellett fogadnom. Belső emigráció. S felnövekedve, immár belülről a sürgető parancs megbéké-

lésre, elfogadásra. Egy életen át. Haláláig és tovább.

Dédnagyapám jó módú borkereskedő volt, virilista, a század elején autó vitte a szekszárdi megyegyűlésre. Én már egészen más körülményeket tapasztaltam, de az egykori gazdagság, a polgári jólét még megmaradt a család tudatában – annál nehezebb

volt megélni a szegénységet. Ráadásul nagyszüleim kuláklistára kerültek, és csak nehezen tudták teljesíteni a „beadást”. Az ötvenes évek közepén, amikor nagyszüleim meghaltak, maradék vagyonuk felosztott anyám és öt testvére között, el kellett adni a családi házat, amelyben addig laktunk – kiköltöztünk a település szélére, egy földes, szoba-konyhás házba. Apám hazaérkezése után még egy évig rendőri felügyelet alatt állt, addig nem hagyhatta el Paksot. Az év leteltével az akkori Sztálinvárosban kapott munkát. Eredetileg kárpitós volt, a fogságban kitanulta a lakatosszaktmát, élete végéig annál maradt. Így lett osztályellenségből sztahanovista.

Sokszoros ellentmondások között nőttem fel tehát, ehhez még hozzájárult, hogy anyám katolikus, apám evangélikus volt. Ezekbe a kérdésekbe apám nem nagyon szólt bele, de úgy gondolta, anyám elkényeztetett a távollétében, és neki kell férfit nevelnie belőlem. Ez számos konfliktushoz vezetett. Ellentmondásos volt az iskola is, ahol rendes marxista nevelésben

részesültünk, az első tanító nénim viszont már az anyámat is tanította, tehát nyilván nem azt gondolta, amit az ötvenes évek elején mondania kellett. Ez a sok különböző hatás mind ott kavargott bennem – talán ezek tették a gyermeket, ha igaz, gondolkodó emberré.

Egyik nagynéném Uzdon, egy Tolna megyei faluban volt tanítónő. (Petőfi négyökrös szekere innen indult és ment Borjádra, a Sas-kúriába.) A nagynénémnél töltött vakációk emlékezetesek maradtak. A „tanító néni” unokaöccseként kézről kézre adtak a parasztnénikék, minden jóval elláttak. E nyaralások során megtapasztalhattam az igazi falusi életet. De az értelmiségi létformából is ízelítőt vehettem, ekkor még groteszk, bár kreatív módon: nagynéném írógépén pötyögtethettem a betűket. Itt került először kezembe Ady Összes verseinek kötete is, valahogy ezzel is megperzselődtem.

Pakson végeztem a gimnáziumot, jó tanuló voltam, Pestre határozott elképzeléssel jöhöttem. A bölcsészkar magyar-történelem szakára iratkoztam. Az egyetem elvégzése után három évig a TIT-ben dolgoztam, majd egy épületgépészeti szakmunkásképzőben magyartanári állást vállaltam. A nyolcvanas évek elején kerültem át a Vas utcai kereskedelmi szakközépiskolába, ahol egykor Szerb Antal tanított. Ekkor még érezhető volt a két iskola közötti színvonalkülönbség. Mára ez a különbség, ha a mostani szakközépet az akkori szakmunkásképzővel hasonlítom össze, szinte el is olvadt – nem egyszerűen az iskola helyi sajátosságai, hanem az egész társadalom értékrendjének megváltozása miatt.

A szakoktatásban való szerepvállalásommal egyenesen a „frontvonalra” kerültem, de ennek mégiscsak

sokat köszönhetek, hiszen éppen a békaperspektíva itteni távlatával kerülhettem közel azokhoz a többnyire befelé megélt, de szinte folyamatos konfliktusokhoz, amelyeket teoretikus beállítottságom és az e tekintetben meglehetősen szűkös körülmények ütközése provokált, s amelyek, úgy tűnik, a felnőtt valóságismeretének és tűrőképességének edzéséhez még szükségesnek bizonyultak. És még valami: e homályos zóna világosságára a magamfajtájúak közül kevesen pályáztak, így azután se tolakodnom, se hajbókolnom nem kellett az érvényesülésért. Itt a magam szerény és függő módján, azt hiszem, mégiscsak a magam ura lehettem. Végül is Németh László tanácsát követve megpróbáltam a gályapadon műhelyemet berendezni.

A történelmi események, mondhatom, komolyan befolyásolták az életemet és gondolkodásomat, és nemcsak a szakma határain belül. Minden nemzedék úgy gondolhatja, vele kezdődik a világ: üres lapra kell írnia. Ma már tudom, az előző nemzedékek teleírják a lapokat, ha az ember kezdeni akar valamit, kénytelen az elődök szövegeit felülírni, akár egy középkori palimpszeszten. A történelmet tehát efféle palimpszesztként képelem: szöveg szöveg hátán. A mai technika azonban lehetővé teszi ezek olvasását is. A történelem kegyetlensége, hogy az előbbi metaforával folytassam, nem csak pesszimizmusra adhat okot, adhatja a reményt is – a szövegek véglegesén nem tűnnek el. A levakart betű átüt, „átvérzi a történelem szövetét”. Bármilyen véres is minden emberi történés, a nemzedékek kénytelenek párbeszédet folytatni egymással. Ember embernek felel.

Így képzelte irodalomtörténetében Babits is a költői hang vonulását. De

régen – némi leegyszerűsítéssel szólna – a korok, korstílusok mintegy bevárták egymást, szép sorban haladtak egymás után – ma a legkülönfélébb irányzatok versengenek egymással a klasszikus modernségtől a neoavantgárdon át egészen a posztmodernig. Ilyen viszonyok között az identitás, az irányzatok valamelyikével való önmeghatározás problémává válik, a babitsi „minden lemondás egy kis halál” értelmében minden választás lemondássá lesz. Mintha az irodalom legújabb kori változásai Borgesszel tartanának, s az idő elágazó ösvényeinek kertjében a fák hangja egyre erőteljesebben szólna: haladni, egyszerűen, minden irányban. A költészet három hangjáról beszélő T. S. Eliot is hasonlókat mond. A meditatív vers, a drámai monológ és a drámai párbeszéd ideáltípusát szembeállítva is arra a következtetésre jut, hogy az igazi költészet polifon: a szerző mindenütt jelen van és mindenütt rejtetik. Ma már – teszem hozzá – e bújócskajáték olyan kifinomult, hogy gyakran az álarcot rejtjük, arc és álarc helyet cserél.

A magam költészetéről félve nyilatkozom. Talán csak álarcokat faragok. Talán csak elrejtőzöm mögéjük, talán csak leteszem őket. Ilyen álarc

lehetne a költöző madaré is. Ezek, köztudomásúlag, csapatban járnak. A rajból-rajtól ki- és lemaradók esélye jóformán semmi. Mégis mindig akadnak ilyenek: télben rekedt gólyák. Pályámra emlékezve ezt a képet szívesen elvállalnám: ha felrepültem, magamban szálltam, a csapat konok alkati törvényei szerint, de (önmagammal is) többnyire szemben. Ez volt az ára – tűnődöm – a megmaradásnak? Az ismerős idegenség, e furcsa besorolhatatlanság? Mely mégis összeköt?

***

Mindezt éppen tíz éve, hatvanadik születésnapom elé, egyik kötetem utószavaként írtam. Ebből veszem. Utószó ez is, immár egy újabb évtized summájaként. Mi történt mindeközben? Csak ami korábban is. Jóformán semmi és minden. Összeadódás, kivonódás. Egy hosszútávfutó visszatekintése. Barátok, szerelmek, búcsúzások. Testvérek. Társak. Lányom és unokáim. Köteteim. Beérés-beérkezés. Állandó gyorsulásban, gyorsuló zuhanásban az egykor fölhajító föld felé.

Suhai Pál

Soósné Faragó Magdolna

felsőoktatási szakértő, oktatáskutató, pszichológus (Szada, 1945. február 6.)

Előbb az életemről szólnék dióhéjban, ez alapján talán jobban érthető az elmúlt hetven év, sorsunk, sorsom értékelése.

Pécelen, 11 gyermekes nagycsaládban nőttem fel. Anyám tanítónő, apám könyvelő volt. A középiskolát Cinkotán végeztem, az egyetemet pedig – előbb a magyar-pedagógia szakot, majd később a pszichológiát – Budapesten, ahol azóta is élek. 25 évesen mentem férjhez. Férjem gazdaságpszichológus

és szervezetfejlesztési szakember. Lassan 45 éve vagyunk házасok. Három gyermekünk van. Négy éve született meg az első unokánk, két év óta pedig egy másik tündéri kisfiúnak is örülhetünk.

A munkám a felsőoktatáshoz, ezen belül a hallgatók pályaszocializációjához, majd a pedagógusképzéshez kötődött. 1969-től két évtizedig kutató voltam. Az első öt évben munka mellett szereztem meg a pszichológia szakos diplomámat, s szültem az első két gyerekünket is. A második öt évben doktoráltam, s megszületett a harmadik gyerekünk, akit veszélyeztetett terhesként, jobbra fekvé hordtam ki. A harmadik öt évben szereztem meg a kandidátusi fokozatot, a negyedikben lett végre háromszobás (tanácsi) lakásunk, öt lakáscsere után.

1989-ben kerültem az oktatási tárcához, ahol szintén két évtizedet töltöttem el, felét főtanácsosként, a másik felét nyugdíjasként félállásban, közte egy rövid (másfél éves) egyetemi tanszékvezetői intermezzóval. A minisztériumban a tanárképzés tartalmi, majd szerkezeti újjáformálása volt a munkám súlypontja és legnagyobb eredménye is. Önként vállalt feladatként gondozója voltam a hallgatói tanácsadás, a fogyatékos hallgatók támogatási rendszere, különféle mentálhigiénés, egészségfejlesztési projekteknek. Ezzel párhuzamosan többféle főiskolán oktatói, ill. kutatómunkát is végeztem. Publikációim száma a negyven év alatt kb. hetven-nyolcvan tanulmány, emellett három önálló könyvem és két általam szerkesztett tanulmánykötet jelent meg.

Hét éve elütött egy autó, ami az élet értelmének felülvizsgálatára, majd egy régi álmom megvalósítására készítetett: félig újra vidéki lettem. Mostanában a kisunokáim mellett a tavasztól őszig folyamatosan virágzó pihenőkert kialakítása és fényképezése a legnagyobb öröömöm.

A fő hobbim a komolyzene. Tudok zongorázni, húsz évig énekeltem kórusokban, énekelni is tanultam. A csúcspont a Budapesti Madrigalkórus volt, amellyel egy hónapos külföldi turnén is részt vettem. De aztán jöttek a gyerekek, és az éneklés abbamaradt. A többi művészeti ág, a kézművesség, lakáskultúra is mindig érdekelt. Régebben kerámiáztam, ma szabok-varrok, barkácsolok.

Az emberi természet, a sorskérdések, a családi, baráti kapcsolatok is nagyon fontosak nekem. Olyannyira, hogy apánk születésének 100. évfordulója ünnepeléskor én inspiráltam testvéreimet a Faragó család történetének megírására, amelyből egy általam szerkesztett és kiadatott, szép kivitelű kötet lett. A teljes elmúlt század tükröződik benne a tizenöt életsorson keresztül.

A korszak hatásainak számbavételét e „családragényünk” indította el. A fő tanulság számomra: a háborúnál, üldöztetésnél nagyobb bűn nem létezik!!! Elgondolkodtató volt gyermekkorunk egybehangzó értelmezése is. Nekünk a szüleink és általában a felnőttek hallgatása volt az általános tapasztalatunk, amiből az az álságos érzésünk fakadt, hogy nincs is elnyomás, csupa jó lehetőség vár ránk. Ezáltal naivak és optimisták lettünk.

Hogy milyen nehéz sorunk volt, azt alig vettük észre. Csak felnőttként döbentünk rá szüleink szenvedéseire, amikor apánk titkos aktáit láthattuk az embert próbáló igazságtalanságokkal. Ennek fényében helyállásuk még inkább csodálkozásra és gondolkodásra készített: honnan volt ez az erejük? És hogy én vajon hasonló lelkierővel éltem/élem-e az életemet.

Néhány tisztázó kérdést tettem fel magamnak életutam értékelésével kapcsolatban:

- Legfontosabb talán, hogy ki lettem, mit is érek.
- Adyval szólva: „Vagyok, mint minden ember: fenség.” Egyedi, titokzatos. De hát minden ember különleges, így én csak egy vagyok a sok közül. Ez a tudat mások elismerését feltételezi, a békés együttéléshez (nem csupán a korábbi elcsépelet szlogen szerinti „békés egymás mellett éléshez”, sokkal inkább az „egymással” való együttéléshez, az együttműködéshez) szükséges toleranciának az alapja, amely egyik fő alapérték számomra. A tolerancia az odafordulással, figyelemmel párosulva pedig, mint tudjuk, „a szeretet előszobája”. Meggyőződésem, hogy mindez tanulható, így tanítható is. De jó is lenne, ha így működnének az iskolák, ha erre tennék a súlyt a pedagógusképzésben (amelyre azért látok itt-ott törekvést)!

- És vajon „mire vittem”?; vajon én többet értem-e el az átlagnál az életben?

- Talán igen, szociológiai értelemben legalábbis: a felső dekádba tartozom, diplomát, fokozatot szereztem, miközben szép családom, mára szép lakásom, szép kertem is lett. De – habár magam is sokat tettem érte – ez mégsem pusztán az én érdemem: a körülményeket is, és a tehetséget, adottságokat is kaptam. Ezért hálás lehetek a sorsnak.

- Miket is kaptam, s hogyan sáfarkodtam ezzel?
- Pályaválasztásom idején meg kellett békélnem azzal, hogy semmiben nem vagyok egyértelműen átütő tehetség. A sok testvér miatti rosszabb körülményeket is hátránynak gondoltam. Utólag értékelem úgy, hogy a sokféle irányban meglévő adottságokkal és a nagy család által megtöbbszöröződött tapasztalatokkal szerencsésnek mondhatom magamat. Az életem során talán sikerült ezt a sokoldalúságot jól kiaknázni, s jobbára mások javára fordítani.

- Vajon elismert ember lettem-e ezáltal?
- Ahogy magamat szoktam aposztrofálni: én voltam a szürke eminenciás. Sokat, az átlagosnál jóval többet dolgoztam, de csak azoktól kaptam megbe-

csülést, akik közelről ismertek. Magam nem menedzseltem magamat soha, mert ehhez túl naiv, részben túl „nyúl” voltam. Talán nem is lettem volna képes mások fölé kerekedni, vezetővé válni. A családi közösségi minta nem engedte. Ahhoz is „bölcsülni” kellett, hogy ezt belássam.

- Elégedett vagyok-e a sorsommal?

– Igen, elégedett lehetek. Persze ez nem jön magától, a lelki egyensúlyért naponta tenni kell. A szakirodalom sokféle módozatát ismeri az időskor megélésének. Ebből számomra az követendő, amely aktivitással, mások iránti szeretettel, elégedettséggel és mindenekelőtt örömmel párosul.

Székelyi György

Frankovics György

újságíró, néprajzkutató (Drávafok, 1945. február 9.)

Röpke történetemet Dráva menti falumról, a horvátok lakta Lakócsásról kezdeném.

Nagyapámék a „stricsevicsékkal” (nagybácsiók) egy nagy házában laktak, megosztva maguk között a házat és a gazdasági épületeket. Előtte minden bizonnyal „zadrugában” (nagy család) éltek. Mi sem volt természetesebb, hogy mindenki horvátul beszélt, hisz őseim azok voltak és maradtak egész életük során, azaz magyarországi horvátok, aminek magamat is tartom, és büszkén vallom azt. „Sztáric” (öreg nagybácsi) mesélt nekem a vitézi hős Kraljevics Márkó cselekedeteiről, így hát a horvát és szerb hősekről és azok megannyi szereplőjéről, többek között Sibinjan Jankórol, illetve Hunyadi Jánosról is információt szerezhettem.

Visszaemlékezésekből vált számomra ismertté, hogy „meneküléskor” születtem a szomszédos Drá-

vafokon, ahol anyám, nagyapám és nagyanyám befogadásra talált, ugyanis a falunkat 1945 februárjában ki kellett üríteni a közelgő front miatt, tekintettel a német balkáni hadtest előretörésére, és számolni kellett azzal, hogy egységei átjutnak a Dráván. Schutzmann „tete” (jelentése nagybácsi) mesélte, hogy neki kellett elmenni a

foki bábaasszonyért, ám kijárási tilalom lévén, az majdnem az életébe került, egy őrségben lévő bolgár katonának majdnem lelőtte. Szerencsére horvátjaim és a bolgár katonák megértették egymást. A bolgárok előtt még december elején oroszok jöttek vidékünkre. Nálunk a szobában egy orosz tiszt volt elszállásolva, aki anyám elmondása szerint csak tejet ivott, és a szoba egyik szögletében lévő tükörben nézegette magát.

Napjainkban a helyi plébánia Historia Domusát lapozva, a plébános,

Iselströger Lajos esperes bejegyzéseit olvasva, a német uralom alól felszabadító katonaságról írja, hogy az oroszok pár nap alatt átvonultak, s helyükre a „szövetséges” bolgárok jöttek, akikben nagyot csalódott, majd a jugoszláv partizánok, akiknek minden kellett, ugyanis rosszul voltak felszerelve, ruházattal ellátva. A helybeliek szóbeli közléséből tudom, hogy az esperes a szomszédos Potonyi-szőlők felett egy lelőtt amerikai vagy angol harci repülőgép katonáinak temetésén azt mondta: „Ma ellenségek, holnap szövetségeseink!” A temetésre a nyilasuralom alatt került sor, mire a plébánost több magyar érzelmű vezetővel együtt letartóztatták. A faluban, ha tudták is, de senkinek sem mondták, hogy Iselströger plébánosuk zsidó házaspárt bújtat. Plébánosunk igen összetett figura volt, ha szabad így mondanom, ugyanis az első világháború végén, a szerb megszállás idején a megszálló hatósággal gyűlt meg a baja; a baranyai háromnyelvű Olasz községben csak magyarul kívánt misézni, ami a hívők elégedetlenségét váltotta ki, s panaszra mentek a pécsi püspökhöz; lakócsai kinevezése előtt, búcsú napján misézett, prédikációjában elmondta, hogy a falu azért égett le, mert a helyiek összejátszottak a megszálló szerbekkel. Érthető, hogy erre felkapták fejüket a hívők, ám közben a helyi lazarista barátok sikeresen egyengették útját. A háború utáni reménykeltő években új reményekkel telve vezette a máriagyúdi Mária-kegyhelyre a környékbeli horvát falvak híveit. Az eladósorban lévő horvát lányok tölgyfaágacskákat vittek ajándékba a gyúdi Szűz Máriának, hogy jó férjet adjon nekik. Iselströgert a Rákosi-rezsim sem tűrte meg, mint a határsávban élő, a hatalomra veszélyes embert, az Alföldre internálták.

Szépszámú könyvtárát Baracson bezúzták. Apámnak volt kirendelve, hogy a könyveket a zúzdába vigye. Az iskolai udvarból, ahogy megláttam apámat a plébánia udvarán, odaszaladtam hozzá, és a könyvekből szentképeket válogattam ki magamnak. Az iskolában eldicsekedtem osztálytársaimnak, akik erre megrohanták a kocsira kerülő könyveket, sok szép szentképet találtak maguknak. A tanítónk, látva a történeteket, az összes szentképet összeszedette, és a kályhába dobatta velünk. Emlékszem, hogy pecsétgyűrűjét gyermekfejjel meg kellett csokolni. Unokatestvérem, Schutzmann Pista ezt játszva tette, húsz fillért kapott. Anyám unszolására egyszer én is megtettem, s már az adott pillanatban, ámde plebejuslelkem a mai napig berzenkedik emiatt.

Így teltek napjaim ott a Dráva mentén, amikor nagy volt a „beadás”, s a mi padlásunkra is eljöttek a rossz emberek, hogy a pótbeadást is teljesítsük, amikor vezetékes rádió ontotta a propagandát, s azt megelégelve a kukoricát morzsoló nagyapám egy kukoricacsóval úgy eltalálta, hogy örökre elnémult.

Egész nyáron klottgatyában és mezítláb jártunk, s ha a vízen nem is, de a tarlón nagyszerűen megtanultunk járni. Találgattuk, milyen lehet a boltban lógó Pick szalámi íze. Amikor meg rövidebb lett, jól tudtuk, hogy a doktor néni vásárolt belőle. Próbáltuk megsaccolni, hogy kenyér nélkül mennyit lehetne megenni belőle. Csak akkor ment el tőle a kedvünk, amikor azt hallottuk, hogy szamárhúsból készítik.

Ezekben az években a Dráva közelébe sem tudtunk menni, csak hallgattuk a róla szóló történeteket. Így többek között azt, hogy az egyik dédnagyapám a zajló jégtáblákon ugrál-

va átment a folyó túloldalára, majd az első háború előtt sokadmagával kivándorolt az ígéret földjére, Amerikába, ahonnan sohasem tért vissza, mert Betlehem város közelében, ahol munkát kapott, belefűlt a River folyóba, Felsőszentmártonban hátrahagyva öt gyermekét.

Más korok és más viszonyok következtek. Mint ismeretes, a sztálini Tájékoztató Iroda 1948-ban elítélte a jugoszláv partizánvezér, Tito magatartását, minek nyomán kíméletlen propagandaháború folyt hazánk és Jugoszlávia között. A magyar–jugoszláv határ innenső felére aknazárat telepítettek, a határ mentén öt kilométerenként határórlaktanyák épültek bunkerek sokaságával. A határ közelébe sem mehettünk, csak jó sokára, a forradalom után. Gyalog mentünk a Drávához, és csodáltuk a nagy folyót. Az egyik holtágban megláttuk a már korhadó kompot a vízben, a vízmester, Récsán Pali bácsi húzóhálót kerített elő, s azt meghúztuk, és sok halat fogtunk. Közben megfőtt a krumplipaprikás. Hazulról hoztuk az abba való krumplit, hagymát és szalonnát. Egyszerű, de nagyszerű volt.

Így kerültem aztán a budapesti szerbhórvát gimnáziumba, ahol szerb

nyelven tanultunk, majd képesítés nélküli nevelőként a falumba, ahol tanulóimmal néprajzi gyűjtéseket végeztünk, innen a pécsi Tanárképző Főiskolára, és ismét vissza a falumba, ahol néprajzi kiállítást rendeztünk a padlások zezugain felkutatott és összegyűjtött anyagból, majd a pesti gimnáziumban történelmet oktattam. Rá két évre a magyarországi egyetlen „horvát nyelvű oázisba”, a Magyar Rádió Pécsi Stúdiója horvát szerkesztőségébe kerültem. Jártuk a hazai horvát falvakat, elbeszélgetve az emberekkel. Időközben szerencse ért, egyéves (1974–75) belgrádi tanulmányi utam során több levéltárban folytattam kutatást. Néhány évre rá a tanárképzőre kerültem vissza oktatóként. Közben néprajzi gyűjtéseket végeztem, több mint húsz könyvet jelentettem meg szép hazámban, Magyarországon, és másik szép hazámban, Horvátországban. Jövőre jelenik meg négy horvát nyelvű népismereti tankönyvem és szöveggyűjteményem, a budapesti Móra Kiadó kiadja harmadik mesekötetemet.

Gosztola Gábor

képzőművész, költő (Pápa, 1945. február 9.)

*„...távozt megidéző
érkezőt veszíteni tanító tér...”
(Csak – önarckép felőled c. versemből)*

Pápán, '45 februárjában születtem – miközben szüleim a „felszabadító testvéri” csapatok elől menekültek –, a valóságos napot nem tudom, de a hónap kilencedik napját anyakönyvezték.

Az orosz csapatok utolérték őket is, ahogy az egész országot, családomat is szétzilálták; édesapámat elvitték, hadifogságba vetették. Édesanyámat testvéröccse felkutatta az országos vándorlásban, és anyám Pápáról gyalog vitt engem, pár hónapos csecsemőt a szüleimhez Ozorára.

Ozorán nőtem fel, ahol paradicsomi életem volt nagyszüleim védőszárnyai és értő nevelésük alatt. Édesapám – akit nem ismerhettem – le-

gendákkal körülszótt alakja egész életemen végigkísért. Csak a rendszerváltás után kaptam értesítést haláláról, addig csak sejtettük, hogy nem élte túl az orosz fogságot.

Édesanyám mesélte, hogy apám az alatt a néhány hónap alatt, amíg a kezében tarthatott, kijelentette: ez a gyerek festőművész lesz. Így hát elrendeltem – és beteljesedhetett.

Csak látszólag volt kacskaringós az út, valójában nyílegyenesen vezetett a rajzolás és festés rejtelmes birodalmába. Mindig, minden körülmények között, a leghetetlenebb élethelyzetekben is rajzoltam és festettem, a többi mellékes volt.

Kezdetben rajzoltam Ozorát, az engem körülvevő világot, és eltűnő képekkel gyakorlatoztam a Sió löszpartjain vízsugárral festve látomásokat.

Később a fővárosban festettem különböző albérletekben és különböző „otthoni” zsebkendőnyi szobákban kétféle méteres képeket, *Csöndtesteket... „míg alhatom vendégségben / jóhiszemű igényjogosult”* (emlékeztető az *Induló c.* versemből)

Semmilyen iskola és hivatalos hely nem érdekelt. Nem is érdekelhetett, merthogy a rendszer, amelyben éltünk, a velejéig hazug volt, így csak a kívüli maradást választhattam, a tengerentúlig is elmentem. Talán túl sokáig voltam „kívül”, a „belül” máig sem nagyon sikerült.

Igazán csak költő és író barátaimmal éreztem jól magam, akikkel Papp Zoltán, atyai pártfogóm ismertetett meg, sokrétű, egyetemi szintű oktatást tőlük kaptam (Balaskó Jenő, Nagy László, Marsall László, Novotny Vilmos stb.), tőlük tanultam a legtöbbet nagyszüleim és az ozorai tanárom (Gy. Horváth István) mellett.

Gy. Horváth István, gyerekkori tanárom volt az első, aki ráirányította a figyelmem: kutatni folytonosan a szellemvilág mélyebb rétegeit. Évtizedek alatt egyre határozottabban vált meggyőződésemmé, hogy csak ennek van értelme.

Vallom, hogy az igaz művész is „csak” médium, akin keresztül megnyilvánulhat a Teremtő ereje. Amikor festek vagy rajzolok, csak eszköz lehetek a kezében.

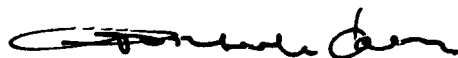
Köszönjön el e rövid vallomás egyik versem utolsó strófájával, érzéseimmel a 20. századról, amelyben volt „szerencsém” eltölteni földi életem nagy részét. (A 21. századot már rokkantan élem.)

„Lassan okosodik de hamar eltompul
akár az elefánt olyan itt a lélek
amire beérik értéke elévül
már régen elévült még nem is megnyíló
Lassan okosodik – alig teljeseedik
hiány után is új veszteséget kínál
halálban sincs titok jövőt nem rejt e táj...
sejtés a múlt és rágalom és emlék helyett homály”

(Hódolat a Hódítónak Fernando Cortez dicséretére, 1975)

Életrajz és életmű 2009-ig: <http://www.gosztola-gabor.hommage.hu/> Album: *A szépség kutatása* (Napkút Kiadó, 2012), Verseskötet: *Beköttetett az elménk* (Napkút, 2013)

Doboss Gyula

irodalomtörténész (Wismar, Németország, 1945. február 11.)

A háborús német kikötővárosba, Wismarba terhes édesanyám hivatásos magyar katonatiszt férjét, apámat követte – vonaton, szekéren, kerékpáron utazgattunk. Később sem lett könnyebb a család élete, természetesen. Itthon a „felszabadulás” után a tisztből alkalmi munkás lett, anyám

ridikülöket készített – nem ez volt a szakmája –, a szibériai hadifogságban kiművelődött nagyapám meg kirúgott bankigazgatóként, fillérékért, orszóból, németből korrepetálta Jászbe-

rény gimnazistáit. Így megéltünk, szegényesen. Öcsémrel jókat játszottunk az „utcagyerekekkel”, csak arra kellett vigyáznunk, hogy majd ne mondjuk el az iskolában, amit otthon hallunk: hogy a kommunisták elvették nagyapám házat, és hogy különféle megbízható prolicsaládokat ültettek a

nyakunkba, akik után törekeny kis édesanyánk takarította a túlterhelt közös budit.

Ilyes családi indíttatás, ezek a korai évek s a későbbi kisebb-nagyobb

sérelmeim máig meghatározzák társadalmi-politikai érzületemet. Utáltam a veres diktatúrát, émelygek, ha mentgetni, sőt dicsérni hallom a Kádár-rezsimet, és nem kedvelem azokat – ha értem is –, akiknek máig balra (vagy merre, ki felé) húz a szívük.

Amúgy: az egykor patinás berényi Lehel Vezér Gimnáziumban érettségiztem, a szegedi bölcsészkaron végeztem. Egyetemi doktorátust, majd kandidátusi fokozatot szereztem. Jelentek meg műfordításaim, tanulmányaim, cikkeim, könyveim. Kaptam kulturális kitüntetések, Év Könyve díjat, baráti kézfogásokat. Dolgoztam

szerkesztőként a Magvetőben, a Göncöl Kiadónál. Tanítottam gimnáziumban, főiskolákon, a Károli Egyetemen, az ELTE-n. Tagja vagyok a MAOE-nek, a Magyar Írószövetségnek, a Szépirok Társaságának, a Nemzeti Sportszövetségnek. A *Merza-napló*ban (a 2014-es könyvhéten jelent meg) családi emlékekről is beszélek. Végre nyugdíjas vagyok, mindig is szabadúszó szerettem volna lenni, esetleg tengerjáró Szindbád az Ezeregyéjszakában...

Klaudy Kinga

nyelvész (Budapest, 1945. február 12.)

Vajon van-e valamilyen hatása a soha nem ismert ősöknek az ember életére? Az utóbbi években több pályaképet írtam, de sosem írtam a családomról, az őseimről. Csak így, a hetvenedik évemhez közeledve jut eszembe, hogy talán közvetve szerepet játszhattak pályámban. Anyai ágon és a női vonalon öt nemzedékre tudom visszavezetni felmenőimet. Édesanyám Hanusovszky Judith, nagyanyám Baintner Irén volt, az ő édesanyja Wurga Mária, majd Földényi Irén következett, és végül eljutottunk Szegfi Emiliához, pontosabban Szegfi Mórné Kánya Emiliához, az első női lapszerkesztőhöz. Akárhová költözünk, mindig szobám falán függ a szép fiatalasszonyról 1861-ben készült festmény (ismeretlen festő képe Barabás Miklós stílusában), és bizonyára

szakmai együttérzéssel tekint le rám, illetve a számítógépemre, mikor folyóirataim szerkesztésével foglalkozom.

Gyermekkorom színhelyének, a Kékgolyó utcai lakásnak másik falán Baintner Ottó és Pokorny Petronella képe függött egymás mellett. Az ő fiuk, Baintner Ernő honvéd tábornok volt a dédapám. Vitézül végigharcolta az első világháborút, és még megérte, hogy első osztályos dedunokájának füzetéből kitéphette a lapokat, ha csúnyán írtam meg a leckét. Nemrég ismerkedtem meg Baintner Ottóval, a Baintner-családfa lelkes kutatójával, tőle tudom, mennyi tudományos kutató és egyetemi professzor volt és van a tágabb családban.

Édesapám, dr. Klaudy József vonalán a személyesen nem ismert nagyapám jut eszembe, szintén Klaudy József, aki a Gerlóczy utcai nyomda igazgatója volt. A Klaudy család ősei közé tartozott Ferenc József útimarsallja, akit férjem, Bart István meg is örökölt a Rudolfról, a boldogtalan sorsú trónörökösről szóló regényében.

Tehát a lapszerkesztés, a könyvek és az egyetemi tanárság belevág a sosem tudatosított és későn felismert családi tradíciókba. Legtöbbet mégis édesanyámnak, Hanusovszky Juditnak köszönhetek, aki mindezeket a szakmákat nem űzte, csak családanya akart lenni, de annak tökéletes volt. Minden feltétel nélkül, töretlenül hitt abban, hogy a lánya, bármilyen pályát választ, abban csak sikeres lehet.

Pedig az egyetem elvégzése után ez egyáltalán nem látszott magától értetődőnek. Hosszú útkeresés következett, amelynek történetét már többször megírtam. Tanítottam általános iskolában és középiskolában, fordítottam a Gondolat Kiadónak és az Európa Kiadónak, jártam a nyelvtanárok számára szervezett szakmai továbbképzésekre, ahol megismerkedtem a modern nyelvészettel, és mikor 1973-ban bekerültem az ELTE fordító- és tolmácsképző tanszékének alapító csapatába, akkor minden a helyére került. Éreztem, hogy erre készültem, evvel akarok foglalkozni: a fordítók képzésének, a fordítás oktatásának nyelvészeti megalapozásával. Láttam, hogy elméleti alapok nélkül a fordítói tapasztalatok nem tudnak felhalmozódni. Láttam, hogy olyan szakma ez, ahol mindenkinek mindent előlről kell kezdeni. Pedig külföldön már létezett fordítástudomány, de meg kellett honosítani Magyarországon is.

Ehhez sok segítséget kaptam. Legtöbbet férjemtől, Bart Istvántól, a kiváló műfordítótól, akit tanárnak akartam meghívni az újonnan alakult tanszékre, de inkább feleségül vett. Tőle sok mindent tanultam a fordítás igazi természetéről. Sokat segített két kiváló magyar nyelvész, Papp Ferenc és Szépe György, akik befogadták a fordítástudományt az MTA Alkalmazott Nyelvészeti Munkabizottságába, és ezzel akadémiai keretet adtak a fordítástudományi konferenciáknak, kiadványoknak. A fordító- és tolmácsképző csoport vezetője, Ferenczy Gyula kezdettől támogatta a fordító- és tolmácsképzés elméleti megalapozását, ő maga is akkor védte meg kandidátusi disszertációját, és engem is tudományos kutatásra ösztönzött.

Nekem a legkézenfekvőbb kutatási téma a hallgatók fordításainak nyelvészeti leírása volt, és egy olyan módszert választottam erre, amely csak jóval később, a kilencvenes években kezdett elterjedni a fordítástudományban, mégpedig a fordítás eredményeképp kapott magyar szövegek egybevetését autentikus magyar szövegekkel. A fordított szövegeket kvázi helyes szövegnek neveztem, melyeknek minden mondata helyes grammatikailag, de a szöveg egésze különbözik az eredetileg is magyarul fogalmazott szövegektől. Ezt a másságot sikerült is kimutatnom a fordított szövegek grammatikai tagolásában és aktuális tagolásában egyaránt.

A kilencvenes években a fordítástechnika oktatása mellett elkezdtem fordításelméleti előadásokat tartani, s ezekből az előadásokból született a *Bevezetés a fordítás elméletébe* című könyvem. Az előadásokon a fordítás általános elméleti kérdéseiről beszéltem az összes nyelvi csoport számára, de hogy valami gyakorlati haszna is legyen az előadásoknak, példatárat készítettem

a hallgatókkal a fordítói műveletekből. Akkor jöttem rá, hogy az angol, orosz, német és francia milyen egyformán áll szemben a magyarral, és hogy a magyar fordítóknak nagyjából azonos műveleteket kell végezniük, bármilyen indoeurópai nyelvről vagy nyelvre fordítanak. Ebből a felismerésből született a *Bevezetés a fordítás gyakorlatába* című könyvem, és az indoeurópai–magyar átváltási tipológia lett a tárgya az akadémiai doktori értekezésemnek.

Szerencsésnek mondhatom magam, mert az ELTE fordító- és tolmácsoló tanszéke, amely az elmúlt negyven évben a munkahelyem volt, és amelyet 1997 és 2013 között tanszékvezetőként irányítottam, ideális terep a fordításelméleti kutatások számára. 2000-ben neveztek ki egyetemi tanárnak, és 2003-ban megalapítottam a Fordítástudományi Doktori Programot, melyben a jövő fordításkutatóinak képzése folyik. Ha majd nyugdíjba megyek, akkor már csak a kedvteléseimnek fogok élni: professor emeritusként szeretném folytatni a doktoranduszok képzését és két fordítástudományi folyóiratot szerkesztését. Az egyik magyar nyelvű, a címe *Fordítástudomány*, a másik angol nyelvű, a címe: *Across Languages and Cultures*, és az Akadémiai Kiadónál jelenik meg. Mindkettő tizenöt éves. Remélem, még sok fiatal indíthatok el a nyelvi közvetítés kutatása terén, ezen az érdekes, új alkalmazott nyelvészeti kutatási területen, melynek magyarországi meghonosításáért 2013. augusztus 20-án egy szép kitüntetést vehettem át: a Magyar Érdemrend Tisztikeresztjét.

És akkor arról nem is beszéltem, hogy négy unokám, Réka, Samu, Sára és Jákob várja, hogy a nagymama ne csak a fordítástudománnyal foglalkozzon.

László Földes

Földes László (Hobo)

dalszerző, előadóművész (Újpest, 1945. február 13.)

'45-ös blues

Mikor engem nemzettek, a sötét égbolt jajgatott,
Mikor kinnal megszülettem, halált hánytak a csillagok,
Százéves gyermek szemével apám visszatért a harcból,
Megcsókolt, anyámhoz lépett. Ennyit mondott:

Ez a pokol.

A föld alól jöttünk fel, egy üszkös fekete városba,
Ahol kenyérről álmódva mindenki vízért állt sorba.
Az első év reményt hozott, azt hitték, nem dőlt el

még semmi,

Annyi minden lehetett volna, amiért érdemes élni,

várni, hinni!

Hull a hó, és hózik, hogy imádkozik nagyanyám,
 Micimackó vérzik, halkan sziszeg a szamovár.
 Fehér pelenkák lengenek, katonaing, nyög a kötél,
 Nyíló öklök, nyíló ölek – élet a világ közepén.
 Örömünk voltál, fejlődöttél szépen,
 A jövőd egy könyvben, a múltad szégyen.

Képek lógnak a falakon, ahol majd iskolába járok,
 Erős parasztok, mártírok, költők és gyenge királyok.
 Nem ismerem Bachot, ki az? Kezemet nem fogja Kodály,
 A lét és a tudat lesz a fontos, és nem Vörösmarty Mihály.

Hazatérő hadifogoly arcát a Napba mártja,
 Előtte kisfiú játszik, a szép új világ kovácsa.
 Sápadt és folyton éhes, neki semmit nem jelent,
 Hogy kétszázezer a fagyhalálba, hatszázezer a füstbe ment.

Klígl Sándor

szobrászművész (Mosonmagyaróvár, 1945. február 27.)

Egy marhavagonban indult meg a szülés, ezt a jelenetet szobrászként később megmintáztam. Budapesti szüleim – apám katona volt – ugyanis a háborús rettegés elől Nyugatra indultak, mert kibombázták őket, világrajövelelem miatt azonban visszafordultak.

Természetesen mindig felvetődik a kérdés, főleg mióta a genetika népszerű tudománygá vált, hogy öröklődik-e a tehetség? A Klígl család – csakúgy mint édesanyámék családja – Nürnbergből érkezett, Savoyai Eugen jószágkormányzójának. A XVIII. század elején telepedett le a család Magyar-

országon, akkor kapott magyar nemességet is. A Perczelekkel a Klieglek birtokolták Bonyhádöt, a település római katolikus templomát is ők építették.

Hosszú idő telt el, amíg idős rokonok elbeszéléséből és könyvtárakban utánakeresgélve megtudtam a családi históriá-

kat. Mindkét részről akadt felmenőim között a művészetek iránt fogékony építész, festő, kreatív feltaláló is. Egy ősömet érdemes külön is megemlítenem. Klígl József (1795–1870) Baján született, festészetet tanult Bécsben, kora egyik legnagyobb feltalálója volt.

Sorra találta fel a legérdekesebb masinákat. Baján van szobra, a belvárosban, a római katolikus templom kertjében található, én kaptam felkérést elkészítésére...

Édesanyám családjából kiemelem Székely Lászlót (1877–1934), aki Temesvár kiváló főépítészeként több közintézményt, lakóházakat, templomot tervezett. Az ő emléktábláját is én készíthettem az általa tervezett piarista gimnázium homlokzatára...

A nevemmel mindig nagyon sok gondom volt. Nem tudják kimondani, leírni, általában eltévesztik. Nagyon utáltam, de apám miatt nem akartam magyarosítani, mint számtalan magyar kiválóság. A család egy része ugyanis Kunra magyarosított. Mégis egy névtévesztésnek köszönhetem azt a megtiszteltetést, hogy hivatalosan engem, „Kliegl Józsefet” bíztak meg (itt a keresztnévemet tévesztették el), hogy készítsem el Bajára Kliegl József szobrát – azaz az önportrémat – államköltségen. Természetesen vállaltam...

Édesapám – Kliegl Sándor – szakmája ötvös volt, néhány ezüstmunkáját, dísztárgyát a Horthy család vásárolta meg, de én azokat csak fényképen láttam. Később másfelé terelte az élet. Édesanyám – Gimesi Gabriella – tanítónő volt.

Nagyon szerettem rajzolni. Édesanyám rendszeresen magával vitt az iskolába, óvodás korúként ültem az utolsó padban és rajzoltam, de otthon a konyhában, egy hokedlin is, és mindenütt. Tisztes szegénységben nőttem fel. Kőbányán is laktunk, ott is jártam iskolába, de vagy hatszor költöztünk. Közben sokat olvastam, imádtam a meséket. Legmegrázóbb élményem az '56-os forradalom. Tizenegy éves gyerekként kíváncsian jártam az utcákat, bámészkodtam mindaddig, amíg a szomszéd fiúkat, nálam csak né-

hány évvel idősebb gyerekeket lelőtték. Megrendítő mindenkinek az első találkozás a halállal, különösen ha játszótársakról van szó.

A Képzőművészeti Gimnáziumban érettségiztem (ebbe az iskolába járt édesapám is). A gimnáziumban évfolyamonként egy-egy képző- és iparművészeti osztály volt. A normál gimnáziumi tanórák után következtek a rajz- vagy mintázási órák. Harmadik osztályban váltak külön a szobrászok a festőktől, grafikusoktól. A gimnáziumban váltak jó barátimmá Blaskó János, Horváth László Xavér, Veszely Ferenc, Turcsán Miklós, akikkel később a főiskolára is együtt jártunk. Az idegennyelv-tanítás a gimnáziumban gyenge volt, tanultunk viszont – természetesen a művészettörténet mellett – néprajzot, népművészetet, ami igen hasznos volt.

Felvettek a Képzőművészeti Főiskola szobrász szakára, de csak egy év kötelező fizikai munka után, amelynek nagy részét a vendéglátóiparban töltöttem, segédmunkásként.

Első mesterem a gimnáziumban Somogyi József, a kiváló szobrász és pedagógus volt, tőle tanultam a legtöbbet. Impulzív, a szobrászatot „anyanyelvi szinten beszélő” művészként kitűnő oktatóm volt. Érettségim évében ő is a főiskolára került át. Szuggesztivitása miatt hihetetlen hatással volt a szobrászhallgatókra. Mindenki az ő modorában szobrászkodott, később bizony nem volt könnyű szabadulni szobrászi felfogásától.

A főiskolán Mikus Sándorhoz jártam, akinek a nevét – valljuk be – legtöbben a ledöntött Sztálin-szobor alkotójaként ismerik. Ez volt a végzete. Hat-hét évig állandóan hallottuk tőle ezt a történetet, amíg élek, nem felejttem el. Mellesleg olaszul is jól beszélt, hosszabb ideig volt ösztöndíjas

Rómában. Meg kell mondanom, hogy emberi tartását, humánus magatartását, türelmét ma is példamutatónak tartom. Bennünket még tanított a nagy művész-tanár generáció: Barcsay, Pátzay, Bernáth, Kmetty, Hincz.

A főiskolán nem volt komfortérzetem. Én tanulni mentem oda, de minden átpolitizált volt, leginkább a karrierista hallgatók miatt. Korosztályomat már a gimnáziumban kötelezően betelerelték a KISZ-be, bár vannak, akik erre nem emlékeznek... Az évfolyamtársaim nagy része 1968-ban végzett, én még hároméves mesterképzésre bent maradhattam, így 1970-ben kaptam meg a diplomámat.

Ekkor már nő voltam, feleségem, Tóth Valéria, szintén szobrász, akitől 1969-ben megszületett a fiam. Hódmezővásárhelyre költöztünk, aminek oka, hogy „elvagyódtam” Budapestről. Műtermes lakást kaptunk. 1971-ben már itt született meg Nóra lányom. Tőlük származnak már unokáim is.

Nehéz volt a pályakezdés, nehezen jöttek a megbízások. 1980-ban Szegedre költöztünk. Nem lettem szegedi, sőt szegedi művésszé sem. Ugyanis én nem egy táj, nem egy város szobrásza, én magyar szobrász vagyok. Szegeden nem kaptam megbízást, de az országban igen, dolgoztam a műkereskedelemnek, érmeik készítésével. Véleményem szerint a szobrászat elsősorban köztéri műfaj, a szobrászoknak elsősorban nem kiállításokon kell szerepelniük. Így hát nem rendeztem sok kiállítást, sőt nem is vettem részt sok kollektív tárlaton sem.

1985-től szobraimat magam öntöm, saját öntödémben. Ekkoriban szobraim döntő többsége már bronzból készül. Én mindig szoborban gondolkodom. Mindenről a szobor jut eszembe, elhelyezem térben, anyagban, végiggondolom környezetét,

szellemi viszonyait, kapcsolatrendszerét, fejben megkomponálom, keresem a harmóniát. Emberközpontú, figurális látásmódom ellentétben áll a kreáló-barkácsoló, tárgykészítő szemlélettel. A nonfiguráció sosem elégített ki, vég nélküli variációs vázlatnak, játéknak érzem, s várom a folytatást, a művet. Én a befejezettséget keresem. A művészetet nem kell és nem lehet kitalálni, csak folytatni és gazdagítani kell.

A szobrászat csúcsa a köztéri szobor, az igazi kihívás. Óriási feladat. Megtiszteltetés, felelősség. Minden szobrommal egy lépéssel közelebb szeretnék kerülni az emberek, a szellem, a kor felé. A szépség és a szeretet felé. Szeretnék hatni az emberekre, nem mindegy számomra, hogy mit is gondolnak a szobromról, végső soron rólam. A szobrászi üzenetnek látszania kell. Bízom benne, hogy ez valósult meg szobraim hosszú sorában, Szent Istvántól és Gizellától József Attiláig, Szent Ferencről Kovács Béláig, Szent-Györgyi Alberttől Mindszenty Józsefig, Gárdonyi Gézától Weöres Sándorig. A sor jóval hosszabb, de ez az írás már nem lehet hosszabb.

Zárásként: hiszek a művészetben. Egyszerre szolgál a lélek és a szellem gyógyszereként a hit erősítésére, a reményre. A művészet az egyetlen, amely humanizmusunkat, igazi emberi értékeinket nem öngazolásuképpen, nem gyónásként, nem álarcként mutatja fel. Művészet nélkül ugyanúgy nem lehet élni, mint szerelem, szeretet, barátság, szabadság vagy levegő nélkül.

Szemethy Imre

képzőművész (Budapest, 1945. február 28.)

2 x 35 macerás év

Szemethy

Fábri Anna

irodalom- és művelődéstörténész (Kaposvár, 1945. március 1.)

Fotó: Eöri Szabó Zsolt

Soha nem tulajdonítottam nagy jelentőséget születésnapjaimnak. Talán azért sem, mert gyermekkoromban a családban igen kevésbé ünnepeltük egymást. Az, hogy minden évben idősebbek lettünk, nem számított különösebb személyes érdemnek. Sok szép és meghitt karácsony emlékét őrzöm, de egyetlen születésnapomat sem tudom felidézni életem első két évtizedéből. Csak az első oldalakra írt ajánlásokból

tudom, hogy mindig könyvet, és általában *egy* könyvet kaptam ilyenkor ajánlékba, karácsonyra többet, ahogy legtöbbször könyvnapra is.

Talán ezért is késztetett fejtöresre (alig hétévesen) egy országosan ünnepelt születésnap, amelynek eseményeiről a filmhíradó különkiadásban tudósított. Nem az ünnepelt kötötte le a figyelmemet, hiszen jól ismertem arcát és alakját: képe ott függött az osztálytermekben, táblákon hordozták a felvonulásokon (mint néhány évvel azelőtt a templomi zászlókat a körmenetekben), sőt egyik évben zsírból megformált portréja ott olvadozott a Fő utcai hentes kirakatában. Hanem a bemutatott ajándékok roppant tömege. Csak ültem a moziban, és nem fért a fejembe, hogyan kaphat valaki ennyi ajándékot, hogyan kaphat csaknem mindenkitől ajándékot? És miért? Jól emlékeztem rá, hogy valamivel korábban, egy másik Fő utcai kirakatban néhány pár (talán fél tucat) férficipő, ennél valamivel több doboz szappan és néhány más holmi volt kiállítva, amelyeket a felirat szerint X. Y. ügyvédől, a nép ellenségétől kobzott el az éber hatalom. Nem értettem, hogy ha az bűnös árufelhalmozás, ez az ajándékáradat miért van rendjén? Ha az szegény, ez miért nem az?

Mint minden ép és egészséges kisgyerek, én is meg akartam érteni a világot. A legkülönfélébb dolgokon, eseményeken, értesüléseken és látványokon töprengtem. Négy-öt évesen például azon, hogy egyik napról a másikra hova tűnt a Nagyboldogasszony-templom elől a vak koldus kis fekete-fehér foltos kutyájával, és hová lettek a Béke Szállóvá átnevezett Turul teraszáról a jó időben ott sütkérező, söröző, szivarozó és kártyázó öregurak? Később, talán 1954-ben pedig, amikor a még mindig OTI-nak emlegetett rendelőintézet előtti téren felavatták Petőfi Sándor szobrát, s a néphadsereg tisztí uniformisába öltözött ünnepi szónokról azt mondták a szüleim, hogy maga is költő, azon járt az eszem, vannak-e olyan költők is, akik nem katonák?

Mintegy tizenöt év múlva, miután kiadói szerkesztőként személyesen is megismertem az egykori őrnagy-költőt, már azon tűnődtem, hogy ez a sziporkázó, kedves és roppant tehetséges férfi, aki minden erőltetés nélkül képes volt hétköznapi témákról is hexametekben beszélni, hogy tudott egy időben homéroszi eposzokat fordítani és klapanciákat írni arra az ominózus születésnapra és más hasonló alkalmakra. Egyáltalán: a Magvető Kiadóban eltöltött

tizennyolc év alatt sokszor szembesültem efféle ellentmondásokkal. Visszatekintve életemnek erre az 1986-ban lezáruló korszakára, úgy gondolom, ott és akkor ismertem meg az irodalmi vagy tudományos szöveg előállításának fáradságos munkáját és csodáltam meg az e fölé emelkedő tehetséget. Eközben sokféle emberrel volt dolgom: bőbeszédű dilettánszal, irodalmi iparossal vagy éppen üzletemberrel, és természetesen igazi költővel, íróval, tudóssal, köztük olyanokkal is, akiket ma már a klasszikusok között tartanak számon. Elém került a jellem és a jellemtelenség számos (olykor elegyes) alakváltozata, találkoztam hatalom diktálta otrombasággal, ahogy pártfogó nyájassággal is, értékmegőrző vagy éppen értékpusztító sznobizmussal, kicsinyes hisztériával és intrikával csakúgy, mint emelkedett szuverenitással, bölcsességgel és jószággal. Egyszermind azzal is, hogy az irodalmi élet központilag elrendezett felszíne alatt csoportokba rendeződő önérvényesítő törekvések, kusza érdekszövevények húzódnak meg, s az értékek meghatározásáért nyílt vagy leplezett háborúskodások (voltaképpen hatalmi harcok) zajlanak. Azt hiszem, sokat tanultam mindebből. Emellett természetesen új és új oldalamról ismertem meg magamat is, felmérhettem, mire vagyok képes, és mire nem, mit viselek el, és mit nem. Egy-két év alatt rájöttem, hogy csak úgy lehetek valamennyire is jó szerkesztő, ha a kiadói munka mellett mással is foglalkozom. Ha távolságot tartok az eleven irodalmi élettől. Írni kezdtem, esszét, tanulmányt régebbi korok nagy alkotóiról, irodalmi társaságairól, társulásairól, egykorvult életmintákról, viselkedésmódokról. És mindebben egyik kalauzom az az élet- és irodalomtapasztalat volt, amelyet a kiadóban szereztem. Erre építettem később tanári pályámat is.

Úgy érzem ugyanakkor, hogy akár előadást tartok, akár írok, akár történelemről, irodalomról, politikáról, az emberi viselkedés kiszámítható vagy kiszámíthatatlan voltáról beszélgetek barátokkal, kollégákkal, mindenekelött és mindennaposan pedig a férjemmel és a gyerekeimmal, még mindig a régi gyerekkori késztetés vezérel: meg akarom érteni a világ dolgait. Ez persze azt is jelenti, hogy még mindig nem eléggé értettem meg őket.

Fabry Anna

Sánta Ferenc

hegedűművész (Kaposvár, 1945. március 2.)

Ars poeticám: „Zene nélkül lehet élni, de nem érdemes” (Bárdos Lajos).

A Sánta-dinasztia negyedik tagja vagyok. Édesapám is híres prímás volt. Kaposváron végeztem az általános iskolát, mellyel párhuzamosan hegedűt is tanultam. Akkor az egyetlen szórakozás volt a rádió, nekünk néprádiónk volt. Kikapcsolódásra maradt a foci és a gyakorlás.

Generációkon át öröklődött a zene szeretete. Pécsre a zenegimnáziumba felvétel nélkül jutottam be. Hamarosan a Pécsi szimfonikus zenekar tagja lettem, alig 17 évesen.

1962–1969 között a Liszt Ferenc Zeneakadémia hallgatója voltam, két diplomám van: hegedűművész-, valamint hegedűtanári. Budapesten a Liszt Ferenc Zeneakadémián olyan kiváló tanáraink voltak, mint Ney Tibor, hegedűtanárom, aki az akkori Magyar Rádió szimfonikus zenekarának koncertmestere volt, Kroó György, Újfalussy József, Kurtág György, Pernye András, Kistétényi Melinda, Mihály András és mások. Annyi hasznos útravalót adtak pályámhoz, hogy a világ bármely országában felvehet-

tem a versenyt. Rengeteg kollégám és kolléganőm világhírűek lett a zene szolgálatában.

Több mint 46 éves pályafutásom alatt felléptem a világ számos országában, felsorolni is nehéz, megismerkedtem világhírű művészekkel, államfőkkel. Számos országban felkértek, hogy szeretnék, ha a művészi pályafutásomat náluk folytatnám – Svédország, Németország, Olaszország –, de én a szüleimet és hazámat soha nem cseréltem fel.

Zenei tanulmányaim mellett a cigányzenei hagyománnyal sem szakítottam, Magyarországon egyedüli végzett hegedűművész vagyok. A kilencvenes évek közepén megalapítottam 25 fővel a Magyar Nemzeti Cigányzenekart.

A sikerek, melyeket elértem, élettemnek mindig boldogságot adtak, és remélem, a közönségnek is, amit köszönök, Istenem!

Két gyermekem van: lányom, Sánta Beatrix zongoraművész-tanár 2001-ben diplomázott, fiam, Sánta Ferenc hegedűművész-tanár 1993-ban diplomázott, a Nemzeti Filharmonikusok tagja.

Munkám elismeréseként számtalan díjat vehettem át: Liszt-, Kosuth-, Prima Primissima, és 2014-ben a Nemzet Művésze díjat, melyre igen büszke vagyok.

El sem hiszem, hogy hetvenéves lettem!

Trischler Ferenc

szobrászművész (Németbóly, 1945. március 6.)

A Napút folyóirat telefonja hasított bele a műterem csöndjébe. A felkérés egyfajta számvetésre is sarkallja az embert.

Foglaljam össze az immáron küszöbön álló hetven kerek esztendőmet – megannyi toluló emlékekkel karöltve?

*„Ott a szőlőhegy, a tömzsi présház,
mely előtt ülve ha szertenéztem,
dallá ringott bennem kétség és láz
s amit láttam tejszín napsütésben,
mind hazám volt!”*

Babits szavai szerint gyermekkorom világa még mindig elvárásol és rabul ejt, mert amit ott megéltem, abból merítkezem még sokszor. Gyermekkorom nőalakjai, a katolikus templom képei és seccói, három testvéremmel a csínytevések... – aztán a sors kezembe adott egy ceruzát, és minden papírlapot telis-tele rajzoltam. Némi cukorka ellenében testvéreim voltak a modellek. Pár hónapnyi kőműves-tanonckodás után inkább szobafestőnek tanultam.

Sváb felmenőimet Mária Terézia telepítette Baranyának eme termékeny szegletébe, és ők éltek is a lehetőséggel: szorgalommal és tenni akarással élték az életüket. Apai részről szőlész-borászok és gazdálkodók, anyai részről jó kezű mesteremberek voltak; bár nagynéném szerint ördögtől való, aki szobrásznak adja a fejét.

A szülői aggodalom ellenére bőrröndömet bepakolva 16 évesen elindultam Budapestre, hogy valóra váltsam terveimet. Napközben szobafestőként dolgoztam, míg este a Dési Huber Képzőművész Körbe és esti gimnáziumba jártam. Huszonnégy éves koromban kerültem be a Képzőművészeti Főiskolára, ott Szabó Iván és Somogyi József növendéke voltam.

Élveztem a főiskolán töltött éveket, a lehetőséget álmaim megvalósítására. Sok barátot szereztem, akikkel egy életre szóló szövetséget kötöttünk. Már akkor sokat mintáztam, az Epreskertbe szabad bejárásunk volt, és én a kötelező penzumnál sokkal több időt töltöttem ott. Kedvemre mintázhattam, hiszen már akkor foglalkoztatott a köztéri szobrászat. Derkovits-ösztöndíjasként még két évet töltöttem Budapesten.

Szobrászdiplomával a zsebemben a Művészeti Gimnáziumban tanítottam öt esztendeig, aztán a megrendelések miatt immáron főállású szobrász lettem. Az első években mostoha körülmények között, hol pincében, hol padláson dolgoztam, de pár év ilyen kiterő után egy pályázat révén lehetőségem nyílt az ideális szobrászműteremhez.

Köztéri alkotásaim nagy része ebben a műteremben készült. Méretben és feladatban legmonumentálisabb munkám, a *Szentháromság-szobor* alig fért ki a

műteremből. Felsorolni nehéz, hány feladatot adott a sors, és pontos számát nem is tudom megjegyezni munkáimnak. Ha nincs köztéri megrendelés, a saját kedvemre rajzok, festek, és a könnyen formálható viaszból kisplasztikát álmodok.

Régen oly természetesen hangzott a mecénás kifejezés, ma sajnos egyre kevésbé hangzik el. Szerencsém folytán életemben két ilyen mecénással is találkoztam: egyik a bólyi Mezőgazdasági Kombinát, a másik a Délhús volt. Szobormegrendelést, illetve műtermet és állást biztosítottak két hosszú évtizedig.

Az elején számvetésről ejtettünk szót, amelyet szándékosan kerülök, mert még, úgy érzem, sok dolgom van. Ha nincs megrendelés és munka, szívesen kertészkedem, és a mindennapi séta a Mecsekben is újra és újra inspirál. Nagyméretű műtermes lakásomat felváltotta egy erdő közeli házikó, jóval kisebb műteremmel, melyet maga a természet díszlete ölel körbe, és mindennap elámulok ezen a csodán.

*„útjaidat akármerre bolygod,
egy országot hordozol magaddal,
veled jön egy makacs íz, egy halk dal...”*

Halk muzsika és nyugalom vesz körül, melyben sokszor csak a madarak dalolása, kutyánk ugatása csap egy kis ribilliót... – meg néha a telefon csörgése.

Frischer Ferenc

Csáky Zoltán

tévés újságíró (Sümege, 1945. március 8.)

Bár Sümegeen születtem, a vár alatt, „dolgozni csak pontosan szépen” a marosvásárhelyi Bolyai Líceum tanáraitól tanultam. Kolozsvár, a Marianum nemcsak a bölcsészet, de a zszurnalisztika fellegvára is volt számomra. Akkoriban az erdélyi magyarság televíziója Bukarestben székelt, míg a diktatúra el nem

némította, el nem sötétítette a képernyőt. Valahogy mindig vonzódtam a tabutémákhoz: székely bicskásokról riportot forgatni, a moldvai csángó

magyarokat akkor felkeresni és képernyőre vinni, amikor tilos volt, a „hagymakupolás” honfoglalás székelyföldi terjeszkedését – ezt már a Duna Televízióban – dokumentumfilmben foglalni... Azt tartottam és azt tartom, hogy a sajtómunkás ne csak informáljon, hanem formáljon is. Pallérozza a néző műveltségét,

erősítse identitástudatát. És ha óriási disznósággal találkozunk, fölösleges eljátszanunk az álobjektivitást, szépen, szókimondóan tárjuk fel az igazságot.

Még a csíkszeredai Julianus-díj átadásakor történt, hogy az egyik ifjú kolléga az ars poeticámról faggatott. Azt a néhány verssort idéztem Dsida Jenőtől, amelyet most is ideírok:

*Be kell látnunk:
Ha kérdeznek, becsületesen
felelni kell.
A harcot becsületesen
fel kell venni,
az úton becsületesen
végig kell menni,
a szerepet becsületesen*

*el kell játszani,
keményen és tekintet nélkül.*

Mert:

*Krisztusnak és Pilátusnak
farizeusoknak és vámosoknak
zsidóknak és rómaiaknak
egyformán szolgálni
nem lehet.*

(Tekintet nélkül, 1928)

Bizony kell

Sáránci József

költő, író, újságíró (Cserepesmajor, 1945. március 8.)

Fotó: Hartai Csaba

Szülőanya. Nevelőanya. Nevelőanyámra holta után harminchét esztendővel is a szeretet kegyelmével emlékezem. Íme, két asszony: a szívbéli, illetve az, akire ma is közönnyel és viszolygással gondolok.

Tudom, a harag és a megbocsátani nem tudás azokhoz tesz hasonlatossá, akiknek báránymosolya mögött alkalomadtán emberre és világra is veszélyes mérgezett acélfogak rejtőzködnek. Nem akarom én fölpofozni az igazság szeplőtelen, tiszta arcát, inkább az érveim gondolkodom, s azon tűnődöm, vajon mi szervesülhet bennem bölcsességgel belőlük?

(*Emberevő kor.*) Rajta is átgázolt két pokoli birodalom hadseregének nemi erőszaka. Nem mentség a fegyveres kényszer. Nem is biztos, hogy szükség volt rá, hiszen előzőleg a cserepesmajori kastélyban, ahol tizenévesen a hűgával szolgált, keresték uraik kegyeit. Kimosdatásért, jobb kosztért, gyöngédségért, s talán mert titokban remélték, hátha nőül veszi őket egy „nadrágos” ember. Annyit elértek (kétes dicsőség!), hogy különbnek hitték magukat a cselédsori lányoknál, akik „csak” zselérfiúkkal hemperegtek a szénaboglyákban vagy a tehenistállók szalmakupacain.

Az persze velejárója volt a dolognak, hogy a kastélyban mindkettőjüket fölcsinálták.

Nővérem az uradalom kertésztől való, aki a Don-kanyarban esett el, én pedig a gazdatisztnek köszönhetem „égbe szökő” karrierem. Nemzőapám holletét ostobasága homálya vagy sírhant földi.

Béke poraira!

Amikor még kíváncsi voltam „teremtőimre”, meglepetésszerű látogatást tettem anyámnál. Először és utoljára. (Ez 1976. november legvégén, Jimmy Carter elnökké választása után történt.)

Egy idegen asszony borult a nyakamba, aki imigyen szólott: „Hát visszahozott hozzáam a vér szava?”

Akkoriban már rég a saját lábamon álltam: tetőfedőszakma, tanári diploma s író toll a kézben, két megjelent kötet a fülem mögött (1977-ben József Attila-díjjal jutalmaztak értük).

Nem volt ínyemre a vérmítosz fogadtatás, engem csupán őseim kivoltamivolta érdekelt, bár néhány apróságot addigra, szorgos méhecskeként, innen-onnan összegyűjtöttem.

A falu szája mindent tud – szokták volt mondogatni a népek.

Több forrásból például az is a fülembé jutott, hogy az anyámnak nevezett emberedény nem akart megtartani, magát viszont annál inkább. Nem ivott lúgot, és esze ágában sem volt kútba ugrani szégyenében, amiként e megoldások házasságon kívül megesett nők esetében akkortájt nem mentek ritkaságszámba.

Suttyomban hozott a világra, és csupán az alkalomra várt, hogy egy korántsem előkelő emésztőgödörbe vetve helyezzen „örök nyugalomra”. Csak hát, hála a gondviselésnek, mindig s mindenhol voltak informátorai a hatóságnak.

Én akkor Rózsa Sándorné (ugye milyen beszédes ez a név?) asszonyságnak köszönhettem megmenekülésemet. Amint észrevette, hogy leeresztett a pocak, a tartalma hollétéről érdeklődött. Szülőm nem tudott vagy nem akart megmutatni. Rózsané, hallva az ellentmondásos magyarázatokat, tétovázás nélkül kereste fel a füzesgyarmati anyakönyvi hivatalt, és bejelentette eltűnésemet.

A hivatal munkatársa, csendőr kíséretében, bolhaktól és tetvektől összemarva, rongyokba csavartan talált rám egy hidegen hagyott „összkomfortos” disznóólban.

Apám felől kérdezgettem az előttem zavartan toporgó, testes asszonyt. Kitérő és sejtelmes félmondatok tálalása közben elélem tett egy valószerűtlenül nagy méretű körtét.

- Kóstold meg – biztatott.
  - Köszönöm, inkább a válaszára volnék kíváncsi.
  - Kisfiam, amikor legközelebb jössz, többet is mesélek.
  - Nem a meséi érdekelnek – közöltem némi éllel, s fölálltam a körte mellől.
- Jó napot! – mondtam, és sietve csuktam be magam mögött az ajtót.

Egyszerre volt dühítő és lehangoló ennek a még mindig szolgálalkú cselédnek a zsarolási kísérlete.

Honnan a pofátlan magabiztossága?

Honnan a tévhite, hogy van még hatalma rajtam?

A család, ha egyáltalán annak lehet nevezni, időközben szétesett. A nővérem húsz éve özvegy. Más-más apától származó húgaim – vannak vagy négyen – szerencsét próbálni a fővárosba szöktek. Csak fényképről ismerem őket.

Amíg egyetemistaként magam is Budapesten éltem, gyakran csíptem fel utcán, szórakozóhelyeken hozzájuk hasonló fiatal lányokat, nőket, de amikor

lefeküdtem velük, nem mertem beléjük élvezni. Szinte minden alkalomnak coitus interruptus lett a vége, attól tartottam ugyanis, hogy saját leánytestvéreimmal kerülök vérfertőző kapcsolatba.

1945 februárjában Cserepesmajor-Kertészsziget és Füzesgyarmat térségében elkeseredett csatát vívtak a német repülőegységek a szovjetekkel. Anyám, aki nyolc hónapos terhes volt velem, a kastély teraszáról figyelte a légi trubadúrok hosszan elnyúló, halálos játszmáját. Végül a Messerschmittek leszedték az utolsó szovjet Ratát is.

Nagynéném a németek győzelmétől örömittasan jókorát sózott anyám derekára.

Ütése nyomán bevérzett magzatarcom. Születésem bűnének terjeszkedő Káin-bélyegét azóta is kényszerűen viselem, pedig letépném magamról, mint egy elhasznált, csúf gumimaszkot. Sírba viszem, hacsak időközben nem cserélek fejet valakivel.

Ennek a palinak kapásból leosztanék tíz esztendőt – hallom egy mellettem elhaladó fiatal pár hím tagjától: múlt, jelen s jövő időben.

Még jó, hogy előítélet-mentes társadalomban élünk.

S itt, mintha elvágták volna. Egy sajtó útján elkövetett „becsületsértés és rágalmazás” ürügyén ellenem indított, ám a dolog lényegét tekintve koncepció per vesztesékeként 1978–79 fordulóján, az átkos „kaptárait” megjárva, „híressé”, mi több: Szabad Európa-szerte „hírhedtté” váltam. „Karrierem” a tatabányai Új Forrás folyóiratnál tetőzött, ahol a lap priuszos munkatársaként 1979-ben megszerveztem az azóta is sokat emlegetett, hivatkozott és idézett nemzetvitát.

Magyar „alcsúcsrekordot” azonban a folyóirat nyolcvannégyes évfolyamának októberi számában közölt *Öröknyár: elmúltam 9 éves* című Nagy Gáspár-verssel döntöttem. Naná, hogy kirúgtak az állásomból, s egy év szilenciumot sózott rám az aczéli marxista kultúrpolitika.

Tanítani nem taníthattam: „maga utcára vinné az ifjúságot” – mondotta volt a megyei pártbizottság ideológiai titkára. Viszont gálánsan fölajánlott egy „lemezlovasztást” a tatai diszkóklubban...

Maradt a tisztos ipar, a feketén művelt tetőfedőszakma.

Boldogult nevelőapám intelme jutott eszembe, melyet a pályaválasztás lehetőségein való tépelődésem idején mondott: *„Fiam, nem bánom, ha elvégzed az egyetemet, de előbb tanulj ki egy becsületes szakmát. Rezsimek jönnek-mennek, mindent elvehetnek tőled, dolgozni viszont mindig kell, a fejedből és a kezedből nem képes senki kilopni a tudást.”*

Minden bejött az Öregemnek, de főként nekem. Ő asztalos volt, én tetőfedő lettem. Nem törtem át a kaszthatárt, nem vált belőlem „posztmodern” értelmiségi.

Időközben megjelent tizennyolc vers-, próza- és tanulmánykötetem.

Hogyan tovább?

Addig megyek, míg el nem indulok. Fejlődés?

ÖMEN...

Sarándi György

Micheller Magdolna

társadalomtörténész (Újdombóvár, 1945. március 12.)

„Fata volentem ducunt, nolentem trahunt.”

„Az erős akarátú embert (csak) vezeti a sors, a gyenge akarátú magával hurcolja.”

Még tombolt a második világháború, Marcalinál még ropogtak a fegyverek, amikor megszülettem. Szüleim ekkor egy dél-dunántúli kis pusztán éltek, herceg Esterházy Pál latifundiúmán dolgoztak. Mind apai, mind anyai ágon a nagyapáim pusztagazdaként tevékenykedtek. Apám születésemkor már kocsishajdú, maga is kemény munkát végző karakter, vezető személyiség volt.

A szétsztrótt uradalmi földeken való gazdálkodás új reményeket hirdetett 1945-ben, melyek az ötvenes évek szocialistának nevezett

világában hamar szertefoszlottak. A család (apa, anya, nagymama, a tizenéves fiútestvér) kemény kihívásoknak akartak, tudtak is megfelelni.

Ebben az embert próbáló világban lettem iskolás, a volt uradalmi kastélyból kialakított intézményben. Mivel a pusztán nem volt sem óvoda, sem napközi, így a szabad időmet a felnőttek mellett, azok munkájához kapcsolódva, majd abban a tőlem telhető fizikai szinten résztvevőként töltöttem. A felnőttek meséit – a tanító úréhoz hasonlóan – ámulattal hallgattam, s ha lehetett, ha engedték (ha ráértek), nyomban kérdeztem is mindenről, amit nem tudtam, amit kisiskolás ésszel fel nem foghattam. Többször előfordult az is, hogy amit az iskolában tanultunk, azt otthon visszakérdeztem. Több esetben akartam összevetni, a korszak oly jellemző kettős nevelését egy nevezőre hozni, nem sok sikerrel. Gyűltek a csak részben megválaszolt kérdéseim, szocializálódtam.

Középiszkolás koromra a család a szomszédos kisvárosba, Dombóvárra költözött. Ott érettségiztem, s onnan mentem felvételizni a Szegedi Tudományegyetemre, történelem – orosz nyelv és irodalom szakra, eredményesen.

A diploma megszerzését követően ezen az egyetemen dolgoztam különböző tanári beosztásokban (kollégiumi tanár, egyetemi adjunktus, egyetemi docens). Itt védtem bölcsészdoktori értekezést pszichológiából, valamint kandidátusi fokozatot szereztem neveléstudomány- neveléstörténelemből Leningrádban (ma ismét Szentpétervár).

1993 januárjától Békéscsabára, a főiskolára kerültem. Itt alapítottam egy magánalapítványt Pro Senior Talentum néven, tehetséges diákjaink támogatására. Az adott felsőoktatási intézményben művelődéstörténetet, társadalomtörténetet oktattam, oktatok. Politológiát, romológiát választható tárgyként hirdetek.

Számos kisebb-nagyobb kötetet írtam, legutóbb *Bevezetés a romológiába* címmel. Most kezdtem a *Dombóvári Michellerek* c. családtörténeti munkám-

ba. A népi kollégiumokról, az '56-os elítéltekről, a békéscsabai zsidókról szóló kismonográfiáim egyaránt a személyiség és a társadalom ütközéseit, traumáit elemezték, értelmezték. Talán nem hiába. Nem kevés kitüntetésem közül a Magyar Köztársaság Ezüst Érdemkeresztjére vagyok a legbüszkébb.

Aktív tagja vagyok a Magyar Pedagógiai és a Magyar Politikatudományi Társaságnak. Számos szakdolgozat, TDK-dolgozat és néhány doktori disszertáció témavezetője voltam, vagyok. Tagja vagyok az MTA Köztestületének; az MTA SZAB Békés Megyei Tudományos Testület alapítója, a második ciklus óta pedig e testület ügyvezető elnöke is vagyok. A nemzetiségek, kisebbségek tudományos műhelyt koordinálok, e keretben elsősorban a német, a zsidó és roma problémákkal foglalkozom.

Békéscsaba városi közéletében több mint húsz éve veszek részt. A városi Közéleti Szalon nagy népszerűségnek örvendett, mint szervező az értelmiségi háló szövését szorgalmaztam. Jelenleg az andragógia (felnőttképzés) új lehetőségeit keresem.

Dr. Michéler Nagy

Szörényi László

irodalomtörténész, kritikus, író (Budapest, 1945. március 22.)

Néha szoktam azon töprengeni, mikor jutott először eszembe, hogy írjak. Tudjuk azt, hogy az emlékezet a legkülönbözőbb ravasz törlési, fedési és helyettesítési technikákkal dolgozik. Ezért – amikor töprengésemben eljutok egy konkrét pontig – mindig kétségeim támadnak. Ez a pont a mai Erzsébet téri gödör helyén állott hajdani, a nagy dunai árvíz, valamint a második világháborút vitézül átvészelt ház, Pest legrégebbi bérháza, a Marokkói udvar, amelyet azután

csak a szocialista városrendezésnek sikerült elpusztítania, amikor autóparkolót csináltak a helyén. (A későbbi fejleményekre nem térek ki.) Ugyanis valahogyan mindig az merül fel a fent körvonalazott kérdésen töprengve, hogy ott, a Marokkói udvar oldalán mentem a Deák tér felé füttyörészve, és elhatároztam, hogy én olyan leszek, ha nagy leszek, mint Kazinczy.

Hogy miért pont Kazinczy? Ezt képtelen vagyok megfejtani. Persze nagyon vonzott az, hogy majdnem lefejezték, de csak megúsza, és egy kolerára kellett, hogy megszabaduljanak tőle. (Azóta valamelyest többet tudok Kazinczy barátairól és ellenfeleiről, de még most sem gyanúsítom se Toldy Ferencet, se baráti körét, hogy ők rendelték meg a kolerát. A nemzedékváltás ezen radikális módszerétől akkortájt még elzárkóztak.) De akárhogy is töröm a fejem, akkor én még nem is olvastam Kazinczyt! Talán

hallottam róla valamilyen tetszetős ítéletet?! Vagy Babitsnál olvastam róla?! (Ez utóbbi könnyen lehetséges, az Andrassy út és a Bajcsy-Zsilinszky út sarkán ugyanis volt egy antikvárium, ahol én tízéves koromban elkezdtem venni igen-igen olcsón a régi Babitsokat; a mai napig megvan közülük a *Kárvavár*; az *Elza pilótát* sajnos ellopták.) De talán a „Kazinczy” név csak fed egy más nevet, és ezért könnyen lehet, hogy ott és akkor csupán arra gondoltam, hogy ha nagy leszek, én leszek a legnagyobb magyar író. Vagy ha nem a legnagyobb, mindenesetre valami olyasfajta, aki az írást tartja a legtöbbre.

(Egyébként is ez a Marokkó utcai sarak olyan kísértet, amely életem több jelentős mozzanatát szippantotta magába. Például Ágoston atyával, titkos exjezsuita hittantanárommal itt látogattuk meg azt a lakatost, aki árumintaként törpelakatokat is tartott mutatóba; ezekből loptam egyet, hogy vajon mit szól hozzá a hittantanár, illetve tulajdonképpen az Úristen. A Szent Ágoston-i kísérlet kissé félresikerült, ugyanis a lakattal bezártam a Schwarzkopf családot az első emeleten, kénytelenek voltak lakatost hívni, hogy kiszabaduljanak, én pedig ordítva követeltem tőlük vissza a lakatot, hiszen azt én loptam. Ráadásul Schwarzkopf néni még föl is pofozta a két nagyobb fiút, Ferit és Andrást, akiket a merénylettel gyanúsított. Ezek azután bosszúból sóprúvel látták el a bajomat a lift háta mögött. Később az egyikük disszidált – a másikuk a körzeti orvosom.)

Sokáig nem volt alkalmam, hogy kipróbáljam, milyen is írónak lenni. Azután szerencsére, az Eötvös-gimnáziumban is bevezetett politechnika hatására, kaptam három hónapos alkotószabadságot. Ugyanis mező-

gazdasági politechnikára jártunk, ami rendkívül praktikus olyan diákoknál, akik azért járnak reálgimnáziumba és tanulnak latinul, mert többségük orvos vagy jogász akar lenni. Én is szorgosan egyeltem a kukoricát, és segítettem a borjúszülésnél, de egyszer csak pokolira elkezdett fájni a hátam; azt hitték, gerincsérvem van, és ezért beutaltak a Karolina úti ortopédklinikára. Ott először meg akartak operálni, majd beérték a gipszággal és a kokaininjekció-kúrával.

Ketten feküdtünk az egyik kórteremben, a másik beteg egy meglehetősen izompacsirta küllemű rakodómunkás volt. Amikor nem aludt vagy nem kezelték, pikáns történetekkel szórakoztatott, például hogy milyen volt, amikor a külvárosi moziból, ahova ő is járt, a vetítés befejezése után elvittek egy összeragadt párt, de erkölcsvédelmi okokból letakarták őket lepedővel. Én nem tudtam hasonló szórakoztató történetekkel élni, de éreztem, hogy nekem is kell valamit mondani, ezért elkezdtem folytatásokban mesélni neki a *Varázshegyet*. Nem különösebben érdekelte ez a kórházi tévétlen sorozat, ezért tünnetőleg aludt, de közben hortyogott! Emiatt viszont én nem tudtam aludni, ezért családommal behoztattam egy vízipisztolyt, és amikor hortyogott, rálöttem. Sajnos egyszer nemcsak megfordult, hanem felébredt, és nagy ordítva hívta a nővért, az pedig elkobozta a merénylet eszközét. Így többé nem tudtam az ablakból kilökölni azokra a csókolózó párokra, akik a szemben lévő veradóközpont látogatása helyett a mi ablakunk alatt smároltak.

Maradt hát a fülhallgató rádió és a papír. Olyan szerencsém volt egyik éjszaka, hogy Wolfgang Schneiderhannal végighallgattam Beethoven

D-dúr hegedűversenyét. Ehhez hasonló varázslatos zenét még sosem hallottam. Ugyanis az első taktustól elkezdtem látni egy mesét. Ez a mese pedig nem volt egyéb, mint Dzsánsah története. (Ezt a fantasztikus mesét, a perzsa *Ezeregy nap* egyik darabját Honti János fordításában olvastam, a Bibliotheca Kiadó Fabula-sorozatának *Keleti mesék* című kötetében.) Mire véget ért a hegedűverseny, tudtam azt, hogy most azonnal megírom a magam Dzsánsah-történetét.

Dzsánsah annyit tesz perzsául kb., mint „Lélek- király”. Egyébként olyan Csongor-szerű királyfi. Égen, földön, tengeren, föld alatt és víz alatt, fellegek fölött és égig érő hegyek csúcsán is túl keresi a maga perzsa Tündéjét, illetve, mivel mohamedán hősről van szó, Tündéit, ugyanis egyszerre több királylány után is kajtat, akiket mind feleségül is vesz. Addig azonban meg kell tanulnia az állatok és a madarak nyelvét, valamint túl kell járnia az összes agyafúrt dzsinnek az eszén. Látjuk, nem kis feladat, ha saját magamat akarom központi hősként beleírni ebbe az enciklopédiába. Márpedig természetesen saját magamat akartam, pedig még nem is olvastam Propp idevágó munkáit. Hosszú lett, éppen hetven lap! Oda is adtam azon osztálytársamnak, aki merészen folytón lógott az órákról, és azok helyett

moziba járt, egészen addig, amíg ki nem rúgták az Eötvös-gimnáziumból. Benne volt ugyanis költői érzékenység, ezért sosem tudott fölkelni, csak ha megrázta magát az általa kissé átalakított vekkerrel, amelyet egy akkumulátorral gazdagított és rávezette a meztelen csuklójára.

Annak rendje-módja szerint el is vesztette a kéziratot. Ennyit Kazinczyról.

*

Utóirat: Persze csak később tudtam meg, hogy elvesztette, ugyanis évekig azt hazudta, hogy majd ő legépele. Aztán azt, hogy most éppen költöznek, de később – vagy harminc év után – csak bevallotta, amikor ő éppen egy hadiüzemben dolgozott mérnökként (erről korábban nem tudtam), Amerikába disszidált osztálytársam pedig velem együtt meglátogatta munkaidőben. Én ugyan nem tudtam azt sem, hogy az illető melleleg ügynökként is dolgozik, de szegény nehezen ébredő valószínűleg sejtette, mert rémulten meredt rá, és kínjában csak nekem vallott, de nekem is csak azt, hogy a kéziratot már réges-rég elvesztette.

Könyvi Lélek'

Galánfi András

népművész, fafaragó iparművész (Hajdúszoboszló, 1945. március 25.)

Nős, két felnőtt gyermek édesapja. 1966-ban a Debreceni Tanítóképző Főiskolán, majd a Nyíregyházi Tanárképző Főiskolán végezte tanulmányait. A hatvanas években falusi és tanyasi tanítóként kezdte pedagóguspályáját, majd 1970-től 1995-ig testnevelőként a hajdúszoboszlói 5. Sz. Általános Iskolában dolgozott. 1973-ban fafaragóként tagja lett a Fiatalok Népművészeti Stúdiójának. 1975-től kezdődően nyaranta alkotótáborokat vezetett az ország különböző városaiban, ahol munkái is megtalálhatók. 1982-től előadóművészként is színpadra áll. 1992-ben egyik alapítója a nádudvari Népi Kismesterségek Szakiskolájának.

1996-ban a Népművészeti Egyesületek Szövetsége a népművészet megőrzéséért Király Zsiga-díjjal tüntette ki, 1997-ben a Magyar Köztársaság művelődési és közoktatási minisztere a Népművészet Mestere címet adományozta neki. 2005. augusztus 19-én a Magyar Köztársasági Arany Érdemkereszt kitüntetésben részesült a népművészet iskolarendszerű átörökítésében vállalt szerepéért, a tárgykultúra újrateremtő folyamataiban való részvételéért. 2012-ben a Magyar Művészeti Akadémia tagjai közé választotta.

Mengyán András

képzőművész, designer (Békéscsaba, 1945. március 26.)

Sok év telt el azóta (banálisan hangzik, de igaz), hogy hatévesen elhatároztam, festőművész leszek. A dolog mai szemmel már elég abszurdnak tűnik, de volt valami alapja az elhatározásomnak. Visszatekintve gyermekkorom békéscsabai Zsiros utcájára, ahová mi 1951-ben költöztünk szüleimmel – édesapámmal (Fajó János), édesanyámmal (Mengyán Ilona) – és három

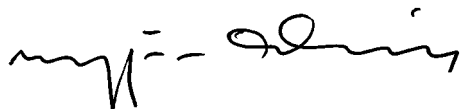
testvéremmel (Ilona, János, Éva), ebben az időben az utca hemzsegett a gyerekektől. Az utcában élt Mokos József tanár úr, aki Erdélyből, középneemesi családból származott, igen művelt és képzett festőművész és tanár volt. Ő volt a generátora annak a Békéscsabára talán soha vissza nem térő jelenségnek, ami számos gyereknek meghatározta a további életmenetét.

Eleinte úgy nézett ki, hogy nem sikerül festőnek lennem, mert a Magyar Iparművészeti Főiskola díszítő festő szakát nem indították (mint olyan meg is szűnt), és így a formatervező szakra kerültem. A formatervező szak megtanított gondolkodni és gyakorlatiasnak lenni. Dózsa Farkas András, Németh Aladár, Kármán László bevezetett a design rejtelmeibe. Ami még több izgalmat jelentett (talán az alkatom ilyen): mindig vonzódtam az elvontabb, logikus, filozofikus témák iránt. Szerencsémre Józsa Bálint szobrásztanár által megismerkedtem a formák csodálatos világával a formatanulmányok tantárgy keretén belül, ami egy életre szóló programot adott számomra. Minden műfaji megkötöttség nélkül vágtam bele a formák tanulmányozásába mind elméleti, mind gyakorlati vonatkozásban. A formáknak nem csupán az ismeretelméleti alapjai, alapelvei érdekeltek és érdekelnek ma is, hanem azok jelentéstartományai és esztétikai minőségei is. Már másodéves hallgatóként furdalt a kíváncsiság, hogy hogyan lehet valamiféle formarendszert létrehozni, amelyben az alkotóelemek kompatibilisek és variábilisek egymással. Tudvalévó, hogy bizonyos szellemi mozgások, információk tiltva voltak a volt szocialista országokban, nem lehetett forrásmunkákhoz hozzáférni. Ebben az időben a rendszerelvű gondolkodást, a rendszerelvű tervezést nem tanították Magyarországon. Ez a szemlélet az 1960-as évek közepén a design és a képzőművészet területén nagyon újnak számított az egész világon. 1968 végén, megszerezve az ipari formatervező mesterfokozatot, állást vállaltam a Jármű és Alkatrész Ktsz.-nél, és közel három évig független munkakörben végeztem tervezői feladataimat. Gyerektricklit, anyag-

mozgató eszközöket terveztem, és a Kogéptervnek (akkoriban az ország legnagyobb és legtekintélyesebb tervezőintézete) autó-, kombáj-, motorkerékpár-, autóbuszgyárak szinterveit készítettem. Napi tizenhat vagy több munkaórás lehetőséget tette, hogy mind a designbeli, mind a képzőművészeti munkámat folytatni tudjam, és kíváncsiságomat tovább éltessem a formák világában. Pályám további alakulását nagyban befolyásolta, hogy Németh Aladár volt tanárom (időközben a gépipari formatervező tanszék vezetője lett) 1973-ban meghívott óraadónak a tanszékre, majd tanársegédnek a formatanulmányok oktatására. Kialakítottam egyfajta módszert, amely életképesnek és a gyakorlatban használhatónak bizonyult. A tantárgyat komplex formatannak neveztem el, mivel a tárgy nem csupán a vizuális elemekkel, a vizuális fogalmakkal és a kölcsönhatásukból származó hatáselemzéssel foglalkozott, hanem kreatív alkalmazásukkal is. Formatervezői és képzőművészeti (formakutatási) tevékenységem így kibővült az oktatással is. Stresszes időszak volt. 1969-ben kidolgoztam a formák logikája formarendszeremet, majd ezt követően a vizuális program néven ismertté vált munkáimat. 1971-től folyamatosan részt vettem hazai és nemzetközi kiállításokon, és része lehettem annak a nemzetközi szellemi mozgásnak, amit szisztematikus művészetnek neveznek, díjakkal honorálták munkáimat. Számos hazai és külföldi múzeum megtisztelt azal, hogy munkáimat megvásárolta és közrebocsátotta. Formaoktatási és formával és térrel kapcsolatos kísérleteim folytonos dialógusban álltak egymással és egymást kölcsönösen segítették. Talán ennek köszönhetően nyertem el az 1981–82 évi időszak-

ra az American Council of Learned Societies (ACLS) kutatási ösztöndíját, ahol a programom az Amerikai Egyesült Államok vizuális alapképzésének tanulmányozása volt. Hazatérve megbízást kaptam a Magyar Iparművészeti Főiskola Alapképzési Intézet programjának elkészítésére és az intézet vezetésére. 1984-ben a székesfehérvári István Király Múzeum meghívott egy nagyszabású egyéni kiállítás rendezésére. E kiállítás mérföldkőnek számított mind a hazai, mind a nemzetközi képzőművészetben. A múzeum nagytermében egy programozható és bejárható, multimedia környezetet építettem tizenkét perces programot adva a látogatóknak. E munka 1985-ben a Műcsarnokban került ismét bemutatásra kiegészítve még két programozható térrel. 1986–87-ben ismét az Egyesült Államokba mentem, a Pratt Institute tulajdonosának, Richardson Pratt Jr. úrnak a tanácsadója lettem. Feladatomban egy új vizuális központ (Centre For Design Excellence, CDE) filozófiájának és programjának megformálása volt. Örömmel

a program elfogadást nyert. Ebben az időben megkeresett Norvégiából a Bergeni Iparművészeti Akadémia, hogy lenne-e kedvem megpályázni az ott előkészítés alatt lévő Alapképzési Intézet professzori és intézetvezetői pozícióját. Mindig vállalkozó típusú ember voltam, és gondoltam magamban, miért ne. 1989 nyarán a rektor felhívott, hogy elnyertem a nemzetközi pályázaton kiírt státust. 1990–2006 között a Bergeni Iparművészeti Akadémia professzoraként dolgoztam, és mellette egyéni és csoportos kiállításokon vettem részt. Ekkor alakítottam ki a *Polifonikus vizuális tér* c. programomat, amelyet képekben, installációkban és plasztikákban realizálok. Eddigi munkásságomat 2006-ban a Dózsa Farkas formatervezői és 2007-ben Munkácsy-díjjal honorálták. Még ebben az évben a Magyar Széchenyi Irodalmi és Művészeti Akadémia tagjának választottak. Jelenleg Budapesten élek és dolgozom.

Kiss Gy. Csaba

irodalom- és művelődéstörténész (Budapest, 1945. április 2.)

Hetven felé ballagva a tanulóidő jut először eszembe. Hány embernek kellett „közreműködni” abban, hogy tizenhét iskolás év után dolgozni kezdhettem első munkahelyemen! Első generációs alsó középosztály volt az indító közeg, ahol a tudás, a kultúra értéknek számított. Az „amit megtanulsz, nem vehetik el tőled” bölcsességével. Földrajzilag a budai Szentimre város polgári világa. Olyan iskolákba jártam, ahol a tanítók, tanárok jó része még a háború előtt

szerezte képesítését. Az ötvenes években szinte tapintani lehetett itt az ellenállás szellemét. A hatodik osztályban Pencz tanár úr kérésére az ő óráján a hetesnek a kis Lenin-szobrot a tanári asztalról az ablakba kellett tennie. Az igazi történelemmel való első találkozás emlékét évtizedekig a Gellért téri szovjet obeliszk tetejére a csillag helyébe kitűzött magyar zászló jelentette számomra. A József Attila Gimnázium pedig a nehéz években is meg tudta őrizni függetlenségét, minőségigényét. Osztályfőnökünk, Palotás János történelemtanítása, vonzó egyénisége mindannyiunkon rajta hagyta a nyomát. Az iskolai könyvtár négy évig olthatta mérhetetlen olvasási szomjamat. Világirodalom és magyar történelem, 1962-ban végigolvastam visszafelé a Nagyvilág minden számát.

1964-ben az első lengyelországi autóstoppos utazás volt fiatal éveim sorsfordító találkozása. A szabadabb levegő élménye. A felejtés országából érkezve rá kellett döbennem, hogy múltunktól nem lehet megszabadulni, a lengyel fiúknak újra és újra a forradalomról kellett mesélni. Kerestem a szellemi kalandokat, rendszerint arra voltam kíváncsi, amire éppen nem volt szükség magyar-német szakos tanulmányaimban. A francia egzisztencializmus klasszikusaitól a szociológiáig. Elkértem barátaimtól a lengyel középiskolás tankönyveket, mit kell tudni a lengyel irodalomról és történelemről. A gondolkodók közül különösen az eretnekekre voltam kíváncsi. A hivatalos ideológiától eltérő utak csábítottak. A magyar irodalomban is a kánonból kimaradtak iránt vonzódtam. Taszított a kádárizmus polgárosodó világa, kavargott bennem az előző nemzedékekkel szemben álló lázadó indulat és az elementáris szabadságvágy. Az egyetlen nem találtam igazi mentorra. A tőlünk macskaugrásnyira lévő Eötvös-kollégiumban megismert barátok nyújtották azt a szellemi közeget, amelyben otthon éreztem magam. 1967 tavaszán a Nagyváradon, Kolozsváron, Brassóban töltött nyolc nap új távlatot nyitott nekem, csakúgy mint hónapokkal azután Németh László esszéi. Úgy éreztem, végre találtam irányítóját, amely segít eligazodni. A lengyel irány, gondoltam, Csehszlovákia is felé mutat, a határon túli magyar irodalmakról tartott Eötvös-kollégiumi szemináriumon így választottam témát. 1968 áprilisában a Pozsonyban töltött hét Közép-Európa fölfedezését jelentette, nemzetekkel, kisebbségekkel magyarokkal, a demokrácia és

nemzeti függetlenség reménységével. Augusztus 21. után pedig egyértelművé vált, hogy a sutba kell dobni a „rendszer” megreformálhatóságával kapcsolatos minden illúziót.

A hetvenes években újabb vándorutak korszaka következett életemben. Nyelvtanulás, olvasás, további „készülődés”. Nyári egyetemem voltam Lengyelországban, módszeresen tanulmányoztam a lengyel irodalmat. Első munkahelyemen egy magyarra fordított lengyel szöveg kontrollszerkesztésével tanulhattam a kiadói munkának ezt a fázisát. Első könyvismertetéseim, kritikáim is magyar–lengyel témákról jelentek meg. Amikor pályázni lehetett nyári egyetemre a következő évben, jelentkeztem a pozsonyi Studia Academica Slovaca-ra. Előtte megtanultam vagy 26 leckét kívülről egy szlovákiai magyaroknak készített nyelvkönyvből, így mehettem középfokú csoportba. Az Írószövetségnek bő kerete volt fiatal irodalmárok utaztatására az ún. szocialista országokba. Lehettem egy hónapig Varsóban, később pedig Szlovákiában (keresztül-kasul, Alsókubintól Selmecebányán át Rimaszombatig).

Fölvettek aspiránsnak magyar–lengyel összehasonlító irodalomtörténeti témából, 1976-ban közel nyolc hónapot tölthettem Lengyelországban. Két dolog érdekelt igazán: a történelem az irodalomban, továbbá a közép-európai párhuzamok: a nemzeti kultúra kódjainak hasonlóságai és különbségei. A politikai gondolkodás lengyel iskolájába jártam, hogy mi történik nálunk, azt hajlamos voltam lengyel fénytörésben látni. 1978 októbere (két hét Varsó, a szállodai tévén nézhettem II. János Pál beiktatását) után lett egyértelmű számomra, hogy ennek a „rendszernek” – megérem-e, nem biztos – egyszer vége lesz. Adatott még egy emlékezetes úti kaland: 1983-ban a jugoszláviai nyári egyetem, amikor – mindenekelőtt Zarában – a horvát nyelv erdeibe jártam kirándulni.

A vándorlás egyik formája nekem a közvetítés, irodalmak, kultúrák között, szervezés, kapcsolatok ápolása. Folyóiratszámok, tanulmánykötetek, irodalomtörténeti rendezvények, könyvek. A romantikus elképzelés, hogy a szomszéd nemzetek majd jobban megismerik és megértik egymást. Ezt szolgálta a vándortanárság is. A néhány politikai nyüzsgéssel töltött esztendő inkább különös szünetnek látszik az idő múltával. Hogy reméltem az újjászülető Közép-Európa magára találását! Most pedig némi csalódással tekintek az elmúlt negyed századra. Ám a tanárság reményeim szerint képes valamennyire hidakat építeni a jövőnek. Miskolcon próbáltam először 1994-től, folytattam a következő évtől Budapesten az ELTE művelődéstörténeti tanszékén, azután nagy közép-európai kört tettem. Zágráb volt az első állomás, utána Nyitra következett, majd Prága. Magyar kultúráról és történelemről beszélni a szomszéd népek lányainak-fiainak, igazi hivatás. Örülök, hogy ezt tehetem most Varsóban.

Makray Katalin

tornász (Vasvár, 1945. április 5.)

– Vasvár – mi bukkan föl a szó hallatán az emlékezetében?

– Egy kicsit bonyolult a történet, mert tulajdonképpen a születésem városa, a háborús évek utáni első napon, magyarán április 5-én. Sokak számára már feledésbe merült, hogy ez milyen korszakhoz kötődő dátuma a magyar nemzetnek, de nekem az életet jelentette, s azt a körülményt,

hogy tulajdonképpen semmi közöm nem volt Vasvárhoz, egészen 2011-ig, amikor a város felvette velem a kapcsolatot, így díszpolgára is lettem. Ami nemcsak címet jelentett, hiszen teljes szívből szeretem Vasvárt. Nagyon szép kisváros, ahol nagyon jók és kedvesek az emberek. Az elmúlt években szoros barátságba kerültem a vasváriakkal.

– Olykor arra fogok törekedni, hogy játékoságot vigyek a beszélgetésbe, asszociációkra sarkalljam. „Vas” és „vár” – a két szó így együtt nemde valamilyen formában egyfajta tartásbeli vasszilárdságot is sugall...

– Valószínűleg nem véletlen volt, hogy épp ebben a városban születtem meg, hiszen a szüleim Szombathelyről menekültek a bombázásoktól való félelmükben. A nagyapám szekéren menekített bennünket, és akkor az édesanyám már a szülés előtti utolsó órákban volt. Elindultunk valamerre, és épp Vasváron kötöttünk ki. Ezért az én életemnek ez a „vas” szó valóban

meghatározó momentum. Nekem nem is egyfajta keménységet, inkább állhatatosságot jelent.

– Se ilyen, se olyan, vagyis felemás – amikor ezt hallja, mire gondol?

– Nem szeretem a felemást, nem szeretem azt, ami „se ilyen, se olyan”. Főleg fiatal koromban nem szerettem. Nekem általában minden fekete és fehér volt; persze azóta

már sokkal árnyaltabban gondolkodom. A fiatalkori igazságérzet és az egyfajta úton járás „kényszere” egyértelművé tette azt, hogy választanom kell: vagy fekete, vagy fehér. Ma már tudom, hogy mindennek több olvasata van, ezáltal én is sokkal elfogadóbb és megértőbb vagyok.

A felemás korlát egy eszköz volt az én életemben, amely kitörést adott. Nagyban meghatározta az életemet, nem is csak mint sportolóét, hiszen ennek köszönhetően ismertem meg életem párját is, ebből adódóan lett családom. Szóval igen erős a kapcsolatom vele.

– Ön igazi gondolatolvasó, hiszen erre akartam kicsit rávezetni: korlát. Függetlenül attól, hogy persze felemás és persze tornász, játszott-e szerepet valaha az életében a korlátok között élés, a küzdelem?

– Ha ezeket az út mentén levő jelzőoszlopoknak hívjuk, akkor elmondhatom, hogy az én életemben sosem voltak korlátok. A korlátok között élés

egyrésről biztonságot, másfelől az útról letérés lehetetlenségét jelenti. Nekem a korlát abszolút pozitív szerepű az életemben. Soha nem láttam akadálnak sem sportolóként, sem magánemberként, hiszen mindig is a saját utamat jártam, illetve azok között az útmutató „cölöpök” között, melyeket a szüleim és a nevelőim helyeztek el az én utamon. A saját gyermekeimet is mindig így neveltem, hogy legyen egy saját útjuk, de ezen az úton mindig ott vannak ezek a cölöpök, melyekbe mindig bele lehet kapaszkodni, ha az ember olykor elbizonytalanodik. Ilyen szempontból nekem a korlát jelentése is pozitív.

– *Kiejtett egy kulcsszót, amely be-lőlem előhoz egy másikat. Konkrétan arra gondolok, hogy a lányait említette: a híres tévétorna a három lányával, három gráciával. Mái nem halványul az emberek emlékezetében, hogy volt ilyen. Hogyan élte meg?*

– Ez volt a játék a mi életünkben. Amikor még csak egy csatorna létezett a Magyar Televízióban, az emberek minden este bennünket néztek. Mindenképp játékos és szórakoztató volt ez, hiszen a gyerekek olykor buk-dácsoltak, ügyetlenkedtek, mégis volt egy másfajta üzenete ennek a műsor-nak: sportoljunk, álljunk fel abból a bizonyos karosszékből!

– *Úgy tudom, az aerobik sport-ágnak is meghonosítója volt Magyar-országban.*

– Az aerobik nekem már egy má-sik út volt a torna után. Egy lehető-ség, valami új, hiszen ez egy olyan sportág, amely gimnasztikai alapokra épül. A semmiből kellett valami újat teremteni Magyarországon, akár mint szabadidősportot, akár mint verseny-sportágat. Ez nagyon nagy öröm, hiszen jó látni, hogy a mai napig működik és egyre népszerűbb. Sok-

kal jobban, mint ahogy elkezdők, és nagyon jó érzés, hogy én ennek valamikor a kezdeményezői között lehettem.

– *Az eddigi beszélgetés során is éreztem egy egyensúlyi helyzetet, de most egy másfajta egyensúlyra gondolok, amit igazán csak ön tud megmagyarázni: öt hölgy és öt férfiú – élete utóbbi 48 esztendejének ez az önt körülvevő aránya.*

– Én ezt még így, ebben a formá-ban soha nem gondoltam végig, de igaza van, valóban van három lányom és két lányunokám, négy fiú és a fér-jem. Azért nincs mindig egyensúly, mert általában mi, lányok vagyunk többen, hiszen a két nagylányom és az egyik lányunokám itthon, körülöt-tünk vannak, ez így szokott lenni a hétköznapokban. Érdekes, hogy fel-vetette az egyensúly szót, hiszen a tornasportban az egyensúly nagyon meghatározó. Nekem a gerenda mint tornaszer nem nagyon ment, így min-dig akkor voltam a legboldogabb, amikor vége volt, és nem rontottam el a gyakorlatot, hiszen elég magasra nőttem, így a súlypontom is eléggé magasán volt. Ezért aztán nem voltam túl jó egyensúlyozó. Szerencsémre a családon belüli egyensúlyozás nem annyira nehéz és veszélyes, mint an-nak idején a gerendán volt.

– *Végezetül: van-e az életében egy vezérmotívum, ars poetica, va-lami olyan elv, amelyet állandóan követni szeret?*

– Soha nem gondolkodtam jel-mondatokban. Mindig azt az aktuális mondatot követem, amely valame-lyest meghatározta az életemet. Akkor a magamévá tettem, de utána el is felejtettem. Pár évvel ezelőtt viszont más is rákérdezett, ezért úgy gondol-tam, hogy most már épp itt van az ideje annak, hogy válasszak egyet. Ha

nem is szó szerint idézem, de azért nagyon fontosnak érzem Arany János nagyszerű gondolatát: „Legnagyobb cél pedig, itt, e földi létben, Ember lenni mindég, minden körülményben.” Ez nagyon egyszerűen hangzik, de ha valaki belegondol, ennek a gondolatnak igen nagy súlya van. Embernek maradni akkor, amikor nem látja senki, amikor fontos, hogy megadjuk a másoknak a tiszteletet, amikor a legkiszolgáltatottabbak vagy legharagosabbak lehetnénk, amikor tele van a szívünk fájdalommal, akkor is embernek kell maradni, és mindenkire csak tisztelettel szabad tekinteni.

– Szeretne-e még valamit hozzátenni az eddigiekhez?

– Talán még csak annyit, hogy nagy öröm számomra ez a felkérés, már csak azért is, mert sikerült más szemszögből megközelíteni bizonyos dolgokat. Ezek nem olyan kérdések voltak, amelyeket eddig bárki valaha is feltett nekem. Ezért különleges élmény volt.

Schmitt Katalin

(Szondi György interjúja)

Sárváry Katalin

textilművész (Rábapatona, 1945. április 5.)

Elgondolkodtató, öröm és kicsit szomorú is, hogy lassan 70 év telt el.

A számadás ideje, hogyan gazdálkodtam e térben az idővel, az energiával, képességekkel, lehetőségekkel.

10×7 év – honnan, hova, hogyan?

Nagyon izgalmas gyermekkorom volt Szentpálpusztán. Szentpálpuszta egy káptalani birtok volt, ahol édesapám 1945-ig gazdatiszt volt, mostani fogalmaink szerint agrónómus. Utána nem könnyű évek jöttek.

Anyatársadalomban nőttünk fel. Apámat ideoda dobálta szakmája és a „jóakarát”, csak hétvégeken jöhetett haza, mindig más-más állami gazdaságban használták szakmai tudását. Alig

vártuk, hogy találkozzunk, hallgattuk humoros történeteit a „nagyvilágból”, és hallgattunk, tudtuk a dolgunkat; a beszoigáltatások, a szegénység éveit voltak.

Két anyám volt: Édesanyám, és mellette Mami, aki vállalta a családban maradáást, segítséget a megváltozott körülmények között is, olyan szeretettel és odafigyeléssel, amit most is érzek. Hitben, szeretetben növekedtem, ipe-redtem. Mi, gyerekek nagyon figyeltünk, és éltünk a természet adta lehetőségekkel. Szabadok voltunk és kíváncsiak. A megismerés, a felfedezés vágya hajtott, az egész határ, ameddig a szem ellát, a miénk volt, meg még azon túl, az Óperenciás-tengeren is túl! Szárnyalt a fantáziám. Az első négy osztályt osztatlan iskolában végeztem, jó tanítónk volt, példaképünk odafigyelésből,

emberségből. A leglassúbb gyerek is megtanult a negyedik osztály végére írni-olvasni és számolni. Az ötödik osztályt már Győrben folytattam, minden reggel fél hatkor ébresztés, két és fél kilométer gyaloglás Győrszemere vasútállomásra az időjárástól függetlenül, „ingáztunk”. Új környezetben találtam magam, érdekes emberek között; aztán jött '56, a vonatokon csüngő, menekülő családokkal, emberekkel. Sokkolt a látvány. Lassan a boldog gyerekkor véget ért, önállónak kellett lenni. '58-ban Győrbe költöztünk, minden megváltozott. Érzékeny, álmodozó voltam, szenvedélyesen szerettem rajzolni, festeni, elkezdtem rajzsakkörbe járni. Azután: művészeti iskola vagy szakma? Győrben a Rejtő Sándor Fonó- és Szövőipari Technikum technikus végzettséget ad, talán ez az út. Bekerültem, kitűnő iskola volt. 1964-ben érettségiztem. A textil megismerésének fontos állomása ez, az elemi szálaktól a fonalgártáson, a szövet-szerkezeteken, anyagismereten, textilkikészítésen keresztül.

1965-ben felvettek a Magyar Iparművészeti Főiskolára, a textil tanszék hallgatója lettem. Az álom valósággá vált! Széles látókörű tanárok, professzorok tanítottak. Minden lehetőséget, tudást próbáltam kiaknázni. Építészeti kirándulásokkal lehetőség nyílt az ország kincseinek megismerésére, művésztelepekkel, Szeged, Svájc, Németország, tágult a látóhatár.

1969-ben diplomáztam ruházati formatervező szakon. Tele energiával, alig vártam, hogy dolgozhassak.

1970-ben elhelyezkedtem a Magyar Divatintézetben tervezőként, de az albérletre és a megélhetésre szűkösen futotta a keresetből, kénytelen voltam megpályázni a Jelmezkészítő és Kölcsönző Vállalat jelmeztervezői állását. 1977-ig jelmeztervezőként dolgoztam itt. 1970-ben, szinte azonnal, a margitszigeti Nagyszállóban nagy sikerű önálló divatbemutatóval mutatkoztam be. Divatbemutatók show-műsorához terveztem jelmezeket, néptáncsoportoknak viseleteket, kortörténeti és menyasszonyi ruhákat. Könyvtárakban, múzeumokban kutattam a feladatokhoz szükséges anyagok után, vidéken ládafiákban gyűjtöttem viseleteket, a népi kultúra kincseit. 1977-től pár évig önállóként készítettem öltözekekollekciókat. Az értékteremtés lebegett a szemem előtt. Az öltözekektervezés középpontjában mindig az ember áll. A test és a lélek megismerése, arányok, önismeret, életmód, önkifejezés, mozgás, változás, mindez különböző minőségű anyagokkal, formákkal, mintákkal, színekkel, felülettel.

Öltözekeim egyszerű szabásúak, a textil tulajdonságára, dekorativitására, a mozgás szabadságára épülnek. Keresem a divat forgatagán keresztül létező állandó esszenciát, mely idő és határok nélküli.

1981-ben meghívtak a Képző- és Iparművészeti Szakközépiskolába a bőrműves szakra tanárnak. Az életem megváltozott, az alkotómunka mellé a tanítás felelőssége társult.

1979-ben a Képző- és Iparművészek Szövetségének tagja lettem. 1985-ben a Műcsarnok Dorottya utcai kiállítótermében önálló kiállításon mutatkoztam be: „az öltözekek lehet kiállítási tárgy, és a művészi közlés eszköze”.

1986-ban a Képző- és Iparművészek Szövetsége textil szakosztálya vezetőjének választottak. 1988-ban meghívtak a Magyar Iparművészeti Főiskola Tervezőképző Intézetébe ruhatervezést tanítani. Részt vettem a mesterképzésben.

1986-tól 1992-ig az Iparművészeti Főiskola hallgatóit bekapcsoltam az Air France és a francia kulturális minisztérium, valamint a Yomiuri Shinbun japán

cég által a fiatal divattervezők számára kiírt nemzetközi pályázatba. A pályázat szervezését vállaltam több éven át, és meghívott zsűritagként részt vettem Párizsban a nemzetközi döntőben. 1989-ben önálló kiállítással mutatkoztam be a Barbican Cultural Centerben Londonban, a Britain Salutes Hungary kulturális rendezvényen.

1990-ben Munkácsy-díjat kaptam. 1993-ban a Római Magyar Akadémia ösztöndíját nyertem el, melynek élményeit munkámban, a kiállításokon és az oktatásban egyaránt hasznosítani tudtam. 1997-ben habilitáltam, és a székesfehérvári Csók István Képtárban gyűjteményes kiállításom nyílt a születésnapomon, textilképekkel, ruhák és zászlók az elmúlt tíz év anyagából, mely utóbbiak (húsz zászló) önkormányzati tulajdonban vannak az ország különböző pontjain.

Szeretem a textil sokszínű anyagát, mely lehet lágy, de az acél keménységével is vetekedhet, egyszerűségét, alakíthatóságának gazdagságát, talán marandóságát, a kalandokat és izgalmas lehetőségeket, melyek a munka során új felfedezésekre ösztönöznek, ezeket másokkal megosztani öröm számomra.

A prágai Magyar Kulturális Központban kiállítást és divatbemutatót rendeztem, Vilniusban hallgatókkal közösen az Armada alternatív nemzetközi divatbemutatón vettem részt.

1999-ben oktatási tevékenységem elismeréseként Széchenyi professzori ösztöndíjat kaptam, bekapcsolódtam a doktori képzésbe. Külön öröm volt számomra, hogy 2002-ben a St. Étienne-i Nemzetközi Design Biennálén a hallgatóim munkáiból összeállított divatbemutató anyaga elnyerte a biennálé fődíját. 2000–2006 között a Kozma Lajos kézműves iparművészeti ösztöndíj kurátora voltam.

Alkotói tevékenységem mellett mindig fontosnak tartottam, hogy szakmai tudásomat megosszam a fiatalabb generációkkal, hazai és nemzetközi kiállításokat, bemutatókat szerveztem számukra.

Néhány példa: 2000-ben a Budapesti Tavasz Fesztivál eseményeként *A Vízöntő kora* címmel látványra épülő kreatív öltözékek tervezésére és megvalósítására pályázatot szerveztem. 2000 júniusában a Gellért Szállóban a napkirály udvarának hangulatát idéző látványos jelmezeket terveztettem hallgatóimmal, megvalósulásukat a Maison de la France támogatta. 2001 szeptemberében az Eurotextil Kft. felkérésére pályázatot írtunk ki *A Moulin Rouge a divatban* címmel a századfordulós Párizs művészetének, a mulatók frivol világának inspirációjára. 2003 októberében a milánói Moda Vende szakmai kiállításon való részvételre három hallgatóm diplomamunkáját hívták meg. 2007-ben *I love you Budapest* címmel közös divatbemutató volt a MOME textil tanszéke hallgatóinak és a bukaresti Nemzeti Művészeti Egyetem hallgatóinak munkáiból Bukarestben. 2010-ben *20 éves a Maison de la France*, francia kultúra ihlette divatshow-t szerveztem a textil tanszék hallgatóinak a Hotel Sofitelben.

A Nagytétényi Kastélymúzeum parkjában 2007 és 2011 között nagy sikerű táncos divatperformanszokat szerveztem hallgatóink munkáival: 2007-ben *Tébolymenüett* címmel a barokk kert humoros feldolgozásával, 2008-ban *Art-csin* címmel Archimboldo és a reneszánsz jegyében, 2009-ben *Flora és Priaposz* címmel a termékenységét ünnepeelve, 2010-ben *BarokkKór* a pompa és a dekadencia jegyében, 2011-ben *Rekokó* címmel a felfedezések kora megjelenítésével.

Munkásságom fontos része volt az alkotás és a tanítás, számos előadás-hoz, filmhez terveztem jelmezeket (pl. színház: *Caligula*, *Scapin furfangjai*, Pécsi Nemzeti Színház; *Antonius és Cleopátra*, Debreceni Csokonai Színház; *Álompalinta*, Thália Színház; *Pygmalion*, Nyíregyházi Móricz Zsigmond Színház; Markó Iván: *Tánc az életért*, Kongresszusi Központ – film: *Szerelem bolondjai*, *Rettenetes szülők*, *Fabuland*, *Akár tetszik, akár nem*, *Irány Kalifornia*).

Történelmi változások korában élünk. Színes eseményekben dús volt az életem eddigi szakasza. A nap 24 órájában képes voltam dolgozni, mert azt csinálhattam, amire mindig vágytam, az alkotásra, a létrehozás örömeire és ennek megosztására másokkal. Ez egy szerelem, mely nem ismer lehetetlent, de mindig szakítottam időt játéokra, kirándulásra, utazásra, baráti tűzrakásra, bodzapartira, ünnepekre. Hogy ezt a szabad kreatív életet élhessem nagyon sok családi és baráti segítséget kaptam. Köszönöm az égi és földi támogatást!

Sándor Kabele

Tátrai Zsuzsanna

néprajzkutató (Budapest, 1945. április 8.)

Mit jelent a visszatekintés? Számadást arról, mit tettem, mennyi marad meg belőle arra a bizonyos előre nem ismerhető utókorra.

Nem biztos, hogy jókor, de jó helyre születtem. Apám Tátrai Vilmos hegedűművész volt, a XX. századi magyar zeneélet egyik meghatározó egyénisége. Anyám egész élete férjéről, gyermekeiről, a családjáról szólt. Ellátott bennünket nemcsak élelemmel, hanem végtelen gondoskodással, szeretettel, aggódással, sajátos humorával. Testvéremmel, ifj. Tátrai Vilmossal nem éppen a legjobb időszakban, de boldog és tartalmas gyermekkort értünk meg, kirándulásokkal, nyaralásokkal, koncertekkel, kiállításokkal, sok-sok olvasással. Nekünk még az is csoda volt, amikor 1958-ban végre személyesen ismerhettük meg a felvidéki rokonainkat.

Testvérem már általános iskolás korában elhatározta, hogy művészettörténész lesz. Nekem nehezebb volt a feladat... Tanultam hegedülni, szerettem rajzolni, kedveltem a humán tárgyakat. Végül nagyon jól döntöttem. Történelem és néprajz szakra jelentkeztem az ELTE Bölcsészettudományi Karára, 1968-ban végeztem, és még ebben az évben több évfolyamtársammal együtt a Magyar Tudományok Akadémia Néprajzi Kutatócsoportjába kerültem.

Immár fél évszázada foglalkozom jeles napokkal, ünnepi szokásokkal, az emberélet fordulóihoz kapcsolódó hagyományokkal. Ez volt életem legjobb választása, mert az ünnepek minden évben ismétlődnek, és a születés, házasság, halál szokásai sohasem évülnek el. Az 1970-es évektől a Magyar Rádióban a *Kis magyar néprajz* c. sorozatban, éveken át ötperces előadásokat tartottunk fiatal kollégáimmal. Azóta fontos nekem a néphagyományok népszerűsítése. Ma már főként telefonos interjúkat kérnek tőlem, és házhoz jönnek a tv-csatornák egy-egy rövid riport kedvéért.

A Magyar Tudományos Akadémia Néprajzi Kutatóintézetében dolgoztam 43 éven át. Tudományos segédmunkatársként kezdtem, és tudományos főmunkatársként kerültem nyugdíjba. Írtam tanulmányokat, lexikonszócikket, szakbibliográfiát. A jeles napokról, ünnepi szokásokról önálló kötet és könyvfejezet is megjelent. A hagyományos magyar paraszti leányéletről szól a *Leányélet* című könyvem. A *Magyar népi kultúra* c. kötetben a jeles napi, ünnepi szokásokat és az emberi élet szokásait összefoglaló írásaim jelentek meg. A pütkösi szokásokról szóló monográfiám az Akadémiai Kiadó gondozásában került kiadásra. A legutóbbi könyvemet *Ünnepről ünnepre* címmel a Napkút Kiadónak köszönhetem.

Az a jó a tudományos munkában, hogy nyugdíj mellett is tovább folytatható. Készül a *Népköltészeti lexikon*, s emiatt az intézetben hetenként egyszer, jó hangulatú megbeszéléseken találkozom egykori és mai folklorista kollégáimmal. A tanítás évtizedek óta az életem része, jelenleg is az Apor Vilmos Katolikus Főiskolán vannak kurzusaim.

A munkám mellett a családom tölt és töltött be meghatározó szerepet. Nagyon hamar eldőlt, hogy kihez kötődik majd az életem. Alig tizenöt éves voltam, Attila (Fülöp Attila) akkor érettségi előtt állt és műszaki pályára készült. Elvégezte Budapesten a Műszaki Egyetemet, csak később módosított pályát, és operaénekes lett, majd az Operaház főtítkára és ügyvezető igazgatója. A történet érdekessége, hogy dédszüleink egy házban éltek a felvidéki Breznóbányán, és nagyszüleink a legjobb barátok voltak, sőt gyermekeiket is egymásnak szánták.

1967. január 21-én volt az esküvőnk, közel ötven esztendeje. Apósom esketett bennünket, aki evangélikus lelkész volt Óbudán. A zsúfolt templomban a rokonok, barátok, ismerősök, és az egész óbudai gyülekezet is jelen volt.

Mi tagadás, nem könnyű összeegyeztetni a tudományos pályát a családdal, gyermekneveléssel. Ezt csak jól szervezett összefogással lehet megvalósítani. Ebből kivették részüket a nagyszülők, és a férjem, aki segít a háztartási munkában, matematikázott a gyerekeivel, most az unokákkal.

Egyre jobban megtanul az ember az idővel gazdálkodni, ahogyan a feladattai sokasodnak. Természetesen ennek ellenére előfordult, hogy vagy a munkámban teljesítettem kevesebbet, vagy a családra nem jutott elég idő.

Három gyermekünk van. Zsuzsanna lányunk operaénekesnő, Attila fiunk evangélikus lelkész, a harmadikként évtizedes korkülönbséggel született Judit lányunk közgazdász, saját céggel. Menyünk művészettörténész, vőnk festőművész, jövendő vőnk közgazdász. Egyelőre négy unokánk van. Zsuzsi lányunknak a kislánya, Teodora Karolina 10 éves, Attila fiunknak három gyermeke van: Anna 15, Máté 13 és Zorka 7 éves. Kérdés, hogy lesz-e közülük, akit érdekel nagyanyjuk hivatása, vagy csak a palacsintáira fognak emlékezni...

Klasszikus háztartásunk van: sütünk, főzünk, télen kolbászt is készítünk, teli a kamra befőttel, lekvárral. Minden vasárnap együtt ebédel a család. Tizenketten ülünk az asztalnál. Hét közben pedig szinte mindennap jönnek a gyerekeink, unokáink. Szeretem a nagyobb családi összejöveteleket is, amikor nagy ünnepeken évente néhányszor finom falatok mellett találkozhatunk, beszélgethetünk a tágabb rokonsággal.

Mikor arra készítetik az embert, hogy összefoglalja életének az eredményeit, még ha többé-kevésbé úgy is érzi, hogy álmait, vágyait beteljesítette, szembe-sül az élet rövidegével, megismételhetlenségével.

Tatnai Zsuzsanna

Pardi Anna

költő, újságíró (Vésztő, 1945. április 12.)

A szellem nem hagyott cserben, de az irodalmi közélet igen. Versekét 22 év óta nem írok. Sőt, hadd legyek provokatív legalább kijelentéseimben, ha máshol nem lehet: a verseket nem szeretem, nem is olvasom.

Ennek okairól szólnom nem publikus.

Viszont a versírás ifjúságom meghatározó, szenvedélyes lét-

eleme volt, s a lételemek nem kiirthatók, az úrt a lelki élet sem tűri meg, tüstént átadódott a költészet helye az új szellemi szerelemnek, a vallásfilozófiának és a komolyzenének.

Életem egy válságos szakaszában Vivaldi Concertói mentettek meg, egy régi lélek jött a segítségemre. Ma nem korszerű ilyesmiről beszélni, elvontnak tűnik, pedig alkotásaikban lelkük java, a lényeg megőrződött, s az új és új nemzedékeknek átadatik a művészeti alkotásokban.

Már ha igény van rá. A mindenkori sötét hatalmak mindent megtesznek a nem praktikus, a nem közvetlenül társadalmi, gazdasági szükségleteknek dolgozó, magasabb rendű törekvések elfojtására.

Pedig a megvirradó sebek tudományában, a művészetben oly értékes létközlések rejlenek, amelyek ismeretének hiányában leblokkolódik a holnap, minden materiális előrehaladás, globalizáció ellenében.

Az erkölcsi erőt az igazságtalanságok ellenében a jóra való akarati hajlandóság műveli ki.

Jóság, jóság? Ritka vendég világunkban. Nem véletlenül használtam kétszer e nemes fogalmat, kétszer az ellent; sok mindennek ellene vagyok, ami a mai írókat mozgatja, így aztán utálnak is.

Nem baj.

Megmaradt a biblia buzgó tanulmányozása. *Úgy örülök beszédednek, mint aki nagy zsákmányra lett* – vallja a 119. zsoltár, ez lelkesít, nem a honorárium, amit régóta sehonnan nem kapok.

A felfogóerők különbözősége alapján különböznek az élőlények. A gyenge emberi természet nem látja meg az angyalt, csak az erős, így a felfogó, megismerő hajlandóság kimunkálásában rejlik a létezés öröme.

A régi lelkek segítsége.

Ezért a Kairozsi Kiadónál megjelenő könyveimben csak régi szerzőkről írok. Maiakról még véletlenül sem.

Gogol és a sátáni evolúció című, 16. művemben a cím is jelzi a korábbi földi idők még problematikusabb voltát. Pedig ha egy kis bölcsességre szert teszünk, máris boldogabbak leszünk.

A múlt értelme a jövőtől függ.

A jövő? Richard Wagner, aki nem volt akárki, kijelentette, a bolygó pusztulását az erkölcsi erők megfigyatozása, az istentelenség és a túlnépesedés okozhatja majd.

Ha a hamis lételvek, hamis értékrend irányította emberiség magatartásformáin nem változtat, a katasztrofális kihívásokkal képtelen lesz megbirkózni.

Egyéni tapasztalataim szerint van végzet, van Isten, van kegyelem, van kárhozat.

A pártállamban még lubickoltunk a végső kérdések nélküli, gondtalanabb kulturális életben. Nekem jobb volt akkor, s nemcsak éveim száma miatt.

Több figyelem jutott a kultúrára, volt irodalmi barátság. A pályázatoktól való függés okán elgyávultak az írók,

a közgondolkodásnak tetsző, kompromisszumképes attitűdöt választják műveikben, életükben.

Én darázsészekbe, tabutémába is belebocsátkoztam *Ama titkok ragyogása* című, 2013-ban megjelent könyvemben.

A viszonylagosan meglátni és láttatni az abszolútumot – írói szakrális feladat. A gonoszság, a korlátoltság, a gyűlölet mérhetetlen sötétségében felkutatni a szabadságot, az egyetemet, az előrevívót, a megmentőt.

Az új barbarizmus jelei pedig itt vannak, amikor újságírókat fejeznek le nyílt színen, a kamerák előtt.

Csak az intenzíven átélt szellemi lét a régiek tanításával együtt nyújt reményt a jelenben a jövőre.

A szellem, amely felé végzetes képességek vezetnek – írta a látnok költő, Arthur Rimbaud. – *Az erősek, a szentek létformája, ahogy élünk már nem is lehet.*

Miért nem érvényesül jobban az isteni erő, a szellem, a Szentlélek még mai világunkban sem, a XXI. században?

A gyűlölet felfalja a szellemet.

Felfalta.

Jobbára falun élek, Vésztőn, Sinka, a jó pásztor falujában.

Nosztalgia nélkül, de meghatottan emlékezem vissza a pesti éjszakákra, amikor a Fészek Klubban még Latino-vits Zoltánnal, Pilinszky Jánossal, Huszárík Zolival lehetett találkozni, a pártállami időkben, nagy fekete keresztjeik és konyakospoharuk árnyékában.

Pardi Anna

Kéri Imre

festő- és grafikusművész (Balatonfüred, 1945. április 13.)

Születésem napjára a harcok már elvonultak felettem – bár maga a megszületés is harc, küzdelem.

Apám még márciusban 24 órára hazamehetett megnézni a gyereket, én még biztos helyen voltam akkor.

Csak három év elmultával láthattuk egymást először, mikor visszatérhetett az orosz „szoros vendéglátásból”.

A színes és változatos, itt-ott vérfoltos magyar történelem utóbbi 70 évét boldogan éltem meg.

Gyerekkorom végtelen horizontján a Balatont Siófoktól Aszófőig láthattam. Csak évek múltán derengett, hogy a horizont mögött, Somogyban is van élet.

A falu végén laktunk, egy 200 éves vízimalomban. A Séd, a patak a házunk mellett zubogott, a Siske-forrás kiapadhatatlan áldásából.

Szüleim mások földjeit művelték, mások búzáját aratták, mégsem voltak szomorú szegények.

Az egyik „nagyságos asszony”, látván eleve ségemet és hallván beszédemet így szólt anyámhoz:

„Vilma, adj a nekem ezt a kislányt, magának van még otthon három.” „Nem malac az”, volt a válasz, és tovább kapálta a szőlőt.

Ötven éve élek Pesten, de ilyenkor ősszel egy szőlőszem ize is visszaránt a domboldalra felfutó „tükek” közé. (A tüke a szőlőtöke.)

Mesterségem a festészet és a rézkarcolás. Ezt tanultam, tanulom – vég-

telen pálya. Minden reggel a kíváncsiság és az elégedetlenség visz a műterembe, a félbehagyott műhöz. Mostanában, úgy harminc éve, különösen a mezzotinto technika tölti ki napjaimat.

Ez a rézkarc műfajába tartozó mélynyomatású eljárás

1642 óta él, és véleményem szerint „a pixel nagypapa”. Ugyanis a vörösréz lemez felületén több tízezer pont a képalkotó elem. Bár kézi szerszámmal hozzuk létre ezeket a pontokat, esetenként 4-5 pontot egy milliméteren belül. A felérdesített rézlemez felületéből kell kicsiszolni a világos, többtónusú képet achátkó vagy obszidiánszerszámmal. Különösen az obszidiánt szeretem, a fekete változatát, amely a vulkán és a hideg víz forrongó találkozásakor jön a világra. Ötször keményebb a vasnál! Ezt már az ősember is tudta.

Most megszakítom a TIT-előadásomat. Sajnos a televízió szerkesztői mind „alacsonyán szárnyaló” műveltséggel bírnak, így a sok lövöldözős, rémisztgető „filmkultúrába” nem fér bele az igazi és izgalmas tudás. A festészet és a grafika hiányzik a műsorból.

Az eddigi hetven évem még kevés volt arra, hogy eljussak a bölcsesség, megvilágosodásig, üdvösségig.

Amúgy a festészet és a rézkarcolás önterápia, álmvilág és békeséges tevékenység.

A Londoni British Museum ötödik emeletén van egy „sziget”, a Prints & Drawings gyűjtemény, ahol a halandó, arra járó művész közel hárommillió nyomat és rajz kollekciójából válogathat. Próbanyomatok, fázisnyomatok Rembrandttól, Turnertől. Egy éve négy rézkarcom „lapul” ezen nagy mesterek árnyékában. Lehet, hogy ez dicsekvésnek hat, de a sportolók is felállnak a dobogóra és megcsókolják az aranyérmét!

Amúgy: művészetből élni? „Festeni: mesterség – eladni: művészet!”

Szalay Lajos mester, a legnagyobb magyar rajzoló azt mondta, hogy az almafa nem áll ki az útra árulni gyümölcsseit, megérnek, lehullanak, az arra járó felveheti és beleharaphat. A Művészt a mindenkori hatalom eltarthatná a létminimum felett egy centivel, a Művész pedig a képét, rajzát, rézkarját ÁTADJA az arra RÁSZORULÓNAK!

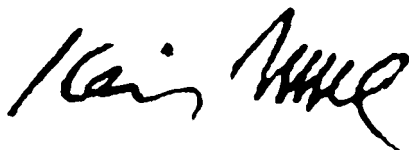
Milyen egyszerű, nem kellene bármilyen „erőforrásminiszter-államtitkár”, helyettes helyettese.

Egy másik Szalay Lajos-idézettel fejezném be:

„Csodálkozom, amikor a gazdasági pangásról úgy beszélnek, mint egy elemi csapásról. Egy kicsit belenézve a dolgokba az ember tapinthatóan érzi, hogy ez is, mint minden emberi ügy, emberek által, emberek céljából történik, és egy 'tisztogató krízis' után a tönkrement emberek mellett éppen azok vészelnék át mindent, akik a krachot csinálták. A saját hajóját elszüllyesztő kapitány az első és talán az egyetlen mentőcsónakban evez, fejét lehajtva, nem a lelkiismeret-furdalástól persze, hanem csak hogy a semmit markolószó kezeket ne lássa!” (Szalay Lajos, New York, 1960)

Feleségem Decsi Ilona Luca festőművész és grafikus, fiunk Gergely, aki 34 éves, és világosabban látja a saját korát, nem húzza vissza az a 45 év, ami nekem jutott a „felhőtlen szocializmusból”.

Ma, november 5-én egész nap fényesség ragyogott, és melengette a Földet, rajta a botorkáló embereket.

Vonyó József

történész (Sellye, 1945. április 13.)

Napra pontosan egyidős vagyok a háború utáni Magyarországgal. Legalábbis akkor, ha annak kezdetét attól a naptól eredeztetjük, amelyen az utolsó német katona is végleg elhagyta az ország területét. Így elmondhatom, hogy végigéltem e korszak(ok) minden fázisát, persze – életkorom, ismereteim, addig megszerzett tapasztalataim és helyzetem változásai szerint – más-más szemmel látva, értékelve őket.

Sellye egyik legszegényebb részén, egy szoba-konyhás, komfort nélküli kis házban születtem, tán kétszáz méterre a Draskovics-kastély gazdasági épületeitől, cselédlakásaitól. A ház tulajdonosa, apai nagyapám, erdei munkás volt az uradalomban. Anyám az Ormánság keleti

szomszédságában fekvő, Dráva menti kis falu, Gordisa módosabb parasztcsaládjának sarja. Szüleim mindketten a vendéglátásban keresték kenyerüket: pincéerként, illetve csaposként. Így tehát első generációs értelmiségi vagyok.

A Rákosi-korszakot cseperedő gyermekként és kisdíakként éltem meg. A korabeli viszonyok családukra gyakorolt hatásairól halvány emlékfoszlányaim maradtak, amelyeket csak később, felnőtt fejjel tudtam értelmezni – azért is, mert sem a nagyszüleim, sem szüleim nem beszéltek (nem mertek beszélni?!) róluk. 1952 júniusában jutalomkönyvet kaptam mint a legjobb tanuló az első osztályosok között. Néhány héttel korábban tanítónóm érdeklődött, hogy kik a nagyszüleim (szüleim foglalkozását „hivatalból” ismerte). Anyai nagyapámat – egy évvel korábbi élményem alapján – kőművesként említettem. Előző nyáron ugyanis Komlón láthattam meg, amint egy épülő ház első emeletének növekvőben lévő fala fölött megjelent alakja, egyik kezében téglával, a másikban kőműveskanállal. Ez előtt – az előző nyáron – akkor lehettem vele utoljára Gordisán, amikor anyám és nagyanyám zokogása közepette két ismeretlen „bácsival” „elment” hazulról. Évekkel később értettem meg, hogy nem volt elegendő a kitűnő tanulmányi eredmény: jutalomkönyvem annak is köszönhettem, hogy – bár szüleim „osztályidegenek” voltak – nagyapám egyszerű munkások, sőt, az anyai egy „szocialista várost” épített. Kisiskolásként apámat csak akkor láthattam, ha bementem hozzá az étterembe, amelynek vezetője volt akkoriban, mert az egész napját ott töltötte. Így az 1956-os forradalom legnagyobb élménye az volt számomra, hogy – a kijárási tilalomnak köszönhetően – néhány hónapig ő is otthon volt esténként, s a közös vacsorák alatt-után beszélgethettünk. „Világvevő” rádiót is szerzett valahonnan, melyen izgatottan hallgatta a híreket – de nekünk, gyerekeknek nem kommentálta őket. Így aztán a forradalmi eseményekből nem értettem semmit, miként az újabb fordulatból sem. Azt sem, miért tűnt el a rádió november 4-e után...

A kádári konszolidáció időszakában, 1959-ben kezdtem meg tanulmányaimat a négy évvel korábban indult siklói Táncsics Mihály Gimnáziumban – elsőként az egész családban. Otthon nem vettek körül könyvek, azokat a szerény siklói könyvtár polcairól emelhettem csak le. Magam kezdtem építgetni könyvtáramat – eleinte az Olcsó Könyvtár három- és a Diákkönyvtár hatforintos köteteiből. Mivel a családon belül tabunak számított a politika, e tekintetben (is) a hivatalos iskolai magyarázatok határozták meg gondolkodásomat. Ezért mondtam igent, amikor javasolták, hogy lépjek be a KISZ-be, majd a gimnáziumi szervezet titkára lettem. A politikával való kapcsolatom ezt követően erősödött, s megmaradt a rendszerváltás utáni évekig – változó attitűddel...

A pécsi Tanárképző Főiskolán szereztem magyar–történelem–orosz szakos diplomát 1963-ban. Itt történelmet oktató tanárim gyakorolták rám a legnagyobb hatást. A történettudományra irányította érdeklődésemet a változatlan – előbb a KISZ-ben, majd később oktatóként az MSZMP-ben kifejtett – politikai aktivitás is. Hat évig a Pécsi Orvostudományi Egyetem, majd a Tanárképző Főiskola függetlenített KISZ-titkára voltam. Közben történelem kiegészítő szakon végeztem az ELTE Bölcsészettudományi Karán. Ezt követően, 1972-ben lettem tanársegéd a főiskola történelem tanszékén. A két területen szerzett tapasztalatok kölcsönhatásai határozták meg később mind szakmai, mind politikai nézeteimet. Fő kutatási területem kezdetben a Gömbös Gyula vezérelte kormánypárt, a Nemzeti Egység Pártjának története és működése volt. E témában született munkáimmal szereztem egyetemi doktori (1982), majd PhD fokozatot (1996) az ELTE-n. Ez a kutatás és a főiskola pártszervezetében végzett munka tapasztalatai döbbsentettek rá arra a hasonlóságra, amely a két – egymással ellentétes ideológiákra támaszkodó – párt szervezési elvei és működtetése között fedezhető fel. E felismerés, valamint az 1980 körüli lengyelországi események hatására kezdtem kritikusan szemlélni azt a rendszert, amelyet addig fenntartás nélkül elfogadtam. Naivitásom azonban nem szűnt meg. Abban a hitben vállaltam 1982-ben immár a Janus Pannonius Tudományegyetem Tanárképző Kara pártszervezetének titkári posztját, hogy az országos pártvezetés politikájának kritikája, a belső működés tekintetében új szempontok érvényesítése révén lehet kedvező irányú változtatásokat elérni. Ekkorra alapállásomat elsősorban az határozta meg, hogy intézményünk színvonalas szakmai munkájának biztosítása révén járulhat hozzá az ország fejlődéséhez, és ezt az MSZMP-nek segítenie kell a maga hatalmi eszközeivel, nem pedig akadályozni a valóságtól idegen ideológiai-politikai korlátokkal. A reformszellemiségű kari pártvezetőséggel erősen kritikus, a felsőbb pártszervek értékeléseitől elütő helyzetelemzést készítettünk az 1985-ös pártkongresszus előtt – hiába... A munkát ennek ellenére folytattam, s 1988-ban az egyetemi pártszervezet utolsó, a szervezetet is felszámoló titkára lettem – az elkerülhetetlen politikai átalakulásokat sürgetve, az egyetemen belül és országos relációban egyaránt. 1988 októberében az átalakuló kongresszuson ennek szellemében vettem részt a reformszárny munkájában, s végeztem a párt megyei szervezését, alakítottam állásfoglalásait októbertől december közepéig az MSZP ideiglenes Baranya megyei elnökeként.

Elkerülhetetlen és szükséges változásként éltem meg a rendszerváltást, amelyben Pécs Megyei Jogú Város Közgyűlésének szocialista tagjaként, frakcióvezetőjeként aktív szerepet is vállaltam. Abban a reményben, hogy – immár az egyoldalú ideológiai kötöttségektől szabadulva, a többpárti politikai versengés-

ben – lehetőség lesz érdemben foglalkozni a közös ügy, a város (és az ország) életének lényeges kérdéseivel. A gyakorlat mást bizonyított – több szempontból is. Változatlanul a politikai szempontok domináltak, s maguk alá gyúrték a szakmai érveket. A javaslatokat gyakran nem tartalmuk, hanem előterjesztőjük pártállása alapján értékelték, fogadták vagy vetették el. Mindebben meghatározó szerepe volt egyrészt történeti gyökerű – részben egyéni, részben társadalmi csoportként elszenvedett – sérelmeknek és a hatalmi ambícióknak egyaránt. Nemcsak a tartalmi kérdések megítélésében, a vezetők, képviselők kiválasztásában is – gyakran a szakértelem és az alkalmasság rovására. Ugyanezt kellett tapasztalnom a saját pártomon belül is. Meg azt, hogy semmiféle érveléssel nem tudok rajta változtatni. Ez volt az oka annak, hogy 1994-től többé már nem vállaltam politikai szerepeket – teljesen a szakmai munkára fordítottam energiáimat. Arra, amit addig is folytattam, s amely alapján ismertem és értettem mindannak a történeti előzményét és okát, amit a politikában (is) tapasztaltam.

Több időm maradt az 1990 és 1997 közötti kettős szakmai feladatomból – az új munkaként jelentkező múzeumi osztályvezetői teendők és a félállásban tovább folytatott egyetemi oktatás – ellátására, s az ezekkel járó kutatómunka végzésére. Utóbbi eredménye 8 önálló és 28 szerkesztett kötet, majd' kétszáz tanulmány és más műfajú szakmai közlemény. A történelmi tevékenység két vonatkozásban viseli magán a politikai aktivitás és tapasztalatok nyomait. Egyrészt tartalmilag. Kutatásaim mindenekelőtt a különböző diktatórikus rendszerek és pártok összehasonlítására irányulnak, s arra, milyen szerepe van benne a vezetők személyiségének; milyen lehetőségei a központi direktíváktól esetleg eltérően gondolkodó, helyi érdekeket képviselő vidéki (helyi) közösségeknek, szervezeteknek, vezetőknek – egyáltalán a hatalommal szemben a társadalomnak. A kutatási eredmények megszívlelendő tanulságokat eredményeztek a mai társadalmi és politikai viszonyaink tekintetében is. A politika másik hatása az, hogy már az 1980-as évek első felétől különösen fontosnak tartottam a szakmai közéletben, a tudományszervezésben való részvételt. Ezt ma is folytatom szakmai szervezetekben, mindenekelőtt a Magyar Történelmi Társulatban, különféle akadémiai bizottságokban, 1992 óta a Pécs történetét feldolgozó kutatási projekt irányítójaként, több folyóirat és könyvsorozat szerkesztőjeként.

Mindezek mögött – mint mindenki esetében – ott van a biztos családi háttér. A munkában támaszt jelentő feleség, aki maga is elismert teljesítményt nyújtott iskolaigazgatóként húsz éven keresztül. A sikeres, ma már felnőtt gyerekek. Negyvenéves Péter fiam sokszoros válogatott tájfutó, ma eredményesen dolgozó edző és sportvezető. A nála öt évvel fiatalabb Tamás Oxfordban végzett és doktorált gazdaságtörténész, nemzetközi szakmai szervezetek aktív tagja, ma egy nemzetközi magánegyetem oktatója Milánóban. Péter már tehetséges unokákról is gondoskodott, akik közül a két nagy, Virág (18) és András (15) szorgalmasan dolgozik talentuma kibontakoztatásán, az ötéves Levente pedig már most az ő nyomdokaikban jár.

Szakmai munkám és politikai tevékenységem legfőbb tanulságaként az fogalmazódott meg bennem, hogy egy társadalom sikerének legfőbb záloga a szakmailag felkészült, sokoldalúan művelt, a közélet iránt érdeklődő, *szuverén* módon gondolkodó és cselekvő, de mások nézetei iránt nyitott, *konszenzusra* kész polgár. Olyan állampolgár, aki nem elsősorban politikai, felekezeti stb. érzelme-

szerint foglal állást, hanem a különféle gazdasági, kulturális és egyéb kérdések tartalmának reális megítélése alapján; aki – ennek szellemében – nemcsak *támogatója* tud és kész lenni a hatalomnak *jó ügyekben*, hanem kemény *kritikusa* is, ha hibázik vagy szándékosan a *társadalomra nézve káros politikát folytat*. Függetlenül attól, hogy egyébként számára szimpatikus vagy nem kedvelt politikai erő gyakorolja. Az ilyen állampolgárok alulról végbemenő szerveződése, az általuk alkotott vitázó, s ezek alapján a közös értékekben és érdekekben egyezsége jutó közössége teremthet csak *valódi nemzeti egységet*. Semmiképp sem az önérdékű központi hatalom által egyetlen ideológia jegyében felülről szervezett, az állampolgári szuverenitást elfojtani igyekvő, azaz a társadalomra ráerőltetett „nemzeti egység” – amint azt Gömbös Gyula 1932–1934 közötti, elvetélt kísérlete is bizonyítja... – meg más módon és más előjelekkel Rákosi és Kádár uralma...

Ezért kezdtem minden kurzusomat oktatói munkám utolsó bő egy évtizedében azzal: *„Első mondatom: Egy szavamat se higgyék – elsőre és fenntartás nélkül! De ne csak az enyémet – senkiét sem. Hallgassanak meg mindenkit, olvassanak el mindent az adott kérdésben, és mindazt alaposan végiggondolva alakítsák ki saját, szuverén véleményüket!”*

Szokatlan, a kívánatosnál terjedelmesebb, „ömlengő” önvallomás – gondolja bizonyára a Tisztelt Olvasó. Bennem is vannak ilyen érzések. Azért vállalkoztam rá mégis, mert ezzel az ellentmondásos, s talán önellentmondásokkal is terhes életpályával bizonyosan nem vagyok egyedül. Mégis kevés szó esik róla.

Konrád Ferenc

vízilabdázó, edző, fogorvos (Budapest, 1945. április 17.)

Ez a történet 1951-ben majdnem befejeződött. Két embernek köszönhettem, hogy életben maradtam.

Egyik Édesapám nővére volt. Már két hónapja feküdtem a Tűzoltó utcai gyerekklinikán, de sajnos az akkori orvosi ismeretek alapján nem tudták az orvosok megállapítani a betegségem okát. Egy nap meglátogatott nagynéném a kórházban. A véletlen-

nek volt köszönhető, hogy előző héten egyik ismerősének gyermekét látogatta meg, aki agyhártyagyulladásal került kórházba. A látogatásomkor azonnal feltűnt neki az agyhártyagyulladásra jellemző jellegzetes fejtartás, gyorsan el is mondta szüleimnek.

A másik az az orvos, aki felfedezte a sztreptomicint, amely ennek a betegségnek a specifikus gyógszere volt.

Összesen egy évig feküdtem a kórházban, mire meggyógyultam, majd újra tanultam járni, és gyakorlatilag újrakezdődött az életem.

Ekkor határoztam el, hogy én is orvos leszek.

Általános iskolai tanulmányaimat a XIII. kerületi, Pannónia Utcai Általános Iskolában végeztem, majd a III. kerületi Árpád Gimnáziumba nyertem felvételt, és 1963-ban jeles eredménnyel érettségi vizsgát tettem.

Édesapám, aki a második világháború miatt abba kellett hogy hagyja az egyetemi tanulmányait, megkövetelte, hogy mind a négyen – négyen vagyunk testvérek – tanuljunk és aktívan sportoljunk. Ez a kívánsága teljesült is, hiszen mind a négyen orvosok lettünk, legidősebb bátyám nőgyógyász, kisebbik bátyám és az öcsém mindketten állatorvosok, én pedig fogorvos. Mindannyian élsportolók lettünk.

Gyermekkori elhatározásomat, hogy orvos leszek, beváltottam. Az orvosegyetemre jelentkeztem, a felvételem jól sikerült, de sajnos nem vettem fel az általános orvosi karra. Ennek oka volt, hogy legidősebb bátyám akkor VI. éves orvostanhallgató volt, és abban az időben divatban volt a „nem csinálunk orvosdinasztiát”.

De nem adtam fel, és 1966-ban felvételt nyertem a fogorvostudományi karra.

Egyetemi tanulmányaimat végig kiváló eredménnyel végeztem, az aktív sportolás mellett.

A Semmelweis Orvostudományi Egyetem elismeréseként 1971-ben az „Egészséges, edzett test az alapja a magas fokú szellemi kultúrának” elnevezésű örökös vándordíjat adományozta.

1971-ben fogorvos lettem, szerettem volna szájsebészetre szakosodni,

de végül is protetikus és gyermekfogász szakképesítést szereztem.

Tíz évig dolgoztam a Fogpótlástani Klinikán, majd azt követően, egészen nyugdíjba vonulásomig, a Gyermekfogászati Klinikán. Szakterületem a maradó fogcsírahiányos gyermekek, valamint a balesetes gyermekek foghiányának ellátása volt. Emellett a hiperaktív és a kromoszómahibás gyermekek ellátását is én végeztem.

1954-ben kezdtem el aktívan úszni, majd, minthogy mindkét bátyám akkor már vízilabdázásban eredményeket értek el, én is átnyergeltem, és 1956-tól vízilabdáztam a Budapesti Lokomotívban, illetve a BVSC-ben (Budapesti Vasutas Sport Club), 1966-tól az OSC (Orvosegyetemi Sport Club), illetve a Medicor OSC, majd 1980-tól a Külker SC sportolója voltam.

Hamar megmutatkozott a tehetségem, 1961-től NB I-es játékos, 1962-től a válogatott keret tagja lettem.

Úszásban és vízilabdázásban is versenyeztem, de kiemelkedő eredményeket a vízilabdázásban értem el.

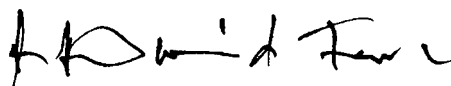
1963 és 1976 között 178 alkalommal szerepeltem a magyar válogatottban. Három olimpián vettem részt, 1968-ban Mexikóban olimpiai bronzérmes, 1972-ben Münchenben olimpiai ezüstérmes, 1976-ban Montrealban olimpiai aranyérmes nyertünk.

Sporteredményeim: olimpiai bajnok (1976), olimpiai 2. helyezett (1972), olimpiai 3. helyezett (1968), világbajnok (1973), világbajnoki 2. helyezett (1975), Európa-bajnok (1974), Európa-bajnoki 2. helyezett (1970), Universiade-győztes (1965), kétszeres BEK-győztes (1972, 1978), nyolcszoros magyar bajnok, kétszeres Magyar

Kupa-győztes (1970, 1974). 1966-ban az Év Magyar Vízilabdázója elismerésben részesültem.

Még visszavonulásom előtt, 1980-tól 1981-ig a Budapesti Spartacus vízilabda-szakosztályának edzője voltam. Az aktív sportolástól 1982-ben vonultam vissza, azonban nem szakítottam a sportággal. 1982–2005 között a

Senior Budapest vízilabdacsapat tagja voltam, korosztályunkban többször Európa-bajnoki, illetve világbajnoki címet szereztünk. 1984-től NB I-es játékező voltam, jelenleg ellenőr vagyok.

Matzon Ákos

képzőművész (Budapest, 1945. április 19.)

Nehezen szántam rá magamat az írásra. A képépítés, a festészet az én saját világom. Alapvetően egy kényelmes, minden tevékenységet megrágó típus lennék; a szavak, mondatok rágcsálása nehezemre esik.

Ki és mi vagyok (egy énkép, jó pár sorban):

Egy önfejű, kezelhetetlen individualista.
Egy valaha lusta, újabban egyre inkább szorgalmas, munkamániás.

Egy konszolidáltnak látszó figura, aki gyakran elefánt egy porcelánboltban.

Egy magányos farkas, aki azért nagy ritkán társaságra vágynak.

Egy társasági lény – több művészeti társaságnak aktív tagja –, aki az alkotásban nagyon

tudatosan a magányt keresi és tervszerűen vállalja – ennek következtében igazán sehova nem tartozik.

Egy „joviális különc”, nyitott, kedves, jó kapcsolatteremtő, majd zárkózott, elutasítóan háttérbe húzódó, ráadásul ezt még önmaga sem érti.

Egy családszerető ember, aki egyedül (is) jól érzi magát.

Egy sportot valaha művelő, ma imádó ember, akit nehezen lehet mobilizálni.

Egy igazi perfekcionista, aki mindent maga (akár) csinálni, azzal együtt, hogy enyhén szólva nem egy született ezermester.

Egy kőművesmester, aki nem házakat, hanem képeket épít.

Egy építész, aki illetően lelkének vágyait akarja a képzőművészetben tárgyiasítani.

Egy autodidakta képzőművész, aki gátlástalanul követi saját fantáziáját.

Egy olyan „kívülről” jött művész, akinek minden egyes művével bizonyítania kell.

Egy művész, aki jócskán csikófogai elhullta után kezdett el komolyan rajzolni, festeni.

Egy olyan, akinek fogalma sem volt róla, hogy elismerésre, befogadásra, sikerre semmi reális esélye nincs, csak csinálta, csinálta...

Egy hályogkovács, aki nem igazán volt tisztában (a szakma által kijelölt) korlátaival, és valószínűleg ezért sikerült is túlélnie rajtuk.

Egy szerencsés flótás, akit a kezdetekkor, a nyolcvanas évek vége felé senki és semmi nem gátolt eleve absztrakt elkötelezettségében.

Egy nagyon szerencsés középkorú pályakezdő, akinek nagyszerű szakmai barátai „teremtek” (itt nevek sokaságát kellene említenem, nem teszem; de nem hagyhatom ki szellemi mestereimet, Konok Tamást, Haraszty Istvánt, Sík Csabát, ezeket a héroszokat, akiknek szinte mindent köszönhetek).

Egy pályaelhagyó pályakezdő, akinek igen hamar sok szimpatizáns pályatársa és (remélhetően kevesebb) ellensége is adódott.

Egy pályakezdő pályaelhagyó, akinek képzőművészi törekvéseit egykori pályatársai, az építészek szimpátiával kísérték.

Egy innovatív, kreatív személyiség, akinek a késői kezdés okán az addig összegyűlt szellemi energiája kitörhetett, és azóta is „folyamatos kitörésben” van.

Egy művész, akinek nincsenek ún. korszakai, mert a teljes – bár változó és fejlődő – készletét szinte ismétlődően, visszatérően használja.

Egy műfajilag nehezen behatárolható alkotó, aki igazán a grafika, a festészet és a szobrászat határmezsgyéjén érzi jól magát.

Egy festő, akinek viszonylag csekély a színekészlete, alapszínek, elhatárolt színmezők, sokszor a monokróm – fehér, fekete, vörös – jellemzi.

Egy grafikus, akinek egyenes, ill. íves vonalai főleg a festett téma „pozicionálását” biztosítják.

Egy szobrász, aki többszintes reliefeket, ill. objekteteket készít, nevük lehetne lapos szobor vagy két és fél dimenziós mű.

Egy botcsinálta szobrász, akinek „igazi szobrai” zömében ún. ready-made-ek, használati eszközökből teremtett, új jelentésű alkotások, mentók.

Egy öregedő, kissé cinikus alak, aki ezenközben idealista és hívő ember, elsősorban a kultúra embert, világot nemesítő hatásában hisz.

Egy művész, aki a művészetben az esztétika primátusa mellett is a legfontosabbnak a művészet erkölcsi erejét, hitelességét tartja.

Egy öreg ember, akinek – szerencsére – még mindig nem nőtt be teljesen a feje lágya, és így az önmagára mért szigorúság mellett is megmaradt homo ludensnek.

Egy alkotóművész, aki mindenekelőtt hisz a szabadságban, a művészet, a kultúra és az ember szabadságában és sokszínűségében.

Egy művész, aki – munkáiban is – leteszi a garast egy vágyott rend mellett, de ezzel egyenrangúnak tartja a világ sokszínűségéből eleve fakadó rendetlenséget – a rendetlen rendet.

Egy sokat megélt ember, aki egyszerre modern és konzervatív, hisz a jövőben, és (szinte) minden modern változásnak híve, ragaszkodik a hagyományokhoz, a kontinuitáshoz, a tradíciókhoz.

Egy önmagát folyamatosan analizáló személyiség, aki hibáiból okulva is szeretne továbbfejlődni, dolgozni, és ez néha sikerül is...

Egy a belátható világot is rendszeresen analizáló ember, aki ezt a (nem könnyen érthető és szerethető) hektikusan változó világot némi arisztokratikus megvetéssel, visszahúzóással szemléli.

Egy gazda, aki örülten szereti a kutyáját, de nem foglalkozik vele eleget...

Egy ember, aki az eddig érintett néhány pozitív és sok negatív tulajdonság hordozója, és már nem is nagyon tud ezeken változtatni, inkább tovább fest és dolgozik.

Egy ember, akinek a leghőbb vágya, hogy saját maga és a többiek is embernek lássák, és hogy az is maradjon.

Egy ember énje sok szempontból lett kinyitva, még több maradt későbbre, nagyjából ez ő, azaz én, *Matzon Ákos*.

Minden tudnivaló: 1. *Matzon Ákos – NET*, Eugen Christ, Hernádi Miklós, Vörös Imre, Wehner Tibor, VUdAK Bücher, 2003, ISBN 963-8333-09X, ISSN 216-6324

2. *Matzon – Relief*, Rockenbauer Zoltán, Faur Zsófi Galéria és Könyvkiadó, 2012, ISBN 978-615-5206-02-3

3. *Matzon Ákos – Vonal és hasáb*, Pataki Gábor, Pauker Collection, 2014, ISBN 978-615-5456-06-0, ISSN 2062-8722

Bachman Zoltán

építész (Nagyvárad – ma: Románia, 1945. április 21.)

A legkorábbi gyermekkori emlékem egy szag, egy illat: az olajfesték szaga. Anyám egyedül nevelt, mert apám fogságban volt a háború után, és szentképfestésből tartotta el a családot. Balkezes voltam, az iskolában sormintákat kellett rajzolni, mindig egyest kaptam rajzból. Néha anyám megrajzolta – akkor meg azért kaptam egyest. Akkor már lemondtak rólam,

de imádtam az indiános könyveket, s emlékszem, egy Winnetou-könyv került a kezembe. Egy szembevágató lovas volt az illusztráció, erős skurcban. Ez a skurc mindig megmaradt bennem később is – és akkor azt lemásoltam. Ezzel el is dőlt minden.

Elvégeztem a művészeti gimnáziumot – egy csodálatos festőművész tanárom volt, egy zseniális tehetség: Simon Béla. Fogalma sem volt a pedagógiáról, de olyanokat mondott: „Zolikám, ne a köcsögöt ferd; hanem a köcsög meg a közted lévő levegőt...” A Műegyetemem is kiváló rajztanárain voltak – gyakorlatilag ugyanazt a képzést kaptuk, mint a Képzőművészeti Főiskolán. Ez a művészeti rész azért fontos, hogy a tartást, a méltóságot,

a szabadságot reprezentálja. Például a Bauhaus építészeti produkciói labdába sem rúgnak a Bauhaust kísérő képzőművészeti produkciókkal szemben. Ja és még egy: álmodni lehet vele...

A pedagógiával a legnagyobb baj, hogy versenypályának tartják az okítók. Tényleg versenypálya, de az okítónak más a beosztása: nem versenyző, hanem edző. Ehhez meg át kell adnom a titkokat. Amikor Pécsre kerültem, Erdélyi Zoltán volt a mestermester, aki a karakteres, paraszti őserőt képviselte. Betonépítészettel művelt, én meg gyártottam a tervezőirodában a paneladaptációkat, s nem nagyon tetszett. De egy fiatal csapatban kialakulhatott aztán egy sajátos hang, belekerültünk a mély vízbe, s az a kitűnő szellemiség tovább tudott élni, amit az én volt professzoraim belém örökítettek. A pécsi oktatás titka ma is az, hogy bizalmon, s nem tekintélyen alapuló oktatást művelnek.

Az ókeresztény bazilika, a Cella Septichora bemutatásakor az volt a fő kérdés: hogyan lehet ezeket a nagyjából térdig érő romokat heroizálni? Azt az örömet kellett megosztani a nézővel, amit én éreztem, amikor felfedeztem ezt az emléksorozatot. A kincskereső boldogsága volt ez, amikor megtalálja azt a kincset. Akkor már nem számít az alacsonyága a romnak, hanem felértékelődik az ezerhatszáz éves múlt. A műemlékvédelemnek van egy nagyon fontos területe: az pedig a művészeti effekteknak a hatása. Ezzel lehet el-lensúlyozni azt, hogy a vérzivataros történelem adta állapot fennköltté válhasson. Hogy kinek milyen a műveltsége, arról egy építész nem sokat tehet – szíve viszont mindenkinek van. Szíven kell ütni a nézőt! Fellini *Róma* című filmjében, amikor a met-

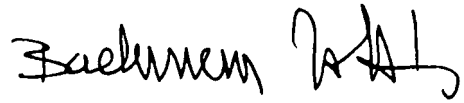
rót építik, egyszer csak belyukadnak egy ókeresztény sírkamrába, és száj-tátva nézik a dolgozók a csodát. S a fellinis trükk: hátulról jön a levegő, és egy pillanat alatt eltűnik a falkép... Pécssett ki kellett szabadítani ezt a festett falfelületet hordozó sírkamrát a környező talajból, s az akkori és mai térszint közötti differenciát is át kellett hidalni. A magyar műemlékvédelemben ez volt az első olyan produkció, ahol mindenféle szakág részt vett a munkában, beleértve a gombákkal foglalkozó mikrobiológust is. Két év alatt kellett megcsinálni, s a kivitelezéssel együtt zajlott a régészet. A járósíntbe beraktunk egy nagy üveget, a római térszintet pedig egy rács-acélszerkezettel követtük, s ezeket hol felfüggesztettük, hol alátámasztottuk, ahogyan ezt a föld alatti térvilág engedélyezte. Így a mai néző a városi promenádról besétálhat az ezerhatszáz évvel ezelőtti római világba – olyan az egész, mint egy történelmi bedekker.

Valahogy évtizedek alatt sikerült úgy elidegeníteni egymástól az építészetet a képzőművésztől, vagy fordítva, hogy sehogyan sem találják egymást. Fontos a mérnöki individualizmus, de azért mindig a humán érzület adja az alkotásban rejlő ziccet. Aki nem onnan közelít, az veszít. Ezt a kreatív szabadságot a művészeti effektek tudják kölcsönözni. A furcsaságot, a másságot, a másfelől közelítést. A megújulásnak az igényét csak az intuitív, a művészeti oldalról lehet kielégíteni.

Ha kapok egy feladatot, először csak úgy firkálok. A kezemnek is van esze. Ami a legnagyobb trükk: megtanulok sétálni a fejemben, mintha filmoperatőrként mennék végig az adott feladat tereiben, és ezzel kiküszöbö-löm a trendhatásokat. Megtanul az

ember fejben úgy komponálni, hogy utána már a téri megvalósítás nem téma. Azt szoktam mondani a tanítványaimnak: azért kell valami más művészetet csinálni (mindegy, mit: zenélni, táncolni, festeni), ami nem ennyire társadalom- és politikafüggő, mint az építészet, hogy ebből a megaláztatási szituációból visszanyerd a szabadságérzetet. Leülök egy fehér papír elé, s azt csinálom, amit akarok. Szabad

kézzel. S az emberi értékrendben a legkomolyabb tőke: a szabadság.

(Szemelvények a Szabad kézzel című 2012-es portréfilmből – rendező: Csontos Györgyi, producer: Csontos János)

Benyó Judit

költő, író, műfordító (Rotthalmünster, Németország, 1945. április 25.)

Ritkán publikáló költő vagyok, megjelent hat verseskötvelem és az interneten két verseskötvelem, több művem is, ezért szükségesnek tartom, hogy ismertessem verseim, műveim fellelhetőségét, hogy az olvasók tájékozódjanak arról, hol lehet elolvasni könyveimet.

Önvallomás, néhány gondolat arról, mi az irodalom szerepe a mai világban: az emberi lélek elmélyült meditációra való késztetése a fontos, önvizsgálatra való lelkesítés, reményt, vigaszt kell adni verseinkkel, írásainkkal, és feltárni rejtett érzelmeket, rávilágítani a lelkiismeret, a szeretet és a megbocsátás erkölcsi kérdéseire.

Ugyanakkor úgy nézni a jövő elé, hogy ne távolodjunk el ifjúságunk, őseink emlékeitől.

A tökéletességet keresem, ezért közeledek a természethez, még elementárisabban szeretnék elmélyedni a világmindenség rejtelseiben.

Főleg etikai, filozófiai kérdésekkel, problémákkal foglalkozom írásaimban. Az életben maradás, a béke és a humánus a fő szempontjaim, világlátásom. A jövő is foglalkoztat.

Verseim fő témája a szerelem, a természet és az ember kapcsolata, és a nagyvárosi élet. A szerelem mint mozgatóerő létfontosságú a szerelmi költészetben, ihlet és fantázia, és filozófiai látásmód. Tudatosan készültem arra, hogy a szerelem költője legyek, szabad verseket írok, belső, zenei ritmus, lélektani, érzelmi ritmus hatja át írásaimat.

Gyermekkoromban Zalaszentgróton laktunk szüleimmel, testvéreimmel. Majd Budapestre költöztünk családommal. 1968-ban kaptam tanári diplomát az ELTE Bölcsészettudományi Karán. Tanárain az egyetemen Török Endre, Nagy Péter, Czine Mihály, Tolnai Gábor professzor voltak.

1966-tól írok verseket, első verseim az Egyetemi Lapokban jelentek meg, Budapesten. Egyetemi tanulmányaim idején határozta el, hogy költő leszek.

Később több újságban publikálták verseimet – Aquincum, Nők Lapja, Zalai Hírlap, Óbudai Újság –, és folyóiratokban is megjelentek verseim: Mozgó Világ (1971), Alföld (1969), Vigilia (1990), Délsziget (1990), Lükttetés (antológia – 1990), Kortárs (2000).

Verseskönyveim már az interneten is olvashatók: www.mek.oszk.hu – *Sze-relem-madár*, 1986 (Szépirodalmi Kiadó), *Extázis alkonyatban*, 1988 (Csűrös Miklós irodalomtörténész szerkesztésében), *Az éjszaka mágusa*, 1989 (szerkesztette: Csűrös Miklós), *Oldódj fel!*, 1991 (Haas és Singer Kiadó), *Vágta e mezőn*, 1997, *Édes kicsi szerelem-vágyam*, 2007 (internetmegjelenés), *A szerelem zarándokai*, 2012 (internetmegjelenés a Magyar Elektronikus Könyvkiadónál).

Egyfelvonásosokat 1970 óta írok, szintén olvashatók az Interneten, *Olympus mons I-II* címmel – www.mek.oszk.hu.

Kisregényeim 2013-ban jelentek meg *Egy festőművésznő élete* címmel a www.bookandwalk.hu Elektronikus Könyvkiadónál. Az *Olympus mons III* kötetem 2013-ban jelent meg a www.bookandwalk.hu Elektronikus Könyvkiadónál.

Szerkesztettem a testvérem, Benyó Ildikó grafikusművész katalógusát: www.mek.oszk.hu – *Benyó Ildikó festőművész válogatott grafikáinak és festményeinek katalógusa* címmel, és én szerkesztettem testvérem halála után *Az élet töredékei. Benyó Ildikó, Penci művészete* című könyvet, mely az Aquincum Kiadónál jelent meg, 2012-ben.

Írtak költészetemről lexikonokban: UMIL 1996, KKI 1996, KMI 2000.

Tagja vagyok a Magyar Írószövetség költői szakosztályának.

Az egyetem után tolmácként és idegenvezetőként, később szabadúszó íróként dolgoztam. Jelenleg öregségi nyugdíjas vagyok. Ösztöndíjat kaptam az MHB Művészeti Alapítványától 1992-ben.

Volt több költői estem a fővárosban és vidéken is.

Ildikó és Éva húgom elvesztése 2011-ben nagyon megrendített. Írtam néhány egyfelvonásos drámát Ildikó húgom emlékére.

Egyedül élek, Budapesten, a III. kerületben, Óbudán.

Benyó Ildikó

Szörényi Levente

zeneszerző, gitáros, énekes, szövegíró (Gmunden, Ausztria, 1945. április 26.)

fotó: Máté Péter

Mennyi? Hetven... Mi hetven? Mér', mi mennyi?
(Rejtő Jenő után szabadon)

Önmagában egy számnak nincs értelme, még akkor se, ha azt a könyörtelen Kronosz számolta össze. Hát, akkor minek van értelme?

A félreértések elkerülése végett: nem vagyok nyelvész, még kevésbé sumerológus. Egy korábbi opusom (*Innin és Dumuzi* – sumer oratórium) komponálása során elkerülhetetlenül hatalmába kerített az ősi mezopotámiai kultúra költészete. Ezek magyarázó szövegében leltem az UTU vagy UDU kifejezésekre, ami annyit jelent, hogy a NAP és az általa keltétől nyugtáig bejárt út. De ez „idő”-be telik! Ennek ismerjük a periódusait.

Nos, nem mindegy, hogy mi történik az alatt, miközben az „értelmetlen” számhalmaz kitelik!

És itt óhatatlanul zavarba jön az ember, mert akarásán kívül beleszalad a számmisztikába.

1945 a születési évem. 1965 a legendás ILLÉS zenekar születése. 2015 az ILLÉS 50. jubileuma. 2015, nos, Szörényi Levente 70.

Más!

1963 az érettségim esztendeje. 1973 a Fonográf együttes szárba szökkenése. 1983 az *István, a király* városligeti bemutatója. 1993 az *Atilla – Isten kardja* margitszigeti bemutatója. 2003 az *István, a király* bemutatója a csíksomlyói szakrális helyen, félmilliónyi néző lelkesedése közepette.

Ami ebbe a rendezőelvbe nem fért bele, attól az még ott van. Ne ezen az íráson kérjék számon, hanem Kronoszon.

„Még nézni is tereh.” (Arany János)

2014 adventjén

Az Illés együttes

Koncertbúcsú-búcsúkoncert

Illés-nagykoncert: 2014. december 27/28. Papp László Sportaréna, Budapest

1 hűján 50 év: Illés szekeren
1 hűján 20 vendégsor pótlapunkra
1 hűján 70 év: Szörényi Levente

Életrajz

Születni nem tanultam,
de mégis elindultam,
vissza hiába küldenél.
Nevetni mindig tudtam,
és mégis sokat sírtam,
mikor még kisserác voltam én.

Beszélni későn kezdtem,
de hamar megértettem,
nemcsak evésre kell a száj.
Kezelhetetlen voltam,
de lassan megtanultam,
miért kell a játékhöz szabály.

Igen, látom, ma már látom én,
bár kissé homályosan,
hogyan milyen az élet.

Igen, látom, ma már látom én,
bár kissé homályosan,
hogyan milyen az élet.

Nem túl szép – de vállalom.

December 17.

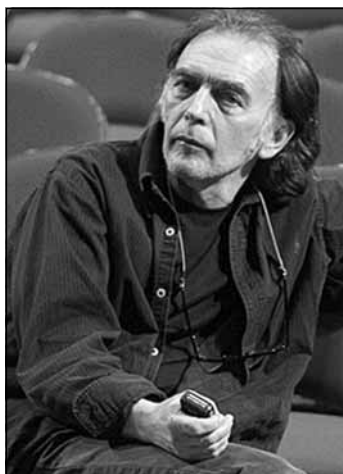
Csendülnek föl még néhány nap múlva – e név alatt utoljára – az Illés-nóták, csak hármuk hangszerén s hangján immár. Pillanatokra elcsöndesül a nyomdagép: megvárja Szörényi Levente e lobogásból kicsempészett „hetvenes” gondolatait. Visszakapcsol a nyomdamasina, befogadja a 193 (számmal szórt) szót – számozatlan lapon, kivételesen, íme. Egy lap a többi 1945-ös jelesség valló sorai között, a helyén: külön. (A szerkesztőség)

Sztevanovity Dusán

dalszövegíró, zenész, dramaturg (Belgrád, Jugoszlávia – ma: Szerbia, 1945. április 27.)

Az elmúlt negyven évben közel hatszáz dalszöveg fűződik a nevéhez, *A padlás* című, Presser Gáborral közös darabját a Vígszínházban már több mint hatszázötven alkalommal játszották. Sztevanovity Dusán önálló kötetben is megjelentette legfontosabb dalszövegeit.

hány sor, esetleg oldal. Ha valamelyik felügyeleti szerv – sanzonbizottság, hanglemeggyár, rádió – visszadobta a szövegemet, azt kihajítottam. De akadt kivétel. *A Hé, 67!* című Kern–Zorán-nóta eredetileg *Hé, 68!* volt. A prágai tavaszról lett volna benne pár versszak. Nem ment át. Akkor megalkudtam. A címben visszaléptem egy évet. Így már szinte

– *Évekig halogattad ezt a gesztust. Miért?*

– Hallottam magamban a saját ítéletemet: ha verset akarok olvasni, előveszem Pilinszkyt, Weörest vagy József Attilát. Persze sokan hivatkoztak arra, hogy minden valamirevaló szövegíró sorra megjelenteti nyomtatásban is a munkáját. Gondoltam, nem ez lesz az egyetlen sor, amiből kimaradok. De teltek az évek. Apám, aki ezt a könyvet nagyon szerette volna kézbe venni, meghalt. Az első példányt a kiadóból egyenesen édesanyámhoz vittem.

– *Köteted a vers kategóriában, Weöres Sándor és Dsida Jenő előtt, a toplista élén is állt.*

– Ettől még nem próbálok meg a vízen járni. Lehet, hogy ez a néhány pillanat az enyém, de az igazi költészet másik fegyvernem. Nem rozsdásodik.

– *A kötetbe csak a megjelent dalszövegeidből válogattál. A lemezekről – különböző okok miatt – lemaradtak közül miért nem került bele egy sem?*

– Ami nem jelent meg lemezen, abból csak véletlenül maradt meg né-

te semmi értelme nem volt a dalnak. De az énekesek már ott álltak a stúdióban a mikrofon előtt. „Mentségemre”, a szöveg végére odabiggyesztettem két sort: „Azt hitted, mint annyi jó bohóc, hogy a lényeghez is hozzászólsz.” A rendszerváltás után sokáig divatos volt hivatkozni arra, hogy csak a rendszert bíráló műveket nem engedték a Kádár-érában megjelenni. Szerintem a silány, dilettáns, ízléstelen ugyanúgy fennakadhatott a rostán. Ha valamelyik dalunkat visszadobták, ügyetlen voltam. Aki a sorok között akar üzenni, írjon úgy, hogy az megjelenhessen. Az igazi haragot bennem az váltotta ki, ha ezt a „feladatot” nem sikerült megoldanom. A nyílt szembenállás, az üldözöttek terepe nem a rock, hanem a „szamizdat” volt. A többi mese. Ráadásul szövegeimnek csak a töredéke politikai töltésű.

– *Sok szövegíró panaszkodik, hogy egyes, általa annyira szeretett szövege vagy nem kapta meg a megfelelő ruhát, vagy a közönség nem díjazta igazán.*

– A ruhára sohasem panaszkodnék, de a sikerről eszembe jut egy régi zenészmondás: egy számot addig kell játszani, amíg sláger nem lesz. Sajnos Gáborral szerzett legkedvesebb dalaim nemcsak hogy slágerek nem lettek, de sokszor még ismertek sem. Nem játszották a rádiók. Ma már úgy mondanám, nem rádióbarát darabok. A *Mindenki másképp csinálja* csak egy játékos csasztuska, mégis hónapokig vezette a listákat. Más, számomra messze fontosabb dalaink – például a *Mozi* (LGT, Katona Klári) vagy a *Prológ és trialóg* (LGT) – szinte észrevétlenek maradtak.

– *Úgy tudom, annak idején nem volt könnyű rávenni Presser Gáborral való együttműködésed legsikeresebb művének, A padlásnak a megírására.*

– A nyolcvanas évek közepén megkeresett bennünket a Vígszínház, hogy írjunk egy, a *Képzelt riporthoz*, vagy a *Harmincéves vagyokhoz* hasonló sikerdarabot. Ez az, amit én nem akartam. Felszedtem némi sznobizmust a TV Zenés színházában mint dramaturg, és azokat a zenés műveket szerettem, ahol a történetet nem lehet elválasztani a zenétől. Magyarán, az az igazán jó zenés mű, amely, ha kiemelik belőle a dalokat, értelmetlenné válik. A *Képzelt riportban* a dalok zseniálisak, de nem a történet szerves részei. És politizálni sem akartam. A színházat nem éreztem az aktualitások, a könnyen elévülő történetek megfelelő terepének.

– *Végül mégis megírtad.*

– Gondoltam, bízzuk a sorsra. Leírom, amit én szeretnék, aztán vagy kell, vagy nem. És ehhez a rendhagyó történethez Gábor nagy lelkesedéssel írta a dalokat. Csak úgy áradt belőle a zene. Igaz, a dialógusok sok vita, valamint Marton László, Horváth Péter és a színészek segítő közreműködésével

álltak össze a premierre. A mi mesés darabunkat nem lehetett semmilyen kaptafára ráhúzni. Talán ez volt az oka, hogy némi félelmet, aggodalmat éreztem azokban, akik elhatározták, hogy bemutatják. Sokan nem is értették, miről szól. Ahogy gyakran a próbákon a színészek sem. De szerették, és mindent beleadtak, és a tehetségüknek köszönhetően remek előadás kerekedett belőle. A közönség pedig a végén több mint húszperces vastappsal fogadta. Aztán izgatottan vártam a kritikákat. Mindegyik szeretettel beszélt a darabról, de nagyon óvatosan. És valójában a mai napig egyetlen írásban sem olvastam azt, amit én *A padlásról* igazán gondolok. De lehet, hogy a legfontosabb tartalmi, érzelmi elemei úgy működnek, hogy közben nem mutatják meg magukat. Talán olyan, mint a vers: a sorok között, mögött ott van valami, amit nem kell megmagyarázni, elemezni. Elég, ha megérint.

– *Vagy csak később esik le az embernek. Sokan mondják, hogy a dalszövegeidben minden újrahallgatásnál felfedeznek újabb sorokat...*

– Ez néha az előadókkal is előfordul. Zorán egyszer odajött hozzám – úgy másfél évvel azután, hogy az adott dalt lemezre énekelt –: „te, csak most éreztem rá, hogy ez a versszak valójában miről is szól”.

– *Nyilván korábban ezt nem mer-te bevallani. Úgy hírlík, ilyenkor könnyen összetéped a szöveget.*

– Tudom, nem mindig könnyű velem: ha az első próbán az előadók megnézik a szöveget, és megkérdezik valamelyik sorról, hogy mit jelent, azonnal kihúzom. Pedig csak azt kérték, magyarázzam el. Ez részemről nem valamilyen góg. Egyszerűen azt gondolom, ha magyaráznom kell, akkor az a sor rossz, hisz az énekesnek

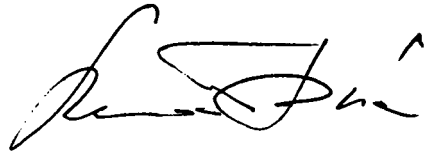
sem lesz módja a felvételen széljegyzeteket illeszteni a dalhoz. A szerelemnek múltja kell például egy második szöveg. Amikor az elsőt bevitettem a rádióba, Pici leült, eljátszotta, majd szóltanul, de sokatmondóan, hosszan bámult a papírra. Mire mondtam, sziasztok, és ment a szemébe. Aztán megírtam a másodikat, amely végül siker lett. Sosem tudjuk meg, mi lett volna, ha marad az előző változat.

– *Köteted negyven évet ölel fel. Ebből az első tíz év viszont tíz oldalra elfért.*

– A Metro-korszak olyan mértékben válik le a válogatás többi részéről, amennyire magam is megváltoztam az alatt a hét év alatt, amikor nem voltam se muzsikus, se szövegíró. Más irányba mentem, színházzal, televíziózással foglalkoztam. Aztán, egy szép napon, leült velem szemben Gábor és Zorán, és azt mondták, hogy újra dalszövegeket kellene írni. Mit válaszolhattam a testvéremnek? Innen ismert a történet. Igaz, a kötet arról is árulkodik, hogy a továbbiakban mikor voltam lusta, és mikor voltam lendületben.

– *Viszont sosem bizonytalanodott el a kezed. Lehetnek persze jobban és kevésbé jól sikerült műveid, de számos pályatársaddal ellentétben, a te életműved minősége kevésbé ingadozik.*

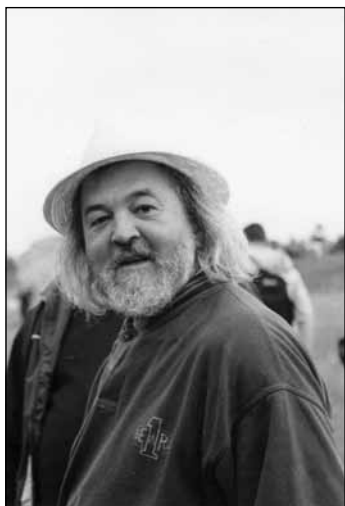
– Az baj, ha a „konkurencia” gyengélkedik, mert engem inspirál, ha a többiek magasra teszik a mércét. Az 1989-es váltás kihívásaihoz nem mindenki tudott alkalmazkodni. Megérttem, ha egy-két pályatársam elfáradt, kimerült. Ha valaki dalszövegírásból akar megélni, mindenáron törekednie kell a sikerre. Ez ritkán tesz jót a minőségnek. Én talán szerencsésebb vagyok. Az 1970-ben lezárult Metro-korszak és Zorán 1977-es első lemeze között kitanultam egy olyan szakmát, ami aztán pénzkereseti lehetőséggké vált. Rendezhettem hatvan komolyzenei műsort a Magyar Televízióknak, készítettem videoklipeket, sőt reklámfilmeket is. Ez megmentett attól, hogy kompromisszumokat kelljen kötnöm a szövegírásban, amit ma sem tekintek munkának. Egyszerűen jó, hogy időnként elmondhatom, amit érzek, gondolok. S megválogathatom, hogy kivel dolgozom. Hálás vagyok érte a sorsnak.

(Jávorszky Béla Szilárd interjójának rövidített változata, 2007)

Muzsnay Ákos

képzőművész (Budapest, 1945. április 30.)

A kilencszázhatvanas évek elején tudatosult bennem, hogy a képzőművészet, ezen belül a grafika az a terület, ami komolyan érdekel, s ahol megtalálhatom életem értelmét.

A kezdeti homályos célok megfogalmazása helyett példaképet kerestem magamnak, és megtaláltam – Kőrösi Csoma Sándor és Kondor Béla személyében, kiknek munkássága, etikai tartása mint világítótorony segít eligazodni a nehéz időkben.

A szakmai fortélyok elsajátítása után az útkeresés évei következtek.

A módszer, amit magamnak kidolgoztam – olvasni, figyelni és várni –, s ha az égiek is úgy akarják, eljuthat az ember egy olyan ponthoz, ahonnan az út már csak egy irányba vezet.

S a végső lényeg:

*„Testvér, elég ennyi. Ha többet szeretnél,
légy lényeggé magad, légy írássá, képpé.”*

(Angelus Silesius)

Bánó Attila

grafikus, újságíró, író (Deggendorf, Németország, 1945. május 4.)

Pályám eddigi negyvenöt éve alatt (a rendszerváltásig) grafikusként, azután újságíróként és lapszerkesztőként, az utóbbi tíz évben pedig íróként igyekeztem a társadalom hasznos tagjává válni. Idővel megpróbáltam mérleget készíteni, hogy eldönthessem: okos célok érdekében mozgósítottam-e az energiáimat, s vajon értéknek tekinthető-e mindaz, amit létrehoztam? Rá kellett jönnöm, hogy az efféle mérlegkészítés hiábavaló. Saját munkásságunkat és teljesítményeinket ugyanis nem könnyű tárgyilagosan, elfogultság nélkül minősíteni. Amit most megtehetek, az csupán hézagos utalás eddigi tevékenységemre, illetve az utóbbi években írt könyveim mondandójára.

A fővárosban nevelkedtem, egy ötgyermekes családban, igazán szűkös életkörülmények között. Szüleink nem voltak a kommunista rendszer kegyeltjei, ám hihetetlen önfeláldozással dolgoztak értünk, s az általuk teremtett szeretetteljes, harmonikus légkör gyakran elfeledtette velünk a szegénységből adódó kellemetlenségeket. Kisgyermekkoromtól erős érdeklődés élt bennem a rajz, a festés, a mintázás iránt, s ez eddigi életem nagy részében elkísért. 1969 és 1990 között szabadfoglalkozású grafikusként dolgoztam. Eleinte múzeumok megbízásából tárgyi emlékeket, ásatási dokumentációkat rajzoltam, majd ismert kiadók számára illusztrációkat, könyvborítókat készítettem. Ezek mellett plakátok, hanglemezborítók és bélyegek tervezésére is lehetőségem nyílt. 1981 és 88 között önálló kiállításokon mutattam be munkáimat, többek között Budapesten, Kecskeméten, Nyíregyházán, Tiszavasváriban, Kisvárdán, Kőszegen és Sopronban.

1990-ben a Lúdas Matyi munkatársa lettem, s ettől kezdve az írott sajtó jelentett számomra kihívásokat. 1992-ben az Új Magyarország segédszerkesztője, 1992 és 1995 között a Pest Megyei Hírlap főszerkesztő-helyettese, 1995-ben a Reform, 1996-tól 1998-ig a Nyugati Magyarság, 2003-ban a Keresztény Élet, és 2004-ben ismét a Reform külső munkatársa voltam. 1998 és 2002 között felelős szerkesztőként dolgoztam a Kis Újságnál, 2006-tól 2010-ig pedig a Múlt és Jelenél. 1992 és 2007 között a Magyar Újságírók Közösségének elnökségi tagjává, 2004 és 2006 között titkárává, 2006-tól 2007-ig elnökévé választottak. 1999-től 2003-ig a Magyar Televízió tulajdonosi testületének (kuratórium) elnökségi tagja voltam.

Első kötetem, amely négy év publicisztikai válogatását tartalmazta, a Püski Kiadónál jelent meg 1996-ban. Ebben az évben a Gemini Kiadó megjelentette *Régi magyar családok – mai sorsok* című kötetemet, amelyet az Athenaeum Kiadó 2004-ben igényesebb kivitelben, bővített formában ismét kiadott. Az Athenaeum ettől kezdve szinte évente adta ki a magyar történelemmel kap-

csolatos ismeretterjesztő köteteimet, amelyek közül például a négy évvel ezelőtt megjelent *55 meghökkentő eset a magyar történelemből* már a negyedik kiadásban fog.

Ma már elsősorban a könyvírás foglalkoztat. A könyveimben feldolgozott érdekes és izgalmas történetekkel igyekszem bepillantást nyújtani a letűnt idők emberének életébe, s ezzel felkelteni az olvasók érdeklődését közös múltunk iránt.

Olykor felteszik nekem a kérdést, hogy van-e elegendő közérdekű téma a magyar történelemben, hiszen már annyi mindent feldolgoztak és közreadtak az írók, a történészek. Mivel az úgynevezett marxista történelemfelfogás sok értékes, ma is érvényes kutatási eredményt „felülírt”, illetve háttérbe szorított, bőségesen akad tennivaló. Gyakran szembesülünk azzal, hogy mennyi mindent tudunk másként, mint amit tanulmányaink alapján korábban hitelesnek tartottunk, de azzal is, hogy mennyi minden nem fér bele a történelemoktatásba.

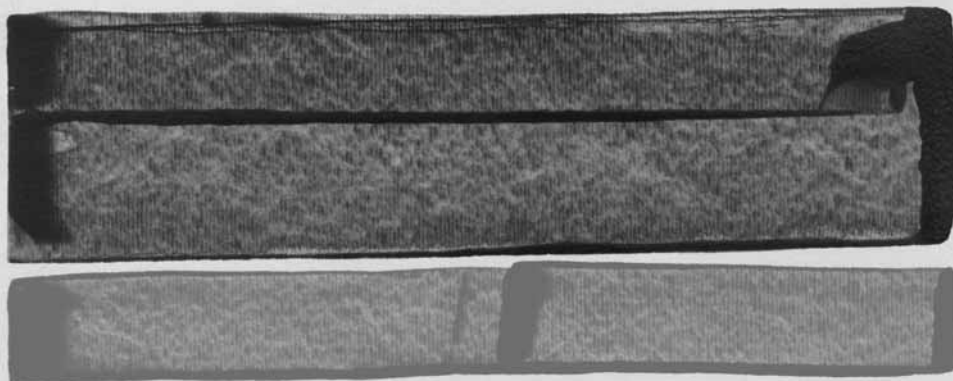
Jómagam végtelenül hálás vagyok a régebbi korok, illetve a jelenkor hanygaszorgalmú krónikásainak, történészeinek, levéltárosainak, akiknek lelkiismeretes, olykor egész életet átfogó, áldozatos munkája nélkül ma nem válogathatnánk a gyakran elfeledett szellemi kincsek között. Szerencsére van mit felmutatni, őrizni és továbbadni, hiszen hatalmas, anyagiakban nem mérhető értékek birtokában vagyunk. A legnagyobb érték persze ez a verejtékkel és vérrel megtartott haza, amely főként azoknak jelenthet minden másnál nagyobb kincset, akik nemcsak a jelenét ismerik, hanem a múltját, a történelmét is, és akik magukénak érzik az elődök fantasztikus teljesítményeit, küzdelmeit, szerencsés vagy szerencsétlen lépéseit.

A magyar történelem olykor gyönyörűséges és felemelő, máskor rettenetes és lehangoló, de soha nem tanulság nélküli. Tőlünk nyugatra, sajnálatos módon, jórészt olyanok írják és népszerűsítik Európa történelmét, akiknek a látóteréből valamiért hiányzik Magyarország. Ez a körülmény is arra szorít bennünket, hogy a korábnál nagyobb erőfeszítéseket tegyünk a történelmi ismeretek terjesztése terén. Múltunk bemutatása persze együtt jár a tragikus események, a gyászos időszakok feltárásával is, ám mindent egybevéve büszkék lehetünk a történelmünkre, amely vissza-visszatérő módon mégiscsak a függetlenség és a szabadság iránti vágyunkról és ragaszkodásunkról, valamint a fennmaradás nagyszerű képességének megőrzéséről szól.

Bánó Attila

Maurits Ferenc

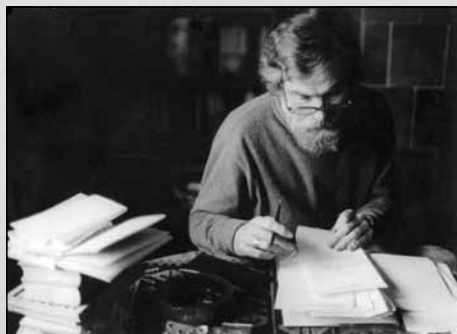
költő, festőművész (Újvidék, Jugoszlávia – ma: Szerbia, 1945. május 4.)

Maurits Ferenc / Telepi versfény

Több mint hat évtized távlatából e kis versfény
még erőteljesebben állt a telepi szurokfekettén.
E kis konyhában tanultam meg: fény nélkül nem lehet.
Fény nélkül, nincs forma, tiszta gondolat, metafora.
Nem lehet lélegezni.
Vagyis: nem lehet élni.

Amiit különben sem lehetett.
Drága Mamánk ritka jókedvében mondta volt:
mi heten, mint a gonoszok.
Hatan voltunk testvérek, tehát heten Mamával.
A negyvenes évektől a hatvanas évekig,
havonta két hetet éhezünk.
Teljesedő fényességben.

Bárdos Jenő

nyelvész, pedagógus (Hódmezővásárhely, 1945. május 5.)

Sok száz oldalon írtam már őszinte és szenvedélyes mondatokat: miért éppen ez lenne más? Hogy kész-e a leltár? Ha belenézek a múltamba, mintha gyermekfejjel, rosszul füstölt üvegen át bámulnám a napfogyatkozást: az élet kútja helyén sötét folt jelenik meg; a körötte font sugárkoszorúból polarizálom az éveket. Amúgy már nem bánt, hogy csak kevesekkel tudok őszintén beszélni, az

el- és megítéltetés fásasztó csapdái nélkül...

Nekem szerencsém volt: őseim genetikája gazdagon felszerelt tehetségekkel – szüleim, tanárim, társaim; ismerősök és idegenek örömeire. Eleinte jól gazdálkodtam gyönyörködtető képességeimmel (versmondás, zene, ének, utánczó és színészi adottságok), nem állítottam egy-egy kiválasztott ember vagy intézmény szolgálatába. Felnőtt fejjel gyakran megszegtem ezt az alapszabályt. Bár húszévesen még érintetlen voltam, a pubertás előtt és után – olvasmányaim szárnyán – bámulatosan sok valós és elképzelhetetlen tájat bejártam. Akkor úgy éreztem, hogy illik hozzám a szőrcsuha a kőgombokkal – de az ember fiatalon rendkívül mélyen és igen pontatlanul gondolkodik. Tehát bölcsészkar (JATE): magyar, orosz és

angol szak. Választott pályám: a tanári hivatás mentett meg 'a romlás virágaitól' – mindennap sok ember előtt léptem színpadra, s a boldogság, amit ez okozott – ha nem is cserébe, de – zárójelbe tette a magánéletet szinte a mai napig. Ezekből a számítógépszerű 01001110 (0 = magánélet, 1 = tanítás) változatokból az derült ki utólag, hogy mára már a zárójelbe tett részek lettek a fontosabbak...

Háborús csecsemőként külföldről hazatérve, a legváltozatosabb és a legközvetlenebb nyelvjárásba csöppentem bele Hódmezővásárhelyen. Gyakran felidézem édesanyám szavait (idegenek között direkt nem váltott kódot): „Ugyé, érdekösen beszélök, kisfiam?” Otthon tanultam meg édesapámtól, hogy szorgalommal kell körülvenni, majd bevenni az elérhetetlennek vélt csúcsokat: munka által nélkülözhetetlenné válni. A türelmes alázat a hegedülés gyakorlásába rejtve hozta el számomra a klasszikus zenét; a lázadás más hangszereket és a dzsesszt; a játékszenvedély a teniszt, a felszabadultság a táncot. Akkor a (Bethlen Gábor) gimnázium tudós tanárainak elvárása (és jutalma) – az időegység alatt, az elfogadott emberi együttélés normáinak betartásával elért kiemelkedő tanulói teljesítmény: az alaposág és a megbízhatóság volt. Nem lehetek kivételek egyik humán csapatban sem: egy jó tanári kar képes a kompetíció és a kooperáció hamis ellentétét arányosan kezelni a diákságban...

Gyermekkoromban gyakran kóboroltam a tiszai aranyszóke vadvizek mentén, ahol a sás suhogása árnyékot vont a szélbe, ahol az apró földi férgek neszezése elaltatott a kövér fűben, és csak a tompa koppanások ébresztettek, ha néhány méterrel kikerült a zápor. Olykor megroppant egy piciny ág menekülő pockok alatt, és az első

csillagokkal felcsendült a tücsökzene. Mindezt *láttam* – *csukott szemmel* heverve egy rekettyebokor alatt... Vajon hová tűnt az emberi hallásnak ez a végtelen érzékenysége, amely látomásosságában a valódi látással vettekedett? Hová tűntek a hangjai annak a neoprimitív képnek, amelyen piros fák és kék-fehér bokrok ligetében az égszínkéek csikó megtorpan, mert meghallja a hófehér paradicsommadarak szárnyainak suhogását? Hol vannak a hangjai a whiskey-sárga szavannáknak, amelyeken egy férfi és egy nő lovagol – miközben az Easy Rider motorosaira sötétnarancs kottafejek zuhognak...

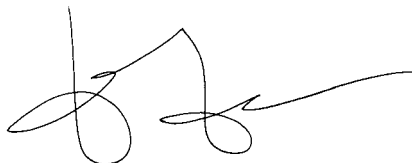
A *tökéletes hang* bálványimádója lettem, a tökéletesen kiejtett nyelveké, a tökéletesen előadott verseké, mert *így hallottam a képeket és így láttam a zenét; így tanítottam nyelveket és kultúrákat: rajongva, eksztázisban, kiolthatatlan vágytól zaklatottan, amely a tökéletes hangok elveszett paradicsomába vonz. Mániáim, amelyeket továbbadtam, elvittek a tanítható és tanulható dolgok végső határáig. Közeli s távoli kegyeltjeim, megtartóim és elveszejtőim, akiket szintén továbbadtam (micsoda eufemizmus!), elvittek a felszabadultság illúziójának végső határáig. Ha mindez most lehullik, s csak vergődni látszik az őszi avaron, akkor igen, fizikailag eljutottam az Értől sok Óceánig, de mégis kínoz valami a kapott talentumból, hogy adós maradok valakinek, valamivel...*

Élők és megboldogultak, kortárs és kihunyt tanárok, eltűnt, majd előkerült tanítványok, elfeledett barátok és ismerős ismeretlenek hada kering tanításaim cédrusfája körül: a sápadt figurák hol vázlatosak, hol elképesztő eredetiségben suhannak tova... Én forogok, vagy ők forognak? (Ptolemaiosz, Kopernikusz, Galilei?) Centripetális pörgésük feledteti velem: vigyázz, ha-

jós, már kint vagy a nyílt tengeren, de navigare necesse est! Drága delfinjeim, segítsetek még egy kicsit, mert most még fluctuat nec mergitur...

Azután megfogyatkozik a napfogyatkozás is, és a Nap megint fényes korongja felszippanítja a vizet a kakaszéki jódos-sziksós tóból, s ottmaradok, mezítelen, sókristály-gyöngyösen, jódsárga hal-levél... Felkap a szél és tűzbe vet a Nap.

(Aki mégis kíváncsi, hogy mit is csinált ez az ember 70 évig, az menjen be a doktori.hu honlapra, névre keressen, és a megjelenő oldalról a 'saját honlap' alapján informálódjon.)

Veres András

irodalomtörténész, irodalomszociológus, esztéta (Pestszenterzsébet, 1945. május 10.)

Hetven felé közeledve az ember rákap a számvetésre, föltéve persze, ha irodalomtörténész. A költők például jóval korábban elkezdik kínozni magukat ilyesmivel, azután beleszédülnek, mint József Attila. De az irodalomtörténet, mint közismert, tömérdek olvasásra, tapasztalatra épül, az ismeretszerzés viszont erősen idő-függő. Mire nekiláthatnánk sajnálni és sajnáltatni magunkat, már alig marad idő.

Raadásul szerencsésebbnek gondolom magamat és nemzedékemet sok előttünk és utánunk járónál. Nevelkedésünk nem kötődött sem világegéshez, sem világmegváltáshoz. Mire felfoghattuk volna az éjszakai csengőfrászok korát,

a történelem más fordulatot vett. A számunkra nem igazán átlátható világpolitikai egyensúlyról pedig annyi kiderült, hogy valamelyes biztonságot és önbizalmat megenged. S ettől az arányok mintha emberibb léptékűvé változtak volna. Hittünk abban, hogy tervezhetünk, hogy hatékony érveink lehetnek, hogy amit mások elhibáztak, azt nem kötelező sem folytatnunk, sem megértenünk. A jelszavakat, a nagyképű fontoskodást kineveltük. Egyszóval magabiztos fiatalok lehettünk.

Nemrég az egyik barátommal azon révedeztünk el, hogy a rock és a beat forradalma mintha egyenesen ránk várt volna. A könnyűzene langyos évtizedei után a hirtelen földindulás, méghozzá nem a mi, hanem a felnőtt társadalom lába alatt. Közös nyelv, közös ritmus, közös polgárpukkasztás. S hajszolni kezdtük az egyre szebb, egyre érzékibb hangot, az új és még újabb elektromos kütyüket, amelyek képesek voltak közvetíteni a zenét, a saját zenénket. Én még emlékszem arra, hogy milyen érzelmeket váltott ki belőlünk egy Revox orsós magnónak már a látványa is. Az utánunk jövő generációk viszont szemlátomást nem törődnek ezzel, veszni hagyják a tökéletes hangzást.

S ha már itt tartunk, gyermekkoromban a mozi volt számomra a legnagyobb csoda. Otthon heti zsebpénzt kaptam, pontosan annyit, amiből beülhettem a

vasárnapi matinéra. Szinte valamennyi film lenyűgöző hatással volt rám, hiszen hogy láthattam, azt kivételes, ünnepi alkalomként éltem meg. (A televízió soha nem tudott hasonló élményt nyújtani, a maga közönséges, olcsó, mindennapos odakínálkozásával.) De ez nem jelenti azt, hogy ne lettek volna különbségek. Az ötvenes évek elejének orosz áradatában igazi ínycsalat volt egy-egy francia film, amely át tudott jutni a vasfüggönyön. Ezeket látva azt hittük, hogy minden francia film zseniális. És később találkozhattunk igazi remekművekkel is az Egyetemi Színpadon vagy a Filmmúzeumban, a francia újhullámmal, Fellini, Antonioni és Wajda alkotásaival. A *Szerelmem*, *Hirosima* úgy odaszegezett a székemhez, hogy alig tudtam szabadulni belőle. El is határoztam, hogy filmrendező leszek, csak aztán másként alakult – nemcsak a közönség, hanem az én szerencsémre is. (A mai înséges időkben bizonyára éhen halnék filmesként.)

Másik nagy szerencsém az volt (vagy harmadik? – ki győzi számon tartani), hogy szüleim jóvoltából sűrűn fordultam elő az Operaházban és az Erkel Színházban, láthattam az ötvenes évek második felének, a hatvanas évek elejének teljes repertoárját. A hozzáértők szerint a magyar operajátszás egyik fénykora volt, amikor tobzódtunk a jobbnál jobb tenorokban, és a *Don Giovanni*ban Svéd Sándor énekelt kettőst Székely Mihállyal. Más barátaimon vettem észre, akik ugyancsak az operán nőttek fel, hogy sajátos életszemlélettel jár ez: erősebbek a gesztusok, élesebbek a kontrasztok, súlytalanabbak a tragédiák.

Pályám alakulása is szerencsésnek mondható. 1963-ban, amikor felvételiztem a budapesti bölcsészkarra, eltörölték a szülők foglalkozása szerinti megkülönböztetést, így hát jóval erősebb mezőny jutott be az egyetemre. Kitűnő tanáraink voltak, a filozófus Márkus Györgytől a közgazdász Földes Lászlón át az irodalomtörténész Török Endréig és Németh G. Béláig. 1968 őszén pedig, amikor az Irodalomtudományi Intézetbe kerültem, Németh G. Béla líraelemző szemináriumot indított az intézetben volt egyetemi tanítványai számára. Ennek az együttműködésnek lett eredménye *Az el nem ért bizonyosság* című tanulmánykötet, amely Arany János nagykőrösi líráját elemzi, és amely nagy port vert fel az akkori irodalmi körökben. Amikor később társaságunk gimnáziumi tankönyvek írására adta fejét, és sok egyéb mellett nemzedéki elfogultsággal vádoltak minket, 1982-ben az Írószövetség József Attila Körének szervezésében megrendezett vitán teljes joggal válaszolhattam azt, hogy ha egyáltalán létezik ilyesmi, arról kizárólag a tudománypolitika véletlene tehet. Tény, hogy mi csoportkötelékben tehattuk meg első lépéseinket a szakmai pályán, míg az előttünk és utánunk induló nemzedék nem kapott ilyen lehetőséget.

De félbehagyom a szerencsés véletlenek sorolását, mert még dicsekvésnek tűnhetne. Csak arra utalnék befejezésképpen, hogy a nyolcvanas évek végén én is őszintén hittem a politikai rendszerváltásban, és nem vagyok elragadtatva attól, hogy mostanság ennek visszavétele folyik, a gazdasági, a művészeti és a tudományos élet erőszakos újraállamosítása. Ám biztos vagyok benne – szerencsesorozatomban mindenképpen feljogosít erre –, hogy ez is múló epizódnak fog bizonyulni a még előttem (és előttünk) álló évtizedekben.

Vérs Arany

Bérczes Mária

balettművész, balettmester (Budapest, 1945. május 11.)

Álmodozó, mozgékony, vékony termetű kislánként sokszor belegendoltam, milyen csodálatos lenne, ha színpadon táncolhatnék, mint a balettről. Ez a gondolat csak egyre erősödött bennem. Tizenegy évesen Édesanyám elvitt az Állami Balettintézetbe felvételizni, több szűrővizsga után közölték, hogy – több ezer jelentkező közül – felvételt nyertem. Kitérult előttem a világ, kimondhatatlan örömet éreztem, és óriási lehetőséget. Szeptemberben elkezdtem az I. évfolya-

A *Spartacus*ból

mot, nagy szorgalommal. Szinte az egész napom a balettről szólt: gyakorlat, iskola és este előadás. Nem vágytam többre. Voltak nehéz időszakok: II. évfolyamos növendékként éppen a *Trubadúr*ban szerepeltem az Erkel Színházban, mikor a II. felvonás közepén hatalmas zaj, kiabálás hallatszott az utcáról. A forradalom hangjai voltak. Meg-

szakadt az előadás, rohantunk haza. Másnap nem mehettem be az intézetbe.

A további évek sok örömet hoztak számomra, kiváló mestereim voltak: Hidas Hedvig, Bartos Irén, Merényi Zsuzsa és a IX. évfolyamban O. V. Lepesinszkaja.

1964-ben kézhez kaptam balettművészi diplomámat, a Magyar Állami Operaház szerződtetett, minden álmom teljesült. A balettekbe és az operabetétekbe hamar bekerültem, csodálatos kar- és szólószerepeket táncoltam, melyek közül a legkedvesebbek számomra: *Diótörő* – spanyol tánc, *Hattyúk tava* – spanyol és menyasszony, *Spartacus* – táncosnő, *Faust* – nubiai, *Tűzmadár* – partizán, *Carmen*, *Hovanscsina*, *Vérnász* – szóló lány.

A balettművészet kimagaslóan szerencsés és csodálatos korszaka volt ez, ekkor alkotta remekműveit Seregi László, akinek minden darabjában táncoltam. Évente többször nyílt lehetőségünk vendégszerepelni Euró-

A *Rómeó és Júlia* című balettből

pa számos operaházában, Mexikóban és a Távol-Keleten egyaránt.

A balettművészi pálya nem túl hosszú, az ember teste jelzi, ha lassan abba kell hagyni. Én 27 éven át dolgoztam aktívan, az utolsó 7 évben már tanítottam is mellette. 1984-ben szereztem meg balettpedagógusi diplomámat az akkor már Táncművészeti Főiskola rangot kapott intézményben. 1990 óta már csak az oktatással foglalkozom, klasszikus balettet és repertoire-t tanítok (korábban történelmi társas táncot is), 2008 óta vagyok egyetemi docens.

Természetesen az életem úgy teljes, ha megadatik, hogy édesanya lehessek. 1983-ban megszületett kislányom, Tünde. Még sokszor láthatott a színpadon, ez különösen nagy öröm volt számomra. Férjem mindig melletttem állt, sok erőt adott a munkámhoz,

mindig mindenben számíthattam rá, ez így van a mai napig.

Kitüntetésem:

Miniszteri Dicséret (Művelődésügyi Minisztérium), 1990

Lőrinc György-díj, 1997

A Magyar Felsőoktatásért emléklappal, 2001

Magyar Köztársasági Bronz Érdemkereszt, 2002

Harangozó-díj, 2007

Idén, 2014. szeptember 1-jén a Magyar Táncművészeti Főiskola évnyitó ünnepségén átvehettem az aranydiplomámat. Mindig nagy örömmel tölt el, ha visszatekintek e gyönyörű művészi pályámra.

Béres Kálmán

Fericsán Kálmán

pedagógus, helytörténész, kutató (Újpest, 1945. május 13.)

A demográfia adatai szerint (KSH.hu) 2014-ben mintegy 96 311 fő hetvenéves polgár tevékenykedik hazánkban, Magyarországon. Megtisztelő számomra a Napút felkérése, ami azt is jelzi, hogy felfigyeltek a kutatásaimra, az írásaimra. Amikor a posztgraduális képzésben a Janus Pannonius Tudományegyetemen (ma: Pécsi Tudományegyetem) a pedagógia szakot elvégeztem, akkor éreztem először, hogy még sok mindent ki kell kutatni, meg kell írni, ami a pedagógia- és a neveléstörténetben fontos lehet vagy új ismeretnek tekintendő. A nyugdíjazásom közeledtével már néhány alapvető újdonságnak számító munkát elvégeztem és megjelentettem. Így az életem két, látszólag külön szakaszra bomlott, az iskolai munkára és a neveléssel, neveléstörténettel foglalkozó pedagógiai tevékenységre.

Az én fő tevékenységi területem negyven tanéven át nem volt egyéb, mint a tanítás, és ebben a folyamatban az oktatáson keresztül megvalósuló nevelési

eredmények lehetőségének kialakítása és elérése. A gyermekek között töltött csodás negyven évet itt csak megemlíthetem.

Amikor a magántörténelmemről akarok írni egy vallomást, akkor több egyéb tényezőt is figyelembe kell vennem. A családom utóbbi négy generációja Újpesten élt. A dédapám Erdélyből, a saját erdejéből szállította a faanyagot a helybeli kisszámú asztalosnak Újpestre. Ahogy növekedett a négy fia, egymás után segítették az apjuk boldogulását, abban a reményben, hogy a privát életük alapját is megvetik ezzel a tevékenységükkel. A dédmama halála után itt maradtak Újpesten, ahol kiváló faipari képzés volt már abban az időben is. Ezzel a cselekedetükkel egy asztalosdinasztiát alapítottak, és sok munkával, nagy megbecsülésben részesültek, kiemelkedő életszínvonalat biztosítottak utódaik számára. A következő generáció szorgalmasan dolgozott tovább, emelte a magyar faipar színvonalát, és természetesen a saját vagyoniukat is növelték. Mindig volt egy-egy olyan személy a családban, aki a különböző tulajdonú családi műhelyek tevékenységét összefogta, és irányította a közös munkát. Ebből következően az egyes műhelyek specializálódtak, és a bútorgyártás valamennyi akkori ágát művelték. Ezek a családi vezetők részt vettek a helybeli előljárárság különböző testületeinek munkájában. Érdekes módon egyszer sem apáról fiúra szállt ez a feladat, hanem mindig a következő generáció legjobbjára. Ekkor az édesapám látta el ezt a kivételes helyzetet a családban és az újpesti testületekben. Virilista volt, azaz a 100 legtöbb adót fizető egyike Újpesten. Az egész család várta a háború végét és a nagy gazdasági fellendülést. A születésemenél fogva lehettem volna az egyik cég vezetője, vagy készülhettem volna valamelyik külföldi egyetemre, ahol az apám nagyvonalúan – a képességeimtől és a szorgalmamtól függetlenül – kifizette volna a tandíjat. Ekkor jött az államosítás, amely romba döntötte a család addigi eredményeit. Az államosítást a saját szememmel láttam mint óvodás. Az összes többi ismeretet a családunkról és az újpesti iskolákról a családi irattárból és Budapest Főváros Levéltárából gyűjtöttem össze a rendszerváltás után.

A közelgő 70. születésnapom évében készült vallomásom egyszerűen folytatódik. Az édesanyám a történetek után sokszor hangoztatta, hogy csak tanulni kell, mert azt a fejből elvenni nem lehet, minden más mozdíthatót viszont lehet államosítani. Ehhez képest nem törekedtem semmi számszerű eredményre a Könyves Kálmán Gimnáziumban, viszont minden egyéb kulturális kérdéssel alaposan megismertettek. Az intézményben kiváló volt a hangulat, nagyszerű a tanulók társasága, és kiemelkedő, felkészült, nagy tudású, emberi tartásban egyedülálló volt a tantestület. Csak a „100 éves Könyves” évfordulónál derült ki, hogy 12 tanár volt börtönben, akik korábban valamelyik minisztériumban dolgoztak, egyetemen, főiskolán tanítottak. Internálás, börtön, örökös eltiltás a pedagógiai pályától és egyéb megaláztatások után, a politikai „lazítás” jegyében, állást kaptak egy külvárosi gimnáziumban. Lehetett dolgozni, és ők tették a dolgukat. Soha egy szóval sem szidták a rendszert, csak tanítottak. Amikor erre rájöttünk, több mint 30 könyv jelent meg az öregdiákok irányításával. Ezek között voltak a tanáraink munkái, és megírtuk a saját emlékeinket is, valamint a tanáraink által képzett kiemelkedő tanulók életét és eredményeit. Az „N. J. Pro Homine” Alapítvány irányításával így tisztelegtünk egykori tanáraink emléke és nagysága előtt. A sok nagyszerű pedagógust itt felsorolni sem lehet. Két taná-

romat ki kell név szerint is emelni. Ők ketten: Kalavszky István és Verbényi József. Az elsőnek köszönhetem a magyar nyelv és irodalom tantárgyon keresztül átélt és rögzült szokásaimat, az olvasás szeretetét, a könyvtáram létezését, a kulturális élet iránti érzékenységemet és a jegyzeteim folyamatos készítését, az írásaim eddigi és a későbbi remélhetően folyamatos megjelenését.

Verbényi József pedig a példaképem lett. 91 éves, és még mindig tanulok tőle. A kiváló pedagógus megismertetett a kosárlabdával, és ezt az életpályát választottam. Annyira tanár akartam lenni, hogy a sportban, a kosárlabdában való előrelépés lehetőségét is kihagytam. A Pécsi Tanárképző Főiskola hallgatójaként már keményen tanultam is, mert kénytelen voltam. Kiváló szakmai felkészítést kaptam, akár a testnevelés tárgyait, akár a biológia tárgyait vesszük sorra. Két tárgyból voltam évfolyamelső (biokémia és növényélettan). Néhány évig tartottam a 200 méteres gátfutás helybeli főiskolai csúcsát. 1970 óta nincs az NB II-ben szereplő kosárlabdacsapata az egykori főiskolának vagy a közben megszerveződött, több fakultásból álló Pécsi Egyetemnek. Három és fél évig voltam a főiskola sportfelelőse.

Ekkor kezdődött meg a negyven tanév. A legfontosabb tantárgy, vagyis a testnevelés lényegét így foglalhatom össze: a tanulók formálható személyisége és a családi körülményeik meghatározó tényezőik. A jó kondíció, a sportokban való jártasság, a fejleszthető ügyesség és a kiváló fizikai képességek természetesen alapvetőek, és az egész élet során önbizalmat, felhasználható testi-lelki tulajdonságokat adnak és sugároznak.

Mintegy 20 éve – a rendszerváltás kezdetén – elővettem a korábbi jegyzeteimet, kiegészítettem és kibővítettem őket, majd új könyvészeti és levéltári munkát és kutatásokat végeztem. Ezek alapján jelentek meg a cikkeim, tanulmányaim és a könyveim. Így szerző, társszerző, szerkesztő és társszerkesztő lettem, lehettem különböző művekben. A faipari oktatás kibontakozása, az újpesti iskolák története, a sporttörténet kérdései, a nevelés kezdetei, az ókori olimpia kibontakozása, valamint a tornatanító és a testnevelő tanárok képzésének fejlődése témák serkentenek új és új munkák és további kutatások elvégzésére. Néha úgy érzem, mintha a hályogkovács bátorságával dolgoznék. Először csak a barátaim, kollégáim és lektoraim, majd mások is – a segítségadás mellett – mindig pozitív visszajelzéseket nyújtottak, ami természetesen újabb nekirugaszkodást jelentett, újabb levéltári és könyvészeti munkát indított, és önbizalmat is adott. Végül is erre készültem és készítettek fel a levelező tanulmányaim alatt, és ez volt az egész életem. Remélem, hogy a műveimben található néhány iskolatörténeti, neveléstörténeti adat segíti az aktív tanártársaim működését. A művelődés- és kultúrtörténet az egyik alapja a pedagógiai tevékenységnek, ezért úgy döntöttem, hogy továbbra is, 70 év után is folytatom a munkát.

Ferenc Kék

Romhányi Török Gábor

irodalmár, műfordító (Szombathely, 1945. május 16.)

„Az életem történelem, politika, földrajz. Vallás és metafizika. Zene és nyelv.”

(Paula Gunn Allen)

Bár e rövid írásban inkább irodalomról, esetleg filozófiáról lesz szó.

Romok. Gyerekkoromra visszatekintve romokat látok. Romok a gyermekkor állandó díszleteként. Az 1945. márciusi bombázás alaposan helyben hagyta a várost. Én akkor hét hónapos voltam. Az anyaméhben. A romok eltaikarításával nem siettek, még az ötvenes években is akadt bőven. Különösen sok volt a beépítetlen, romos telek. Hoztuk a fűzős focit (szelepes akkor még nem létezett), és kezdődött a kiskapuzás.

Kapcsolatom a világirodalommal 1962 júniusában kezdődött: ekkor jelent meg a Nagyvilágban Samuel Beckett *Az utolsó tekerics* c. egyfelvónásosa. Akkoriban már sokat olvastam Flaubert-t, később Faulkner-t, de sohasem tapasztaltam, hogy valaki ilyen rövid szövegben, ilyen rövid idő alatt, ekkora dramaturgiai szakértelemmel, ennyi esztétikai információt tudott volna közölni. Ez az egyetlen irodalmi mű, amelyhez fűződő viszonyom, rajongá-

som fél évszázad alatt szemernyit sem változott. Ma is olvasom a kitűnő magyar fordításban, de angolul, franciául és németül szintén. Mindig sokat olvastam, de az idegen nyelvekhez mégsem az irodalom vezetett. Hanem az anyanyelvi kiszolgáltatottság. A hatvanas évek közepén a kádári puha diktatúra minden médiumában valósággal dühöngött az általános hazudozás. A politika nyelvén szólva a gumibot átadta a kezdeményezést a háttérhatalmi manipulációknak. Magyar anyanyelvünkre kényszerűségből szorítkozva azt sem tudtuk, hol vagyunk, a tisztességes ember már-már epeömlést kapott az undortól. Ebből az időből származik a bennem egy életre gyökeret vert beteges idegenkedés mindenféle párttól, tömegszervezettől, intézményességtől, mindennemű nagyszájú, sztahanovista KISZ-titkártól, párttitkártól, és szinte mániákusan gyanakodtam minden magyar nyelvű nyomtatott anyagra. Valami kivezető ösvény kellett, mondjuk idegen nyelv, a kiszolgáltatottság nyomasztó élményét némiképp csillapítandó. Ez volt a német. Az osztrák tv adásait jól tudtuk fogni Szombathelyen, meg működött a közvetlen kapcsolat az NDK-s lányokkal. Őket el sem lehetett kerülni. Németnyelv-tanárnóm rövid úton eltanácsolt: „Magának nem nyelvóra kell. Fogjon egy szótárt meg nyelvtankönyvet, és preparálja kedvenc szövegeit.” Igaza volt, annál is inkább, mert akkor már angolul is tanultam. Mi tagadás, elsősorban Beckett miatt. 1970 – az utolsó betűig kiszótárastam Beckett *Malone dies* c. regényét; piros, zöld, kék tintákkal annyira összefirkáltam, hogy az eredeti nyomtatott szöveg alig olvasható.

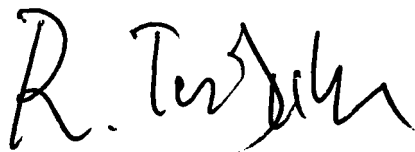
A kötet ma is megvan, az irodalmi elhivatottság hiteles dokumentumaként. Akkoriban világosodott meg előttem, hogy – szerényen szólva – nem lehet más dolgom, csak az irodalom. Fülep Lajosnak köszönhetően Nietzschével már a hatvanas évek vége felé megismerkedtem, előbb csak magyarul, ám fokozatosan németül is. A hetvenes évek eleje tájt azonban franciául kezdtem tanulni. Mindjárt éreztem, hogy ez bizonyos mértékig végállomásnak minősülhet. Ez a terület olyan gazdag, hogy az irodalmat, filozófiát kedvelő ember egész életét eltöltheti itt. Például Alain Robbe-Grillet számos regényét feldolgoztam, preparáltam, és rengeteget tanultam e szövegeken. De – és ez különös – egyet sem fordítottam le. Rossz lelkiismerettel gondolok erre, mint aki árulást követett el, és mindmáig úgy érzem, tartozom e szerzőnek. A hetvenes években kezdtem olvasni (és fordítani) Michel Foucault művét. Szerintem (de nem csupán szerintem) ő a XX. század egyik legnagyobb hatású filozófusa; művének utóélete beláthatatlan. A nietzschei hagyomány folytatója. Megkockáztatom, hogy e két filozófus ismerete nélkül lehetetlen megérteni modern életünket. Szóval ebben az időben már intenzíven olvastam mindhárom „szerzőmet” (Nietzsche, Foucault és Beckett). Akkor már leveleztem Samuel Beckett-tel, és megkezdtem francia és angol trilógiája (*Molloy – Malone meghal – A megnevezhetetlen*) módszeres feldolgozását a valamikori műfordítás és kiadás hátsó szándékával és reményében. Beckett mindig válaszolt leveleimre, és kérésre elküldte könyveinek dedikált példányait is. 1982-ben, első párizsi utam alkalmával, sikerült telefonon beszélnem vele: ekkor hatalmazott fel trilógiája magyar műfordítására. A kötet 1987-ben jelent meg, a Magvetőnél

(egyébiránt a könyv másodszer is megjelent, 2006-ben, a Samuel Beckett-centenáriumra). Az esemény valóságos áttörést jelentett pályám (ha ugyan annak nevezhető) tekintetében. Ekkor valósíthattam meg régi vágyamat, hogy „szabadúszó” legyek. Ezenkívül Beckett, aki nemcsak élő klasszikus volt, hanem figyelmes pártfogó is, jelezte, hogy támogatna. Kértem, segítsen kijutni a dél-angliai egyetemre, ahol a Samuel Beckett Archívumot létesítették. Abban találhatóak életének és művének dokumentumai, sőt kiadatlan könyveinek kéziratai. 1988 végén két és fél hónapot tölthettem a readingi archívumban Samuel Beckett jóindulatából. Ott olvastam és jegyzeteltem ki – egyebek között, ám ez a legfontosabb – a *Dream of Fair to Middling Women* c. (1932) posztumusz Beckett-regény kéziratát, amelynek magyar fordítása 2001-ben jelent meg, *Meglehetősen jó nőkről álmodom* címmel. Ezen kívül ott helyben lefordítottam Beckett egyik mindmáig kiadatlan egyfelvonásosát, amelyet a szakma a *Játszma vége* ósváltozatának tart. Említem még az értékes, mindmáig eleven személyes kapcsolatokat, amelyeket a Readingi Egyetemen létesítettem a „beckettológusok” körében. Mindig nagyon sok segítséget kaptam a franciáktól: 1995 és 2008 között négyszer kaptam ösztöndíjas kiutazásos támogatást, a legemlékezetesebb az 1995-ben az arles-i (Van Gogh) Műfordító Központban töltött két hónap. Ott kezdtem el Michel Foucault *A szavak és a dolgok* c. művének fordítását, amelyet a szakvélemény a XX. század egyik filozófiai fő- és alapművének ítél. E munka 2000-ben jelent meg. De minden másban is sokat segítettek a franciák: kiadói javaslataimat támogatták, könyveket rendeltek részemre, államilag kitüntettek stb. Ami a sze-

mélyes kapcsolatot illeti, összehoztak Michel Deguy professzorral, a világhírű költővel, akinek két művét is tolmácsolhattam anyanyelvemen; ezek megalkotásában Deguy maga is segített, szövegeinek értelmezésével. Ugyanezt kell elmondanom a németekről: 1993 és 2004 között hat Nietzsche-mű magyar kiadását támogatták műfordításomban a német külügyi kulturális szervek nagyvonalú bőkezűséggel – e segítség nélkül e döntő fontosságú filozófus széles körű ismertetése mindenestre késett volna. A kétezres évek végén pedig alkalmam nyílt leróni hátlamat egyik legrégebbi Mesteremnek, Gustave Flaubert-nek két posztumusz műve fordításával: a 1845-ben befejezett első *Érzelmek iskolája (Két barát)* című regényt és a *November* című terjedelmes elbeszélést. Rövidre fogom. Még valakiről okvetlenül írnom kell: a viszonylag fiatal, 1959-ben született Michel Onfray már most kétségkívül az esszé- és a filozófiatörténet-írás élő klasszikusa: életműve már eddig több

mint hatvan műből áll, és minden esetben a témakezelés eredetisége és magasrendű retorikai készség, írásképeség jellemzi. Onfray klasszika-filológus és antikfilozófia-történész. Eddig csupán két művének magyar fordításával sikerült megajándékoznom a magyar olvasókat, és minden további kilátás bizonytalan e tekintetben, itt nem részletezendő okokból. Nietzsche-szakértelme és művének szenvedélyes szeretete vonta magára figyelmemet, amelyekből új, autentikus világot épített.

1972 óta élek Budapesten. Akkor megkérdezték, tudom-e, miért költöztem a fővárosba. Némi zavarban azt válaszoltam, a nagy könyvtárak és a könyvek bő választéka miatt. Ha ma, majdnem fél évszázad múltán, föltennék ezt a kérdést, ugyanezt válaszolnám. Jó döntésnek bizonyult.

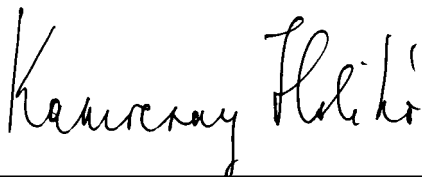

Kamocsay Ildikó

író, műfordító (1945. május 19.)

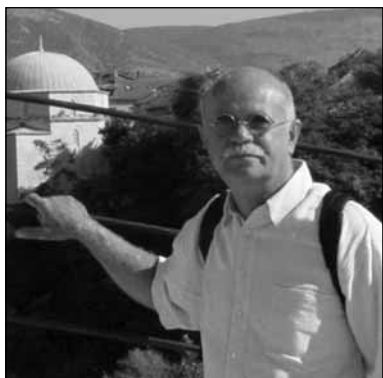

Gondolkodtam, de sajnos tényleg nem tudok semmilyen „életvallomással” előállni. 1983-ban, majd '85-ben megjelent egy-egy regényem a Szépirodalminál, ahol – úgy tűnt akkor – szerettek és szép jövőt jósoltak nekem. Azután összevesztem az első könyvem szerkesztőjével, aki totálisan kinyírt a pályáról, és akik korábban biztattak, nem álltak ki értem. Nagyregények, kisregények, színdarabok vannak a fiókomban, kiadatlanul. Ez az én „magántörténelmem”.

Aknai Tamás

művészettörténész (Budapest, 1945. május 20.)

Igaz lehet, hogy a keresőprogramokban fellelhető sűrű leképződéseimben és/vagy lelepleződéseimben még nem a mostani Tamás „bácsi”, hanem egy ennél élénkebbnek is elképzelhető lény tűnik fel. Visszatekintés, összegzés? Csak élni akartam, más vágyam nem volt, és a folyamat tart még, hisz leírhatom ezeket a sorokat is. Az „élet” önmagában, minden szélsőségével együtt gyönyörködtetett, és a szeretetben elkötelezett szemlélőjeként néha azt is merészelem feltételezni, hogy egy-egy titka fel is tárult már előttem. Félelemmel vegyes csodálatot ébresztett a

felismerés: a világ megformáltsága egyetemes érvényű. Metafizikai értelemben és a profán tapasztalatszerzés adatai alapján is. Hetvenöt sorban számomra azonban egyetlen szükös közvetítési kísérlet fér csupán el. Neveket jegyzek ide. Akik által lettem, formálódtam magam is: Nádasi Irén és Aknai Béla, és akik Nádasi József, Schanák Irén, Ámon Ferenc által lettek. A testvéreim: Miklós, András, Gábor. Akik általam lettek: Katalin, Péter, Luca. Majd az ő gyerekeik, az unokáim: Vilmos, Márton, Balázs. És sorban: akik az én megformálódásomnak részesei voltak. Mindmáig a feleségem, Timkó Luca. 1951-ben Eisenberger Kálmán tanító bácsi a Rottenbiller utcában, 1957-ben Dinnyés Illés igazgató bácsi Alsószentivánon, 1960-ban Kalácska László, történelemtanárom Sárboárdon és 1963-ban Zsámboki László, irodalomtanárom Kunszentmiklóson. Gyerekkori barátaim: Nagy Vili, Tóbel Miska, Szilágyi Péter, Nádler Gábor, Szagari Pista, Guthy Panni, Balogh Magda. Az egyetemi évfolyamról 1963–68 között Nagy András, Belitschka-Scholtz Hedvig, Mravik Laci, Beke Laci, Gulyás Gyula, Csenkey Éva, Jóry Judit, Varga Zsuzsa, Ludányi Gabi, Tóth Antal, Eisler János, Pusztay Laci, Bánszky Pali. Aztán Györffy Miklós és Nyakas Szilárd, a filozófushallgatók. Később Pécselt Csizmadia Sándor és Koloszar László. A Cinema 64 amatőr-film-stúdió. Zádor Anna (Mama), Dercsényi Dezső, Aradi Nóra, Marosi Ernő, Kardos László, professzorok. Dunapatajról – ahol könyvtáros voltam – Vincze Karcsi tanácselnök, Schaád Jóska magyartanár, Bonifert Domokos matematikatanár, Pastyik István, történelemtanár-muzeológus kollégám, Gödri Ernő orvos és Tekla, a felesége. Aztán a pécsi múzeum Romváry Ferencsel, Hárs Évával, Besenyei Vendelnével, Piliván Pannikával. Bándy Gábor és Kiss Attila, régészek, Zentai János bácsi és Tünde a néprajzi osztályról, Andrásfalvy Bertalan, Tüskés Tibor, Csorba Győző. Első kiállítás-rendezéseim a hetvenes évek elején: Szervátiusz Jenő, Barcsay Jenő, Bálint Endre barátsága. A Pécsi Műhely, amelynek tagja lehettem magam is: Lantos Ferenc, Ficzek Ferenc, Kismányoky Károly, Szijártó Kálmán, Halász Károly, Pinczehelyi Sándor. Jó kaland Gellért Brúnónál a Növekvő Város lakójává válni. Parti Nagy Lajos, Dücső Csilla, akik a tanítványaim voltak és az anyósoméknál laktak albérletben. És jó tanítványok

sokasága még. Dobány Sándor keramikus. Kígyós Sándor Pécsváradról. A pécsi építészek: Csete György, Gettó Jóska, Kiss Tibor, Erdélyi Zoltán, Dévényi Sándor, Szabópál Bálint. Pauer Gyula és Csiky Tibor, Keserü Ilona és Bencsik István szakmai-baráti közelsége. Könyvek, cikkek, kiállítások sokasága rejtőzik a nevek között. Tanulmányok, konferenciák. Hans Maria Wingler és Otto Hahn, Nyugat-Berlinben. Harald Fröhlich az Attilastrasse 147.-ben. Nicolas Schöffner Párizsban, Bernard Ceysson Saint-Étienne-ben, Victor Vasarely Annet-sur-Marne-ban. Könyvek, múzeumi gyűjtemények teremtődtek meg a segítségükkel. Varga Péter, akivel a múzeum kiállításrendező csoportjában évekig dolgoztunk együtt. Czibulka János bácsi Hartáról, Prekesztics Feri, autószerelőm és Edit, evezős barátaink, Roby D, a fia. Berky Tamás ügyvéd, akivel Szigetújfalu-ban egy kihelyezett bírósági tárgyaláson bebizonyítottuk, hogy a víz nem vezeti a hangot. Enzo Cacciola Genovában, Luitpold Domberger Stuttgartban, Jan Jonkers és Andries Broenis Amszterdamban. Noszlopi György Birminghamben az ő híres ipari formatervezési intézetében. Takács Gyula Baranya megyei helyettes tanácselnök, aki nélkül aligha jött volna létre a Csontváry Múzeum. Gerlóczy Gedeon, aki második egyetememet jelentette, és akinek jóvoltából magam is cipelhettem a képeket az akkori egytermes kiállításba. Nyomozhattam a Zrínyi-kép után. Havas Lujza, Pernecky Géza és Pataky Dénes, műtörténészek. Kristó Gyula, szegedi egyetemi főnököm, Raffay Ernő kollégám, Ormos Mária, Polányi Imre, történészek, akikkel már a pécsi egyetemen dolgoztam. Lénárd László rektor, aki mellett dékán lehettem, Körösi László, aki a könyveimet rendezte sajtó alá, Harnóczy Örs, akivel a páratlannak tetsző Echo című kulturális periodikát szerkesztettük egy évtizeden át. A Focus csoport minden tagja: az említett Harnóczy, Cseri László, Marsalkó Péter, Borbély Tamás, Kálmándi Pap Ferenc, Lajos László, a Mecseki Fotóklubból Tillai Ernő, Varga Gyula. Trabantos utazás Skóciába: Gubán Pali, Varga Levente. Londonban a feledhetetlen Határ Győző. Lille-ben Bagó Imre, aki csókoltatta feleségem sztrapacskáját, Jurcsik (Vanek) István erdész, akivel Pico della Mirandoláról jól lehetett beszélgetni. Rákászni és gombát szedni is. Gyuris Sarolta, akivel 94 éves koráig eltartási szerződésben éltünk együtt egy kis tanácsi lakásért, amelyben egyébként máig lakunk. Csorba Simon László festő, őszmedikus, ultramaratoni futó, terapeuta. Könyvet csináltunk vele is, dolgozunk a művészetterápiában. Franica és Luko Zelen Trstenóban, az arborétum mellett. A hubertlaki művésztelep Szabó Lacival, Huber Andrással, Kolozs Barnabással. Bertalan Sándor, akinek aztán még köztéri szobrát is avattam. Komor István a Villányi művésztelepen és a Zsolnay Negyedben. Ott lenni Schrammel Imre és Rétfalvi Sándor iskolateremtő kezdeményezéseiben, Vidovszky Lászlóval közös kurzus 2004 körül. Doktoriskolai mesterarcok: Radák Eszter, Lenkey Tóth Péter, Menasági Péter, Appelshoffer Péter, Szigeti Tamás, Nyáry Zsolt, Farkas Imre, Nemes Zsuzsa, Gyórfy László, Drahos Béla fuvolás, aki nálam doktorált. Mátis Rita festő, akivel egy héten egyszer évekig utaztam Kaposvárra. Leitner Sándor baráti segítsége ugyanitt. Fusz György, akinek *Őszike* című szekszárdi szobrát az ezredforduló egyik legszebb szoborművének vélem. Most jelent meg a könyvem róla, a *Polyphemos Bajkonurban*. A pécsi Rotary Club tagsága. Nemes Csaba, a triatlonnal. A cloverdale-i Lutonszky Olga és a *Gloria Victis Hungariae* szobor a San Francisco megyei tanács udvarában. Anthony de Furio, Patricia Parker Boerner barátsága

Indianában. A szászhermányi Görkői (Görk) János Kaliforniából. Simon Rudolf Tusnádról, Dávid Károly Temesvárról és Kocsis Rudolf Aradról. Gál Zoltán és Gyöngyike a csíkszentimrei Felszegről. Pandúr József gazda a bissei szőlőhegyről és Pandúr József festőművész a Tettye utcából. Papp Lajos prófétai indulata, Maczkó Mária dalai és imádságai, Sasvári Attila művészettel gyógyító inspirációi, a terápiában aztán Fekete Sándor, Simon Maja, Tényi Tamás és a valamennyiünket segítő György Hajnal. A szobánkban Hrubí Attila esztéta, Raffay Endre műtörténész tanszékvezető, Tímár Katalin, és benéz még néha Várkonyi Gyuri. A mindenütt jelen lévő műkereskedő, Kosáry Aurél. Utóbb Borza Endre építész, akivel a 2014-es *Faltenyészetet* csináltuk... Most telefonált. „Nézz rá a Facebookra” – mondja...

Majdnem mulatságos, hogy még mindig valamiféle késésnek a ledolgozása adja az érzelmi és fizikai muníciót ahhoz, hogy mindennap korán keljek, írjak, olvassak. Talán többeknek nem is rokonszenvesen: nyüzsögjek, egyetemi katedrán hadonásszak. Miért szólok a drámai vétség elkövetésének a tudatával, miközben az adatok letagadhatatlanul az életem értelmeként rögzítik, hogy itt egy elfogadható intellektuális-értelmiségi pályáról van szó? Miközben meg legbelül most is azt érzem, hogy nem vagyok felkészülve az ilyesmire. Tétel lenne, hogy az élet mibenlétét követő örömmérség közvetítésével foglalkoztam kizárólag? És hogy még mindig evvel próbálkozom? Miközben éveim száma szerint már régen el is kellett volna hagynom ezt a pályát, és a Márai-féle szabályt követve, egy villányi hegyoldalban a lugasommal kellene foglalkoznom? Amire persze a szomszédos, hasonló korú szőlész „professzorok” értelemszerű lekicsinyléssel tekintenének. Hallom, ahogy megkérdenék tőlem: „Na, mi van, tanár úr, piszkálgatja, piszkálgatja...?”

auréli Tamás

Málik Irén

textilművész (Csepel, 1945. május 26.)

Művészeti tanulmányaimban és egész pályafutásomban meghatározó szerepe volt képzős gimnáziumi rajztanáromnak, Balás Lászlóné festőművésznek. De a textil mindig közel állt hozzám, ezért választottam a festés-grafika mellett ezt a területet. A szö-

vést különösen izgalmasnak találtam, mert új szerkezetet, új konstrukciót hoz létre, így ipari textilesként mindig a jacquard-technológiát szerettem a legjobban. Az itt szerzett tapasztalatokat felhasználom egyedi alkotásaimban is. Kárpitjaimnál gyakran alkalmazok különféle kötéseket, vékony és vastag fonalakkal való felületgazdagítást, amennyiben az elképzelés megkívánja. Fontosnak tartom megjegyezni, hogy pályafutásomban az ipari és egyedi textilek készítése egyforma jelentőségű. A kettő kiegészíti egymást, és a hozzá tartozó grafikai feladat teszi teljessé munkásságomat.

A diploma megszerzése óta rendszeres résztvevője vagyok egyéni és ipari kiállításoknak, pályázatoknak, itthon és külföldön egyaránt.

A díjak közül, melyeket kaptam, elsősorban a Ferenczy Noémi-díj, a szombathelyi biennálés díjak, a Rózsa Anna-díj, a BNV-nívódíjak, miniszteri dicséretetek különösen jelentősek számomra.

Fotó: Olajos György

Kezdeti munkáim olaszországi élmények hatására születtek (*Augusztus*, 1972; *Gubbio I-II.*, 1974; *Umbria*, 1976; *Katedrális*, 1978), 1985-től a *Kövek* sorozattal az ókori római művészetnek hódolva született meg a *Marcus Quintus*, *Kövek*, *Ezer em-*

lék fogságában, *In memoriam...* és a *Vakablak*. Ezeket a műveket fontos átlomásnak tartom munkásságomban.

A kövek, műemlékek sorozat számomra jelentős munkáinak tartom a millennium hangulatában készült kárpitokat (*Ívek*, *Az Út*, *Középkor és Az első ezredforduló*).

Jelenlegi munkáim tartalmában, színben az eddigiektől kissé eltérő, de azokból kifejlődő alkotások. A természeti erők, tájak, misztikum (*Apokalipszis*, *Kitörés*, *Teljesség*, *Életút*, *A Kapu* stb.).

Eddigi munkáimban igyekeztem a saját utamat járni, de inkább a tradicionális vonalat követni, és a továbbiakban is erre törekszem, de úgy gondolom, hogy a textilművészetben jelentős szerepe van a murális textileken kívül a kísérletező, új utakat kereső alkotásoknak egyaránt.

Málik Irén

Monostori Imre

irodalomtörténész, kritikus (Tamási, 1945. június 1.)

Egy szép karácsonyestével kezdődött: nagy ajándék volt a könyv. Hamar rájöttem, hogy ezekből sok van, csak meg kell keresni őket. A szentgálpusztai (Tolna megye) tanítói ház iskola-részlegében például. Legnagyobb élményem itt a *Nagyvárosi verebek* volt. (Megnéztem most a szerzőt: Z. Tábori Piroska írta.) De volt a házban más is: tanár apám örökös olvasmányai (mást nem vett a kezébe, csak nem marxista történeti munkákat): Acsády, Marczali, Fraknoi, Márki, Hóman, Mályusz, Domanovszky, no és a halhatatlan sorozat: a Hóman–Szekfű-féle *Magyar történet*. (Ebben gyönyörű képek voltak, még hozzá mindegyik előtt egy hártypapírlap. Nemigen olvastam e vaskos műveket, de a nevek és a témák megragadtak bennem.)

Gimnáziumi éveim alatt, Szekszárdon ültem először megyei könyvtárban. Ez a hely és annak szelleme áhítatot keltett bennem. Szorongva mertem még csak lépkedni is, és micsoda nagy valódi bőr fotelekben lehetett gubbasztani! Meglepett az is, hogy a Szabad Népen és a Tolna Megyei Népújságon kívül mily rengeteg újságféle létezik még. Nem éreztem magamat méltónak, kellően felkészültnek arra, hogy túl sokat koptassam a szekszárdi megyei könyvtár parkettáját.

A szegedi egyetemi évek (1963–1968) aztán bekényszerítettek a nagy könyvtárakba. Szorongva nézelődtem, mert minden előzetes elképzelésemet felülmúlta – történelem – magyar nyelv és irodalom szakon – a kötelező megajánlott olvasmányok nyomasztóan nagy száma. Akkor kezdtem megszeretni – meg talán megismerni is – a hatalmasnak tűnő könyvtárakat, amikor szakdolgozatomhoz (már az is Németh Lászlóról szólt, mivel bosszantott, hogy egy csomó írását nem lehet kézbe venni: „zárolt” anyagként kezelték, én viszont kíváncsi voltam mindarra, amit például apám megjegyzései sejtettek „hóman-szekfűzés” közben) a Somogyi-könyvtár folyóiratraktárában kutathattam: hogy ne kelljen felhordani a rengeteg folyóiratot, összetoltak nekem odalent valami kis dolgozósarkot. Szabadon kóborolhattam a lenti polcvilág utcáiban, s szabadon lapozhattam bele bármibe. Ez igen, ezt már szerettem!

Az egyetem elvégzése után egy évig Szegeden maradtam (megvártam, míg Eszter befejezi a „mat.–fiz.” szakot a szomszéd karon): kulturális gerjesztőnek állottam a megyei építőipari vállalat függetlenített szakszervezeti bizottsága szolgálatába. A Kossuth Lajos sugárúti munkásszállón laktam, többek között a szálló könyvtárát is gondoznom kellett, esténként tehát ajánlgattam a jobbnál jobb könyveket a derék szak- és segédmunkásoknak. Napközben – visszaíratkoztam az egyetemre, „egyéni levelező” angol szakra –, ha ráértem, a fent nevezett vállalat központjában (Bocskay utca) láttam el hasonló szintű könyvtárosi feladatokat. Itt nagyon jó volt: munka jóformán semmi, olvasni annál

többet lehetett. Meg a könyveket ki-be rakosgatni az üvegezett szekrények rendezésekor, s nézegetni, lapozgatni. Órák és hónapok hosszat, lényegében zavartalanul.

Következett Tatabánya s az albérlet – újszülött fiacskánkkal – 1969-ben. Az utca szemközti oldalán nyújtózkodott (ma is ott van) a József Attila Megyei Könyvtár. Ez már közelebb állt hozzám, mint a korábbi nagyobb könyvtárak, emberszabásúbb volt. Ekkor már az egyetemi doktori munkámra készülve (Németh László, még mindig zárolt, de azért már engedéllyel olvasható), a helyi szakmunkásképző iskolában lehúzott tanórák után (vagy előtt, mert a tanítás két műszakban folyt) gyakran töltöttem itt hosszabb időt, tanulmányozva az állomány egészét is. Akkor még nem gondoltam... Pedig bekövetkezett: midőn házaspárként egyesült erővel összerúgtuk a port az iskola néhány egyénével, emelt fővel távoztunk az intézménytől. Feleségem közigazdásszá, majd statisztikussá képezte magát, én meg könyvtárossá váltam. Ott, a szemközti intézményben. Az első szakaszban öt évig (1975–1980). Közben újra egyetem: az ELTE-n a könyvtár szak. Nagyon szerettem. S ezután két évig Budán tanulhattam egy pompás „továbbképző” intézményben (Kosáry, Huszár, Némédi, Hanák, Ferge, Nagy Endre, Csepeli stb.), s bevettem az Országgyűlési Könyvtárat is. Itt és ekkor váltam tudatos kutatóvá. Itt gyűjtöttem össze a kandidátusi könyvem nyersanyagát. Más komolyabb munkák alapjait is ebben a könyvtárban teremtettem meg a hosszú évek alatt (és – sokat utazva – manapság is teremtettem, nem mellőzve persze a többi nagy budapesti közgyűjteményt sem).

De a könyvek is jöttek, utaztak: kritikusi pályafutásom idején sokáig csak szépirodalmi művekről írtam recenziót, kritikát, a szerzőkről tanulmányt. Néha kínlódom – mégiscsak „kötelező” produkciók voltak ezek –, de mindig nagy odaadással, aránytalanul sok utánaolvasással. A kerek harminc évig tartott Új Forrás-szerkesztői időszakom alatt (1979–2009, mikor milyen beosztásban) a sok-sok megküldött kiadói recenziós példányban dúskálhattam. Időközben – 1984-ben – megszületett az első *saját* könyv. Ennek kihordási folyamata a szakmunkásképzős évek ihletéséhez nyúlt vissza. Jó kis címe van: *A villáskulcshoz nem kell érettségi?* Alcíme kacifántos: *Tanulmányok a szakmunkásutánpótlás műveltségének és művelődésének köréből.*

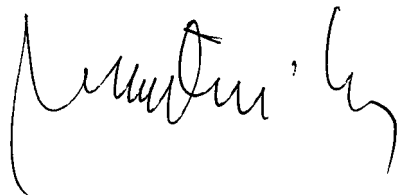
Irodalomtörténeti munkálkodásomhoz kellett egy jó házi könyvtár. Amit tudatosan építgettem, hosszú időkre előre meg tudtam becsülni, mire lehet majd szükségem. Egyszer. Valamikor. (Mutasd meg a könyvtáradat, megmondom, ki vagy!) Ennek ellenére semmi rendkívüli nincs benne (kivéve a Németh László-gyűjteményt, amely gazdag dokumentumtár is egyben): kedves munkaeszközeim, használati tárgyaim, szellemi kalauzaim s időnként erős szórakoztatóim (tán még nevelőim is) a könyvek. S ha valamelyik nem elég érdekes – jelzem, sok ága-boga van az érdekességnek –, azt sértődötten leteszem.

Mégiscsak a Tatabányai Megyei Könyvtár két évtizedig (1990–2010) tartó igazgatása volt könyves élményeim legbonyolultabb korszaka. Itt ugyanis nemcsak a könyvek nyomtak komolyan a latban, hanem a jól képzett könyvtárosok és a könyvtárhasználók (no meg a fenntartó) is. Nagyon szép húsz esztendő volt. Néha persze a könyvtárépület raktáraiban éreztem a legbiztonságosabb helyen magam. Örömmel vártam például a selejtezéseket: előjogom volt, hogy ilyenkor a szakterületeim valamennyi címét a kezembe vegyem és én válogas-

sak. Ugyanilyen öröm volt leányunk budapesti lakásának házi könyvtárát alakítgatnom (főként antikváriumokból), tanári szakterületeinek megfelelően van benne egy-egy kis német és francia részleg is.

Sok tanulsággal két (vagy három?) ciklusban (összesen kilenc évig) működtem kurátorként (szerintem elfelejtettek lecserélni) a Nemzeti Kulturális Alap, illetve a Magyar Könyv Alapítvány kuratóriumaiban. Rengeteg könyv tervéről és támogatásáról esett szó s kellett döntenem – kiváló kollégák társaságában. Az MKA-ban szokás (vagy kötelező?) volt, hogy a kiadók valamennyi támogatott könyv egy-egy példányát a kurátorok számára beküldték. Kocsiderékszám vittem tehát haza (pláne ha némelyik kurátor kolléga még föl is ajánlotta a saját kvótáját), valamint a megyei könyvtárba a jobbnál jobb új könyveket.

Az elmúlt évtizedekben – a „villáskulcsos” után – szép egyenletességgel jöttek ki, bújtak elő a saját könyvek: úgy látszik, még él bennem az olvasás és írás (mindkettőre anyám tanított az elemiben hat és fél évtizeddel ezelőtt) igénye, lehet, hogy szenvedélye (de, remélem, nem az ördöge); és – hála Istennek! – az egyetemista kori kíváncsiság egy része is tart még. Tart és – eddig legalábbis – megtart.

Rubovszky Éva

könyvkiadó, menedzser (Zamárdi, 1945. június 1.)

A Veres Pálné Gimnáziumban érettségiztem, majd az ELTE magyar–iráni szakán végeztem. A magyar orientalisztika világhírű volt, légkörét bizonyos arisztokratizmus hatotta át, az itt előadó tanárok, az itt tanuló hallgatók kivételes helyzetben érezhették magukat. Noha többen gyakran vással tekintettek „keleti irányultságomra”, a pezsgő szellemi élet, az oktatók műveltsége és széles látóköre egyaránt vonzott, s befolyásolta egész további életemet.

A Hopp Ferenc Kelet-ázsiai Művészeti Múzeum lett az első munkahelyem, Gink Károly fotóművész könyvéhez, *A perzsa művészet évezredei* címűhöz írhattam előszót. Az iráni kapcsolatokat azóta is ápolom a részvételemmel alapított Magyar–Iráni Baráti Társaság keretében.

Az ELTE Kőrösi Csoma Sándor-emlékévének munkálataiban közreműködve kipró-

bálhattam magam a kiállítászervezésben és a könyvkiadásban is. Első megvalósult könyvtervem – a *Saecula*

Hungariae – a Magyar Nemzeti Galéria Széchenyi Művészeti Központjának kiadásában jelent meg. A tizenkét magyar történelmi korszakot – szigorúan eredeti források citálásával – bemutató, tizenkét könyvecskéből álló, angolul és németül is kinyomtatott sorozat szép sikert aratott 1985-ben a budapesti Kulturális Fórum – a helsinki záróokmány folytatása – résztvevői körében. Később a magyar művelődéstörténetről készült tv-sorozat, a *Négyszázezer nap* című szerkesztője lettem.

A kilencvenes évek nagy változásai közepette „minden egész eltörött”, gazdátlaná lett a kultúra, a művészet ügye, megakadtak a folyamatban lévő vállalkozások, újak pedig – szándék és anyagi források híján – nem indultak. Meg kellett találni az új korszak modus vivendijét. Erre volt jó példa *Az első kínai császár cseréphadserege* című kiállítás, amelyet egy addig ismeretlen módon: vállalkozásban, a Hungária Biztosító támogatásával szervezhettem meg. Az életnagyságú figurák sokaságát öt hét alatt 223 ezren nézték meg a Nemzeti Múzeumban, s ez a szám azóta is a múzeumi látogatottság rekordjának számít. A Csontváry Kosztka Tivadart bemutató kiállítás finanszírozása nehezebben állt össze, de a fáradozásokért bőven kárpótolt a tárlat stockholmi, rotterdami és firenzei sikere.

Egy ideig a Magyar Külkereskedelmi Bank (ma MKB Bank) tulajdonában lévő Széchenyi Könyvkiadót vezettem, majd, a könyvkiadás megroggyanása után, a bank belső munkatársa lettem. Életem e fontos időszakának lelkesítő élménye volt megtapasztalni az üzletemberek felelőségérzetének erősödését a kultúra, elsősorban a művészet irányában. Az MKB felelős vezetői deklarálták és bizonyították,

hogy készek tenni azért a társadalomért, amelyben működnek, és ahol nyereséget könyvelhetnek el. A bank vezetőit és a kultúra ügye iránt fogékony munkatársait dicséri, hogy ezekben az években kiemelten támogatott olyan eseményeket és kezdeményezéseket, amelyek e hozzájárulás nélkül nem valósulhattak volna meg, nem jöhettek volna létre.

Ennek a szerepvállalásnak köszönhetem, hogy részt vehettem egy mára csaknem 300 jelentős műtárgyat felölelő – a XIX–XXI. századi magyar művészek alkotásaiból álló – képzőművészeti gyűjtemény létrehozásában. A kollekció KOGART-beli bemutatkozása, a sikeres Ziffer Sándor egri, Kmetty János miskolci és Orbán Dezső győri kiállításának banki szervezése idején eszembe jutottak Glatz Ferenc harmincöt évvel ezelőtti dicsérő szavai: „ha lenne nálunk kultúramenedzseri foglalkozás, Rubovszky Éva biztosan az lenne”. Ma már van ilyen irányú képzés több helyen is, ám azt gondolom, hogy ez a boldogító tevékenység közelebb áll a hivatáshoz, mint a mesterséghez. Nagy elégedettséggel tölt el, hogy nincs olyan hazai képzőművészeti kiállítás, amelyen ne szerepelne az MKB-gyűjtemény egyik jeles darabja, hogy katalógusainkat múzeumi könyvtárak is népszerűsítik, s hogy klasszikus zenei CD-ink és más kiadványaink minősége öregbíti az MKB hírnevét.

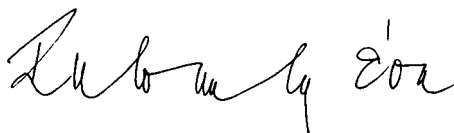
Csaknem húsz éve töltöm be a Nemzetek Háza, a Nemzetek Közötti Baráti Társaságok Szövetségének elnöki tisztét. Tevékenységünk talán nincs reflektorfényben, de hiszem, hogy hasznos, hiszen a népi diplomácia eszközeivel építjük, ápoljuk a kapcsolatokat más országokkal. A kínai, orosz, osztrák, iráni, laoszi, indiai, pakisztáni, vietnami, azeri, kubai, török,

örmény, egyiptomi, skót, arab, észt, finn és más finnugor, japán, algériai, valamint bolgár társaság élénk programszervezése akkor is táplálta a barátság lángját, amikor a hivatalos politika éppenséggel elvonta volna az oxigént.

A Szovjetunió felbomlása után öntudatra ébredt, finnugor nyelveket beszélő népek 1992-ben világkongresszust hívtak össze. A Magyar Nemzeti Szervezet elnökeként öt finnugor világkongresszust szervezhettem, kettőt Magyarországon, és törekszem e nyelvrokonságon alapuló kapcsó-

latrendszer szélesítésére, életben tartására.

1972-ben házasodtunk össze Jankovics Marcellel, így már több mint 40 éve a magánéletem, a munkán kívüli időm igen színesen telik. 1978 februárjában kezdtük el tárt kapukkal az általunk Szalonnak nevezett vendégház estéket. 1995-ig minden hónap első szombatján 30–50 „értelmiségi” látogatót el hozzánk. Azóta is őrzik jó hírét.

Beregi Péter

színművész (Budapest, 1945. június 12.)

1945-ben születtem az utcán, igen, az utcán, Pestújhelyen egy kocsmá előtti padon. Ott, ahol még temetetlen holtak hevertek, életet adott egy kisfiúnak (nekem) az édesanyám.

Nem értek el gyalog édesapámmal és nővéremmel az egyébként is félig lebombázott szülőotthonba. Próbáltam később megfejteni, miután visszszámoltam születésem napjától kilenc hónapot, hogy drága szüleim jövőbe vetett hite, optimizmusa, vagy a félelem szülte ölekezésük eredménye vagyok. Az üldözések (1944 szeptembere) és a kíméletlen, véget nem érő bombázások szolgálatták a kísérezénét szerelmi nászukhoz.

A most hetvenesek a háborús gyerekek csapatához tartoznak, igaz, mi csak a bátor és biztosságot adó édesanyáink testében éltük át a háború borzalmait.

De a sejtek az idegsejtek nem felejtene, persze nincs olyan kár, amelyből ne lenne haszon. A kihegyezett háborús idegrendszerünknek és az ebből adódó érzékenységünknek köszönhető, hogy a „nagy nemzedék” tagjai lehetünk.

Tizenegy éves voltam, amikor édesanyámat, és huszonkettő, amikor édesapámat elveszítettem...

Jöttek az állami gondozott intézeti évek, majd a középiskolai kollégiumok, és huszonkét éves koromban már túl voltam a katonaságon is.

Közben jelentkeztem és felvételiztem a Színművészeti Főiskolán, de hiába feleltem meg a meghallgatásokon, a szocialista kulturális kormányzat kitalálta

(az 1960-as évek eleje), hogy ne legyenek dinasztiaiák, az orvos gyereke ne legyen orvos, a színész gyereke ne legyen színész (és így tovább), mert a szülői házban szerzett tapasztalataival jogtalan előnyökhöz jut a munkás- és paraszt-származású társaival szemben. Mivel édesapám színész volt, nem vettek fel.

Más utat kellett választanom, ami jóval nehezebb, küzdelmesebb volt, mint a főiskola védő falai között elsajátítani a mesterektől a szakmai alapokat.

Több színháznál próbálkoztam, míg az Állami Déryné Színház (szébbik néven: Falu Színház) szerződtetett. Itt olyan nagyszerű színházi rendezőkkel (mint Szécsi F., Váradi Gy., Petrik J.) és olyan kiváló színészekkel találkoztam, akiket politikai okok miatt, büntetésből internáltak (szerencsémre) ehhez a színházhoz, mondom, szerencsémre, mert megtanulhattam tőlük a szakma alapjait, és megtanulhattam közlekedni egy társulaton belül, mert a színház nem demokratikus, hanem hierarchikus intézmény.

Ez a szakma által sokszor lesajnált színház valódi missziót teljesített, olyan helyekre vitte el az előadásait, ahol élő színházat addig még soha nem láttak, és sok néző könnyes szemmel adott hálát a sorsnak, hogy résztvevője lehetett előadásainknak.

A színházi varázslat erejét és a benne játszó színész felelősségét egy egész életre itt tanultam meg.

Később tagja lehettem a Népszínháznak, a Várszínháznak, a budapesti Nemzeti Színháznak, a Józsefvárosi Színháznak, a Mikroszkóp Színpadnak, ahol jelentős szerepeket játszhattam, de a parányi falvak nézőivel megkötött „szerződéshez” – hogy nálam a néző a legfontosabb – igyekeztem a mai napig hűnek lenni.

Azt írtam, hogy jelentős szerepek? Hát igen: Tersánszky Kakuk Marcija, Molnár Liliomja, Brecht Bicska Maxija, és még sok-sok karakterszerep, nem beszélve az elmúlt húsz év kabaréjeleneteinek sokaságáról.

Milyen voltam ezekben a szerepekben? Nem érdemes beszélni róluk, mert elmúltak, mert amikor lemegy a függöny és leveszik a műsorról a darabot, vége van, csak aki látta, csak az tudja, hogy milyen volt, és aki nem látta, annak meg hiába mesélem.

A színész a jelen művésze, ezt a furcsa művészi mulandóságot milyen szépen írta meg Petőfi:

„Egészen más a színész végzete.
Lekötve csügg ő egy rövid bilincsen –
Ez a jelen. Csak erre számolhat
Mert a jövőhöz semmi köze nincsen.”

Tersánszky Józsi Jenő: Kakuk Marci

De azért kárpótol minket az élet azzal, hogy örök gyerekek maradunk, és es-ténként nem dolgozni, hanem játszani megyünk, és ha koronát teszünk a fejünk-re, képesek vagyunk elhinni, hogy királyok vagyunk, és koldusbottal koldusok, és szépek és csúnyák, jók és gonoszok, szóval olyanok, mint bárki az életben.

De biztos hátszág nélkül nem lehet csatát nyerni, nem lehet sikert elérni.

Én közel negyvennyolc évvel ezelőtt egy rövid egyszerű szóval, hogy IGEN, megteremtettem a hátszágomat, ez az IGEN az anyakönyvvezető előtt hangzott el és a mai napig tart, és tartani fog ez az IGEN még akkor is, sőt még azon túl is.

Az érdemes művész díjam nagyobbik fele Öt, Ágikát illeti, nemcsak azért, hogy elviselt, hanem azért is, mert szült két nagyszerű gyermeket, egy lányt és egy fiút.

Miközben megköszönöm a Napútnak, hogy lehetőséget adott egy kis het-venkedésre, eszembe jutott, hogy talán érdemes lenne abból a több mint száz televíziós beszélgetésből (ATV, Csattanó c.) egy válogatást összeállítanom – a szó elszáll, az írás... Abban a szerencsében és megtiszteltetésben volt részem, hogy a magyar művészvilág legjelentősebb személyiségei leültek velem egy-egy ötvenperces beszélgetésre.

A névsor káprázatos, most csak azoknak a nevét említem meg, akik már nincsenek közöttünk: Bajor Imre, Hollósi Frigyes, Garas Dezső, Jancsó Miklós, Seregi László – akire jó szívvel emlékeznek, az soha nem hal meg, egye fene.

ÉN IS EZT KÍVÁNOM MAGAMNAK!!!

A. Seregi Péter

Wojtilla Gyula

orientalista, ókortörténész, indológus (Budapest, 1945. június 13.)

Életem úgy kezdődött, hogy apámat 1944 nyarának végén a felettese, K. K. vezérkari százados a hatályos törvé-

nyek alapján leszereltette, és az ak-kor még gyermektelen szüleim három hónapig boldogan élhettek. A nyilas hatalomátvétel után apámnak ismét be kellett vonulnia, de mivel sokad-magával napokig civil ruhában voltak, úgy döntött, hogy a maga részéről be-fejezi a háborút. Egy állami intézmény pincéjében vészelt át az ostromot. Februárban azután anyám lett a fősze-replő, rendkívüli bátorsággal, velem a szíve alatt vidéki rokonainkhoz utazott élelemért. Június 13-án jöttem világra az Üllői úti szülészeti klinikán, ahol minden második kórteremben sebe-sült szovjet katonák feküdtek.

1950-ben apám, még az államosítás előtt eladott javainak árából kertesházat vásárolt Budapest egyik külső kerületében. Itt jártam általános iskolába és zeneoktatásra is. A kor fintora, hogy egyik „tanító bácsim” korábban kolozsvári gimnáziumi tanár volt, a zeneiskolánk igazgatója, dr. SZ. ZS., korunk egyik legkiválóbb hegedűművészenek édesapja. Szüleim mintha nem vettek volna tudomást a „kor kihívásairól”, apám német és zongora magánórákra íratott be, édesanyám pedig gondoskodott arról, hogy egy volt angolkisasszony apácától hittant tanuljak, majd elsőálldozó legyenek. Apám legjobb barátja, aki akkoriban nappal lakatosként dolgozott, este pedig Petrarcat és Rilket olvasott eredetiben, fedezte fel először bennem a leendő bölcsészt, és sokat tett azért, hogy az is legyenek. 1956 őszén hatodikos voltam. Két nappal a tragikus november 4-e előtt azt kérdeztem apámtól, hogy „most már tényleg szabadok vagyunk?” Az is izgatott, hogy mikor utazunk végre Bécsbe, amiről már olyan sokat mesélt nekem. (Erre az utazásra azonban több évtizedet kellett még várnom, és apám idős kora miatt természetesen már nem tarthatott velem.) Mint leginkább műszaki érdeklődésű embernek, apámnak az volt a kívánsága, hogy egy művelt, nyelveket tudó műszaki szakember legyenek. Mivel a reáltárgyakból is jelesen volt, jelentkeztem a Kandó Kálmán Technikumba, ahol akkor tízszeres túljelentkezés volt; és felvételt is nyertem. Két év után rájöttem, hogy nem igazán ez érdekel engem, miközben humán érdeklődésem egyre erősebbé vált. Minisztériumi engedéllyel átmentem az akkori Budapest egyik legjobb intézményébe, az I. István Gimnáziumba, mely UNESCO-iskola volt ekkor, többnyire olyan idősebb

tanárokkal, akik nem a szocialista tanártípust képviselték. Dr. Draskovits Pál, szeretett történelemtanárom azt javasolta, hogy majd az egyetemen a történelem mellett valami keleti nyelvet is tanuljak. Dr. Dállyai Margittól, latintanárnómtól, aki még Hitler előtt végezte el a Berliini Egyetemet, hallottam arról, hogy a latin és a görög mellett létezik egy nagyon nehéz és szép klasszikus nyelv, India szent nyelve, a szanszkrit. Tőle hallottam először későbbi professzorom, Harmatta János nevét is. Draskovits Pál pedig felkereste Németh Gyula professzort, egykori tanárát, és jóindulatú pártfogását kérte az ügyemben.

Az érettségim évében, 1964-ben felvettek az ELTE történelem–indológia szakára. Az ókor iránti rajongásomat fokozta az, hogy akkoriban az ókori nyelveket és tárgyakat olyan rendkívüli tudású professzorok tanították, mint a már említett Harmatta János, Dobrovits Aladár és Hahn István. Közülük az első kettő játszott a legfőbb szerepet kutatóvá válásomban. Közös volt bennük a sok nyelv ismerete, és az a különleges átfogó tudás, amellyel az ókori világot kutatták. Emberileg a két professzor nagyon különböző volt: Harmatta pedáns, katonás, megfellebbezhetetlen, Dobrovits pedig a tanítványaival közvetlen, jó humorú, egészségesen szkeptikus tudós volt.

Másodéves koromban egy kalkuttai vendégprofesszor, Heramba Nath Chatteerji is tanárom lett, és amikor Budapest után Oxfordban oktatott, felajánlotta, hogy szerez nekem egy ösztöndíjat. Az ehhez szükséges engedélyt, no meg persze útlevelet, akkoriban magyar egyetemisták nem kaphattak. Később sokat jártam Oxfordba, sőt 1992-ben Kalkuttában még egyszer találkozhattam akkor

már öreg mesteremmel is. Egyetemi tanulmányaim utolsó éveiben egy esztergomi kirándulás, illetve egy neves jezsuita könyve újjáélesztette bennem kamaszkoromban kissé ellanyhult katólikus hitemet.

1971-ben ismerkedtem meg későbbi feleségemmel, a görög–latin–könyvtár szakos Salgó Ágnessel, és benne szerető társat, szellemi partnert találtam, aki mély hitével nagyban megerősítette saját hitemet és bizalmamat az egyház iránt.

A hetvenes években az Akadémiai Könyvtárban dolgoztam, és ott lehetőségem nyílt két hosszabb indiai ösztöndíjra, kutatómunkára és rövidebb kelet-európai utazásokra is. Ebben az időben vált tudósidealommá Stein Aurél. 1980-ban elnyertem a nyelvtudomány kandidátusa címet, majd a Delhi Egyetem magyar lektora lettem. Feleségemmel és két gyermekünkkel három szép, élményekben gazdag évet tölthettünk Indiában. Ottani emberi kapcsolataimból két személyt tudnék kiemelni, a zseniális történészt, Rama Sharan Sharmát, aki megtanított nyitott szemmel járni Indiában, és Khwaja Ahmad Faruqit, az urdu nyelv és irodalom professzorát, akitől sokat tanultam az iszlám igazi értékeiről.

A nyolcvanas évek második felének enyhülő légkörében már sokat utazhattam az előlem addig elzárt Nyugatra is. A volt Nyugat-Németország egyetemem sok kollégával máig tartó szakmai kapcsolatot teremthettem.

Az 1990 utáni változások közül a személyi, utazási, lelkiismereti és szólásszabadságot ma is nagyra értékelem. 1992-től végre rendszeresen taníthattam egyetemen, a Szegedi Tudományegyetem docense, 1997-ben professzora lettem, és ugyanebben az évben a nyelvtudományok doktora, 1998-ban Széchenyi professzori ösztöndíjban részesültem. 2014-es nyugdíjba vonulásomig az egyetemi életben sok jó és rossz is történt. Jó volt a sok fiatalnak ismereteket átadni, könyveket és tanulmányokat írni, utazni, a tudományos közéletben tevékenykedni – hat éven át az Akadémia orientalisztikai bizottságának elnöke voltam –, rossz volt viszont, hogy el kellett viselnünk a váltakozó kormányoknak a tudományegyetemek munkáját ellehetetlenítő intézkedéseit.

dr. Wojtek Sza

Harsányi Gábor

színművész, író, drámaszerző (Budapest, 1945. június 15.)

Az általános iskolát Budán a Medve utcai iskolában, a gimnáziumot a Budai Nagy Antal Gimnáziumban végeztem. A Színház- és Filmművészeti Egyetemet 1968-ban fejeztem be. Az átütő sikert a *Jó estét nyár, jó estét szerelem* című tv-film hozta el nekem. Az igazi populáris sikert az *Egy óra múlva itt vagyok* című tv-film jelentette. A gyerekfilmek kategóriájában *A palacsintás király* című volt a legnépszerűbb tv-játékom.

A fiatalok számára a *Rézmoszarat vegyenek* című dal volt a sláger. Pályafutásom során több mint száz tv-filmet, játékfilmet készítettem. Először a Thália Színházban, majd a Nemzeti Színházban játszottam a magyar és világirodalom remekeit Örkénytől Steinbeckig, Hašektól Ben Johnsonig. Több ezer szinkronszerepem volt a mai és régi nagy művészek főszereplésével.

Ahogy az ars poeticámban vallom: hiszek abban, hogy egy színésznek a végletektől a végletekig kell tudni játszani, a legkönnyebb humortól a legnehezebb drámai monológig.

Tíz évig dolgoztam mint alapító társigazgató a Karinthy Színházban, és művészeti vezetője voltam öt évig az Újpest Színháznak.

Mint drámaíró a *Börtönszínház*, a *Meghódítjuk Amerikát*, a *Királytörténet*, a *Mártírok*, a *Színház vagy szex*, a *Pesti srácok* című darabom fut sikeresen.

Legsikeresebb könyveim a *Botrány a Sportcsarnokban*, a *Lassú halál folyosója*, a *Menekülés Erdélyből a Szentföldre*, *Johnanna és a médium*. Angol nyelven nyertem meg a The Midtown International Theatre Festivalt New Yorkban 2009-ben. Életem folyamán több mint ötezer fellépésem, színházi előadásom volt, és mint nyugdíjas aktív vagyok ma is. Kétszeres Jászai-díjas, érdemes művész vagyok, valamint az 1956-os emlékérem tulajdonosa.

Bár az életművem nagyon gazdag, mégis hiszek abban, hogy még nem merültem ki, még alkotni fogok egy „maradandót”.

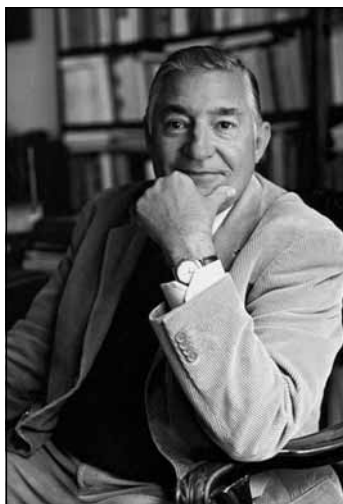
Raksányi Gellérttel

Németh László: *Galilei*, Nemzeti Színház

Sárközy Péter

irodalom- és művelődéstörténész (Budapest, 1945. június 15.)

Sosem hittem volna, hogy én, aki a háborút Édesanyám szíve alatt éltem át (kölcsonösen vigyázva egymásra), megérem a felnőttkort, azt, hogy gyerekeim lesznek, hogy az érettségi után, 18 évesen majdnem normális útlevéllal (és egy látogató vízummal), akárcsak Kosztolányi Esti Kornélja, eljutok Itáliába, ahol 1979-től máig, 35 éven keresztül taníthatam magyar irodalmat

a „hosszú hajú latin diákoknak”, és hogy 2000 szilveszterén életem nagy ajándékával együtt nézhettem a tűzijátékot a csodálatos tengerparti halászfaluban, Sperlongában, és főleg azt nem, hogy azt is megérem, hogy Magyarország nem tagja többé egy idegen szörny-államalakulatnak; ahova nyugdíjba vonulásom után haza tudok térni, hogy unokáim néha meglátogassanak. Hát mindezt sosem hittem volna.

Pedig nekem nem volt „szörnyű” gyerekkorom. Családom ugyan teljesen elszegényedve, de épségben túlélte a háborút, és mivel a bombázások és Budapest ostroma után nem maradt semmink, így az ötvenes évek kitelepítéses világát is valahogy átvészeltük. Azaz, határozottan boldog gyermekkorom volt, sokat játszottam az utcán és a Károlyi-kertben a barátaimmal (’56-ban három hónapig nem volt iskola!), nyáron a Balatonnál, nagyszüleinknél. Aztán jöttek az ügyetlen, de máig szép emlékü „kalandok”, a minden szombati házibulizás, táncolás, az első ka-

maszszerelemek, majd az egyetemi évek után az azonnali házasság. Ugyanakkor mindvégig benne volt az emberben a Radnóti által megfogalmazott önbiztatás („járkálj csak, halálraítélt”), hogy bármikor lecsukhatnak, illetve akár meg is ölhetnek bennünket. Nem származásunk vagy politikai nézeteink miatt, hanem „csak úgy”. Romok között nőttünk fel, a Várnegyed és az

Erzsébet híd, és az ’56-ban szétlőtt házak a hatvanas évek közepéig emlékeztettek, bármikor ismét szétlőhetnek mindent. Jön egy bomba, és vége.

1968. augusztus közepén házasodtam meg, és mentünk nászútra Prágába. Két nap múlva utánunk jöttek. Már mint az orosz (és a többi) csapatok. Tényleg, akkor „normális emberként” csak úgy lehetett élni, ha az ember megfogadta az Illés-együttes dalának tanítását: ha eltávozott a nap, keresni kell egy másikat, hogy „legyenek gyerekeink”, hogy a belső világ megvédjen a bennünket körülvevő külső világ szürkeségétől, abszurditásaitól. Pedig mire felnöttem, akkor már az úgynevezett „puha diktatúra” volt divatban. De, ahogy Gömöri György parafrazálta Illyés Gyula híres versét, „ahol nincs zsarnokság, ott lehet még zsarnokság”. És volt is, nagy rakással. Ám a jó Isten ekkor is megsegített. Hála atyai jó barátaimnak, Szauder József és Klaniczay Tibor professzornak, egyre többet jöhettek ki

Olaszországba, és 1979-ben a Római Tudományegyetem meghívott tanárnak a magyar tanszék vezetésére. Így „csak” tíz esztendeig kellett felnőttként élnem a „kis magyar pornográfiában”, ahogy a „Mester” (E. P.) nevezte a „nem létező szocializmust”, melyben élünk kellett. Aztán a nyolcvanas években bekövetkezett a csoda, Brezsnyev elvtárs meghalt, mielőtt elővehette volna „a nagy októberit” (Petri György), egy éven belül követték utódai, majd jött egy kis peresztrojka és glasznoszty, és az „elvtársak” belátták, jobb gazdag kapitalistának lenni, mint egy mindent elpusztító atomháború hulláinak.

Sosem gondoltam volna, hogy negyven év után az első „normális választáson” ismét a „normális Magyarország” győzzön, és három évig végre egy „normális ember” álljon az ország kormánya élén. Aki ma fanyalog az elmúlt negyed század történései és a jelen miatt, az gondoljon arra, hogy mi volt előtte. Igaz, jobb lenne, ha végre már maga az ország lenne „normális”, de mindent nem lehet kérni a sorstól, azt talán majd csak az unokáim fogják meglátni – ha hazajönnek látogatóba Magyarországra.

Közben pedig eltelt egy élet. Ezalatt voltam Pesten nyolc évig gimnáziumi tanár, négy évig docens az ELTE olasz tanszékén, 35 évig professzor Rómában, és közben, hála Klaniczay Tibornak, külföldi tanári munkám mellett is megmaradhattam a Magyar Tudományos Akadémia Irodalomtudományi Intézete tudományos munkatársának. Irodalom- és kultúrtörténeti munkám fő területét a magyar–olasz kulturális kapcsolatok ezeréves történetének feldolgozása jelentette. Több mint 20 nemzetközi tanulmánykötetnek voltam szerkesztője és szerzője, hasonlóképp jelentettem meg irodalomtörténeti tanulmányaimat folyóiratokban és önálló

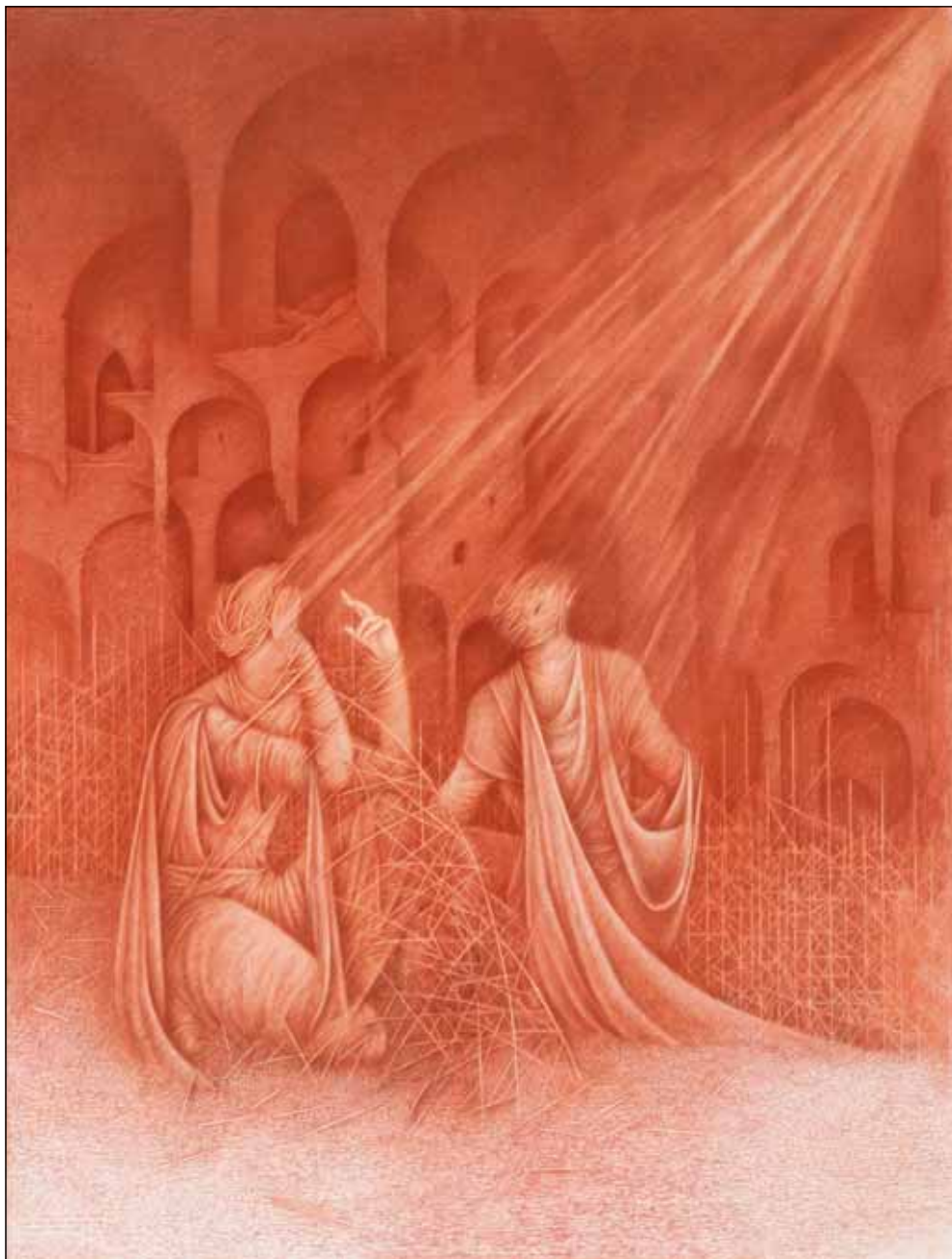
tanulmánykötetekben magyar és olasz nyelven (*Letteratura ungherese – Letteratura italiana*, Róma, 1990, 1994, 1997; *„Az olasz negédes kertjében”*, Budapest, 2009; *Itália vonzásában*, 2014; stb.). Válogatott írásaimat tartalmazó tucatnyi tanulmánykötetemen túl talán érvényes marad a most harmadik kiadásban megjelenő, József Attiláról írt munkám (*Kiterítetek ügyis. József Attila kései költészete*, Argumentum, 1996, 2001, 2015) és a Faludi Ferenc életéről és költészetéről írt monográfiám (*Faludi Ferenc*, Kalligram, 2005). Hasonlóképp nagyon kedves számomra a Róma magyar emlékeiről és a magyar írók és művészek Róma-élményéről írt könyvem is (*Mindannyiunk közös hazája, Róma*, Romanika, 2001), és remélhetőleg hamarosan megjelenik az utóbbi 25 év változásaival, a magyar kultúra olaszországi jelenlétével foglalkozó publicisztikai írásaimat tartalmazó kötetem is.

Harminc éve szerkesztem és jelentetem meg az egyetlen olaszországi hungarológiai folyóiratot, a Rivista di Studi Ungheresit, diákjaim több mint száz szakdolgozatot, illetve doktori disszertációt készítettek magyar irodalomból és történelemből. Többen közülük kiváló hungarológus kutatók lettek, nem egy közülük Olaszországban és Budapesten lett egyetemi tanár, és nagyon remélem, hogy nyugdíjazásom után egyik volt diákom folytathatja munkámat a római egyetemen. Neki, mivel olasz, talán jobban el fogják hinni az olasz diákok, hogy milyen értékes a magyar kultúra és irodalom, és hogy a kis Magyarország egy olyan ország, ahol lassan, remélhetőleg, lehet és érdemes élni.

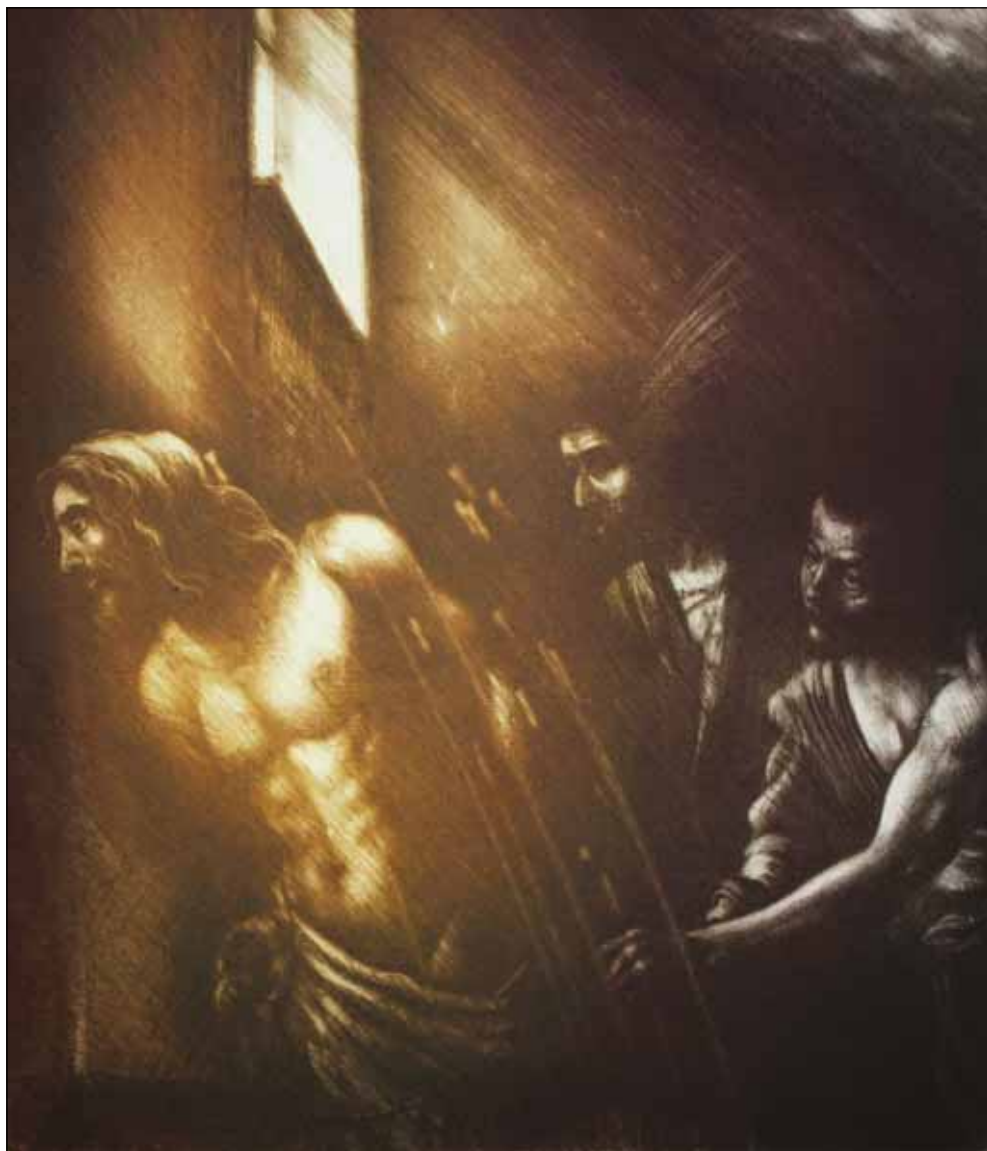

GOSZTOLA GÁBOR
CSÖNDTESTEK I.

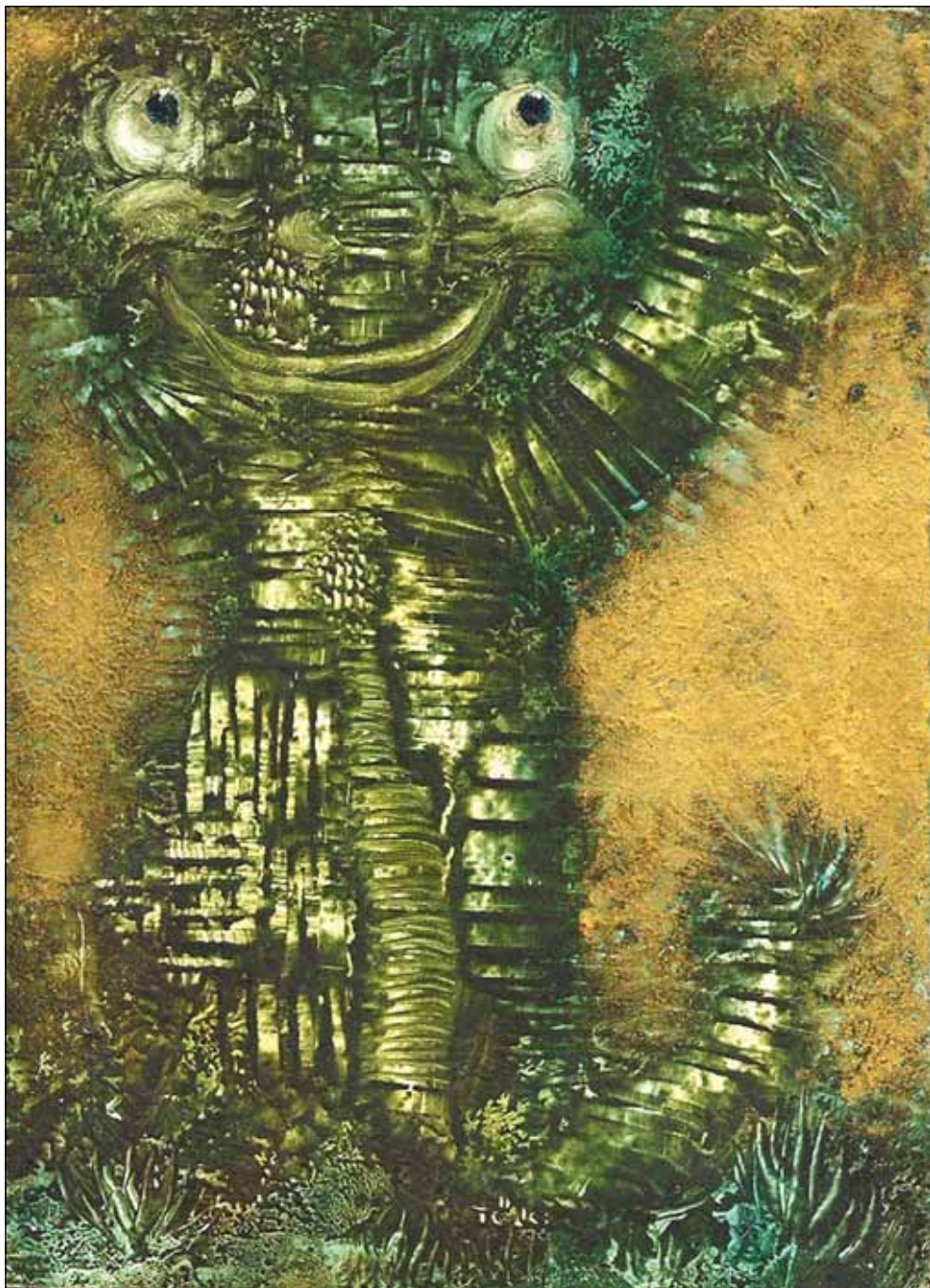

MUZNAY ÁKOS
NAPHIMNUSZ (FIAMNAK)

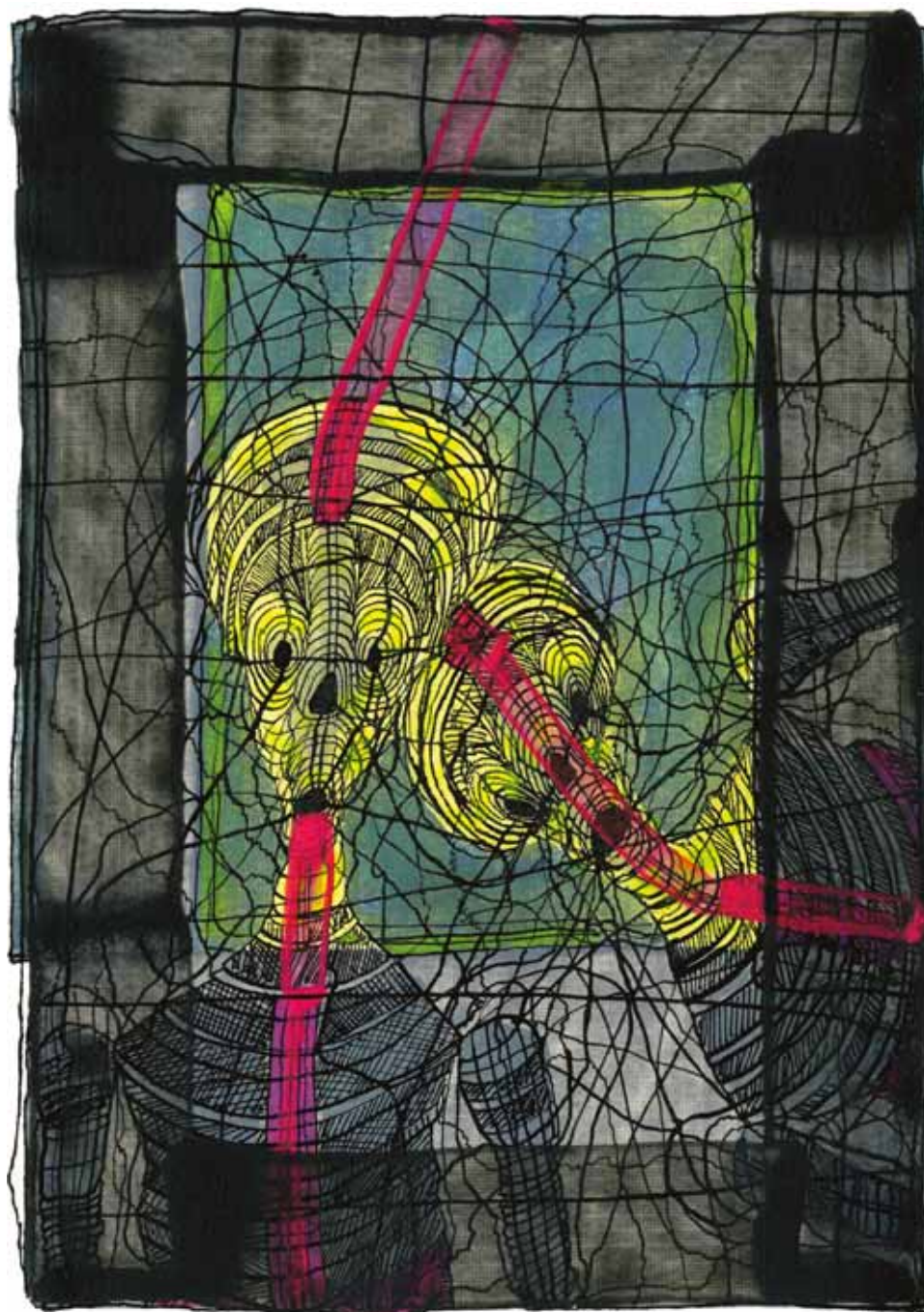

KÉRI IMRE
CARAVAGGIO IV.

TÓKE PÉTER MIKLÓS
MOSOLY

MAURITS FERENC
KÉT PORTRÉ

SZAKÁLL ÁGNES
CSAK A CSUPASZ FALAK...

MAKOLDI SÁNDOR
SOMOSKŐI LÁTOMÁS

OLÁH MARA
MADONNA

KLIGL SÁNDOR
WEÖRES SÁNDOR

TRISCHLER FERENC
SZOBRÁSZ ÉS MODELLE

BUDAHEGYI TIBOR
TATLIN ÉS ÉN

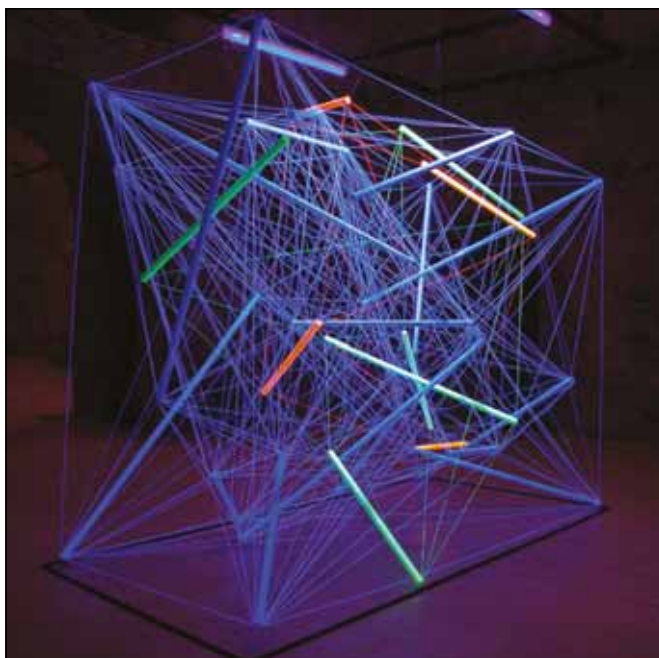
CSEPELI ISTVÁN
FIASZTÚK

RAFFAY ISTVÁN
IKAROSZ

MATZON ÁKOS
OVÁLIS ABLAKOK

MENGYÁN ANDRÁS
ALKOTÁSA

MÁLIK IRÉN
NÉZŐPONT

SÁRVÁRY KATALIN
TALIZMÁN

GALÁNFI ANDRÁS
MAGA FARAGTA BÚTORAI KÖZÖTT

VÁSÁRHELYI JÁNOS
SZIMPLEX GARNITÚRA

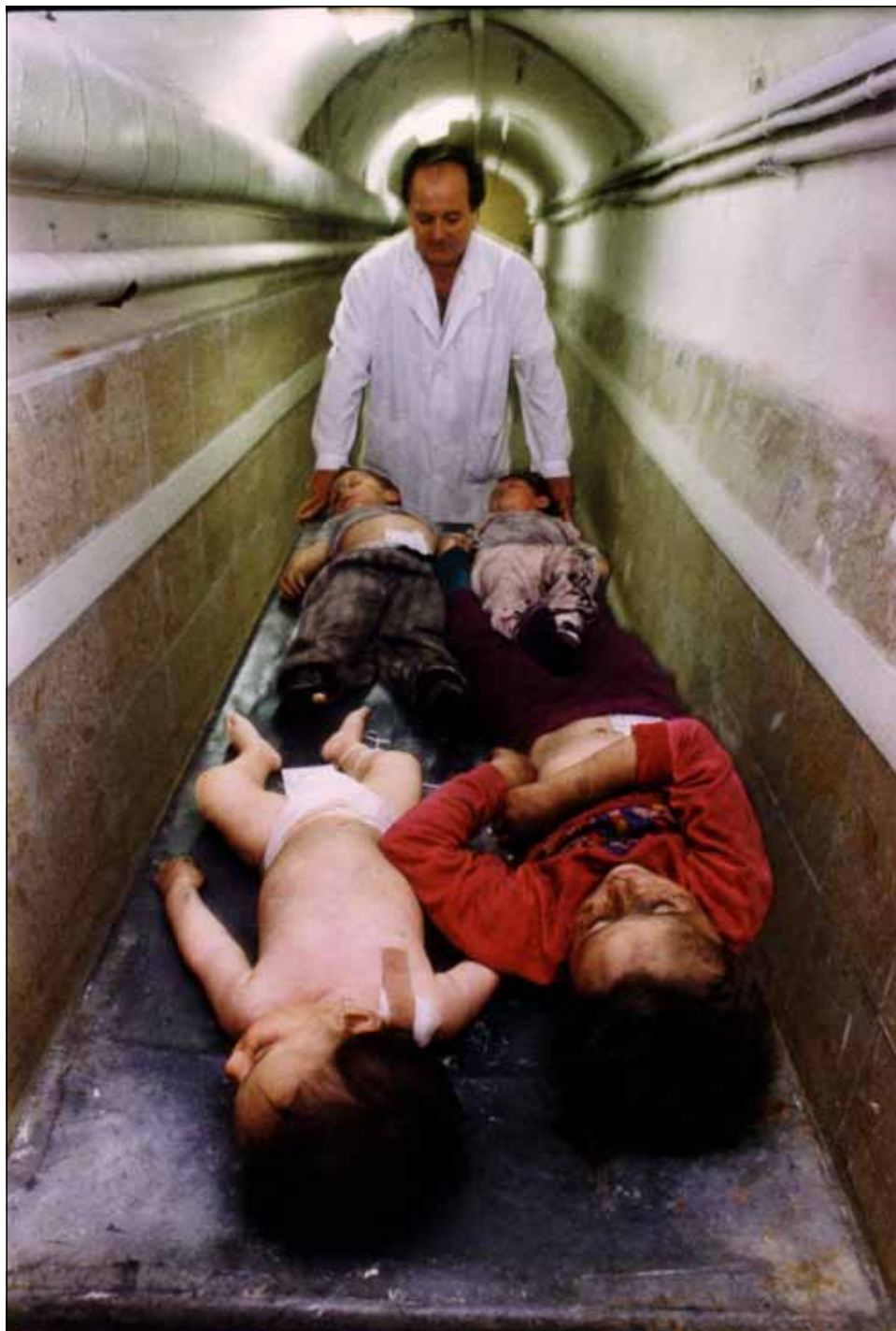
CELLA SEPTICHORA (PÉCS)
BACHMAN ZOLTÁN TERVE

JAHODA ERNŐ ISTVÁN
ÓLMOZOTT ÜVEGEI

BLASKÓ JÁNOS
HŐSI EMLÉKMŰ (SORKIFALUD)

URBÁN TAMÁS
HALÁLFOLYOSÓ

Alexa Károly

irodalomtörténész, kritikus (Radstadt, Ausztria, 1945. június 16.)

Hetven. És?

Egy biztos: nem készítek leltárt, és nem írok össze – korunk Amerika-majmolójaként – Bucket Listet, „bakancslistát”. Azaz: nem veszem számba, hogy mi történt velem és általam hetven éven át, és mi minden lenne jó, ha még megtörténne az alatt, ami hátravan. Ez a két lista benne van minden napomban, nem tételesen persze, hanem közérzetként. Az öregedés tünetének tekintem, hogy erre egyáltalán felfigyeltem.

Senkit nem akarok provokálni, főleg nem év- és pályatársaimat azzal, ha kijelentem: boldog emberként kelek és fekszem napra nap. Hogy mitől és miért? Itt már rögtönözhetek valami lajstromot. Nem értek tragédiák, szüleimen kívül közeli családtagom ravatalánál nem kellett megállnom. Szép nagy családom van, viszály nincs se a testvérek, se a házastársak, se a gyerekek, se az unokatestvérek között. Baráti köröm szű-

kült ugyan az évtizedek során, át is alakult, ahogy az életutakat tologatta erre-arra az idő és az indulat, de akik fontosak volt, megmaradtak. Ellenségeim nemigen látszódnak. Krónikus betegségben nem szenvedek, ha csökkenő erővel és kitartással is, de bírom a munkát, a fizikait is, meg a szellemit is. Nincsenek olyan igényeim, amiket nem tudok kielégíteni, különösebbek soha nem is voltak. Nem vagyok gazdag, de nem is szűkölködöm, ami van, elég, olykor jut belőle másoknak is. Valami karrierféléőről ugyan tételesen beszámolhatnék, az egyetemi oktatásban, a politikában, talán még a tudomány terén is, de semmiféle feszültséget nem érzek a mulasztások miatt, soha nem fogtam görcsösen a széket, amelytől ezért vagy azért meg kellett válnom. Soha nem unatkozom. Vacsoráztam királlyal, ajatollahhal, állam- és miniszterelnökkel, de azokat a hajdani ételsorokat nem becsülöm többre, mint amit köröm közül eszegetek este a kertben, a maradék nagyobbja a kutyáé, a morzsa a madaraké. Néztem a lenyugvó napot valamelyik óceán fövenyében lovon baktatva, és most nagy levegőket véve várom, hogy a szomszéd diófája fölött feljöjjön a nap. Sok emberre haragudtam meg életem során, de irigy nem voltam se anyagi javak, se szellemi teljesítmény, se másvalakik látványosabb s talán élménygazdagabb pályáíve miatt. De sok mindenért van lelkiismeret-furdalásom, nincs nap, hogy ez vagy az a régen – kamaszkoromtól – elkövetett vétkem emléke ne felhőznél be azt a derűt, ami áthatja a mindennapjaimat. Derűt mondok, és nem derűlást, ami a jövőt illetné, és aminek már nem leszek részese.

De most még és egyre meghatározóbb részese az életemnek a múlt. A személyesen betöltött idő is, meg az átélt történelem is. Tizenegy éves gyerek voltam 1956-ban, és az élményt ma is fel tudom idézni, napfényével, csepergő

esőjével, apám kezével, ahogy az enyémet fogja, miközben nézzük – szemben a kelő nappal – a romos Üllői utat a harcok szünetében. A lánctalpak csörömpölését is hallom, ahogy az ablakunk alatt vonulnak a tankok az éjszakában a város szíve felé. Ekkor halt meg a történelem – nem tudtam, csak tudomásul vettem –, hogy negyed század múlva észlelhessük: csak tetszhalott volt az idő és a nemzet. Ha valakiket gyűlölni akarnék, hát azokat, akik ezt tagadják. A múltat is, tehát a jövőt is.

Istennel jóban vagyok, de remélem, hogy kapcsolatunk, ahogy erre mind nagyobb szükségem lesz, erősödni fog, és még közvetlenebb lesz. Addig is örülök ajándékainak, meg is köszönöm, ahogy illik. Egyszer írtam egy könyvet, az volt a címe, hogy *Jézus mosolya*. Azon meditáltam benne, hogy miként is van ez: a Megváltó soha nem mosolyog az Evangéliumokban, és mégis minden, minden, ami körülveszi, csupa-csupa derű. És ez jár a fejemben, ahogy a legkisebb unokámmal – az egyetlen fiúval... – baktatok hazafelé az óvodából (a szerda és a csütörtök az én napom), keze az enyémben, „Nagyapi”, „Nagyapi”, „Nagyapi”, hallom, és ragyog minden.

Uri István

színművész (1945. július 3.)

Tulajdonképpen ez a mai színház már nem az a színház, amelyről én gyermekkoromban álmodtam.

Még általános iskolás voltam, amikor a debreceni Dongó Színpadon meghallgatást hirdettek, és felvételt nyertem mint gyermekszínjátész. Olyan 6. elemis, 12-13 éves lehettem, amikor *A kiskakas és a török császár*

című darabban megkaptam a török császár szerepét. (Heller Tamás volt a kiskakas, aki a Mikroszkóp Színpadon játszik, Sas József társulatában.) Na, akkor úgy tűnt, hogy eldőlt az életem, mert utána, gimnazista koromban – a debreceni Kossuth Lajos Gyakorló Gimnáziumba jártam –, a debreceni Csokonai Színház rendezője, Szász Károly amatőr diákszínjátész szereplőket keresett, egy-két versmondás után engem választott ki, és eljátszhattam a *Koldus és királyfi* főszerepét. Majd később különböző kisebb szerepeket játszhattam a debreceni Csokonai Színházban. Diákszínjátész voltam, és akkor már gondoltam, hogy közelebbi kapcsolatba kerülök a színházzal. Nagy találkozásokban volt részem, találkozhattam Latinovits Zoltánnal, Tímár Évával, Cs. Németh Lajossal,

László Miklós: *Illatszertár*
Kern Andrással (Centrál Színház, 2014)

Sinkovits Imrével, és Hofi Gézával is nagyon jó baráti kapcsolatot áptunk, olyannyira, hogy több ízben megvart iskola után. Sétáltunk, beszélgettünk, az életről, a gyerekkorról, a felnőtt-ségről, tulajdonképpen mindenről. Tartott ez mindaddig, amíg fel nem költözött Pestre.

Érettségi után elsőre felvételt nyertem a Színművészeti Főiskolára, és első filmfőszerepemet 1965-ben a *Szerelmes biciklistákban* kaptam, én voltam Horváth Tibor öccse. Utána mindenféle filmek következtek, jött az *Ezek a fiatalok*, a *Szevasz Vera*, és még sorolhatnám.

A főiskola elvégzése után azonnal leszerződtek a Madách Színházba. Az első főszerepem Szép Ernő *Lila ákác* című darabjában volt, Csacsinszky Palit alakítottam. Évekig voltam a Madách Színház tagja, majd saját kérésemre elszerződtem a kecskeméti Katona József Színházba, onnan vezetett az út tovább Győrbe, a Kisfaludy Színházba, majd később a

Nemzeti Színházba, utána két évadot töltöttem a Jurta Színházban, majd visszaszerződtem Győrbe.

Az elmúlt huszonnégy évben már végig Budapesten voltam, a Játékszínben voltak különböző feladataim, és két éve, miután megszűnt a Játékszín akkori vezetése, kerültem át a Centrál Színházba, ahol jelenleg is játszom az *Illatszertár* című darabban.

Abban az időben, amikor mi elkezdtük az álmodozást a színházról, az emberek egészen másképp gondolkodtak róla, mint ma. Szépen felöltöztek, a hölgyek is szépen kifestették magukat, de úgy látom, hogy sajnos ezzel már nem foglalkoznak az emberek, mindenféle hétköznapi öltözékben mennek színházba, nem tisztelik, nem szeretik annyira, mint régebben. De az is lehetséges, hogy annyira előrehaladott a kor, hogy ezeknek a külsőségeknek már nem tulajdonítanak akkora szerepet.

A későbbiekben elképzelhető, hogy a Karinthy Színházban fogok feladatot vállalni. Úgy érzem, hogy a közönség szereti a színházat, mi is nagyon sokat teszünk azért, hogy szívesen jöjjenek, és a jövőben is mindent el fogunk követni azért, hogy az emberek szívesen jöjjenek színházba, és megteljen a nézőtér.

Az elmúlt ötven évben különböző elismerésekben részesültem: Jászai-díj, Kazinczy-díj, Aase-díj.

URI István

Lőcsei Gabriella

újságíró (Pápa, 1945. július 6.)

Egy nyugat-dunántúli kisvárosban, Pápán születtem és éltem tizennyolc éves koromig. Csodálatosan gazdag gyermekkorom volt, pedig – mint utólag rádöbbsentem – igen-igen szegények voltunk. De anyyi kedves, okos, jólelkű és segítőkész emberrel azóta sem találkoztam, mint Pápán, a gyermekéveimben. És nem is csak családi körben! Bár az is óriási adománya volt a sorsnak, hogy a szüleim és a nagyszüleim mellett nagynénik és nagybácsik hada segítette-vigyázta a lépteimet. Ki a tűzhely vagy a varrógép mellől, ki a vasfüggöny túlsó oldaláról, ki a szerzetesi cellájából... Az én

időmben, azaz ötvenöt, hatvan évvel ezelőtt Pápán a zöldséges, a pék, az írógép-szerelő, a postás és a házmester is tiszteletre méltóan színes egyéniség volt, hogy a mézárósról, aki – állítólag – Fedák Sárival egy színpadon szerepelt, ne is beszéljek! És feledhetetlen személyiségekre leltem a tanáraink és a szomszédjaim között, a könyvtárban és a templomban is. De a gyermekorvost sem fogom soha feledni, aki a kötelező május 1-jei felvonuláson menetelve életmentő szérumot „kalapozott össze” nekem. Sem azt a kollégáját, aki Szabó Lőrinc *Összegyűjtött verseit* nyomta a kezembe, mielőtt Budapestre indultam volna, az Eötvös Loránd Tudományegyetemre. Nem tudom, vajon ma is hozzájuk hasonló emberekkel találkoznék-e, ha a szülővárosomban élnék. Az új évezredben már csak a pápai temetőig visz az utam. Az álmaimban, persze, Pápa lakossága szemernyi sem változott, ugyanolyan szeretni s becsülni valók ott az emberek, mint amikor közöttük éltem.

Hétévesen, egy vasárnap reggelen bejelentettem a szüleimnek, hogy magyar író leszek, és pont olyan könyveket fogok írni, mint az *Egri csillagok*. Édesanyámnak még a könnyei is folytak a nevetéstől. Aztán 1957 tavaszán közöltem velük, változtattam korábbi álláspontomon, újságíró leszek, és hazugságmentes cikkeket fogok írni. (Még a címére is emlékszem annak a napilapos publikációnak, amelyik ezt az elhatározást kiváltotta belőlem: *Embert barátjáról, madarat a tolláról...*) Édesapám azon nyomban tiltakozni kezdett, a győri nyomdában dolgozott, ahol a Kisalföld című lapot is nyomták, ismerte az újságírókat, az újságírónőket is. Egyiküket, elrettentő példaként, be is mutatta nekem. – Ilyen akarsz te is lenni? – kérdezte, miután a gyűrt arcú, nikotinfoltos asszonytól elkészöntünk. Nem, én másmilyen leszek, mondtam, magamban pedig megfogadtam, hogy sohasem fogok dohányozni. Aztán tizenkét évvel később a Kisalföld kulturális újságírója lettem. Tanári állást – friss középiskolai tanári diplomával a zsebemben – sehol nem kaptam, a Győr-Sopron megyei napilapnál viszont szeretettel fogadtak. Édesanyám egy életen keresztül elégedetlen volt a „pályamódosítással”, csak a magyar–latin szakos középiskolai tanárra volt büszke, arra a személyre, aki a gyakorlatban soha nem lehettem, nem a hírlapíróra. A Magyar Nemzetben megjelent cikkeimet mégis gondosan gyűjtögette, apámmal évfolyamonként be is köttette.

A hetvenes években kivétel nélkül mindenkinek el kellett végeznie a Magyar Újságírók Országos Szövetsége, a MÚOSZ által szervezett kétéves újságíró-iskolát, függetlenül attól, hogy szakérettségivel, általános iskolai végbizonyítvánnyal, egy vagy több egyetemi diplomával rendelkezett-e az illető. Nem sok szellemi izgalmat tartogatott számunkra ez a tanoda, a kulturális újságírás tudnivalóit például olyan „témavezető” igyekezett elsajátíttatni velünk, aki Kun Béla újságírói érdemeiről írt kandidátusi értekezésével szerzett „nevet” magának. (Mint később megtudtam, disszertációjához a kutatómunkát egy 1956-os szerepvállalásáért egyetemi katedrájától megfosztott, a nemzeti könyvtárban raktárosként alkalmazott történésszel végeztette el.) Eltékozolt időnek tartottam minden percet, amit ennek az embernek a tanóráin kellett töltenem, s ezt, úgy tűnt, ő is észrevette rajtam. Egy alkalommal, amikor már csak pár hét volt hátra a sanyarú stúdiomokból, ordítozni kezdett velem. Azt harsogta, tűnjek el a szeme elől, ő majd gondoskodik róla, hogy soha ne lehessen belőlem újságíró. „Szót fogadtam” neki, gyorsan összekaptam magam, majd lementem a tanulmányi osztályra bejelenteni, hogy a történetek miatt nem folytatom a tanulmányaimat. Ám az „illetékes elvtársnő”, a körülöttünk mindig előzékenyen sertepertelő Lengyelne úgy rendelkezett, hogy a belpolitikai újságírást oktató Rajcsányi Károly oltalmában igenis be fogom fejezni a MÚOSZ újságíró-iskolát. Rajcsányi Károly pedig, a Magyar Nemzet főszerkesztő-helyettese, a tanév végén, hogy, hogy nem, saját kezűleg írta rá valamelyik MÚOSZ-os okmányomra hogy a Magyar Nemzet a munkahelyem. Azt sem tudtam, ébren vagyok vagy álmodom. Amikor a Kisalföldnél négy-öt ifjú munkatárs összehajolt, csak azt hajtogatta, egy igazán jó lap van Magyarországon, a Magyar Nemzet, és vagy öt kiváló újságíró, az is mind a Magyar Nemzetnél dolgozik... És most én is közéjük kerülök? És csakugyan közéjük kerültem. A lapalapító fia, Pethő Tibor lett a főszerkesztőm, Mátrai Betegh Béla a rovatvezetőm! Antalfy Gyula az olvasószerkesztőm, Ruffy Péter a szobatársam!

Amikor a New York-palota második emeletén levő szerkesztőségbe (ma „királyi lakosztály”) először beléptem, a közszeretnek örvendő Vilcsek Anna temetésére indult a szerkesztőség apraja-nagyja. Vilcsek Anna volt a lap, de talán a magyar sajtó első főhivatású tévékritikusa; hosszú, súlyos betegsége alatt a kollégák folytatták a munkáját – a neve alatt. Temetése után ezt a kegyes csalást be kellett fejezni, új televíziós jegyzetíró után kellett nézni. Velem próbálkoztak. Az első jegyzetemet egy televíziós Shakespeare-adaptációról írtam, az igényességéről híres Mátrai Betegh Béla, miután elolvasta, azonnal „véglegesített”. Olyan volt számomra az elismerése, mintha Nobel-díjat kaptam volna.

Azóta sokszor megkérdezték tőlem, legutóbb, amikor a Prima Primissima díj jelöltje, majd „prímás” kitüntetettje lettem, a lapban közölt sok száz írással mi volt a célom? Mi az, amit át akartam adni az olvasónak? Az értékrendemet – mindenkinek ezt válaszoltam. Az ismereteimet. A meglátásaimat. Az ötleteimet. Radnóti Miklós *Töredékének* a szavaival, sajnos, mi, XXI. századi polgárok azt mondhatjuk el magunkról, hogy oly korban élünk e földön, mikor az ember önként, kéjjel butul, nemcsak parancsra, s míg a média által tálat balhitekben hisz s tajtézkik téveteg, befonják életét vad kényszerképzetek. Azt képzeljük, hogy az internet a Mindenható, a cybervilág a mennyország, és egyre kevesebb a kijózanító figyelmeztetés: á, dehogy! Nem vagyok maximalista, s talán még végzetesen öntelt vénasszony sem, aki azt hiszi, mindenkivel mindent jobban

tud. Azt szoktam mondogatni magamban, ha a hetenként közreadott televíziós jegyzeteimmel három ember tévénézési szokásait tudom befolyásolni, már akkor sem éltem hiába. Márpedig ez a heti három, szavaimra ügyelő tévénező, így vagy úgy, mindig „összejött”, az olvasói visszajelzések, telefonok, levelek, e-mail-postán vagy SMS-ben érkező üzenetek 2014. november 1-jéig, a Magyar Nemzettől való – költségtakarékossági megfontolásokra hivatkozó – elbocsátásomig ezt tanúsították. Számolja ki, aki akarja: 1973 novembere óta írtam heti televíziós jegyzeteimet, azaz éppen negyvenegy éven, 492 hónapon, 1968 héten át, voltaképpen szünet nélkül. Tévét nézni s a látottakról jegyzetet írni még a kórházi ágyon is lehetett, az utóbbi húsz évben repülőn, vonaton, távolsági buszon, eldugott kis falvakban, vízparton is. Ha tehát csak ehhez az általam előírányzott hármas számhoz ragaszkodom, és a szorzási műveleteket sem tévesztem el, büszkén állíthatom, eddigi munkám során legalább 5904 ember televíziós választásainál segédkezhettem. Hogy mások hogyan könyvelik el ezt a regimentet, nagynak tartják vagy kicsinek, nem tudom. Számomra szeretni való sokadalom. A hetedik X felé közeledve azt mondogattam magamnak, de a környezetemnek is, addig szeretném továbbra is szolgálni őket, amíg szellemi s fizikai erőim engedik. Most tehát, hogy a Magyar Nemzettől kiakolbólítottam, bloggernek állok, és a világhálón olyan weblapot működtetek, ahol nemzeti munkásságomat folytathatom. Olvasóim egy része tán így is rám talál.

Löcsei Gelonella

Urbán Tamás

fotóművész (Szatmárnémeti – ma: Románia, 1945. július 6.)

Életem első hónapjai bonyodalmasan teltek, mindez azonban a korom miatt nem hagyott bennem rossz emléket. Édesapámnak hadifogságából szökve még sikerült a békeszerződések kegyetlen határmódosításait kijátszva Debrecenbe telepítenie a családot. Így gyermekkoromat a cívisvárosban töltöttem, és az iskoláimat is ott végeztem. Mivel szüleim mindenáron

Fotó: Urbán Ádám

mérnöknek szántak, a Budapesti Műszaki Egyetem villamosmérnöki szakán folytattam tanulmányaimat. Hamarosan rádöbbenem, hogy a száraz számok világánál sokkal jobban érdekel a körülöttem zajló világ képi rögzítése.

Lehettem volna talán filmoperatőr, de riasztott a filmzés csoportos alkotómunkája, szívesebben dolgoztam egyedül,

minimáltechnika igénybevételével. A sors nagyszerű munkahelyre sodort, 1972-ben a tinédzsereknek készített havilaphoz, az Ifjúsági Magazinhoz kerültem fotóriporternek. Tizennyolc évig voltam a lap munkatársa. Már a kezdeti időkben megismerhettem a fiatalok problémáit, és a napi munkáim mellett igyekeztem feldolgozni a velük kapcsolatos témákat.

Néha évekilg kutatva az okokat, az összefüggéseket, arra törekedtem, hogy a fiatalok körében feltűnő jelenségek megmutatásával súlyos társadalmi problémákra irányítsam rá a figyelmet.

Mindez nem volt egyszerű feladat, mert azokban az időkben a hatalom nem örült a szennyes kitergetésének. Azt az elvet vallotta, hogy amiről nem beszélünk, az nem létezik. Így kerültek anyagaim, képriportjaim fiókokba, amelyeket jobb esetben is csak zártkörű kiállításokon mutathattam be.

Az abortuszról készített riportom (1972) miatt például majdnem bezúzták a már megjelent magazint. Az öngyilkosokat, alkoholistákat bemutató képanyagomat csak egyes alkalmakhoz, például tanácskozásokhoz kapcsolódó, szűk szakmai réteget érintő rendezvényeken állíthattam ki. A rendszeres dohányzás tragikus következményeit (koraszülés, infarktus, tüdőrák, érszűkület) dokumentáló képeim is csak a SOTE aulájában voltak láthatók (1980). A kábítószer magyarországi terjedéséről készített képeim pedig hat évet vártak arra, hogy 1988-ban kiküldhessem végre őket az ENSZ egészségügyi szervezetének, a WHO-nak az egyik genfi kiállítására. A vasfüggöny mögül kijuttatott anyagomat nagydíjjal jutalmazták. A fiatalok bűnelkövetőkről készült felvételeimet csak Aszódon, a nevelő-

intézetben állíthattam ki (1975), de Budapesten csak fél évtized után kaphattak nyilvánosságot.

És sorolhatnám a példákat. Talán éppen az ilyen tartalmú képeim nyilvánosságáért folytatott állandó küzdelmeim ösztönöztek mindig az újabb kihívások megvalósítására.

És eljött a nyolcvanas évtized vége. Az egyik iskolában készített riportom során a tanulók illedelmesen „Kezét csókolom!” köszöntéssel fogadtak. Mintha hideg vízzel öntöttek volna le. Tudomásul kellett vennem: kioregedtem az ifjúsági sajtóból!

Kapóra jött, hogy a hamburgi Stern magazin munkatársai Budapesten járva felfigyeltek munkáimra, meghívtak a lap szerkesztőségébe, és felajánlották, hogy néhány hónapra szóló ösztöndíjjal náluk dolgozhatok. A tervezett néhány hónapból végül két év hamburgi tartózkodás lett. Ezalatt több német lapnak is dolgoztam, riportjaim készítésével egyik krónikása lehettem a szocialista rendszer lebomlásának. Csodálatos időszak volt, Európában egy ideig még emlékeztek a magyarok '89-es szerepére, jó volt akkor magyarnak lenni!

Az évezred utolsó öt évében ismét itthon dolgoztam, igyekeztem nyomon követni és fényképezőgéppel rögzíteni a hazai társadalmi problémákat, köztük is elsősorban a hihetetlen mértékben megnövekedett bűnözést. Ennek során oly mértékben sikerült elmerülni a szennyben, hogy egy idő után depressziós lettem. Szerencsémre, némi segítséggel, elég rövid idő alatt kigyógyultam ebből a betegségből, de a folyamatos, huszonnégy órás állandó készenlétről, rohanásról, pörgésről le kellett mondanom, miként a feldolgozhatatlan, értelmetlen dolgokkal való szembenézésről is.

Mindig félttem a nyugdíjas évektől, de bevallom, ez a félelem nem igazolódott be a gyakorlatban.

Több évre elegendő munka van még előttem, hiszen szeretném az általam megélt és fényképeken, filmekben, kéziratokban megőrzött emlényeimet megfelelően feldolgozva, rendszerezve hátrahagyni. Bízom benne, hogy egyszer talán még valaki használni tudja őket.

A családomról annyit, hogy a feleségemet, Szél Jutkát az újságírószakmából ismertem meg 1969-ben. Laptervezőként ment nyugdíjba, a munkámhoz szükséges szabadságot és szükséges háttérrel már 46 éve bizto-

sítja nekem. 1976-ban született Ádám fiam örökölte tőlem a fotózás iránti szeretetet és szenvedélyt, 1978-ban született Orsolya lányom viszont édesanyja szakmáját folytatja. Kilencvenéves édesanyám, akinek szintén sokat köszönhetek, itt él közvetlen közeli körökben, jó egészségben, a család szeretetétől övezve.

Hálás köszönet Nekik, valamint minden egykori és mostani barátomnak, munkatársamnak, akik hozzájárultak ahhoz, hogy elmondhassam magamról: szép életem volt!

Ódor László

tanár, művelődéstörténész, diplomata (Budapest, 1945. július 15.)

Hetven sorban leírni, hogy mi történt velem hetven év alatt? A többrétegű közegben, melyben éltem? Hazáimban: a magyarságban, Európában, a glóbuszunkon (a földi világban)?

Az élet: egy tanulsággyűjtő túra. Hova tegyük az eredményeit? Három pazar fiamba, unokákkal növekvő családomba? Diákjaim tudatába – akik közül nem egy lett igazi tanítványom?

Leginkább a nyelv, a kultúrát hordozó nyelv tárolóiba tenném. A nyelveimbe: mind más metszete a létnek. Mindegyik gazdagodás, de a legmélyebb vajat bennem a magyar.

A legerősebb közös emlékeztető: a nyelv. Ahány van (s ahányat ismerek): egy közös világba összenövő mások. Tárolói minden tapasztalatnak, melyek engem végig éltettek. Gazdag vagyok: legfőképpen Goethe, Thomas Mann, Németh László, Luther, Emanuel Kant, Nietzsche – fölsorolhatatlan szellemtársaságban...

Főként a nyelvet kivonatoló költészet s az esszék, a gondolatpróza miatt volt jó élni. S annyi minden másért, amit fölsorolni sem lehet: az emberi művészetektől (a zenétől!) kezdve a mezők illatáig, Mencshelyig. Jó volt a (keresztyénységben) fölfedezett és megélt szeretet jegyében élni. Családomnak és nemzetemnek akkor is hálás leszek, amikor már nem élek.

Családom a nagy magyar kohónak része – kizárólag protestánsairól tudok, ameddig csak elér az emlékezet: keletről, a Kárpátaljáról jött belém az örösi Pálok, a vári Hádák, makacs, puritán magyar kálvinisták, nyugatról a Mezriczyk, a Feuchtenbergerek, gyorsan magyar szívűvé váló lutheránusok vére. Beleoltódtak az Ódorokba, akik akkor tértek át Luther hitére (Vas megyei magyarokként!), amikor a bécsi Hofban két Wittenbergából küldött pap prédikált (a Mohács előtti években!). Feleségem, három fiam édesanyja, Teleki Katalin révén aztán – bár ő is református – apai ágon, vékony szálon megérkezett a katolikusság. Sőt, mi több: teljes és valóságos a magyarságom. Európai.

Ha visszanezdek életutamra, olyan jelszók szegélyezik, mint a *Gályapadból laboratórium*, az *Óraadók királysága*, a „*Hier steh' ich, ich kann nicht anders*”, a „*der besternte Himmel*” és a „*die Moral in mir*” kettős csodája. S „*magyarnak számkivetve*”. És vastagon kiírva, ahogy nagyanyám minden utamra elbocsátott: *Vigyázz a becsületre!* (Hopp: a magyar becsület szó értékrendet, érték-közösséget jelent – vö. „*becsben tart, becsül*”, ámde a „*becsmérel*” is...)

Ez a nyelven-boldogulás, a világnak nyelven keresztül való megértése végigkísért. Ahogyan németül kitaláltam: a *FAIRständigkeit*! Nagy támaszom volt, ha nem a legnagyobb mindvégig, hogy a *nyelvel*, a *nyelveimmel átvilágíthatam a létet*.

Szakmai pályám a berlini Humboldt Egyetemen kezdődött: lektor voltam örök tanárom, Bodolay Géza professzor úr mellett.

Első vezetői állásom idején (1980-ban a Marx Károlyról elnevezett, ma Corvinusra szépült nevű egyetemen lettem a német tanszék vezetője, innen mentem nyugdíjba is egyetemi magántanárként) ezt írtam fel a szobám falára: „*Az a fő, hogy a karaván haladjon, a kutyák meg csak ugassanak.*” Főnököm, az intézet igazgatója, amikor elolvasta ezt a tacepaot, megkérdezte: *és mit csinálsz, ha a kutyák tudnak olvasni?*

A tartalmat, hogy hova s milyen karaván haladjon, nem kérdezte. Tudtuk, közösen – a „kommunizmusnak” nevezett társadalmi rémjátékban sokkal többet tudtunk közösen gondolni, mint a későbbi szabadságban. Mert ott egyetlen fölirat állt és élt sokunknak mindkét oldalon (pontosabban: bent és kint): *A haza minden előtt.*

Az a haza, amelyik 45. életévemben lett szabad. Európai forradalom – úgy mondtuk ezt akkor, s reméltük, hogy visszataláltunk európai utunkra. Egyetemi munkásként egy barátom (Kiss Gy. Csaba) hívására lettem közéleti ember: az MDF külügyi szóvivőjeként (foreign speaker) kezdtem érzékelni és megérteni, hogy a *szabadság* párszava a *felelősség*. És hogy a politika jelentése: *közélet*, és legfőbb dolga: megegyezni tudni. (Nem megalkudni!)

Közszolgaként kétszer szolgáltam az elején felsorolt hazáimat (a sorrend lényeges!): az Antall-kormány idején (1990–1994) nagykövetségként (Svájcban) és a második Orbán-kormány idején (2011–2013) a kulturális diplomácia szép ösvényein Stuttgartban.

Életem lényeges terein ezen kívül tanítottam és írtam. Előadtam. Tanárként három évtizeden túl is a Corvinus (egykor Marx Károly) Egyetemen. Első felében a Nyelv- és Kommunikációs Intézetben. Aztán a „nemzetközi tanulmányok” szakon. A remélt magyar diplomataképzésben vettem, vehettem részt. Nagy ajándéka volt életemnek, hogy bepillantottam a felsőoktatást tartó pillérek

alá: közoktatásunkba. Az evangélikus egyház újjáélesztett, híres Fasori Gimnáziumában. Négy év igazgatás után kedves tanulság-költőmmel, a „templom és iskola” egyben kimondójával egymás vállát átölelve sétáltunk ki a Fasorból. Attól fogva két évig Klebelsberg Kunó volt a társam. (De ez már napi politika)

Egész életemben a kudarcaimból merítettem a legtöbb tanulságot. Hálás vagyok a Gonoszoknak. Mefisztónak, Lucifernek. A pályámon, hat alakban, hat-szor jelent meg.

Tudományos értekezéseim jelzik érdeklődésem útját (s hogy mi tűnt fontosnak a változó idővel): „kisdoktori” (1973): *Romániai magyar irodalom a két világháború között és Reményik Sándor pályája*. (Czine Mihály ösztönzésére); „kandidátusi”: *Az induló Nyugat német kapcsolatai* (1986 – hogy megvédhettem: Király Istvánnak, Halász Elődnek és Mádl Ferencnek köszönhető); „habilitáció” (2003): *A multikulturális Svájc* (ezt a védést Szépe György támogatta).

Hálás vagyok azért, hogy megírhattam *Balázs beszélni tanul* című könyveimet (Minerva, 1979) az anyanyelv születéséről, s hogyan fészkelhet be mellé – a gyermeki agyba – az (első) idegen nyelv; a *Hazától hazáig* című útiesszé-kötetemet, melyben sugallni próbáltam – Egyiptomtól Japánig tíz országon át idegenvezetősködve –, hogy minden ország haza (Kozmosz, 1980); s hogy két hosszú sorozatom is mehetett a Magyar Rádióban (Bába Iván és Kövesdy Zsuzsa pátyolgató szerkesztésében): *Népek között* (a kétnyelvű íróinkról) és *Irodalmi világjárás* (a kultúrával tett utazásokról).

Nem tudom, honnan merítettem a merszet s erőt (isteni szférákból nyilvánvalóan): három szótárral is kísérletet tettem, hogy jobban értsük a világot és egymást: mi magyarok a németekkel (*Módszertani és tematikus képes szótár*, 1987 és *Új olvasmányos német–magyar szótár*, mely 1998-ban az Osirisnál jelent meg). S hogy a német nyelven élők egymást is jobban megértsék, *Helvetismen* címmel németül szedtem szótárba a svájciságot jellemző fogalmakat: *Zauberformel, direkte Demokratie, Ständemehr...*

Egy svájci újság ezzel a címmel írt róla akkor: *„Ein Ungar erklärte uns die Svájc”* (Egy magyar elmagyarázza nekünk Svájcot). A végén feltette nekem az újságíró a kérdést: lát-e egyáltalán hibát Svájcban? Erre a válaszom: *„Azt, hogy nem mi, magyarok csináltuk meg.”*

Vágyam is ez lenne: hogy egy svájci óramű pontosságával, de magyar szívvel működjön Magyarország. Korrektül, átláthatóan, igazságosan.

Évjáratársaimat pedig szeretném buzdítani végül Konrad Adenauer emlékével: romhalmaz országában 73 évesen – nálunk három évvel korosabban – lett kancellár, s 14 év kancellárkodás után – maga mögött hagyva a német csoda Németországát – önszántából lépett vissza. Hogy megírja emlékiratait. Nem hetven sorban, hanem négy vaskos kötetben!

Ezért írtam most 89 sort! Pontosan annyit, amennyi évet – akárcsak Adenauer – édesapám is élt.

Géza Németh

Duray Miklós

geológus, politikus, köziró (Losonc – ma: Szlovákia, 1945. július 18.)

Hetven éve kezdődött, 1944 októbere és 1945 júliusa között az akkor Magyarország-hoz tartozó Losoncon. Magzatkoromból emlékszem a háborúra, az akasztottak érdekjére. Azóta is hideg veríték ül ki rajtam, ha fegyverropogást, robbanásra emlékeztető hangokat hallok. Nem szeretem a fegyvereket, a katonákat, a fegyvereket kedvelő embereket. A vadászathoz sem vonzódok. A kötelező katonai szolgálatot is sikerült úgy bevégeznem, hogy kezem puskát nem érintett.

Kicsit angolkórosan jöttem a világra. „Nem az angolokkal és a kórjukkal van baj, még ha bombáztak is minket, csupán Churchill-lel, aki Jaltában odaadott bennünket a vörösöknek” – mondták a bölcsöm mellett. Honnan tudták ezt, már akkor? Közben a fegyveresekkel körbevett házunkból, ahonnan éppen elhurcolni akarták a családjunkat, néhány napon kicsempésztek a paphoz: mert mi lesz, ha nem érem meg a holnapot.

Akadott egy „cservenarmijec”, aki megakadályozhatta volna a megszületésemet, de anyám olyan erővel kiáltott rá, hogy egyből letette a fegyvert. Sietnem kellett a világra. Szülőanyám hogyan hordhatott volna áldott állapotban ebédet és vacsorát az internálótáborba apámnak, akit magyarként meg egyéb okok miatt tartottak fogva?

A „meg egyéb okok” talán még fontosabbak, mert felsejlik a római

katolikus, kálvinista-protestáns, egy kicsit zsidó, hugenotta, német, francia, szláv múltja a családnak, és a sajátos társadalmi íve a gazdag kereskedő nagypolgártól a szabómesterségig, az üvegfúvásig és a műves lakatosszakmáig. Nehéz ilyen zavaros származással eldönteni a pillanatnyi hovatartozást, és csak kö-

szönni tudom a Mindenhatónak, hogy állhatatosságával életben tartott.

Családjunk – noha elődeink egy része már fél évezrede élt Magyarországon – három évszázada lett magyarrá. Ez felér a kettős honfoglalással. Nem éltünk azóta sem az első választás későbbi módosításának szabadságával, pedig kényszerhelyzet adódott bőven.

Aki enged a gyakori választási kényszernek, gyökeretelenné válik. A sokszori választás pedig azonosságtudati zavart okozhat. Ez a demokrácia veleszületett betegsége is. Vannak, akik azt mondják, a demokráciánál jobbat még nem talált ki ember. Az biztos, hogy kellemesebb, mint a diktatúra. Bőven van ezzel kapcsolatos tapasztalatom. Csakhogy a demokrácia általam is megélt rossz élményei legalább annyira undorítóak, mint a kommunizmus államvédelmiseinek módszerei. A különbség: amiért a diktatúrában börtön jár, azért a demokráciában lelki szenvedés, mellőzés, köpködés, rágalmazás, szellemi undor – kín, kínok, kínlódás... A diktatúra egyértelmű, mint a szakadék: aki

belezuhan, nem éli túl. A demokrácia olyan, mint a lép, van esély a túlélésre, ha nem véti el a lépést az ember.

Tapasztalatom szerint a demokráciában is azok válnak „sikeressé”, akik a diktatúrában is sikeresek lettek, lehettek volna. A kettőt egy időben nem lehet kipróbálni, de egymás után annál inkább. Van erre néhány példa.

Életemnek egyetlen eredményes korszaka az volt, amelybe beleesik kétszeri bebörtönzésem is, a nyolcvanas évek első felében. Talán emiatt, nemcsak rossz emlékeim vannak a kommunisták börtönében eltöltött két félidőről. Még a foglárók is tudtak emberségesek lenni, ha nem utasították őket sajátosan. Súgtak is, vagy legalább sugalltak. A cellatársak is emberszabásúak voltak a rájuk váró büntetés ellenére, tőlük tanultam meg: soha ne ítélj korán.

Geológusként jártam a természet, és magam döntöttem el, mit cselekszem. Szabad voltam. Ekkor szerettem meg anyai nagyapám nemzetének szénagyűjtő dalait. Közben, úgy gondoltam, geokémikusi doktorátust szerzek. Megtörtént. Följebb nem vihettem, nem engedte a hatalom. Ha ti úgy, én így. Ekkor döntöttem el, hogy ellenálló leszek. Hegyget másztam. Edzettem. Jógáztam. Tanultam. Tudatosan készültem, hogy az adott pillanat ne érjen váratlanul. Közben meséket írtam és jelentéseket Londonba, Párizsba és a nagyvilág egyéb fontos helyeire a felvidéki magyarok helyzetéről. És hálózatot szerveztem a magyar iskolák megmentésére. Aztán lecsaptak. Elvittek, bezártak. Bíróság elé állítottak. Hazaengedtek. Ismét szervezkedtem. Majd ismét lecsaptak.

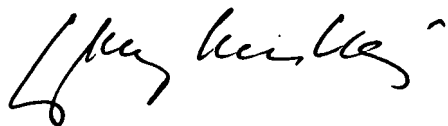
Bezártak. Hazaengedtek. Időnként ismét lecsaptak, mert továbbra is szervezkedtem, de már nem zártak be. A munkahelyemről nem bocsátottak el, de nem adtak széket a fenekem alá. A börtönben csak széken volt szabad ülni, de a cellában csak két szék volt, nekem nem jutott – ezért, ellentétben a hiedellel, a börtönben nem ültem, álltam. A munkahelyemen sem volt min ülnöm. Sajátos azonosság. Egy azonban biztos, sikerült megmenteni a magyar iskolákat.

Közben megengedték, hogy kiutazzam az Amerikai Egyesült Államokba. Sok tortúra után adták kezembe a csehszlovák útlevelet, de akik adták, ott kint visszalopatták. Azt remélték, hogy így végleg megszabadulnak tőlem. Mégis visszajöttem. Haza vagy sem, nem tudom. A szülőföldemre. Viszont tény és való: közben megbukott a kommunista rendszer. Ezért érdemes volt élni.

Az azóta eltelt huszonöt év szóra sem érdemes, minden gazemberség folytatódott, hatványozottan. Egy vonatkozásban mégis bekövetkezett a boldogság pillanata, de ez az én féltett titkom.

Az igazi történetek a felívelő sorokról szólnak. Olvasott valaki a mocsárban gázolók, fuldoklók életéről sikerkönyvet? A világirodalom összes remekműve állítólag ez utóbbiak küzdelmeiről szól. A csúcsműveket mégis azokról írták, akik a lápból a hegyre jutottak.

Akkor hát hangozzék a szavam a völgyből: „Fel a hegyre, magyar!”

Molnár Endre

vízilabdázó, edző (Gyergyószentmiklós – ma: Románia, 1945. július 23.)

1949-ben telepedtünk át Magyarországra családgyejesítéssel. Azóta Budapesten lakom, iskoláimat is itt végeztem. 1966 és 1982 között a magyar vízilabda-válogatottban játszottam, utána edzőként dolgoztam 1993-ig. Ezután vállalkozóként a vendéglátás területén tevékenykedtem. Megnősültem, egy gyerekem született, és neki három fia. Mostanában velük

töltöm napjaimat, ami nagyszerű elfoglaltság, de így, hetven felé nem egy könnyű feladat. Jelenleg nyugdíjas vagyok.

Kedves Barátaim, kedves hetvenesek!

Azt kérték tőlem, hogy írjak le néhány gondolatot, ami éppen eszembe jut. Hát most éppen ezek jutottak eszembe.

Ti, akik éppen most a 70. évek felé haladtok, sok jó és rossz tapasztalattal a hátatok mögött, biztosan megértitek, amit szeretnék megosztani Veletek.

Ma olyan világot élünk, ahol a győztesek mindent visznek, a vesztesek pedig egyre jobban leszakadnak. A győztesek halhatatlannak gondolják magukat, a vesztesek pedig meghalnak. De van nekik egy rossz hírem. Amint azt sok szomorú példa mutatja, a halhatatlanok is meghalnak egyszer! Az első szövetségi kapitányom, néhai Markovits Kálmán (Isten nyugosztalja!), akit már sajnos egyre kevesebben ismernek, pedig a magyar vízilabda ikonikus alakja volt, mondta egyszer, amikor úgy érezte, kezd egy kicsit fejünkbe szállni a dicsőség: „Kisfiam, jegyezd meg, hogy csak *napi* hősök vannak, és biztosan el lesz felajrtva, csak az a kérdés mikor.”

Ezt a mondását jól eszembe véstem, és ez a mondata sokszor rángatott vissza földre. Nekem például többek között Ő ezért halhatatlan. Szerintem néha elég egy mondat vagy egy jó cselekedet, hogy valaki halhatatlanná váljon! Ezért nem kell szavazóbizottságot felállítani. Attól biztosan nem lesz valaki halhatatlan, hogy valakik úgy gondolják, vagy rosszabbik esetben saját maga képzeletének magát. Van ugyan sok jó, de sok rossz példa is erre.

Most csak ennyi jutott eszembe, lehet, hogy én is öregszem.

Jó egészséget és hosszú, boldog életet kívánok mindenkinek!

Molnár Endre

Birtalan Ferenc

író, költő (Budapest, 1945. július 25.)

A szavak bűvölete majdnem mindannyiunknak megadatik. Ki egész életét összeköti e bűvölettel, ki rá se jön, micsoda kincse van (suta hasonlattal a hátizsákban rejtőző marsallbotra utalnék), de, mint akármilyen is, ha bájolás, ha bűvölet, csapda ez is, varázslói varázslat, s egy gyerek számára nem könnyű, hogy el tudja választani a kóklerséget a csodától. Nekem nem volt szerencsém, bent ragadtam, beleveszttem a mesék, versek lidércfényes ingoványába, ahol csak tévelyegni, bolyongani lehet.

Hogy a versek mint kerültek utamba s lettek kikerülhetetlenek számomra, nem tudom, bár a mese, a vers talán egy tőről eredhetnek. Reményt láttam bennük, szinte az egyetlen lehetséges utat, amely az összekuszálódott, romlásnak indult világból kivezethetett.

Útleírás

Végül mi az, mi változott?
Esetleges, hogy hol vagyok,
mire nyithatok ablakot,
meddig tűrnek a holnapok.

Vasgyár: a Juranics telep.
Zöld ládák, lőszerrüvelyek.
Fut a MUKI csikorogva:
hova lett az ÖTLI, VALLA?

Eltűnt a hentes és a pék:
kenyérgyár lettek Müllerék.
Papp-szatócsékból a KÖZÉRT,
de dombjuk Papp maradt – miért?

Tovább: Vérmező, Vár között...
Fiam a Sportkórházba jött,
kapott éneket: altatót,
vaskarmú évekhez valót.

Tudom, megváltó nem leszek.
Szétszórva bóvli rendjelek.
Ott, ahol minden tervezett,
maga a rend, mi megvezet.

Bejárom kies Óbudát.
Szénrakó: Filatori-gát.
Flóriántól, Rómain át
szívom a rossz kocsmák szagát.

Nem leszek sem latin, se tót.
Élek, mint a panellakók.
Álmomban öngyilkos este
dől a Hármashatár-hegyre.

Budagyöngye rejt, Pasarét.
Cimborám lesz az úrvidék.
Házmán utca, Ördögárok.
Térdig borban, de még állok.

Volt-Szieszta, János kórház.
Szép Ilonás elhaló-ház.
Szaporodó temetések.
Én lobogok, nem a mécsék.

Aztán tovább, de magam csak,
csak hogy éljek, hogy maradjak,
megtudjam, mi lenni rabnak,
mikor nincsen nyíló ablak.

Lágymányoson, Kelenföldön
már a büntetésem töltöm.
Élek még, de semmi-letten,
hol a tó is feneketlen.

HÉV zakatol, víz Csepelre,
nyárvégbe, virágzó kertbe.
Szilvakék, barackarannyal.
Hozzám érkezik az angyal.

Talán az isten tévedett:
Halottak Napja éke lett,
megméretett az áldozat:
világra küldte lányomat.

Meddig tűrnek a holnapok?
Mire nyitok még ablakot?
Ahol megállok, ott vagyok.
Megtalálom és várni fog.

Bieth László

Küllős Imola

folklorikus kutató (Klagenfurt, Ausztria, 1945. július 25.)

Ahogy öregszem, egyre többet foglalkoztat a gyermek- és ifjúkorom. Annak ellenére, hogy emlékeim nem valami vidámak. Én ugyanis, egy katonatiszt középső gyermekeként, angol hadifogságban születtem. Egy évvel idősebb bátyám még Debrecenben, egy évvel fiatalabb öcsém ugyancsak ott látta meg a napvilágot, '46 októberében. Közben volt '44 ősze és hideg tele, a közeledő front miatt szüleim menekülése (anyai nagyanyámmal, egy háztartási alkalmazottal és csecsemő bátyámmal) egy szekérkaraván tagjaiként végig az országon, s végül a hadifogolytábor(ok) Ausztriában. Anyukám sokat mesélt erről az évről, s örökké sajnálni fogom, hogy nem rögzítettem szívszorító történeteit. Apám

ugyan hazaszökött '45 márciusában, mi pedig augusztusban tértünk vissza Ausztriából, de a '47-es hatalomváltás után egy „nyugatos katonatiszt” családja nem sok jóra számíthatott. A kitelepítést ugyan megúsztuk, de Apa nem kapott megfelelő munkát Debrecenben, ezért építésztechnikusként elment a minden rendű-rangú, nemzetiségű embert befogadó és foglalkoztató új, szocialista város, Sztálinvárost (ma: Dunaújváros) építeni. Kezdetben háromhetenként járt haza, aztán praktikusabbnak látszott közelebb költöznünk a munkahelyéhez. Néhány hónapig Kulcson éltünk, egy „kulák”-tól elvett házban. Ott még osztatlan volt az elemi iskola, a tanteremben az egyik padsor elsős, a másik padsor harmadikos volt, majd a másodikosok és negyedikesek sora következett. Ilyen „felállításban” fejeztem be ez első osztályt. A házban jó ideig egy bűdös karbidlámpával világítottunk, majd egyszer csak mennyei fény árasztotta el a szobát: bevezették a villanyt. 1952-t írtunk. A rádióból egyfolytában ömlöttek a vidám

mozgalmi dalok: „Rákosi elvtárs, népünk nagy erős vár, vígy a győzelem útján”, „Szódd a selymet, elvtárs, selyemből lobogót, / Az vezesse harcra a magyar dolgozót, / Kényszer volt egykor a munka, ma hősi tett...”

'52 nyarán lakásunkat visszaszerezte eredeti tulajdonosa, a szüleim beköltöztek egy munkásszállásra az épülő Sztálinvárosban, s mi, gyerekek „fizetős”-ként állami gyermekotthon(ok)ba kerültünk. Így aztán egymástól távol nőttünk fel. Szüleimmel csak havonta egyszer, a „látogatási vasárnap”-okon, testvéreimmel pedig csak a téli-nyári szünidőkből találkozhattam. Makarencók elvek szerint nevelt, katonás fegyelemben élő intézeti kislánként (Rácalmáson és Pomázon) nagyon éreztem hiányukat, de „*En tudtam, – messze anyám, rokonom van, ezek idegenek*” (József Attila). Ám ez a biztonságérzet '56 októbere után megszűnt. Apát bebörtönözték, majd koholt vádakkal anyánkat is, minket pedig '57-től állami gondozásba vettek. Tulajdonképpen ekkor, 12 éves koromban lettem felnőtt, pontosabban: „koravén kislány”. Céltudatos és elszánt, aki mindig ki akar tűnni a többiek közül – legalább a tudásával. Minden szabad időmet olvasással töltöttem ki.

Szerencsém volt, mert tizedmagammal egy igen jó gimnáziumba kerültem Budapestre, a rózsadombi Móricz Zsigmond Gimnáziumba (az egykori híres Baár-Madasba), ahol két remek tanárnőm is volt. Egyikük úgyszólván befogadott négy saját gyereke mellé. K.-ék lettek az én szellemi szüleim, náluk és az ő kiterjedt baráti körükben tanultam azt a világlátást, amely egész későbbi életemet és gondolkodásomat meghatározta. Hatásukra fordult figyelmem a hagyományos népi kultúra, a népköltészet felé. Kitűnő érettségim után 1963-ban felvettek a bölcsészkarra, magyar–néprajz szakra. Hála Istennek, az állami gondozotti lét felülírta, eltakarta X-es családi háttérmet, de egyedül kellett eltartanom magamat. (Apám még a nagy amnesztia előtt, 1962-ben meghalt, anyám pedig sok hányódás után az intapusztai ideg- és elmegyógyintézetben kapott állást, és ott tért magához fizikailag és lelkileg is. Leveleztünk, és felváltva látogattuk a testvéreimmel. Nővérszálláson lakott.) Szerencsére én is kollégiumban lakhattam, és másodéves koromtól minden évben sikerült ún. népköztársasági ösztöndíjat szerezni. Emellett persze középiskolás koromtól fogva pénzügyi korrepetáltam, a nyári szünetekben pedig változatos helyeken dolgoztam (éveken át málnaszedő napszámosként Kisorosziban, egyszer kisegítőként egy kalapüzletben, másszor a János-kórházban), hogy tankönyveim, ruháim legyenek. Akkor nem keseregtem sokat a sorsomon, egyik napról a másikra éltem, küzdve azért, hogy újra együtt élhessen a családom. Ez hosszas kérvényezés után 1968 őszére sikerült. Kaptunk egy tanácsi kiutalású kétszobás szövetkezeti panellakást Pesterzsébeten. 20 800 Ft volt a „beugró”, és nekem volt 15 ezer Ft-nyi megtakarított pénzem. A többi anyukám pótolta ki. Így hát azon a nyáron (már az MTA Néprajzi Kutatócsoportja tudományos segédmunkatársaként) megtapasztaltam azt is, hogy milyen munkásszálláson élni, 3 hónapra ugyanis már nem mentem albérletbe. A munkásszállás olcsóbb volt.

A magánéletem is rendeződött: 1970-ben férjhez mentem, másfél év után saját lakásunk is lett. 1974-ben megszületett a fiam, 1976-ban a kislányom. Anyóssal éltünk együtt. 1983-ban közös megegyezéssel elváltunk, s én egyedül neveltem fel a gyermekeimet egy kis kőbányai lakásban. A vidéki gyűjtőutakkal, konferenciázásokkal együtt járó néprajzos munka, a tudományos

karrier és az anyaszerep összeegyeztetése nem volt könnyű. *„De tudtam, hogy egy angyal kísér, kezében kard van, mögöttem jár, vigyáz rám, s megvéd, ha kell, a bajban.”* (Radnóti). Akkor már anyám is be-besegített a gyermekpásztorolásba, disszertációim gépelésébe, mert 1972-től ő is adminisztrátorként dolgozott a Néprajzi Kutatócsoportban. (Igazgatónk, Ortutay Gyula lojalitását tükrözi, hogy egy ideig mellette verte az írógépet Göncz Zsuzsa, s egy időes vezérkari tiszt volt a kisegítő könyvtárosunk.)

Tudományos pályámon is elég eredményes voltam, megmásztam a hivatalos ranglétra minden fokát a bölcsészdoktoritól (1972) az akadémiai doktori címig (2003), de kedvvel vállaltam (és csinálom ma is) az egyetemi oktatást és a tudománynépszerűsítés legkülönbözőbb fajtáit. Kis szakma a miénk, néprajzosoké, nekem összesen két munkahelyem volt: 16 évig a Néprajzi Kutatócsoport (ma: MTA BTK Néprajzi Intézet), és 1984-től nyugdíjazásomig (2005-ig) az ELTE folklór tanszéke, bár a két szülesem között néptánc szakos középiskolásokat is tanítottam a Balettintézetben. Változatos témákat kutattam és tanítottam: kéziratos énekköltészet a 17–19. században, betyárfolklór, paraszti önéletrajzok, egy református parasztproféta hatása a Kárpátalján, protestáns vallási néprajz, hadifogoly- és lágerfolklór stb. Munkámért hivatalos elismeréseket is kaptam: Iskolateremtő Mestertanár cím és Fáy András-díj (1998); Ortutay Gyula-emlékérem (a Néprajzi Társaságtól, 2006), az Európai Folklórért emlékérem (az Európai Folklór Egyesülettől, 2010). De kutatói és tanári munkásságom legjelentősebb eredményének mégis azt tartom, hogy olyan tehetséges volt hallgatóim, fiatal kollégáim vannak, akik egy kétkötetes „mindenes gyűjtemény”-nyel leptek meg 60. születésnapomon. Tehát vannak tanítványaim, „követőim” (bár kevesen), akik átveszik a stafétabotot a szövegfolklorisztika, a műfaj- és mentalitástörténet kutatásában. Nyugdíjasként is szívesen foglalkozom egy-egy doktorandusszal vagy dolgozom együtt egykori hallgatóimmal – ha megkeresnek és megkérnek rá. Időm nagy részében azonban már itthon „gyártom” a lexikonszócikkeket; tanulmányokat, előadásokat írok, könyveket, versantológiákat szerkesztek, és természetesen igény szerinti gyakorisággal „unokázom” is. Őt okos és szép unokám van! Rájuk és a szüleikre is büszke vagyok.

Végigpillantva az életemen, kevés dolog van, amit másként tudnék csinálni. Az intézeti és a válás utáni nehéz éveket, meg a 2005-ben rám tört súlyos betegséget persze szívesen kihagynám, de, mint minden megpróbáltatásból, ebből is tanul az ember. Megerősödött a hitem, és még inkább értékelek minden jó szót, művészi élményt, emberi kapcsolatot. Fokozatosan átalakult bennem a dolgok fontossági sorrendje is: egészség, család, szolgáló szeretet, barátok, no és a szellemi kalandozásként felfogott filológusi munka.

Őszintén hálás vagyok az Úrnak azért, hogy egykori pártfogóim, barátaim és családom segítségével nyugdíjaskoromra szép otthonom lett, kiegyensúlyozott, tartalmas értelmiségi életet élhetek. Vannak még tudományos feladataim, terveim, de nem aggaszt a jövőm. Derűs vagyok és bizakodó. Hiszem, hogy addig élek és dolgozom, amíg szükség van rám.

Dr. Kulcsos János

Vásárhelyi János

designer, bútortervező (Marosvásárhely – ma: Románia, 1945. augusztus 1.)

A 70 éves életúthoz kötődő megtisztelő és váratlan felkérésükön kissé meglepődtem, mivel a formatervezés nem filiszterség, grand art vagy egyéb verbális műfaj. A munka szaladgálós és néha el is aknásított mezejét elhagyva, most több idő juthat saját magam megkésett felfedezésére is. Sajnos mindezt már az „én ámulok, hogy elmúlok” hangulata lengi be az eddig megszokott életritmus helyett. Bár a visszatekintés inkább személyes élmény, de talán tanulságokkal is szolgálhat.

A Közüzemek lakótelepére, egy Kós Károly és tervezőtársa, Radó Sándor tervezte házba születtem. Jó idejében – még az elemi osztályaim éveitől is – gyerekekben bővelkedő lakótelepi kö-

zösség kínálta gazdag élményeit, közös disznóvágások és szilvaifőzés, a konyhakertek terményei, a buszgarázsok eldobott „alkatrész-kincsei” és esténként – a „baráti viszonynak” köszönhetően – a közeli vasút jelzőlámpáinak ápolása. A korai barátságok emlékei és színes, sokrétűen tápláló vizuális élményeim ezekből az évekből származnak. Az általam jól belakott telep épületeinek karakteres formavilága, arányai, anyagválasztéka és azok megkomponáltsága egy második – máig emlékezetes – vizuális emlékezőforrás maradt. Mindezt tovább gazdagította az akkoriban állandó városi útvonalamon – a még Jókainak nevezett utcában – látványával „megszólító”, Toroczka Ede tervezte, háromszintes Schmidt-ház, majd még később a város híres Kultúrpalotája és a Városháza. Később, általános iskolás koromban is sokat építettem: eleinte kockákból az asztalon, fészket fa hegyibe, föld alá barlangot, majd a föld fölé bebútorozott „faházakat”.

A gimnáziumot „bolyaisként”, a ma már 467 éves, magyar tannyelvű Bolyai Farkas Református Líceumban végeztem. Ott szoltak ránk először, hogy beszéljünk románul, majd beszuszakolták az első román tannyelvű osztályokat is. Végezetül – mondhatni intenzív kezelés módjára, „intravénásan” – nyomták belénk a román nyelv mellett a levegővel felfújott, meghamisított román történelmet és szocialista irodalmat, természetesen ezeket is románul. Az alma materben jelentkező riasztó román nyomulásról apámat kérdeztem, aki naiv módon megnyugtatóan a „majd megoldják a román elvtársak” lözeggel. A korszak feszült légkörében sok megfélemlített magyar ember az internacionalizmusban remélte megtalálni a román sovinizmus ellenszerét, nem érzékelve, hogy valójában – és mindmáig – a civilizációk közötti összecsapás folyik.

Míg apám és anyám internacionalista elkötelezettségű munkásokként nyugtattak, addig nagybátyám – aki, reménykedve, még az ötvenes évek végére is megőrizte magyar állampolgárságát, tisztí uniformisát, sőt díszkardját is a Tolnai Képes Világlap évfolyamaival egyetemben – eldugva és csendben táplálta az én gyökereimet is.

Műépítésznek készültem, és szabadkézi rajzoktatásra jártam a város akkoriban talán egyetlen, teljesen „szabadúszó” grafikusának és bútortervezőjének műtermébe. Egy nyíltabban fogalmazó román, „egy igazi architect” baráti beszélgetéseink során elmagyarázta, hogy a bukaresti Ion Mincu műegyetem a román elitnek és pénzeseknek fenntartott intézet, és az én esetemben várhatóan majd a román numerus clausus érvényesül. Mindezek után a brassói Politechnikai Intézet késztermékek szakát végeztem el, azaz a bútortervezésre (az építészetre kis léptékben) koncentráltam.

A magyar nyelvű előtanulmányok után az első egyetemi években bizony sokszor éreztem úgy, hogy meg kellene abroncsolni a fejemet. Mindmáig biztos vagyok benne, hogy anyanyelvemen tanulva ma sokkal különb szakember lehetnék. Erre utal az a tény is, hogy a félidő után érdemjegyeim rohamosan javultak. A brassói kollégák között több erdélyi szász is akadt. Bár igen jól beszéltek románul, kedvesek, de igen zárkózottak voltak, tekintve hogy éppen akkor tájt „adták el” őket, azaz anyanemzetükhöz készültek Nyugat-Németországba.

Tisztelt román építész tanáromtól szívemnek kedves, de anakronisztikus diplomatémát kaptam, az erdélyi virágos reneszánszot: bútortörténeti tanulmány, a bútortervezés a stílus jegyeiben, a faszobrászati elemek gépi kivitelezése (forgácsolószerszám és másológép tervezésével). A vakációban, életemben először, kilátogattam Magyarországra a témához szakkönyveket vásárolni. Nagy élmény volt az otthoni könyvínség után az antikváriumokat bújni, vadászni a Múzeum körúton. A téma komplex látásmódra készített, ami máig megmaradt, de ennél sokkal fontosabb volt, hogy ráébresztett a magyar tárgykultúra ízeire és gazdagságára. Ezek mindmáig szeretett témáim. Ma már vallom, hogy ha van nyelvünkől táplálkozó „magyar észjárás” (Karácsony Sándor), úgy ebből eredhet sajátos vizuális formanyelv is (Lükő Gábor: *A magyar lélek formái*), miként az más, polgárosultabb nemzeteknél is látható.

A magas államvizsga-érdemjegy nyomán, szerencsésen, szülővárosomba kerülhettem az egykori híres ún. Réti-féle, majd Simó Géza, az én időmben pedig már I. P. L. 23 August közel 3000 fős bútorgyártó vállalatához. Román kalap székely testen, remek székely-magyar asztalosok felett vigyázó román felső vezetés. Voltam helyettesítő műhelymester, diszpécserként beszerző és programozó, végül tervező (!) egy 14 fős rajzolóműhelyben. Kemény valutás „relációban” dolgoztunk magas fordulaton (hetente egy gyártási dokumentáció/fő), angol gótikus, reneszánsz, holland barokk, koloniál, ónémet, ritkán jelenkori stílusokban. Nem tudtam megszeretni ezt a babiloni állapotot, miként sovén főnökömet sem. Az ő „jóvoltából” másfél éven át az akkor épülő Nemzeti Színház csupa szöglet nézőtéri falainak és mennyezetének (amit a Kultúrpalota román pandanjának is szántak) belsőépítészeti burkolatterveit rajzolhattam, levezetve gyári kivitelezésüket és a helyszíni szerelést – természetesen „szoros megyei párt- és tanácsi instrukcióktól” kísérve.

Mondják: „ami nem öl meg, az megerősít”, és a végén valóban kineveztek helyettes műhelyvezetőnek. Ennyi „elégítél” után átkértem egy másik 3000 fős vállalathoz, ahol a még csak a csíra állapotában létező tervezőosztályt kellett megszerveznem, és betanítanom székely, első generációs, városi, mesteriskolát frissiben végzett asztalosokat. Ekkor terveztem első önálló belsőépítészeti munkám is, a színház mellé egy vendéglőt – az előbbi stílusában. Az „étlap” az

új vállalatnál is ónémet volt, némi belga rusztikus reneszánsz, retro-chippendale, nagy ritkán jelenkori „feltéttel”. Mindezt pártonkívüli vezetőként tehettem, ami akkori életem egyik „nagy rekordja” volt.

Ekkortájt, 1976 nyarán megismerkedtünk társammal, Katóval – anyaországi feleségemmel, az ún. „nomád nemzedék” tagjával. Jó két évre reá megszületett Anna lányunk, és elkezdődhetett a majd egy évig tartó családegyesítési tortúra. A szüléshez sem engedtek ki; ez az alja, kicsinyes tiltás amúgy értékemre ébresztett. 1979. december 13-án megérkezvén az anyaországba egy a hazaira emlékeztető tájat és valami fajsúlyosabb munkát kerestem. Így kerültem egy viszonylag jól felszerelt székgyárba és egy – mind a tervezés, mind a gyártás szempontjából – rangot jelentő bútorgyártó műfajba, a Balaton-felvidékre, Veszprémbe. Miután terveztem néhány „etetős”, magyarosan rusztikus és hollandosan barokk együttest az otthon már megszokott fordulatszámon, megbíztak a gyártmányfejlesztés vezetésével.

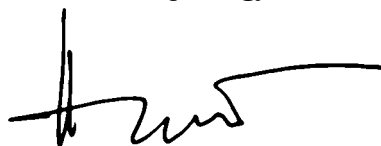
Elve az új lehetőséggel, és az érezhetően növekvő, immár „lassú, kádárossan magyaros műszaki közegellenállást” is leküzdvé, 1982-ben megterveztem a Rotonda bútorcsaládot, amely meghozta első formatervezési nivódíjamat és a még szokatlan európai piaci sikert (azóta is – immár 32 éve – változatlanul gyártják és exportálják). Ezt 2002-ig még további öt, a nyugat-európai, sőt amerikai piacokon is sikeresen eladható (!) formatervezési nivódíjas termékem követte. (Otthon a termék eladhatósága is tervezői feladat volt.) 1983-ban végre némi szerencsével saját lakáshoz jutottunk. A biztos fészekbe 1987-ben megszületett várt második gyermekünk, Ágnes. Belátván a kollegiális összefonódások hasznosságát kis országunkban, 1986–89 között elvégeztem a MIF iparművészeti szakmenedzser-képzőjét. Sajnos az én évjáratom inkább csak az öntudatra eszmélésemben segített, de jó időben. Azaz ráeszméltem egy némiképp elfeledett igazságra, hogy a bútorgyártás egy rétegzett piacú divatiparág, vagyis az aktuális divatos formához vásárolják a gépet és a szerszámot. Ez hozza az extraprofitot, tehát a tervező helye elől van a döntési láncban, de a fizetésben is.

Az 1989-es rendszerváltás elszabadította a privatizáció hiénáit, akik végeztek az amúgy már legyengült hamis szocialista „mi-tudattal” és tulajdonnal. Stróman kollégáink – reformszocialisták és hívók vegyesen – meglepetésszerűen és sunyin eladták a gyárat alólunk, majd tőkeemeléssel őket is kigolyózta a „globális tőke”. Ezek után „privatizáltam magam”, és 1993-ban, 48 évesen elmentem szabadúszóként a konkurenciához, hogy „édesebb” legyen a helyzet, ha már izgalmas. Az új anyagok: a hajlított fa és fém formai lehetőségei, a rendszeresen látogatott nemzetközi vásárok és kliensek, a jó kereskedő kollégák doppingszerként hatottak. Az anyagiakat az eladott termékek után járó jutalék biztosította. Be tudtam bizonyítani – elsősorban magamnak –, hogy szabadon is meg tudok élni a munkámból. A szakmai „étlapom” is bővült: a lazább időközökben belsőépítészeti munkákat vállaltam, és az új trendekkel, technológiákkal és kereskedelemmel foglalkozó információimat megosztandó – rendszeresen publikáltam. A felpörgő teljesítményt 1997-ben a rangos iparművészeti Ferenczy Noémi-díjjal ismerték el.

Minden jól ment 2008-ig: családi házat vettünk, sokat dolgoztunk, a lányok egyetemre jártak – aztán megjött a gazdasági válság. A bútor műfaja, mint

a lakmuspapír, már jóval előbb jelezte a kereslet csökkenését, ami ezután már az exportunkban is megjelent. A magyar bútoripar régi tempóhoz felszerelt gyárai fulladtak ki először, a kisebb egységek túlélőművészként mindent elvállalnak. Ilyenkor sok tervező (no nem volt olyan sok) pályát vált, én a felsőoktatásban, „decens docensként” dolgoztam hat évig. Megvallom, hogy az elvonásokkal kombinált fejkvótarendszer miatt már csak az otthon „jól nevelt” gyerekek nyújtottak pozitív élményeket.

Az egész néha egy mentőtutaj hangulatára emlékeztetett, de megmenekültem. Most örvendhetek növekvő és szaporodó unokáimnak, a még nagyjában kitartó egészségünknek, és igyekszem egy részét elolvasni mindannak, amit eddig még nem sikerült. No persze közben ámulok, mondjuk egy 50 éves érettségi találkozáson is.

Tóke Péter Miklós

író, festőművész (Győr, 1945. augusztus 3.)

Születésem után nem sokkal gyökeres változások kezdődtek el az országban: a polgári társadalmat fokozatosan felváltotta a „szocializmushoz vezető utat építő” társadalmi forma. Az új értékrend hatással volt a kultúrára is: előírta, milyen újságok és könyvek kerülhetnek az emberek kezébe, milyen filmeket vetíthetnek a mozikban.

A közkönyvtáraknak ki kellett selejtezni a nemkívánatos, régi könyveket, sajtótermékeket.

Szerencsére a családi könyvtárakat nem fenyegette a kiselejtezés veszélye – és még nagyobb szerencse, hogy azok a könyvek és újságok, amelyekben a szüleim gyermekként gyönyörködtek, nem pusztultak el a háborúban.

A háború előtti időkből fennmaradt Áller Képes Családi Lapja, a Zász-

lónk, az Én Ujságom és a győri kiadású Órangyal hetilap meséi, rajzai, a Magyar Uriaszonyok Lapja vidám állatképei, Benedek Elek Öcsike „nadselű” gondolatai c. meséskönyve már egész korán cselekvésre ösztönöztek: ceruzát véve a kezembe megpróbáltam lemásolni a rajzokat vagy újjáformálni

a látványt. Szüleimnek tetszettek a próbálkozásaim, és tehetséggel megáldott gyermeknek tartottak, „akiből talán festőművész lesz egykoron”. Így aztán nem lehet csodálni, hogy én is festőművész akartam lenni, ha nagy leszek.

Amikor megtanultam olvasni, fanni kezdtem a meséket és a kalandos történeteket; utóbbiak közül elsőként *Robinson-t*. A családi könyvtárunk számomra érdekes köteteit elolvasva, újabban után néztem, ám az ötvenes

évek elején csak nehezen sikerült egy-egy nekem tetsző műre rábukkanom. A régi gyermekirodalom eltűnt a polcokról, az új gyermekirodalom pedig még csak most volt kialakulóban. Ismerőseinknél akadtam régi gyermekkönyvekre, ponyvaregény-füzetekre.

Az utóbbiakat azért is kedveltem, mert kevés idő kellett az elolvasáshoz, és szerepeltek bennük indiánok, cowboyok meg detektívek – csupa érdekes alak... A szerzőik többnyire jól hangzó, angol neveket viseltek – bár magyarok írták valamennyit.

Nem véletlen tehát, hogy első „regényem” – amelyet tizenegy évesen írtam – *A titokzatos banda* címet viselte, és benne cowboyok harcoltak a marhatolvaj banditákkal. Végül persze győztek a cowboyok, és a hősöm feleségül vette a *ranch* gazdájának lányát... Ez volt első aktív próbálkozásom az irodalommal, de – rajtam kívül – keveseknek tetszett.

Barátommal sorra jártuk a városban lévő könyvtárakat – hogy találjunk olyan izgalmas műveket, amelyek átvezették a háborút –, és nem egy régi „Verne Gyulát”, „May Károlyt”, „Coopert” sikerült fellelnünk ily módon.

Az '56-os esztendő számomra örövendetes változást hozott az illusztrált sajtóban.

Egy napon Laci bácsi, az újság-árusunk, azzal a hírrel fogadott, hogy megjelent a *Szivárvány Kiskönyvtár* első füzeté, amely önálló képregény volt – holott Magyarországon az új állam nem nézte jó szemmel a képtörténeteket, és csak elvétve lehetett látni egyet-egyet.

Október 21-én pedig – két nappal a forradalom kitörésének történelmi dátuma előtt – Laci bá' előhúzott egy jókora, színes lapot a bódéja aljából: a *Vaillant* francia képregényújságot!

Nem volt olcsó, két forintba került, de sikerült rávenni anyámat, hogy megvásárolja.

Franciául ugyan egy kukkot sem tudtam, ám ez csöppet sem zavart. A rajzok alapján kikövetkeztettem az eseményt, és ámuló osztálytársaimnak elmeséltem a történeteket...

A rajzórát szerettem legjobban a Liszt Ferenc Utcai Általános Fiúiskolában, és ma is szívesen emlékszem vissza Krausz Imre rajztanárra. Amikor a révfalui „tulipános” iskolába helyezték át, én egyszer beültem hozzá egy rajzóra – a barátom mellé! –, mert a mi sulinkban igazgatói szünet volt. A tanár bácsi azt mondta akkor: példátlan az eset, hogy egy diák iskolai szünetben másik iskolába menjen...

Ekkoriban történt a második írói megméréseim. Házi feladatul fogalmazványt kellett írunk, szabadon választott témáról. Én a naplementéről írtam egy oldalt, amit a tanárnő megdicsért és felolvasott. Már kezdtem a fellegekben érezni magamat, amikor váratlanul rám parancsolt, hogy áruljam el, honnan másoltam ezt a szép leírást... A dolog vége az lett, hogy kaptam egy nagy egyest, és jó időre elment a kedvem az írástól.

A gimnáziumban nem volt rajzóránk, ezért – hogy mégis tanulhassak rajzot – beiratkoztam a Győri Képzőművészeti Körbe. Érettségi után ugyanis szerettem volna bejutni a Képzőművészeti Főiskolára – bár többen is mondták, hogy semmi esélyem sincs erre, mert nem vagyok munkásszármazású. Felvételi esélyemet tovább csökkentette, hogy apámat az '56-os eseményekben való részvétele miatt négy hónap börtönre ítélték, és eltiltották az ügyvédi pályától is. Valaki azt mondta akkor, hogy ha az ember három év fizikai munka után jelentkezik továbbtanulásra, akkor már mun-

kásnak számít, vagyis nem lényeges a származása. Jelentkeztem hát a Wilhelm Pieck Vagon- és Gépgyár fagéműhelyébe gépi segítőnek.

Úgy terveztem, hogy a napi munka végeztével rajzolok, festek majd; kiderült azonban, hogy a nyolc, sőt gyakran tizenegy és fél órás kemény munka után – melynek során különböző méretű és súlyú deszkákat, bútorlapokat kellett mozgatni a faipari gépeken – nem akar menni a rajzolás... Akkoriban még nem volt „szabad szombat”, csak vasárnap lehetett pihenni; ám ha a „terv teljesítése” úgy kívánta, vasárnap is nyolcórás műszak volt.

A műhely levegőjében állandóan szállt a feldolgozott faanyagok finom pora, ellepett mindent. A munkaközi rövid szünetekben lendületes figurákat rajzoltam ujjammal a fényes, „formikás” bútorlapot, *funderplattot* borító, vékony porrétegbe – gyakorolva a rajzolást és mulattatva munkatársaimat... A dolog vége az lett, hogy a Vagongyár üzemi lapjában, a RÁBÁban, megjelentek a *Bubu* nevű munkás tetteit bemutató mókás képtörténeteim, tizenkilenc folytatásban.

Egy idő után átminősítettek, és munkaadagoló lettem a festő- és lángmentesítő műhelyben, ahol túlórázni csak ritkábban kellett. Én pedig elhatároztam, hogy amikor letelik az a bizonyos három év, nemcsak a Képzőművészeti Főiskolára felvételizek majd, hanem tanárképzőre is – mert ott legalább rajztanár lehetek.

1966 őszén a Pécsi Tanárképző Főiskolán kezdtem tanulni, matematika-rajz szakon. A második tanévben önálló kiállításon mutattam be festményeimet és grafikáimat – köztük fantasztikus „illusztrációkat”, melyek alá pár mondatot is írtam.

Az egyik képen egy robotember állt, kinyújtott karral, s egy madár

lebegett előtte. Többen is kérdezték, mi a mű címe, mert szeretnék elolvasni, s be kellett vallanom, hogy nincs ilyen mű, a szöveget magam találtam ki... És ekkor pontosan az történt, mint 6. osztályos koromban: nem hitték el, hogy tőlem származnak a sorok.

– Ha tényleg ilyen ügyes vagy, bizonyítsd be! – mondták. – Írd meg azt a mesét!

Bosszantott, hogy hazugnak tartanak, és nekiültem az írásnak. Egy hónap alatt készültem el a tízoldalas, tudományos-fantasztikus mesével, amelynek *A robot és a madár* címet adtam. Többen elolvasták, és mindenkinek tetszett, de én akkor még nem gondoltam, hogy valaha is író leszek.

A főiskola elvégzése után visszatértem Győrbe, és bekapcsolódtam a város kulturális életébe. Képeimmel szerepeltem különböző tárlatokon, és volt két önálló kiállításom is: 1971-ben a Győri Technika Házában, 1975-ben a Győri Múcsarnokban.

A robot és a madár 1971. február 14-én jelent meg megyei napilapunkban, a Kisalföldben, majd – a kedvező kritikákon felbuzdulva – elküldtem a Móra Kiadónak, és ott 1974-ben került kiadásra, a saját rajzaimmal. Az első könyvet aztán több követte, melyek közül a *Hany Istók, a lép fia* c. néprajzi ihletésű regényemet tartom a legértékesebbnek.

A rendszerváltozás – elsősorban a kiadói „beszűkülés” miatt – a szabadúszó író-festőművész életmódom feladására készítetett, és átváltottam a pedagóguspályára.

Most is vannak művészi terveim; remélem, sikerül néhányat megvalósítanom...

János János

Giczy Csaba

kajakozó, edző (Cham, Németország, 1945. augusztus 5.)

Amikor megkaptam a felkérést, hogy írjak néhány sort a pályámról, a megtiszteltetésen kívül az jutott eszembe, itt az alkalom, hogy megemlékezzem néhány olyan emberről, akik végigkísértek a pályámon, s akiknek nagyon sokat köszönhetek.

Szüleim minisztériumi dolgozók voltak, s mivel az egész minisztériumot kimenekítették, mentek ők is. A menekülttáborban, egy amerikai katonai kórházban születtem meg. De édes-

anyámnak olyan honvágya volt, hogy egy pillanatilag sem akart maradni, sem továbbmenni. Így, amint lehetőség volt rá, jöttek is haza, immár velem együtt. Ahogy édesanyám mesélte, gyalog is hazatolta volna a babakocsit. Lehet, hogy ez a momentum határozta meg az egész életemet? Hiszen soha, egyetlen pillanatra sem fordult meg a fejemben, hogy máshol éljek. Pedig rengeteget jártam külföldön, még dolgoztam is más országban, de ezek mind csak látogatások voltak. De idetartozik az is, hogy klubom is csak egy volt.

Amikor visszaérkeztek Magyarországra, szüleim egy budapesti cipőgyárban helyezkedtek el. Egyszerű munkásemberek voltak, a munka mellett csak én voltam fontos számukra. Egyetlen gyerek maradtam, s mint ilyen, szüleim szeme fénye. De ez egyáltalán nem a kiszolgálásban fejeződött ki, hanem az abszolút elfogadó szeretetben. Csodálatos emberek voltak. Tisztességre, becsületre neveltek, de emellett mindig támogattak a saját elképzeléseimben. Így az sem ütközött semmiféle ellenállásba, amikor kajakozni kezdtem. Ez 1959-ben volt, egyik osztálytársam hatására. Akkor fogalmam sem volt róla, hogy ez a lépés életem meghatározó döntése.

Sok mindent köszönhetek a kajakozásnak. Már az első edzés a klubban összehozott valakivel, akinek személyisége a mai napig nagy hatással van rám. Vásárhelyi György – Gyuri bácsi – volt a vezetőedző az akkori Vasas Izzó kajak szakosztályánál. Szakmailag és emberileg is kiváló személyiség volt. Hamar felfigyelt rám, talán azért, mert nagydarab gyerek voltam, és eléggé eltökéltnék is tűnhettem. Sokat foglalkozott velem, megengedte, hogy az akkori menők árnyékában járjak. Ettől kezdve hosszú éveken át nemcsak az edzőm volt, hanem szinte a pótpapám. Kaptam tőle dicséretet is, szidást is, de hihetetlen érzéke volt ahhoz, hogy mindegyiket a lehető legjobb pillanatban adja. Sajnos eltávozott már közülünk, pedig gyakran eszembe jut, hogy mit is mondana, tenne Gyuri bácsi egy-egy helyzetben.

Az Izzó más okból is jó iskolának bizonyult. Tele volt kiváló kajakosokkal, köztük egészen kiváló egyéniségekkel. Bőven volt mit tanulni tőlük, s azt hiszem, én ki is használtam minden alkalmat erre. A legjobb alkalmak erre a hosszú evezések, egy-két napos túrák voltak. Egyik-másik 'öreg' szájából egy megjegyzés („Mi

van öcsi, már ezt sem bírod?") arra ösztönzött, hogy még keményebben próbáljak a nyomukban maradni. De nem lehetett nem odafigyelni a technikai tanácsokra vagy az egymást piszkáló szavakra sem. Olyan műhely volt ez, ahol a legjobb szakemberektől első kézből lehetett ellesni a szakmai fogásokat. Valószínűleg egyikük sem emlékszik már arra, milyen mély nyomot hagytak bennem a szavaik.

Viszonylag hamar bekerültem először az ifjúsági, majd a felnőttválogatottba. Új embereket, új helyzeteket ismertem meg. Ekkorra az Izzóban kevés ellenfelem akadt, hozzá kellett szoknom a rendszeres, mindennapos bizonyításhoz. Szerencsére soha nem tartoztam a nagyhangú versenyzők közé, így ezek a bizonyítások rendre az edzőpályán történtek. Itt tanultam meg igazán acsarkodni, küzdeni, hisz nem hagyhattam, hogy akiket megverek a versenyen, legyőzzenek az edzésen. De itt találkoztam újabb nagy egyéniségekkel is, akik szellemiségükkel végigkísértek egész pályafutásomon. Hesz Mihály, Kemecsey Imre, Tímár István, Mészáros György csak néhány azok közül, akik segítettek azzá válnom, aki ma vagyok.

Szintén a válogatottban találkoztam egyik legnagyobb példaképemmel, mesteremmel, Granek Istvánnal. Hosszú éveken állt a kajak-kenu válogatott szövetségi kapitányi posztján. Nemcsak edző volt, hanem csodálatos pedagógusszemélyiség. Tekintélyét nem utasításokkal, parancsszavakkal vívta ki, hanem mindennapos viselkedésével, példamutatással, apró megjegyzésekkel. Sajnos, ő is korán elment, de még akkor is, amikor küzdött a halállal, a kórházból figyelte, irányította sorsunkat.

A középiskola elvégzése után eltelt néhány év, mire eszembe jutott, hogy tovább kéne tanulni. Mindig is érdekelt az elektronika, így jelentkeztem a Kandó Kálmán Műszaki Főiskolára. De a kajakozástól sem tudtam elszakadni, ezért majdnem párhuzamosan végeztem a Testnevelési Főiskola szakedzői szakán is. S hiába a műszaki érdeklődés, a kajak olyan szerelem volt, ami végleg megfogott. Mondanom sem kell, hogy ugyanott lettem edző, ahol az előző 20 év alatt eredményeimet elértem (olimpiai ezüst- és bronzérem – 1968, Mexikó; 3 világbajnoki aranyérem – 1971, Belgrád, 1973, Tampere 2x; további érmeik és helyezések Európa- és világbajnokságokon). Más néven ugyan – Egyesült Izzó, Tungsram, Újpesti Sport- és Természetjáró Egyesület –, de ugyanabban a klubban tevékenykedem a mai napig.

Feleséggel (nem túl meglepő) szinte a Duna-parton ismertük meg egymást. Marika (Zakariás Mária) azokban az időkben kiváló kajakozó, sokszoros válogatott, világ- és olimpiai dobogós versenyző volt. Ketten együtt négy „M” betűs olimpián vettünk részt, a sors furcsa játékeként soha nem együtt (talán ez is lehetne az energiamegmaradás egyfajta metafizikai magyarázata). Ő az, aki megismerkedésünk óta meghatározó személyisége életemnek, igazi „respektábilis személy” számomra, véleménye, megjegyzései, csendes jelzései sok kritikus helyzetet segítettek megoldani. Igazi társam ő. Mindhárom gyermekünk egyben büszkeségeink is: fiam, Gergő, ő a legidősebb a gyerme-

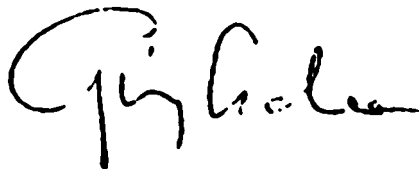

Giczy Csaba és Tímár István

keim közül, számítógép-specialista (szerintem és mások szerint is egy „komputerzseni”). Maradék energiájából edzősködik a klubunkban, és mellékesen a közeli jövőben remélhetően sikeres vizsgát téve nemzetközi minősítésű versenybírája lesz sportágunknak.

Idősebb kislányom, Zsuzska kertészmérnökként kápráztatja el megrendelőit eredeti ötleteivel. Ő annak idején a maratonkajakozást választotta, és maradandót alkotott, Európa- és világbajnoki érmekeket szerzett.

Legkisebbik kislányom, Zsófi vegyészmérnöknek készül, és gigászi küzdelmet vív az egyetemi elfoglaltságai és az edzések összeegyeztetésének terén. És végül négy unokám (az ötödik nemsokára) teszi teljessé életemet. Ki tudja, melyik „alma” hová esik!

Issekutz Sarolta

ügyvéd, etnológus (Nova, 1945. augusztus 5.)

Ma az a megtiszteltetés ért, hogy a metróban a jegyemet kérte tőlem a jegyellenőr. Amikor a koromat elárultam, nem hitte el. Én pedig jót nevettem, és hirtelen elmúlt a fáradságom. Úgy látszik, hogy az elmúlt 20 évben, amely alatt többet éltem meg, mint szokásos, egy kicsit konzerválódtam.

Erdélyből a második világháború alatt elmenekült magyar-örmény-székely családból származom, amely konzervatív, keresztény, polgári értékrend mentén élte életét és nevelte két gyermekét. Már a világrajövetelemmel hoztam magammal Erdély szeretetét, a magyar, örmény és székely sors és kultúra iránti fogékonyságomat, mély magyarságtudatomat. Édesapám kolozsvári bírónaként Budapesten a Kúria, majd a Legfelsőbb Bíróság legfiatalabb bírója volt, igen nagy tudású, elismert ember, akít egyik napról a

másikra B-listáztak, majd klerikális beállítottsága miatt kitétek állásából. Évek múlva sikerült csak ügyvédként folytatnia tevékenységét az emberek szolgálatára, mindenki által megbecsülten. Mellette már középiskolás koromban megismerkedtem az

ügyvédi hivatás alapjaival. A Táncsics Mihály Gimnáziumban nagyszerű erdélyi tanárok készítettek fel az életre, amelyhez az állékonyságot a sokéves úszósport-gyakorlással biztosítottam magamnak. Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karán végeztem 1968-ban, majd az abszolutórium után rögtön a mély vízbe dobtak, gyakornokként, majd jelöltként – helyettesítve beteg édesapámat – a román-magyar jogsegélyegyezmény alapján képviseltem a romániai magyarokat a magyarországi vagyoni ügyekben, amit teljes

jogú képviselőként 1974-ben vettem át, egyedülként az országban.

41 évig munkaközösségi, majd magánügyvédként tevékenykedtem, igen nagy odaadással. Soha nem adtam fel az igazságba vetett hitemet, és a végsőkiig kiálltam érte. Az ügyvédi hivatásomat csak egy még nagyobb kihívás, a hazai örmény nemzetiség képviselője, a több ezer éves örmény kultúra gazdagsága tudta elhalványítani, amikor 1994-ben megszerveztem a hazai örmény nemzetiség önkormányzatait helyi, országos és fővárosi szinten. Azóta 5 ciklus telt el, húsz éve elnökként vezetem a Bp. Főv. II. kerületi Örmény Önkormányzatot és a Fővárosi Örmény Önkormányzatot, voltam az országos testület elnökhelyettese is. Gyerekkorom óta tudatosult örmény származásom, amely után fiatalként még Örményországban is kutattam magánturistaként (!), és a több ezer éves örmény – erdélyi örmény – kultúra nem hagyott nyugodni. 1997-ben megalapítottam az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesületet, a Fővárosi Örmény Klubot, elindítottam az Erdélyi Örmény Múzeum könyvsorozatot, az örmény gyökerű közösség felélesztése és összefogása, a magyar–örmény, az örmény kultúra felkutatása, megmentése, bemutatása céljából. XVIII. évfolyamát fejezi be az Erdélyi Örmény Gyökerek kulturális és információs havilapunk, amelynek eleinte írója, szerkesztője és nyomtatója is voltam, nemcsak kiadója, s amely ingyenesen jut el a közösség tagjaihoz itthon és otthon, Erdélyben, valamint a közgyűjteményekhez 1250 példányban. Lapunk sok más örmény kulturális információval együtt olvasható a www.magyarormeny.hu honlapunkon is. 28 kiállítást rendeztem és 21 könyvet adtam ki az örmény kultúra egy-egy

szeletét bemutatva. Legfontosabbnak tartottam, hogy a Trianon és a második világháború, majd az ötvenes évek közösséggellenes politikája miatt szétszakított erdélyi örmény közösségek, családok Magyarországon megtelepedett tagjainak közösséget, klubot hozzak létre az elvesztett szülőföld és az erdélyi örmény közösségek pótlására. Az 1996 óta folyamatosan működő havi klubdelutánok és kulturális programjai népszerűsége bizonyítja a döntés helyességét. Ugyanígy a 17 éve szervezett *Barangolások őseink földjén* sikeres kirándulásai a szülőföldre, erdélyi örmény találkozókkal fűszerezve. Genealógiai kutatások, kulturális műsorok, az örmény kultúra hetei, nemzetközi konferenciák szervezése, filmek bemutatása, könyvek írása, szerkesztése, kiadása, könyvbemutatók szervezése, az örmény katolikus hitélet népszerűsítése és támogatása, Erdélyben további civil szervezetek létrehozása és összefogása, épített kulturális örökségünk megmentése (temető, templomok, emlékhelyek) sokirányú és sokrétű munkáját végzem a hazai magyar örmény közösség és a határon kívül élő közösségeink érdekében. Emellett természetesen a szervezetek vezetését is ellátom a magyar örmény közösség érdekképviselésével együtt.

Büszke vagyok arra, hogy bárhol hazánkban, vagy a határon túl, ha a magyar örmény kultúráról esik szó, megemlíti nevemet, számon tartanak. A már hamvadó magyar örmény identitást sikerült felszítanom a közösség tagjaiban.

Örömmel tölt el, hogy a *Családmese* sorozatban 2006-ban bemutatathattam az Issekutz családot, Kiss Ernő altábornagy aradi vértanú nagybátyámtól kezdve dr. Issekutz Béla akadémikuson keresztül

napjainkig. 2007-ben a Pro Cultura Minoritatum Hungariae (Magyar Művelődési Intézet) kisebbségi díját kapta meg az általam vezetett Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület, majd 2011-ben a Kisebbségekért Díj Hazai Kisebbségekért Tagozata állami elismerésben részesítettek. 2013-ban felkértek egy portréfilm-ben való szereplésre is. A legnagyobb eredményemnek azt tartom, hogy 17 év küzdelmem után sikerült az új nemzetiségek jogairól szóló törvényben elismertetni a hazai örménység magyar anyanyelvűségét is, miután a 350 évvel ezelőtt a Kárpát-medencébe betelepült őseinknél a nyelvvesztés törvényszerű volt.

Mindezeket nem tudtam volna elérni, megvalósítani, ha nem állt volna mellettem 43 éve férjem, Balogh Jenő és gyermekeim, unokáim. A kitűzött célok csak stabil családi háttérrel vállalhatók és valósíthatók meg, különösen ha a házastárs mindenben segíti e különleges hivatás gyakorlását. Szerencsés voltam és vagyok, ráadásul az erdélyi örmény kulturális identitást is át tudtam örökíteni utódaimra, bemutatva értékeit. Büszke vagyok rá, hogy elértem a „hetvenes” kitüntetését hetvenes férjem oldalán.

Makoldi Sándor

festőművész, mennevező (Velden, Bajorország, 1945. augusztus 6.)

„...nem képrejtvényeket szerkeszt szórakoztatásunkra, vagy éppen okításunkra, hanem kenyérrel és borral felérő lelki-szellemi táplálékot kínál fel nekünk minden munkájában, egész emberségünk gazdagítására...” (Pap Gábor, 1987)

„A budapesti Képzőművészeti Gimnázium befejezése után Egerben rajz, majd Debrecenben a Kossuth Lajos Tudományegyetemen néprajz szakot

végzett. Debrecenben és Tokajban él. Több mint harminc évig a debreceni Kölcsey Ferenc Református Tanítóképző Főiskola művészeti tanszékén tanított, végül mint docens. 2007-től nyugdíjas.

1977-től tagja a MAOE, és 1991-től a Magyar Képző- és Iparművészek Szövetsége szervezetének.

1971 óta állít ki önállóan, de a régió közös kiállításain is többnyire részt vesz. Az utóbbi időben önálló kiállításai mellett (mint pedagógus) a tanítványokkal közös szereplések és a családi tárlatok is gyakoriak. Művészeti írásai mellett néprajzzal és pedagógiaelmélettel is foglalkozik a szerves vizuális örökség szempontjából, könyvekben, folyóiratokban publikál. (Fontosabb könyvei: *Gondolatok a magyar ácsolt szekrényeken látható jelek értelmezéséről*, 1989;

A világ képe alföldi pásztorszarukon, 2001; Dunaisten keresztfia – Pap Gáborral, 2002; Éltetőnk, a Nap I–II., 2004–2006.)

Festészete tükrözi elméleti munkásságának eredményeit. A kezdetben akadémista, majd konstruktív és szürrealista táblaképek hamarosan a XX. századra jellemző dinamikus, expresszív-nonfiguratív alkotásokká váltak, és végül kialakult a magyarság hagyományába illeszkedő jelkép-festészete. A magyar nemzeti hagyományok továbbvitele erősen kolorista, szimbolikus képvilágban, mára anyanyelvi szintű képírásban teljesedett ki. A régi mesterek – mennyezők – filozófiáját vallja. Az immáron több évtizede felvállalt magyar hagyományok tudatos továbbvitele mellett a hasonló vizuális törekvések ösztönzését hivatásos néprajzkutatóként is ügyének tartja. Debrecenben kis csoport gyűlik e törekvések köré (MAG), amatőr és hivatásos alkotókból. Csoportos kiállításai gyermekeivel, tanítványaival, kollégáival, a magyar festészet új irányát jelölik, vidéken is elérhető egyetemességét bizonyítják. Tokajban valósult meg 2012-ben olyan idegenforgalmi kiállítása, ahol a képei mellett az inspiráló népművészeti tárgyak is helyet kaptak – bizonyítva ezzel (az idelátogató turistáknak is) kultúránk egylényegűségét.

Bartókkal és követőivel vallja, hogy a magyar vizuális népi kultúra beemelése a művészetek mai áramlásába éppoly létfontosságú mindnyájunknak, mint a zenében. Hiszen képeinek sugallata arról szól, hogy »...honnan, mi végre születünk e hazába, és hová tartunk? Mi adhat utunkban erőt, hitet, és eleink üzenetével hogyan gazdálkodunk? Tudunk-e ma, hazánkban nemcsak magyarországi, hanem magyar életet élni és világszínvonalon magyar alkotásokat létrehozni?«

2015-ben, pályájának kiteljesedésén, születése 70. évfordulóján – szimbolikusan a kultúra napján – Debrecenben nyílik majd kiállítása, és Eger (réggi iskolavárosa) is meghívta nyáron újra egy nagy bemutatkozásra – szakrális térben – a trinitárius templomban két hónapig tartandó tárlatra, s ez év őszén (augusztus utolsó napjaiban) avatják fel egy pásztoralátkozó keretében Vókonya-pusztán, a Hortobágyon azt a pásztor-szentélyt, amelyet tervei-álmai alapján emelt egy magángazda – s amelynek szobrászmunkáit fia: Makoldi Sándor Gyula, festését és freskóit pedig ő maga s lánya, Túrinné Makoldi Gizella készített el a magyar népi (pásztor) hitvilág inspirációja alapján.

1945. augusztus 6-án, a mi Urunk színeváltozása napján – amikor ugyanis megszületett – az Egyesült Államok ledobta Japánra az első atombombát. Pap Gábor művészettörténész egy méltatásában fogalmazza meg azt, hogy a mi Urunk ekkor valószínűleg elhatározta, hogy kárpótolja a megszületettet mindazért a kínért, amit akkor át kellett élnie – a tőle független világ hibájából.

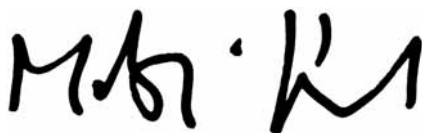
Egyéni szinten ideális családdal ajándékozta meg (mind néprajzos, festő felesége, mind pedig festő-restaurátor lánya, szobrász fia, régész kisebb fia révén, s mind a 9 unokájával).

A *nemzet* szintjén sikeres és hosszú *pedagógiai* pályát adott meg sok-sok értő tanítvánnyal. Az egeri tanári diploma mellé megszerezve még Debrecenben a KLTE néprajzi oklevelét is – így rajzot, néprajzot tanítva végezte gyűjtéseit, írta cikkeit és könyveit. Rajzpedagógiai tanulmányai, előadásai főként a gyermekrajzok világképéről szóltak, új megközelítésben. Tanítványaival kezdte el a magyar népmesék elemzését, tartalmaik kozmikus összefüggéseire össz-

pontosítva. Feleségével és tanítványai segítségével felgyűjtötte a környék, Kelet-Magyarország betlehemeseinek anyagát, összeállították a téli és a tavaszi ünnepkör szokásait ugyaninnen. Hiányt pótolva hívta fel a figyelmet az alföldi pásztorművészet szarutárgyainak jelképrendszerére, a felvidéki ácsolt ládák révén az egész országban még meglévő ácsolt bútorok jelentőségére, a debreceni cseréppipák, kerámiák, egyáltalán a népművészet képírásának megértésére. Festői példaképe, Csontváry Kosztká Tivadar méltatásában is részt vállalt írásaiban.

A világ számára is tanulságos módon mindezt hasznosította *festészetében* Pap Gábor véleménye szerint. Magyar festészetet kívánt létrehozni a XX–XXI. században – nemcsak magyarországit. Ennek egyik komplex, a közösség számára is maradandó megvalósulása a szülőföldjén emelt fénykápolna terve, amelynek minden elemét a magyar pásztorművészet és hitvilág ihlette. Ezzel megvalósulni látszik a még gimnazista korában látott álma: a fluoreszkáló fényekkel festett templom, szentély szakrális látomása.”

Blaskó János

szobrász- és éremművész (Budapest, 1945. augusztus 7.)

Blaskó János karpaszományos zászlós, egyébiránt kitűnő festő és tanár, hazatért a háborúból 1945 májusában, s a Bem téri laktanyából mundaárban, gyalog, Isten csodájára hazaért a VIII. kerületi Tavaszmező utcába; Gromon Mária fiatal gyógyszerészgyakornokot a gondviselés nem engedte felszállni arra a 6-os villamosra, mely

a Margit híddal egyetemben a Dunába robbant. Így azután megszülethettem a tudományos és technikai forradalom – a rettenetes születésének pillanatában, Hirosima és Nagaszaki között, 1945. augusztus 7-én. És megszülethettek testvéreim: Péter 1948-ban és

Balázs 1953-ban. Ma mindketten kiváló színészek, színházi szakemberek.

Mindhárman a Tavaszmező utcai lakás műteremként is üzemelő ebédlőjének olajfesték- és terpentinillatában tettük meg első lépéseinket.

Időközben a kitelepítések megpróbáltatásai közepette meghalt nagyapám nőtestvére egy mezőberényi istállóban. Édesanyám öccsét pedig – mert Ludovika-akadémista volt – kizárták az állatorvosi egyetemről; dédapámat kulákká nyilvánították és földjeit elkobozták, tanyáját Álmosdon lerombolták. Azok a földek ma is parlagon állnak, s csak egy rozzant

gémeskút jelzi, hol nőtt a lovast is elfedő kukorica, hol voltak a gabona-táblák, épületek.

Talán ekkor gyúrtam első plasztilinfiguráimat önfeledt örömmel, és néztem csodálattal a Harminckettesek emlékművét, a kolozsvári Mátyás-szobor képét, Somogyi Hunyadi János lovas szobrát, s gondoltam, én is ilyen szobrokat fogok csinálni.

Aztán kitört a forradalom. Viharát még a VIII. kerületben éltük át, klórmésszel leöntött, nemzetiszín zászlókkal letakart magyar fiatalok, orosz bakák, kiégett tankok, leszakadt épülethomlokzatok által láthatóvá lett szekrények, családi fotók látványának emlékeivel.

A „konszolidáció” – kivégzett és hátul összedrótózott kezű, arccal a földbe kapart munkások, parasztok, diákok, agyonrugdosottak és hazájukból elüldözöttek százai, ezrei – harmadik évében, 1959-ben voltam első éves a Török Pál utcai Képző és Iparművészeti Gimnáziumban, és ez év novemberében családunk átköltözött Angyalföldre. Édesapám valahogy kiharcolt a Máglya közben egy két-szobás, műtermes lakást többszörös áttételű cserebere eredményeként. Most már volt műterme, s nekem is jutott ott egy darabka hely, ahol dolgozhattam.

A gimnáziumban az érettségi éve, a '62–63-as év adta a legtöbbet. Somogyi József volt a mester, ma is úgy érzem, tőle kaptam, leshettem el a szobrászi hivatás szakmai alapjait. Az akkoriban még főiskolának titulált Magyar Képzőművészeti Egyetemen 1964 őszén, Mikus Sándor növendékéként kezdtem egyetemi tanulmányaimat. Évfolyamom '68-ban, tanári diplomával a kezében kiröpült az egyetemről, s csak néhányan maradhattunk, akiket a mesterek alkalmas-

nak ítélték a mesteriskola elvégzésére. Az egyetemet '71-ben fejeztem be, és tagja lettem az MNK művészeti alapjának, kiállíthattam, és amolyan erőpróbaként megdomboríthattam Endre Béla festő portréját Hódmezővásárhelyre.

A következő év nagy változást hozott, megkaptam a Derkovits-ösztöndíjat, majd rövid tanulmányutat tettem Olaszországba, s még ez év őszén Vácott találtam magam – a kor divatjának megfelelően Vác városa is művészeket telepített le, s így kaptam ott én is egy másfél szobás lakást és tantermet egy külvárosi iskolában, a Naszály-hegy alatt. Természetesen nem túl angolos komforttal. Nehéz idők voltak. Nem is tudom, hogyan készülhetett ott a „Vác 900 éves” emlékkő, a verőcemarosi *Táncolók*, a csepeli Petőfi-szobrom 240 cm-es figurája. De volt ennek az időszaknak sok-sok örömteli pillanata is, ekkoriban itt, Vácott találtam rá feleségemre, Majkó Katalinra – ma a Képzőművészeti Egyetem könyvtárának, levéltárának és művészeti gyűjteményének igazgatója, nagyrészt létrehozója –, és Vácott született meg János fiam 1975 karácsonyán – ma kitűnő tervezőgrafikus és tündérszép kis Hanga unokám édesapja. Most már volt családom, gyermekem és egy nevelt fiam is, Péter, feleségem első házasságából – ma geológus doktorandusz, és hat gyermek édesapja. Velük és értük minden könnyebb volt, még a gombási iskola áldatlan műhelyviszonyai is. Ám érthető okokból nem szándékoztam ott a feledés homályába veszni. Hittem magamban, szerettem a hazámat, és bíztam benne, hogy a jövőben munkáimmal hasznára lehetek még. Így, amikor a váci műtermes lakás szabaddá lett, megtettem a megfelelő lépéseket, és '78 tavaszán odaköltöztünk. Ott szü-

letett az *Ölelkezők*, mely a váci művelődési ház előtt áll, az erdőkertesi *Család*, a Juhász Gyula-szobor Vácra és az Erkel Ferenc-portré Gödöllőre, valamint számos kisplasztika, szoborterv és érem. Édesanyám 1985 őszén elköltözött szülőfaluja, Dunabogdány református temetőjébe, s nemsokára az őt öt éven át ápoló édesapám is beteg lett.

Az időben voltunk tán második alkalommal a Vas megyei Zsennye művésztelepén, és vettünk ott a faluban egy öreg házat. Szerettem volna apámat kicsit visszavarázsolni gyermekkorába, az álmosdi tanyára, de már nem sikerült. Őt is édesanyám mellé szólította a teremő 1988 tavaszán. Kértem és megkaptam a váciért cserébe a pesti műtermes lakást, és újra ott élhettem, abban a műteremben dolgozhattam, mely csodálatos családi műhely volt apám életében. Mindenről eszmét tudtunk cserélni a festészettől a szobrokon át a színészet világáig. Úgy éreztem, mintha gondos kezek visszavarrták volna megszakadt gyökereimet, és a megkerülhetetlen nagyvárosból az egérút is megvolt Zsennyére, ha tiszta levegőre, emberre vágytam.

És egyszer csak megjött a mindig remélt, ám soha igazán nem hitt változás. Ez a birodalom – a szovjet – is összeomlott. Az oroszok kivonultak, „*Tavarisi konyec*”, és – mint megannyiszor ezer évünk alatt – mi, magyarok ezt is túléljük. Néhány euforikus év következett, s a falvak népe végre megemlékezhetett a korábban lefasisztázott hős katonáiról, a fiúkról, a férjekről, az apákról. Több épített, meszelt, bronzokkal kiegészített emlékművet készítettem, melyek – büsz-

kén mondhatom – úgy illeszkednek a falvak képébe, mintha mindig ott álltak volna. A millicentenárium előtt talán két évvel eljutottam végre Erdélybe, nagyanyám szülőföldjére, köszönhetően atyai jóbarátomnak, Fábián Gyula írónak, „s beleszerettem volt” a hegyekbe, a hegyek népébe. Azután jött a millicentenárium, és nyertes pályázat után megmintáztam Árpád-házi I. Géza királynak, Vác alapítójának 320 cm-es figuráját az ugyancsak Árpád-kori vár sarokpillérére. Avatóján ismerkedtem meg Székelyudvarhely polgármesterével, s a következő év nyarán már Udvarhelyt találkoztunk, beszélgettünk. E disputák eredményeképpen született meg 2004 májusára az *Emlékezés parkja*, mely életem legörömtelibb és egyben legmegpróbálóbb feladata volt. Ez a kis Hősök tere architekturális keretbe foglalt tizenhárom bronz mellszobrával, gondosan komponált belső arányaival felszabadító erejű volt. Azt üzenté, szabad és kell nyilvánosan megvallani a szülőföld szeretetét.

Azóta hazajárok a Székelyföldre, töltekezni és dolgozni egyaránt. Jól eső érzés, hogy hozzájárulhatok a nemzet határokön átívelő lelki és szellemi újraegyesítéséhez, mert tudom, az ország és a haza nem azonos fogalmak. Az én hazámat a Szent László-legendák középkori festett falképei rajzolják körül, és határai ott vannak, ahol még értik és érzik az édesanyám – édes hazám, szülőanyám-szülőhazám gyönyörűséges nyelvi párhuzamainak értelmét.

Czoma László

újságíró, történész, múzeumigazgató (Zalaszentmihály, 1945. augusztus 8.)

A gyermekkor törött színes üvegcserepeit próbálom összerakni, a boldog-szomorú emlékeket. Az eszmélés éveit Nagykanizsáról, egy induló nagypolgári élet morzsáit, ahol apámért kiállt a hintó reggelente. Szolgabíró volt. Aztán ott kellett hagynunk álmaim városát, ahol egy elegáns utca első emeleti erkélyes lakását laktuk, alkalmazottal, mert édesanyám tanított.

1950 – Szinte menekültünk egy kis faluba, a zalai megyeszékhely árnyékába, Zalaszentivánra. Apám a szomszéd, vasútállomás nélküli faluban lett tanító. Úgy ment bemutatkozni Petőhenyére, hogy a megáradt Zala folyó árterén a gátör vitte át a hátán. Az iskolában laktunk. Otthon értelmiségi környezetben nőttünk fel bátyámmal: anyánk zongorázott esténként, apánk pedig könyveket adott olvasni a házi könyvtár-

ból. Nappal pedig éltem a parasztgyerekek mindennapjait. Annyi szomorú, keserű emberrel azóta sem találkoztam, pedig a bölcs paraszti humor mindig jelen volt. Egy alkalommal sírt a gazda felesége, pénz a földön a földes konyhában, odavágva. Most adtuk el az állatokat, és az értük kapott pár forintot be kell adni – mondta. Apám a két falu kérvényírója lett mint jogász és tanító. Ezek az emlékek képviselőkoromban jöttek elő: segíteni, támogatni a rászorulókat, az elesetteket, a bajban küszködőket. Minden napra jutott több panaszos, sőt szombat-vasárnapra is néhány.

Érettségi a megyeszékhelyen, majd bölcsészkar a fővárosban. Felvételi nélkül kerültem az egyetemre, mert díjat nyertem az országos történelmi tanulmányi versenyen. Szép évek: dolgoztam az Egyetemi Lapoknál, a rádióknak, a televízióknak, nyáron a Dunántúli Naplónál, a Vas Népénél. Gyakorló tanítás Veszprémben, ahol apám érettségizett. Délutánonként a Naplónál élesítettem karmaimat. Írók, költők, szerkesztők, kiváló tollfogatók fogadtak barátjukká, amely barátságok még ma is tartanak. A diploma megszerzése után szabadúszás, majd a Gödöllői Egyetem lapjánál újságírás, és szerkesztőként az MTV falurovatánál. Egyik eredményem: a miskolci tv-fesztivál riport kategóriájának első díja. A falujárás során megismertem az országot. Ez volt az én igazi iskolám: a Hortobágy, Bugac pásztoraitól, Nógrád földműveseitől, Zala, Vas szántóvetőitől legalább annyit tanultam, mint a nadrágos emberektől. Doktorálás agrártörténetből, tanulmányok írása, könyvek szerkesztése (Edelény múltjából, Rákospalota-Pestújhely története, *Budapest Lexikon*, Vác, Újpest, Fenékpuszta története).

1977 – Új szakasza életemnek. A KISZ KB sajtófőnöke lettem. Kiváló újságírók, lapszerkesztők, könyvkiadók és fizetett havidíjas forradalmárok társaságában teltek napjaim.

Néhányukkal ma is összefutok. Cenzúra nélküli évek. Nagyszerű ív a Dörmögő Dömötörtől az Ifjúsági Magazinon át a Magyar Ifjúsáig. Felejthetetlen élmény Kuba, a VIT, utazás a Szovjetunióba, ahol kiderült: nemcsak emberevők élnek a Kreml árnyékában.

1980 – Búcsúzkodás a munkahelytől, hogy indulok vissza a tv-hez szerkesztőnek. Aztán az MSZMP KB munkatársának találtam magam, az agitációs fronton. Politikai főiskola vörös diplomával, szociológia szakon. Közben pedig rá kellett jönnöm, hogy a legszebb életet kínáló szocializmust is emberek csinálják. 1983-ban felmentésemet kértem. 1984-ben sikerült elszabadulnom, a köteléket feloldani.

A keszthelyi Helikon Kastélymúzeum vezetői állását pályáztam meg. A két őrkutyával együtt 38-an dolgoztunk ott. Amikor eljöttem, már több mint 180-an voltunk. A kastélynak negyedrésze, az egykor európai hírű 35 hektáros kastélyparknak csak töredéke, alig 7 hektár volt látogatható. Az istálló kocsiházában a Balaton Fűszért működött és a Nagykanizsai Sörgyár a Balatoni világost palackozta. A tetőtérben és az udvari szükséglakásokban 24 nyomortanya, amelyeket sikerült felszámolni. Az egykori főúri angolparkban magyar katonaság táborozott, a vadsparkban pedig rakétabázis volt. Fenékpusztá, a magyar lótenyésztés egykori fellegvára tsz-major lett, szükséglakásokkal. Az első katarzis: megérkezésem után közölték, hogy a kastélyparkon keresztül a város, a megye utat fog vezetni. Energiám és időm jelentős részét kötötte le az igazság keresése. Hatóságtól hatóságig jártam – a hatalommal szembe. Részeredmény született: a honvédség adott területet az útnak, de a rendbe tett kastélypark érintetlen maradt. Viszont vállára vett a nép: valaki nemet mert mondani a hatalomnak. Az 1985-ös országgyűlési képviselő-választáson független jelöltnek választott a lakosság, viharos városi és falusi jelölőgyűléseken. Háború kezdődött. Az első választáson 49,9%-ot értem el. A második forduló elmaradt, mert a két hivatalos jelöltet a hatalom visszaléptette. Az 1986-os pótválasztáson kaptam mandátumot. Erről szól Kovács András *Valahol Magyarországon* című filmje.

Izgalmas évek. Több törvényjavaslatot tettem: az állam és az egyház viszonyát szabályozza törvény, új alkotmány szorgalmazása. A lehallgatási botrány kipattanásakor kiderült, hogy engem is lehallgattak. Javaslat napirend előtti felszólalásomban: sürgősen alkossuk meg a belbiztonsági törvényt, hogy ne lehessen bárkit, bármikor lehallgatni. A műemlékvédelmet illetően pedig: készítsünk egy olyan listát, amely a mindig állami tulajdonban tartandó műemlékeket tartalmazza – a vadprivatizáció megakadályozásáért. A törvény-előkészítő bizottság tagjaként több törvény módosításával élhettem. Aztán az 1988-as év a legizgalmasabb... Egyik alkalommal kijelentettem: addig nem lesz parlamenti demokrácia, amíg hóhér és áldozata egy padsorban ül. Visszahívásomat kezdeményezte a hatalom. A választókerület, a megye, sőt az ország kiállt mellettem aláírás-gyűjtéssel, levelek írásával, a sajtó cikkekkel. Robbanásig feszült a helyzet. Ófelsége kormányának meghívására Londonba utaztunk. Az egyik államminiszter a brit külügyminisztériumban nekem és a feleségemnek menedékjogot ajánlott fel, úgy, hogy két lányunkat utánunk hozzák. Hazajöttünk. Úgy éreztük, nem hagyhatom cserben választóimat. Ekkor már tartott a háború a Hévízi-tóért, ugyanis hűlt a tó vize a bauxitbányászat miatt. A tüntetésen bejelentettem: ha nem állítják le a bányászatot, bizalmatlansági indítványt

nyújtok be az egész kormány ellen. A mozgalmat siker koronázta: beszüntették a bauxitkitermelést, a tó megmaradt. Máig vállalom: kijáró képviselő voltam. Rendszeresen jártam a választókerületemet, és szinte valamennyi település kapott valamit: vagy új bekötőutat, új iskolát, gázvezetéket, népszavazás elrendelését, melyiknek mire volt szüksége. Zalaszánton avattunk az országban elsőként második világháborús emlékművet.

Az 1990-es választáson 13-an indultunk. A második forduló hozta meg a mandátumot. Függetlenként nyertem. A függetlenség mint eszme diadalt aratott. Ugyanis egyetlen pártot sem tudtam választani. Nem azt néztem, hogy a javaslat jobbról vagy balról jön, hanem tartalma alapján döntöttem az elfogadás vagy az elutasítás mellett. Az alkotmányügyi bizottság, amelynek tagja voltam, folyton ülésezett. A ciklus végére már pártokra szakadt az ország. Érdekes volt ez az időszak: tudósokból lettek csapnivaló miniszterek, helyettes államtitkárok vizsgáztak elégtelenre közigazgatásból, emberségből, olyanok, akik valamihez értettek, nevük volt a szakmában. Nehéz évek voltak a rendszerváltás éveit. Nehezen éltem meg, hogy addigi jó barátok, egy lövészárokban lévők először ellenfelek, aztán ellenségek, sőt feljelentő ellenségek lettek. A mostani időszak mintha újra ezt rajzolná.

Nagyon sok társadalmi megbízatásnak igyekeztem megfelelni: a Zala Megyei Kulturális Kamara elnökeként, a Zala Megyei Tűzoltó Szövetség elnökeként, a Keszthelyi Városbaráti Kör elnökeként, a Goldmark Társaság és Alapítvány elnökeként (kezdeményezésünkre és támogatásunkkal kezdődött a keszthelyi zsinagóga rendbetétele), a Magyar Szent Korona Társaság alelnökeként. (Hívásunkra jött először Magyarországra Habsburg Ottó. Éveken át reggeliztem vele szálláshelyén. Számos kastélybeli látogatásának egyikén kiállítást nyitott meg, *A Habsburg-dinasztia rendjelei és kitüntetései* címűt.)

Nehéz volt egy nadrággal ennyi lovat megülni. De a családtól, barátoktól, szórakozástól, pihenéstől elvett idő meghozta az eredményét. Magyarország legépebb, legjobban rendbe tett kastélya lett a keszthelyi. Minden négyzetmétere hasznosított. Az ország második lelátogatottabb közgyűjteményévé vált. Fenékpusztát az 50 hektáros területtel sikerült megvásárolni a privatizáció elől a magyar államtól a magyar állam javára, a múzeum bevételéből. A régészeti park és a lovasközpont tervei elkészültek. A kastély a diplomácia kedvelt bázisává vált. Ha megérkezett az amerikai, francia, angol, olasz, svéd, orosz, indiai, bolgár nagykövet, első útja a Festetics-kastélyba vezetett. Ugyanis nekem mint függetlennek egyik párt áztatásához sem fűződött érdekem. Ezt tudták, és így hiteles tájékoztatásra számíthattak. A nunciatúra pedig bázisként tekintett a kastélyra. Valamennyi köztársasági elnök több alkalommal hozta oda vendégeit. Hét közép-európai államelnöknek adtunk otthont, és a visegrádi négyeknek. A kínai, a portugál, a vietnami, a kirgiz elnök, a belga királyi pár elégedetten távozott. A könyvtárból az országukról kiadott könyvek bemutatásával leptem meg őket. Parlamenti delegációknak pedig se szeri, se száma nem volt. Időközben sikerült megnyitni Közép-Európa egyik legnagyobb hintómúzeumát a rendbe tett istálló-kocsiházban. A történelmi kastélyparkot egyesíteni tudtuk, a várossal való konfliktus árán: a lakótelepnek, az áruháznak, a bevásárlóközpontnak a gondolatát is számúztuk. A honvédség által emelt több mint 50 épületből kettő maradt meg. Az egyikben Európa egyik leggazdagabb

vadászati múzeuma nyílt meg, a tetőtérben pedig történeti modellvasút-kiállítás, ahol több ezer méter hosszú sínhálózaton szaladnak régi és új típusú szerelvények. A másik épületbe keleti művészeti múzeumot terveztünk. Az iszlám világ művészeti kincseiből páratlan anyagot sikerült összegyűjtenünk, amelyet visszaküldtek származási helyükre. Nagy bánatomra elmozdításom után ebből semmi sem valósult meg.

Az aktív, teremtő évek munkája 2011-ben megszakadt, annak ellenére, hogy még 2009-ben sikeresen pályáztam meg a 2015-ig tartó ciklust. A helyi kiskirályok pályázat nélkül toldozzák-foldozzák a kastély jövőjét. Azóta egy kapavágás nem történt. Ekkor értettem meg, mit jelent igazságtalanul elvenni valakitől valamit. Az ötvenes évek emléke lobbant fel bennem. Aminek örülök: egyetlen hatalomtól sem kaptam kitüntetést. Viszont szakmai kitüntetéseim szépen sorakoznak: Berzsényi-díj (a határon túli magyar irodalom bemutatásáért), Berzsényi Hűség-díj (a Berzsényi-Helikon ünnepségek és a magyar írók I. világtalálkozójának szervezéséért, házigazdai teendők ellátásáért), Henszmann Imre-díj, Forster Gyula-díj (a magyar műemlékek megmentéséért), az Év Zalai Embere 2004-ben (szülőmgyém lakosságának szavazatai alapján), a Belga Királyság Lovagkeresztje. 1986 óta oktattam agrártörténetet a Keszthelyi Egyetemen, ahol c. egyetemi docensi címmel jutalmaztak.

Aktív életet élek. Jelentős dologra készülök – de ez legyen meglepetés. Egyébként boldog családi légkör vesz körül. Két lányom és három unokám – Julián, Charlotte, Maximilián – mindenért kárpótol.

Aranykék

Jahoda Ernő István

formatervező (Budapest, 1945. augusztus 10.)

Amikor '56-ban, november 4-e után újraindult az iskola, elkéserevde kellett tudomásul vennünk, hogy osztályfőnökünket, egy előző héten elejtett

mondata miatt, eltávolították az iskolából. Így mi új osztályfőnököt kaptunk, ő pedig egy listát azok nevével, akik Materényi tanár úr (a kirúgott tanár) „rajongói” voltak, kiegészítve azokkal, akik 23-a után Kossuth-címert és nemzetiszínű karszalagot viseltek. A feleltetés erről a listáról kezdődött minden órán, és a kihívott tanuló az első nyelvbottlást követően („Fiam, az nem *higgany*, hanem *higany!*”) elégtelennel ülhetett a helyére. Talán a negyedik vagy ötödik egyes után a felszólításra közöltem: nem megyek, úgyis egyes. Hallatlan pimaszságomnak tanári részről ordítózás lett az eredménye, amit azzal zárt, hogy az ember nem azt

csinálhatja, amit akar, hanem azt, amit kell, ha egyáltalán élni akar. Válaszom akkori következményeit nem érdemes felidézni, a mondatot viszont sosem felejtettem el: „De én még élni sem akarok bármi áron!”

Nem hiszem, hogy az akkor kimondott mondat valamiféle megalapozott, stabil hitvallás eredménye lett volna, de a későbbiekben kiderült: talán genetikailag kódolt, alkati rögzület koravén megnyilvánulása lehetett. Persze idővel árnyaltabbá finomodott a megfogalmazás, hiszen idősödve valamelyest bölcsebb is lesz az ember, de a tartás, ami e tartalmat hordozza, alapvető maradt. A háttérben, alapként, mint akkor is, most is ott van „Kamarás úr”, Zakár András hatása, akinek áthelyezéséig ministránsa voltam, és aki az élet dolgaiban a tágra nyílt szemű és értelmű gyereket a tisztesség mezsgyéjére igyekezett terelni. No meg a kultúra, a művészet iránti érdeklődés és tisztelet felé. Talán ezért alakult ki mára az az öncélú, bár nem egészen indokolatlan kritikai érzet azzal a filozófiai tanulmányaim során belém sulykolni szándékolt nézettel szemben, hogy az *Ember* nem a munka, a gondolkodás, a társadalom vagy az eszközhasználat által különbözik a Teremtés más elemeitől, hiszen ezek, ha eltérően is, de megtalálhatók rajta kívül másoknál is (delfinek, hangyák, méhek, természetvédmajmok és sok más lény). Rögeszmeszerű nézetem szerint viszont csak az *Embernek* van erkölcs, és csak az *Embernek* van kultúrája.

Erkölc és kultúra. Az *Ember* léte az erkölccsel indul; azzal a kötelességgel, hogy keresse és megtalálja saját helyét a Teremtésben. Azt a célt, amiért létrejött, amelynek szolgálatával beletartozhat a nagy kísérletbe, és a kor és a jövő tökéletessé tételén fáradozzon,

akkor is, ha a tökéletesség elérhetetlen (tisztelet William Pfaffnak!). Ez a kereső törekvés a kultúra, így az emberi létnek erkölcsi alapon a kultúra közegében kellene zajlania. A folyamat azonban megtört az ipari forradalommal, és a törekvés, az erőfeszítés, a felelősség helyébe a kényelem, a komfort lépett ideálként. Mára pedig még ez is leszűkült a kizárólag pénzért vásárolható komfortra. Az *Ember* mint faj feladta a keresést, és ezzel mintha szembemene a Teremtéssel.

Pedig volt bőven útmutatás. Itt mindjárt a zene jut eszembe, annak kapcsán pedig Bach és Mozart. Nem tudom már, ki mondta, de mintha helyettem fogalmazta volna meg: Bach-hal Isten szól emberhez, Mozarttal az Ember szól Istenhez. Két csúcspont, melyekkel a Teremtéshez kötődünk. Mintha átnyúlnánk a léten a transzcendens világba, hogy megfogja kezünket és magához emeljen. És ezt teszik a versek is, Ovidiustól Shakespeare szonettjein át az *A vén cigány*, az *Emlék és varázslat* és *A Dunánál*, a *Gondolatok a könyvtárban* üzeneteivel. És ami aktuális ma is, százötven év után: a *Nemzeti dal*.

Euforikus öröm volt hát, amikor egy közös sétánk alkalmával Cserny József, szakmai „atyám” (Isten nyugosztalja!) és, remélem, mondhatom, barátom, ezt mondta: „a mi hivatásunk hatvan százalékból etikai”, hiszen ebben a mondatban összekapcsolódik a két attribútum. Mert akárhogyan is, a formatervezés a kultúra eleme, ha vannak is gazdasági összefüggései. Különösen az az ága, amelyet magam műveltem-művelek, az építészethez kapcsolódó iparművészeti tárgyak létrehozása: a tervezés és a terv kivitelezése együtt. Ma is jó visszagondolnom a Rákospalotai Leánynevelő kápolnájába készített tárgyegyüttesre:

a csillárt, fali- és mennyezeti lámpákat, kültéri világítást, zászlótartókat és ólmozott üveg szentélyt és karzati üveget egy egységként kezelő munkára. De a Pannonhalmi Apátság főapáti lakosztályának csillárjai, vagy akár a budapesti Mineralimpex-székház lépcsőházába készült ólmozott üvegek, együtt az irodák homokszórt mintázatú ajtóüvegeivel, vagy a Nagyházi Galéria üveg ajtóbetétjei, mind-mind jó emlékei szakmai létemnek, hiszen létrejöttüket a „használás” szándéka motiválta, és a fogadtatásuk ezt igazolta is. E munkákban – és sok más munkában is – különösen jó érzés, azt is mondhatnám, felemelő: nagy értékű műemlék épület számára oda megfelelő térelemet létrehozni. Ilyenkor végképp nélkülözhetetlen a minden valódi érték iránt érzett alázat, különösképp pedig az iránt a teljesség iránt, ami egy-egy ilyen munkával létrejöhet: az épület és a hozzá tartozó kiegészítők által.

Nos, leírtam két számomra megkerülhetetlen kulcsszót: teljesség és alázat. Meghatározó, alapfogalmi a művésznek, hiszen figyelme, érdeklődése és célja a teljesség, s ami által megfelelni igyekszik annak, az alázat. Alázat a teljes folyamat iránt, amely elindult a Teremtéssel a homogén – egynemű – tökéletességből a differenciált, hallatlanul sokszínű, végtelen tökéletesség felé. A magamfajta egyetlen lehetősége a megelégedettség közelébe kerülni, hogy ehhez a folyamathoz igyekszik illeszkedni minden mozdulatával, gondolatával és álmaival is. Ha pedig maga épp nem talál alkalmat saját aktivitásának, hát másokat próbál abban segíteni, hogy a magukét kiélhessék. Ha megkérdeznének, mire vagyok büszke, másodikként mindenképp az ilyen tartalmait említeném személyes történetemnek:

kollégáim szándéka szerint, választásuk alapján betöltött tisztségeim a Magyar Akotóművészek Országos Egyesületében mint a választmány és az iparművészeti tagozat vezetőségi tagja, korábban a Képzőművészek és Iparművészek Szövetsége elnökségében, valamint az Ipari Formatervezők Társasága elnökeként töltött idő. A formatervezési tanács tagja is voltam régebben. Bizonyára kiemelném azt a több mint tizenöt évet, melyet a Moholy Nagy László Formatervezési Ösztöndíj kuratóriumában éltem át, s mely tizenöt évből az utolsó hármat az ösztöndíjbizottság elnökeként. De semmiképp sem felejténém el azt a tizenöt évet sem, amely alatt a Keve Galéria művészeti vezetője voltam, és amely idő alatt a galéria a művészet elismert, rangos kiállítóhelyévé nőtt, azáltal hogy programját kérlelhetetlenül a tartalmas, igaz értékek bemutatásában határozta meg. Így volt elérhető, hogy a kortárs professzionális művésztszadalom legkiválóbbjai is szívesen vállalták a megjelenést Ráckeve jó hírű kiállítótermében, a Keve Galériában. Mert, hogy jó a híre, bizonyítja Ráckeve Város Közművelődési Díja is, melyet távozásomkor kaptam. Egyéb dolgaimat pedig legalábbis legalizálja a Szent Eligius-díj és a formatervezői szakma Dózsa Farkas András-díja.

Harmadiknak sok kollégám megbecsülését, közülük többek barátságát mondhatom.

Hogy mit említenék elsődleges büszkén?

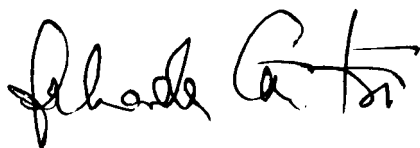
A családomat.

Felnőtt fiaimat: Márton, a sikeres, sokat foglalkoztatott belsőépítész, és Bencét, a kommunikátor autók szerelmest és leendő politikust, s akik által – egyelőre – öt unokával dicsekedhetek.

Feleségemet, Kérges Tündét, aki határtalan türelemmel visel el engem, miközben festőművész létére eredményesen tanítja is, amit maga oly felelősen művel, és csodálatra méltó anyja két kiskorú leányunknak: Annának és Lucának, akik nehéz helyzetük ellenére – sajnos gyengén látók – dicséretesen kezelik saját dolgaikat,

és derűvel, kitartással törekednek az anyai energiákat hasznosítani.

Saját munkáim közül a jobbakat csak ezek után említeném.

Kovács István

költő, történész, műfordító (Budapest, 1945. augusztus 19.)

Az, hogy augusztus 19-én születtem, önhitté tett. Olykor úgy érzem, máig hatón. Sokáig meg voltam győződve róla, hogy mindig és mindenütt én vagyok a legfiatalabb. Ritkábban, de időnként ma is bevon e villanásnyi tévhit cukormáza.

1951. szeptember 1-jén lettem első osztályos tanuló. Anyám nem azt sulykolta belém, hogy viselkedjek jól és tanuljak szorgalmasan, hanem, ha apámról kérdeznek, el ne szóljam magam. Az „elvittek az oroszok” helyett azt kell mondanom: „Eltűnt a második világháborúban...” „Miért nem az elsőben?” „Abban a nagyapád tűnt el...” – vette elejét a kérdezősködésnek anyám. Az „eltűnt” ettől kezdve visszatérő fogalomként kísértett.

Az első tanévnyitó ünnepség előtt tizenkét nappal töltöttem be hatodik életévemet. Én voltam a legfiatalabb az osztályban. A tanítónő tekintetét kerülve a második padból szemezhettem a falat díszítő Sztálinnal, Rákosival... És Leninnel, aki zászlók tűztengeréből emelkedett ki. Ha képéhez érek, ujjamat megsüthették volna a lángok. De ágaskodva se értem föl a berámázott vezérekig. Ötödik osztályos korom tavaszára eltűnt a falról Sztálin. Marx és Engels került a helyére. Két szakállas, szigorú tekintetű öreg. Pedig akkoriban nem volt szabad szakállt növeszteni.

A legfiatalabb az osztályban továbbra is én voltam, akárcsak a következő évben... Amikor az iskolakezdesre Rákosi is eltűnt a katedra fölötti látótérből... Azon az őszön Lenin, meg a fejüknél összenőtt ikerpár, Marx és Engels az iskola szemétdombján végezték – a búzakalászos címerekkel együtt. Az utóbbiak egyikén földgömb – Afrikára és Euráziára nehezedő sarlóval és kalapáccsal –, a másikon kalapács és búzakalász – a napsugárküllők fölött. A magyar címeren felülről, delelősen sütött le a nap, a szovjeten alulról föl, merthogy ott soha nincs naplemente... A „Lenin-sarok” képeit a „nagyok”, a nyolcadikosok dobálták ki – sorra járva az osztályokat. A szemétdomb úgy festett, mint egy színes, összerepedezett pánclázatú üvegteknőc. A koreai háború idején hallhattuk,

hogy Kim Ir Szen acélkatonái nemcsak az amerikaiakat győzték le, hanem a haditechnikában elmaradott japánokat is – korábban. A középkorban. Bepáncélozott teknőchajókkal... A csodacsatagálya tervét a japánok nem tudták ellopni.

A Rákosi-kép eltűnését szeptemberben még azzal magyarázták, hogy a magyar nép bölcs vezéré, Sztálin legjobb tanítványát még a nyáron kivitték a Szovjetunióba. De nem ám csak úgy! Erőnek erejével kellett bevonszolni a repülőgéphez Budaörsön. Visított, mint a kés alá rángatott hízó, míg egy nagydarab ávos be nem penderítette az orosz teherszállító gép belsejébe. A társadalmi rokonszenv fénycsóvája emiatt egy pillanatra az Államvédelmi Hatóságra esett. A jelenetet szívesen elképzeltem, és színezgettem, mint egy történelmi kifestőkönyvet. Talán azért, mert pár hónappal azelőtt a fővárosi május 1-jei felvonuláson nekem is visítanom kellett a dísztribün előtt, hogy „Éljen Rákosi!”, meg „Hurrá!”, „Hurrá!”, „Hurrá!”...

Igen, abban az évben is én voltam a legfiatalabb az osztályban. Immáron hatodszor – megszakítás nélkül. Életkorbajnok. 1956. augusztus 19-én töltöttem be a tizenegyedik életévemet. A kamaszkor startvonalán ácsorogtam. Alig jutott idő a pisztoly elsütésére. Világrekordot döntöttem meg: két és fél hónapon belül napok alatt felnőttem. Mint szinte mindnyájan az iskolában... Az országban...

1956 karácsonya előtt így, legfiatalabb felnőttként gyalogoltam át történelmünk legújabb fejezetén a neve-vedlett Moszkva térről a nevezetes Teleki térre. Láttam a szétlőtt várost s a közparkokban a hevenyészett sírokat. A Bethlen Gábor téren a fejfákra ragasztott, esőáztatta neveket is el tudtam olvasni, s alattuk, ki hány évet élt. Volt, aki alig múlt tizenegy. Mint én. Konok tekintetű, néma emberek járták a rövid időn belül felszámolásra ítélt, rögtönzött temetőt. Virágkoszorúk keretében láttam tiszta arcukat: a berendezkedő hatalom orvlövészeinek céltábláit. Szerettem őket: az elmúlt évekbe, évtizedekbe belefáradt, de a megalázottságuk ellen mégis föllázadt embereket. Egyek voltunk. Egyek – a tér halottaival is.

Akkoriban tartóztatták le a velem párhuzamos osztályba járó diáktársam apját. Már kezdetét vette a mind magabiztosabb megtorlás. A bosszú. Másfél év múlva kivégezték. A fiú apját. Mondvacsinált indokkal, példát statuálva. (Akkor örültem először igazán, hogy nincs apám.) Szabómesterként kereste a kenyerét. Vékony karéjka volt ez a folt hátán folt Rákosi-korban. Ismertem őt. A négy fiát is. Legjobban a velem egykorúakat... Álmomban olykor ma is keresem őket.

Egy idősebb iskolatársam, aki már katonakorú volt, amikor én hatodikos lettem, heteken keresztül átlótt gerinccel, tolókokcsiban várta, hogy felakasszák... A siralomházként pufajkásoktól őrzött kórházi pavilont száz méter se választotta el a háztól, ahol laktunk. Hallani véltem, ahogy lélegzik... Hallottam utolsó sóhaját. Leírtam az Űr csillagaival összelyuggatott, rám szakadó csöndet. Mintha azóta is Magyarország halottainak felejtésre kárhóztatott némasága csillámlana verseim kikövezetlen mélységében. Ők avattak volna költővé? A túlvilágról? Aztán ámulnom kellett a forradalom utáni ötszázak, ötszázazrek hatalmat hizlaló, hatalomnak hízelgő színeváltozásán. Nem akartam felnőtt lenni...

Talán nem is lettem. Hiszen hét évtizedbe rámozott életem lényege pusztán az, amit a születésem utáni tizenkét esztendőben – mindig és mindenütt legfiatalabb felnőttként – megéltem.

Oláh Mara

festőművész (Monor, 1945. szeptember 3.)

Születtem Monoron, 1945. szeptember 3-án, a faluvégen, egy kis putriban, a cigánytabán által kinevezett cigány szülésznő keze által, akit csak Lina néaninek neveztek. Anyám beás cigány, edényfoltozó családból származott. Tizenhárman voltak testvérek, Mogyoródon laktak. Apám részéről zenészcsaládból származom, ők hatan voltak testvérek. Monoron éltek. Mivel a nagypapám primás volt, öt fiúgyerekét zenére tanította, és később családi zenészként keresték kenyerüket. Apám nagybógós volt a bandában. Nagymamám otthon látta el a nagy családot, ahol a férfiakra mindennap kellett a tiszta ingek. Vendéglátóknál és parasztokhoz jártak, lakodalmakra és

pincék közé zenélni. Az ötvenes évek után már dolgozni is el kellett járni. Segédmunkásként kőművesek mellé jártak, egy héten egyszer jöttek haza.

Mivel a nagypapám korán elhalálozott, anyámék egyedüli cigányként éltek a falu szélén. Ők látták el a falut és a környékbeli falvakat; edényföldözéssel, üstházkészítéssel, valamint rongy- és vasgyűjtéssel foglalkoztak. Szamaras és lovas kocsival járták a falut, a kenyérkeresésért. Mivel apám a katonaság alatt Mogyoródon is megfordult, ott ismerte meg anyámat.

Anyám és apám nagyon szépek voltak. Fehér bőrűek, arányos testalkatúak. Apám szép magas, sovány, anyám gyönyörű arcú, vörös, hosszú hajú. Mindkettőjüknek barna szeme volt, anyám nagyon arányos, nagy mellű, szép, középtermetű. Rögtön beleszerettek egymásba. És mikor apám hazavitte anyámat, apám famíliája nem örült neki, mivelhol oláh cigánynak számított, az edényföldözése miatt. Emiatt elejétől kezdve konfliktusokkal telt a szüleim házassága. Mert apám kellett a családi zenésznek, anyám meg hol takarítani, hol edényt foltozni járt a parasztokhoz. Ezt szégyellte a zenészcsalád, és végül elkergették anyámat. Ezért gyerekkoromra úgy emlékszem, hogy ingajáratban laktunk, hol itt, hol ott. Mert apám anyám után ment, és akkor volt, hogy homokbányában kivájt földgunyhóban is laktunk, mert az anyai nagyszüleimnél nem volt hely a nagy család miatt. Ők kétszoba-konyhás lakásban laktak, de volt, mikor az istállóban is aludt valaki. Nem volt külön házuk apai részről sem, ott is szűkösen volt a család. (...)

Időközben férjhez mentem. Szültem egy tündérlányt. Először a szüleimnél laktunk, később kölcsönrel saját házuk lett. Tíz év után megoperáltak méhdaganattal. Aztán takarítóipart váltottam, a férjem volt az alkalmazottam. Anynyit dolgoztam, hogy először a vonaton, később a volán mellett is elaludtam, annyira fáradt voltam. Elhatároztam, hogy semmi pénzért nem csinálom ezt az önpusztító munkát, mert nem akarok a bolondokházában kikötni. Úgy éreztem, most már elértem a célokat. Kétszobás, tapétázott, fürdőszobás házuk és egy Trabant autónk lett. (...)

Amit megéreztem, hogy beteg vagyok, beigazolódott. Rákos daganat nőtt a szememben, és ki kellett venni a bal szemem. Közben meghaltak a nagynénémék is. Időközben elváltunk. (...)

Több helyre elvittem megmutatni a festményeimet. Volt, ahol hitegettek, hogy kiállítják, de nem lett belőle semmi. Szétosztogattam, akiknek tetszett. Egyetlenegy tartottam meg, a szemműtétem. Ezzel elmentem a Nemzeti Galériába. Azt mondták, ne hallgassak senkire, festő vagyok. Kiállítások sorozata következett. (...)

Mióta úgynevezett festőművész lettem, én, a tanulatlan cigány, olyan csodálatos emberi iskolát jártam ki, amit szerintem még az egyetlen sem tanítanak. Csodálatosan okos, művelt emberek társaságába kerültem. Úgy érzem, hogy bármilyen iskolát végeztem volna, nem találkoztam volna olyan sokrétű, különböző szakmájú, de csodálatos emberekkel, akik engem három év alatt teljes mértékben átváltoztattak, és megtanultam, mi az, hogy emberi érték, ami szerintem a világon a legfontosabb. Én ezektől az emberektől és a festészettől érzem magam olyan embernek, amilyen most vagyok. (...)

Csak nagybátyáimat sajnálom szegényeket, mert önekik még többet kellett szenvedni egy idegen országban. Haza sem jöhettek, mert itthon a halál várt volna rájuk. Nekik meg kellett tagadniuk önmagukat, hogy élni bírjanak. Ez a csendes fojtogatás. És ezért nem rajonganak a festményeimért, és van, aki kimondottan azt kéri tőlem, hogy ne legyen cigányos a festményem. Csak arra nem jönnek rá, hogy a cigányérzésem nélkül viszont nincs jó festményem. Én nem fogom önmagam megtagadni senki kedvéért sem...

Felemelt fejjel vállalom a bírálatokat. De kizárólag csak attól, aki ugyanazt élte át, mint amit én. Ilyen tisztességes bűnösen érte el azt, amit én, ugyanilyen beteg, ugyanilyen egyedülálló, ugyanilyen erős, ugyanilyen firkálgató, és nálam jobban tudja csinálni mindazt, amit én idáig csináltam. Tanácsot is csak attól fogadok el.

OUARA

(Részletek a szerző önéletrajzi könyvéből)

Szakáll Ágnes

festőművész (Sopron, 1945. szeptember 5.)

Önvallomás? Ez így túl romantikus. Köszönet és számadás.

– Köszönöm: Tóth Júlia festőművész-tanárnak, Julika néni-nek, hogy a rákosligeti általános iskolában a képzőművészet felé irányított.

– Hálás vagyok a Képző- és Iparművészeti Gimnáziumban eltöltött négy évert. Akkor még sikk volt a naprakész tájékozottság a kultúra berkeiben: színház, film, irodalom; Valóságot, Kritikát olvastunk. Múzeumba járni nem szerettünk, mert kötelező volt.

– Sokat tanultam dr. Mészáros Vincétől, aki a háború után a Közlekedési Múzeum újjáélesztője volt. Bevezetett a kutatómunka rejtelseibe, a múzeumi kiállítások létrehozási folyamatába, a tartalmi és látványtervezésbe. Elolvashattam a háború előtt kiadott, de a hatvanas-hetvenes években tiltott könyveket, megismerhettem azokat a szellemi áramlatokat, melyek ismerete kulcsot adott az akkori jelen társadalmi jelenségeihez is.

– De hogy ma festőművészeknek vallhatom magam, azt Tóth Tibor festőművészeknek, a Mesternek köszönhetem. Ő volt, aki a szakmai igényesség mellett fontosnak tartotta az eligazodást szűkebb és tágabb környezetünkben, felhívta figyelmünket a szociografikus, dokumentáló jellegű

megközelítési lehetőségre. Megteremtette tanítványainak a „szabadság kis szigetét”, a XVII. kerületi Művészetbarát Kör havonta megrendezett kiállításai segítségével megismerhettük a hazai képzőművészeti élet támogatott, tűrt, tiltott irányzatait, találkoztunk az alkotók-

kal. Gyakorlatot szereztünk a kiállítások szervezésében, rendezésében is. A Művészetbarát Körhöz kapcsolódó képzőművész körben lehetőségünk nyílt az elmélyült munkára; nyaranta művésztelepet szervezett, először Mohácson, 1969-től Gyulán, amely a mai napig működik, már a volt tanítványok vezetésével.

– Köszönetem és hálám családomnak, barátnőimnek és barátaimnak, és kollégáimnak és ismerőseimnek a mindennapi életben nyújtott segítségért és inspirációért.

Festek meggyőződésem szerint, témáimat a való élet adja. Próbálok példamutatással, tanáccsal segítségére lenni másoknak, fiatalabb festőtársaimnak. Fontosnak tartom az általam összegyűjtött ismeret- és dokumentumanyag feldolgozását, továbbadását.

Szakáll Ágnes

Déki Lakatos Sándor

zenekarvezető prímás (Budapest, 1945. szeptember 6.)

„A XVII. századtól Magyarországon muzsikáló híres Lakatos-dinasztia hatodik prímása. Ezt az apáról fiúra szálló mesterséget édesapjától, Lakatos Sándortól, a világhírű, Liszt-díjas prímástól tanulta. Majd az ő kérésére művésznévként felvette dédnagymamájának családi nevét, a Dékit.

1960-ban édesapjának zenekarában tanulóként kezdte a művészetet, majd szakvizsgái letétele után mint segédprímás közreműködött ebben a zenekarban. 1964-ben alapította saját zenekarát, amellyel Budapest legnevesebb szállodáiban és éttermeiben szórakoztatta a közönséget. 1972 óta 39 éven át a budapesti Mátyás Pincében muzsikált.

Pályafutása során alkalma volt muzsikálni világhírű embereknek, mint Hruscsov, Andropov, Tyihonov, Brandt, Kreisky, Peréz, Doukakis, Kádár János, Szűrös Mátyás, Giulietta Masina. Federico Fellini, Liv Ullmann, Burt Lancaster, Michael York, Paul Simon, Roman Polanski, Stéphane Grappelli, Dimitri Mitropoulos, Eugene Ormándy, Zubin Mehta, Sir Solti György, Claudio Abbado, Starker János, Pablo Casals, Msztyiszlav Rosztropovics, Ulrich Koch, Gervase de Peyer, Jean-Pierre Rampal, Sir Yehudi Menuhin, Isaac Stern, Pinchas Zuckerman, Erick Friedman, Mischa Elman, Ruggiero Ricci, aki például minden budapesti tartózkodása során felkeresi kedvenc prímását.

Külföldi turnéi során zenekarával eljutott öt világrész leghíresebb hangversenytermeibe, legnívósabb éttermeibe. A zenekar fennállása óta a világ 20 országának 176 városában 5319 koncertet adott. Az egyetlen magyar cigányzenekar, amely eddig (2001-ben) fellépett a Kennedy Centerben, Washingtonban. Amerikában, Ausztráliában, valamint Európában hanglemezfelvételek készültek vele.

1995-ben megalapította a LaMarTi Hanglemezkiaadót. A kiadó fő tevékenysége a magyar nép- és cigányzene értékeinek megmentése. Emellett bemutatja a kortárs szerzők műveit, segíti a fiatal tehetségek bemutatkozását.

Cselényi-díjas. A Magyar Rádió elnöksége népi zenekar-vezetőként végzett művészi munkájáért Nívódíjjal tüntette ki. 2003 óta a Cselényi Előadóművészeti Alapítvány elnöke. 2005-ben Bozóki András miniszteri elismerésben részesítette. 2006-ban a Magyar Köztársaság elnöke több évtizedes, határainkon túl is elismert művészetéért, a magyar és a cigány zenekultúra magas színvonalú terjesztéséért a Magyar Köztársasági Érdemrend Lovagkeresztje kitüntetés adományozta neki. 2014. március 14-én Liszt Ferenc-díjjal tüntették ki.”

Csepeli István

fafaragó, népi iparművész (Újpest, 1945. szeptember 7.)

Egy öttagú kispolgári bútorasztalos-dinasztiába születtem bele. Az akkor még élő generációm tagjai magukon viselték a második világháború nyomait s az emberek egymásra utaltságából fakadó, zsigereikben rögzült – ma már elképzelhetetlen – összetartást.

Rajz- és formakész-ségem az óvodában került felszínre. Nagyobb gyerekként az utcánkban alakult Egyesült Izzó Képzőművészeti Körnek lettem tagja, s Zilahy György festőművész tanítványa. Szobrásznak készültem, de családi körülményeim miatt bútorasztalosként tanultam, asztalossegédként pedig kőszobrásznak mentem el. A budai Vár, a Parlament, a visegrádi Mátyás-palota munkálatain dolgoztam. Képzőművészi ambícióm feladva, Varga Ilonával szülőhelyén, Dunaföldváron kötöttünk házasságot, itt telepedtünk le (1970). Még abban az évben kenyérkereső foglalkozásommá vált a fafaragás. Egy iparművészeti pályázaton díjat nyerve a zsűri elnökének tanácsára fordultam a népművészet felé. Bekapcsolódtam Sárospatakon a Népművészeti Fa-faragótábor munkájába, s ennek döntő hatása lett hivatásválasztásomra. Az elkövetkező években országos fafaragótáborok alapító-résztvevőjeként az újkori népművészeti mozgalom kibontakozását segítettem elő. Többirányú tanulmányokba kezdtem. Ezzel párhuzamosan megismertem a területet érintő tudományok kutatóit: dr. Ko-

czogh Ákost, dr. Rosner Gyulát, dr. Királyfalvyné Molnár Gabrielát, dr. Füzes Endrét, dr. S. Kovács Ilonát, dr. Pásztor Emíliát, Csiky Tibort. Valamennyien szakterületük kiválóságai, s hosszú évtizedeken át gyarapították, ma is gyarapítják ismereteimet.

A hetvenes évek végére a szemléletemben fogant népművészeti tárgyak határozott formát öltöttek. Munkáimmal díjak sokaságát nyertem el országos és megyei szakpályázatokon. Fafaragószakköröket vezettem, Samu Gézával pedig rendhagyó fafaragó-stúdiót, fafaragó-szakkörvezetői tanfolyamot alapítottunk, indítottunk el Szekszárdon. Szerepet vállaltam a Népművészeti Egyesület Tolna megyei szekciójának vezetésében. Két évtized alatt a népi faművesség szerves résztvevője és akaratlan alakítója lettem.

Számomra, az autonómmá váló alkotó számára ekkor kristályosodott ki a népművészet (népi iparművészet?) és a képzőművészet között feszülő ellentmondás feloldásának igénye. E szemléletet igazolandó tárgyaimmal kívántam a képzeletbeli demarkációs vonalat átjárhatóvá tenni. A népművészeti mozgalmaktól tudatosan távolodva „magányos farkassá” váltam, miközben megoldandó feladatok kötöttek le.

A *Bálványok* (1986, Paks, Művelődési Ház) nagyméretű szerkezetes dombormű többoldalú, frontális át-

törést hozott a szakterületen. A honfoglalás korát idéző, fára alkalmazott stílus hivatalosan is teret nyert. A következő években a tárgyszintézis a kezem alatt folyamattá szélesedett. Népi hagyományunkból merítve – legyen az a pásztorkultúra, a bútorfaragás vagy a faépítészet –, minden ágon használható, anyagára tisztult átirat vezérelt.

Dunaföldvár város megrendelésére készíthettem el a városháza dísztermének (1992) belsőépítészeti munkáit, amelyekre az évekkel korábban az Ormánságból gyűjtött, festett mennyezetkazettás templomok hatottak. Ezt követte a dunaföldvári Várkapu (1994). A népi fafaragást elősegítő szándékom a dunaföldvári Fafaragó Galéria (1996) létrehozatalával öltött testet.

Innen – napjainkig, a solti Szent Mária katolikus templom szentélyének (2013) fiammal, ifj. Csepeli Istvánnal közös létrehozásával bezáróan – a pályáiv belátható. Mindezek az építészeti térbe illesztett, azzal együtt funkcionáló tárgyak élő népművészetünk egyik lehetséges útját, továbbélését villantják fel.

Közel fél évszázad alatt több mint ötven közösségi, negyvennél több önálló kiállítással, szakmai és társadalmi elismerések sokaságával (Kapoli-díj, Kodály Zoltán-életműdíj, a Népművészet Mestere cím, Dunaföldvár díszpolgára elismerés) a há-

tam mögött az előző korok fafaragómestereinek nyomvonalát követtem. A fafaragó pásztorok a körülöttük lévő világ rendjével szimbiózisban éltek, miként az általuk faragott fát, környezetük forma- és tájnyelvét is ismerték. A magyar népi fafaragás és díszítőművészet – mint ahogy ez a népzeneinkben vagy a népi táncban bárki előtt nyilvánvaló – dialógust fogalmaz meg, sokszínűen ábrázol, közvetít. Szüleim emberi és erkölcsi normáit követve, én is ezt tettem, teszem.

A pályáivhoz hozzátartozik a család. Az elmúlt négy és fél évtized alatt feleségemmel és két gyermekünkkel harmóniában, egymást segítve éltünk, élünk. Hetvenedik évembe lépve az örömeiket tetézve a család vővel, mennyel, öt unokával szaporodott. Leltáromban említenem kell több évtizedes szívbeli barátaimat, pályatársaimat és Dunaföldvár városát. Nélkülük-nélküle légüres térben, elefántcsonttoronyban munkálkodhattam volna, szép, de fölösleges tárgyakat készítenék. Újpesti kisiparoscsaládból indulva, seregnyi nehezékekkel, bal-jobb kitérőkkel, picinyke batyuval a hátamon Dunaföldvára érkeztem, s itt élve, alkotva rendkívüli gazdag életet tudhatok magaménak.

Csepeli István

Pálos Zsuzsa

színművész (Budapest, 1945. szeptember 23.)

Nem a pályámról szeretnék írni, az úgyis nyomon követhető, és nem e „nagy generációról”, amelynek részese vagyok.

A szüleim körülbelül augusztusra értek haza – nagy viszontagságok közepette – Breslauból (a mai Wrocław), részben vonaton.

Nélkülözés, vitaminhiány stb. következtében rendkívül beteges gyerek voltam. Ez, ma már tudjuk, immunhiány és fertőző betegségek. Édesapám, édesanyám orvosok voltak, és persze „mindent” hazahoztak, gondolom. Lehet, hogy kicsit túlérett fantáziájú gyerekként, 4-5-6-7 évesen mit tehet egy néha fél éveket ágyhoz kötött emberke: *fantáziál*.

Nagyon korán megtanultam olvasni, és egy édes, rozmárbajuszos dokitól éjjelenként a kórházban sakkozni. Mikor vizitre ment a többi gyerekhez, én folytattam a „partit”. Nem tudtam, hogy ez a „szimultán”, viszont az agyam két félre tudott játszani. És itt a lényeg! Játsszani történeteket, amelyeket olvastam, és később, otthon, a könyvespolcraól válogatás nélkül, minden betűt habzsoltam. Párhuzamosan olvastam a Bibliát, a Batu kánt, a Kámaszútrát, a Kabbalát, héber mítoszokat, a Genézist, a Templomosokat, Molière-t, Dumas-t stb. – az egész egy nagy *talány* –, de gyerekkorom óta sok az új megfejtés. Nekem ez az egész, a *játék* mélysége. És volt egy spiritiszta nagynéném is!!!

Az iskolában jó tanuló voltam. A gimiben reális, azaz matekos. Nagyon érdekelt a tudomány, a csillagászat és az eredet, a valószínűség-számítás. A Műegyetem menzáin (oda csak enni jártam, mert mindig éhes voltam) repetát és hétvégi menzajegyeket úgy kaptam a hazautazó srácoktól, hogy fogadtak rám: fejben másodfokú egyenleteket oldottam meg, és ha kellett, permutáltam is. Az agyam valahogy ilyenkor nem számolt! És sokszor ma is így vagyok: belegondolok, és egyszer csak elől, a homlokom táján ott az eredmény, és kimondom. Ez is *játék* – és az egész összevissza küldözgetett és költözött fiatalkorom (sok válás, testvérek, féltestvérek, mostohatestvérek, mostohák) egyetlen öröme volt. A sakk- és babafiguráknak jelmez és díszletet varázsoltam – később ezt is fejben. Imádtam a *színházat*, de sajnos hamar rájöttem, hogy a mindennapi életnek nincs nagyobb színtere. Hát végül színész lettem, így része a *nagy játéknak*, amit Shakespeare, a görögök – vagy a maiak?! – megírtak. Ez *boldogság* és egy zárt világ, szinte Védelem.

Zsudi József: Együtt, ameddig bírjuk
Straub Dezső partnereként (Vidám Színpad)

Úgy éreztem, hogy ebben a rendkívül szigorú világban szabad lehetek, és repülhet a lelkem! Már kislányként sokat kellett túrnöm és alakoskodnom a „békesség” kedvéért, de a felnőttek csak hazudtak, hazudtak. Mindig fájdalmat okoztak, ezért én a közönségnek simogatást, gyógyulást vágytam adni. Ha másként nem, hát a hangommal.

Ma már, a színház mellett, körülbelül 20 éve fiatalokat – 6–24 évesig – folyamatosan tanítok. Reneszánsz személyiségfejlesztés keretében felnőtteknek is igyekszem átadni a *nagy titkot* az emberi lélekről, a játékról, a felelősségről, a kimondott szó felelősségéről – csodálatos íróink, zenészeink, képzőművészeink segítségével –, mert nem mindegy, *kinek – kivel és mivel – játszunk!* Ezért egyre jobban félttem az életünket és a jövőnket. Hát, röviden ennyi ma (majdnem) 70 évesen.

Jó játszást!

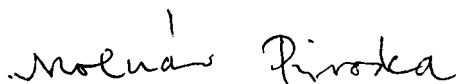

Molnár Piroska

színművész (Ózd, 1945. október 1.)

akik mindenüket odaadták a pályának, és nem csalódtak, mert az többszörösen megfizette. Igaz, hogy közben arra ébred az ember, hogy hetvenéves lett, de megérte... – jó mulatság, „férfimunka” volt!

Mióta tudom, hogy vannak férfiak, nők, akiket színésznek neveznek, mindig az szerettem volna lenni. A felnőttek szemében – akik körülvettek egy kis faluban – ez kivihetetlen álmképnek tűnt. Aztán – mit tesz Isten! –, amit az ember belül nagyon elhatároz, az előbb-utóbb kifelé is megmutatkozik – tartja a mondás: az általános iskola és a nem éppen „humán” közgazdasági technikum után első nekifutásra felvettek a Színművészeti Főiskolára, sikeresen elvégeztem immáron negyvenhat éve, és azóta szolgálom Tháliát több-kevesebb, de inkább több, mint kevesebb sikerrel. Azok közé tartozom,

Howard Barker: *Jelenetek egy kivégzésből*

Buzek László

röplabdázó, edző (Pestszenterzsébet, 1945. október 8.)

Életemet a sors, a körülmények és én határoztam meg.

Erzsébetről Csepelre költöztünk hétéves koromban, a futballstadion mellett laktunk. Ez alapvetően határozta meg az életemet. Először a haverokkal lejártunk focizni, labdaszedő voltam a „nagyoknál”, majd 17 évesen a Csepel ifi-focicsapatának kapusa. Mindig focista akartam lenni, de a 203 cm-es magasságommal ez nem volt ideális.

Ekkor történt, hogy megszólított Galgóczi Antal (akkori nagy röplabdás), hogy nem lenne-e kedvem kipróbálni a röplabdát. Olyan jól sikerült a próba, hogy 20 évig, 1962-től 1982-ig a Csepelben röplabdáztam.

Itteni eredményeim: tízszeres magyar bajnok, tizenegyszeres kupagyőz-

tes, 266 alkalommal válogatott játékos, 8 alkalommal az év férfi röplabdázója, kétszeres veterán olimpiai bajnok

Posztom: első ütő – hírnevem a felugrások nyitása meghonosítása és a 3-as vonal mögüli szervám hozta.

37 évesen igazoltam a német másod-

osztályba, Norderstedtbe. 1982–85 között játszottam ott.

Megkeresett a Moers SC elnöke, és 1985–90-ig náluk játszottam. 1990 és 1995 között a Moers edzője voltam, ezalatt CEV kupát nyertünk.

Két leányom és unokám Németországban él, én 2001-ben tértem haza Magyarországra. Jelenleg Csepelen élek, ablakom a stadionra, fiatal korom színhelyére néz.

Manapság a hazai röplabdásport nem olyan népszerű, de már vannak remények, utánpótlás-nevelés.

Szeretném, ha a mai fiataloknak is olyan sokat jelentene a röplabdázás, mint nekem. Üzenem nekik, hogy megfelelő szorgalommal és kitartással ők is elérhetik ezeket az eredményeket.

Buzek László

Monori Lili

színművész (Törökszentmiklós, 1945. október 10.)

– „Mindig a szeretet hajtott”, vallja. S igen: a kapcsolatok – persze nem az összeköttetés értelmében.

– Úgy alakult az életem, hogy 1969-ben disszidáltam akkori filmrendező férjemmel, dr. Magyar Dezsővel. Ő most Amerikában él, én hazajöttem. Ez az esemény azután egész további életemet befolyásolta. Minden hangsúly eltolódott szakmai és magánéleti értelemben. Egyedül a családom maradt fix pont az életemben.

– *Mundruczó Kornél...*

– Mundruczó Kornélt Bertók Lajos tragikus halála sodorta felém. Újraforgatta a *Deltát*, senki nem került bele a régiek közül, hogy ne emlékeztessék őt Lajosra. Kivéve persze Tóth Orsika.

Kornéllal – ahogy ő mondja – azóta a sorsunk összefonódott.

– *A Kilenc hónap saját születésének filmje. Voltaképpen legnagyobb sikerei külföldiek...*

– Nagyon sok segítőkész emberrel találkoztam a színészi pályán. Mészáros Márta *Kilenc hónapját* tényleg elfogadták akkor szinte az egész világon. Ennek oka kettős volt: volt egy erős odafigyelés Kelet-Európára, és a női egyenjogúsági mozgalom is a csúcsidejét élte.

– *Szentkirályi* – hogyan oldaná föl röviden másoknak élete e fontos színterét?*

– A Szentkirályi, mélyen a föld alatt, 1983-tól 2004-ig a legmegnyugtatóbb éveket adta nekem. Ott biztonságban éreztem magam. Úgy, mint három és fél éves koromig Törökszentmiklóson, ahol születtem.

– *Mennyiben (volt) meghatározó életében a családi alap, mi több: a múltban messzebb nyúló családi ág-bog?*

– A családnál nem bír fontosabb lenni semmi nekem. Örökös lelkifurdalást okozott mindig, ma is, hogy a „színészet” elrabolja az életemet, ha csak ideig-óráig is.

Monori Lili

(Kérdező: Sz. Gy.)

Demencia, Sápy Mercedesz operettprimadonna szerepében (rendező: Mundruczó Kornél)

* Szentkirályi Színházi Műhely (a Szentkirályi u. 4. pincéjében) – Monori Lili és Székely B. Miklós alapította, a ház lebontásáig tartottak ott kísérleti előadásokat.

Ablonczy László

újságíró, kritikus, színigazgató (Bodroghalász, 1945. október 14.)

„...készen kell rá lenni...” – fél évszázad távolából tűnik fel előttem Gábor Miklós Hamletjének talányos mosolya, midőn élet-halál viadalára indult. A készenlét: nem évszámhoz kötött, hanem földi létünk legnagyobb tétje. Sorsunk titka, hogy ki, mikor döbben egyszeri ember voltára, s az elmúlás drámai távlatában, próbatételekben nemesedve az érdekes élet örömeiben felismeri hivatásunk lényegét. Amit Pál levelében oly pontosan jelöl: „Mivelhoggy nem a láthatókra nézünk, hanem a láthatatlanokra: mert a láthatók ideig valók, a láthatatlanok pedig örökkévalóak.”

„MINT A SZÉP HÍVES PATAKRA...” – ötéves sem voltam, amikor haldokló apám ágyánál álltam, s hallgattam, amint az utolsó útjára készülődve szeretteivel zsoldozott. Apám nagy fájdalmak közepette sem félt a halál „sötét völgyében”, már az „igaz ösvényen lépdelt”. Jól rendelte a Fönnyaló, hogy görög–latin szakos tanárként nem érhetette meg fölnevelő alma materének, drága kollégiumának államosítását és szétverését. Távozását követően elhagytuk azt a házat, ahol egykor Kövy professzor lakott, mely előtt naponta elhaladt országháborító deákja, Kossuth Lajos is. Patak bátorító, számon kérő sugallata, vele a bástyahíjas Rákóczi-vár a szabadság mindenkori álmóváraként évezredes sorsunk metaforájaként kíséri életemet. Sárospatak: Comenius Scola Ludusa, Bessenyei György, Fáy András, Erdélyi János, Szemere Bertalan, Izsó Miklós, Tompa Mihály, Gárdonyi, Egressy Béni... – a magyar történelem és művészet századainak micsoda osztálya élt és nevelődött a pataki skólában! Apám tanította Fekete Gyulát és a Gagybátorból érkezett Béres Ferencet, aki a gyöngye violáról és a széles harci mezőkről s a kuruc virtusról a magyar századokat énekelte. S amikor három tárgy bukottjaként az érettségi évére (1963/64) visszatértem a Bodrog partjára, vigasztalhattam magam: Patak a Debrecenből kicsapott Csokonainak is otthont adott! A Kossuth-kollégiumban, ahol naponta étkeztünk, egykor ifj. Horváth István a *Tragédiát* játszotta diáktársai-val, amelyet megtekinteni Patakra utazott Németh Antal, a Nemzeti igazgatója is.

DEBRECENBE költöztünk, anyám szüleihez (1951). Egyetlen vagyonunk: apám kilencszáz kötetes könyvtára, s benne Illyés Gyula, Németh László munkái, Püski Sándor kiadványai, az Athenaeum *Ady-össze*, melyek máig érlelik tűnődéseimet hogylétünk dolgaiban. Debrecenben ráleltem titkos álom-szige-temre; iskolába jövet-menet ámultam a Csokonai Színház körüli életet, ahogyan hordják, pakolják a *Bánk bán* palotáját, s aztán este, amikor kigyúltak a fények, és Blum Tamás karmester pálcájával Erkel muzsikájára indította a zenekart, s fellebbent a függöny, káprázatos világba kerültem – Téry Árpád színházában! Márkus László, Soós Imre, Solti Bertalan, Simor Erzszi, Örkényi Éva, Bartha Alfonz, Hankiss Ilona, Hámori Imre – opera, operett és próza, mesejáték... – és

Mensáros László! Aki 1956-ban a színház és a forradalom becsületét is védte, s amikor börtön után újra színpadra léphetett, XX. századi estjére vissza-visszatértem elmerülni templomi áhítattal. Mert a Nagytemplom emberként is alávaló püspökeit, Péter János és Bartha Tibor álszent prédikációit szüleimmel nem óhajtottuk hallgatni. Igaz ígére felemelő színházi estékben leltem. S még ma is az idő káprázata bennem, hogy hívásomra Laci bácsi a Nemzeti Színházban játszott és rendezett, hát persze hogy debreceni szívvel könyvben sirattam őt („Szélfúttá levél a világ...”, 2004). Latinovits Zoltán: láttam első szerepeiben, majd követtem őt a pesti színpadokon, Kecskemétre és Veszprémbe; *Ködszürkálója* a magyar színházi élet felkavaró röpirata. Soha nem találkoztunk; de tán éppen ezért s a Ruttkai Évával való barátság bátorítása folytán évtizedeken át foglalkoztam színházteremtő küzdelmeivel (*Latinovits-émlékfüzet*, 1977 – be-tiltva; *Latinovits Zoltán tekintete*, 1988; *Latinovits Zoltán élete, halála, feltámadásai*, 2011). Ámulatos előadások káprázata; a Nemzeti Debrecenben! – a *Ványa* bácsival, Bessenyei, Lukács Margit, Maklár Zoltán! Aztán Lengyel György látomásában a *Sirály*, amelyről szóló egyetemi dolgozatomat a rendező a helyi lapnak ajánlotta közlésre. S ezzel életem eldöntetett...

ÉJSZAKÁK a Balt Orienten és várakozások a naftalin-, cujkaszagos kocsárdi állomáson...! Hogy Harag György előadásait lássam, színházi barátaimmal találkozom és Sütő András közelében művekben és emberi küzdelmeiben megismerjem a kisebbségi lét gyötrelmeit és a megmaradás Bethlen Gábor-i bölceletét (*A szivárvány alatt*, 1997; *Jelentés a völgyből*, 1998; *Nehéz álom – Sütő András 75 éve*, 2002). Jártam az ország és a Duna-medence színházait; Ciulei bukaresti előadásai a Bulandrában éppúgy érlelő, felemelő estéket jelentettek, mint Wajda rendezései a krakkói Saryban. S aztán Mnouchkine, Brook, Chéreau előadásai Párizsban; és az avignoni fesztiválok! A Comédie Française műsorát megismerve megerősített: a színházi élet nem ízlésdiktatúra, hanem a demokrácia művészi igazolása, a színek, gondolatok, művészi törekvések változatossága. Ellentétben a honi önpiszkoló vélekedéssel: egy nemzet színháza a nyelv, a történetiség jelen idejű éltetésének hivatásában működik. Évtizedes színházi hírlapi munkálkodás után, 1990 februárjában, egyetemi kinevezése folytán, feleségemet Strasbourgba követtem. Ahonnan különös optikában mutatkoztak a haza fordulatának eseményei, melyekbe én is alaposan belehullottam, amikor 1991 áprilisában elvállaltam

a NEMZETI SZÍNHÁZ vezetését. Nyolc éves műsorunkba Bornemisziától Illyés Gyuláig és Örkény Istvánig a magyar drámairodalom megannyi színét igyekeztünk beilleszteni. Évadonként egy-egy új Sütő-, Gyurkovics-, Szakonyi-dramát avattunk; tizenkét szerző írt darabot meghívásos pályázatunkra. Sorsunk háza a Nemzeti – vallottuk, s Bartók Béla jegyében a szomszéd országok nemzeti színházaival folyamatos kapcsolatot építettünk ki; a hazai horvát és szerb színház hivatalos megalakítását is feladatunknak tekintettük. Nemzetközi tanácskozások, ünnepek, több mint félszáz tárlat is a színház varázskörét erősítette. Színiakadémiánk rangját azóta kiválóvá érett színészek minősítik. Folytonosan utaztunk is; Sepsiszentgyörgytől Kassáig, többször eljutottunk Bécsbe, Stuttgartba, Strasbourgba, Párizsba a magyar közösségekhez. Izraelből, Londonból, Marosvásárhelyről és a Vajdaságból érkezett honfitársaink mellett német, román alkotók dolgoztak nálunk; Andrzej Wajda pedig a lengyel dráma klasszi-

kusát, Wyspianski *Menyegzőjét* állította színre. Hatalmas művészek szeretete és ereje védte színházunkat alantas kartácstüzek közepette. Küzdelmeinkben elvesztettük Sík Ferenc főrendezőt és irodalmi tanácsosunkat, Páskándi Gézát. Kötetek sorában írtam a Nemzeti múltjáról, jelenéről, feladatairól, s annak az örömét, hogy a magyar színjátszás óriásaival dolgozhattam együtt (*Nemzeti a magasban*, 1996; *Megélt színház*, 1998; *Nemzeti lélekharang*, 2007; *Szín-válás*, 2008; *Régimódi színháztörténet*, 2012; *Sinkovits Imre a Hargitán*, 2013). Tamási Áron írja, az emberi élet feladata: javítás a világon. Ahogy szemlélem: a világ nemigen hagyja, hogy javítsák. Így különösen bajosnak tűnik előttem, hogy teljesítettem-e valamit is. De az bizonyos: érdemes volt vállalni a nyolcéves küzdelmet, s 1999 nyarán baráti érzésekkel búcsúzhattam drága társaimtól. Feleségem hivatala folytán hat esztendei

PÁRIZSI ÉLET következett, melyben Ady-formán próbáltam meg figyelni és jegyzetelni a haza és Európa hétköznapjait (*Bartók Béla kertjében*, 2003; *Múlt levelek Párizsból*, 2006). Társammal pedig antológiában összegeztük a XX. századi, francia földön élt magyarság sorstörédekeit (*Az „Állj fel torony” árnyékában*, 2003). Feledhetetlen, sorsmeghatározó pillanat, midőn Illyés Gyula, Sütő András, Csoóri Sándor körében a Németh család asztalánál ülhattünk párommal, midőn a Hitelt megalapítottuk 1983 novemberében. „Foglalkozása?” – tudakolják mostanság ilyen-amolyan nyilatkozatgyártó alkalmakon. „Nyugdíjas” – válaszolom, mert immár hivatalosság helyett a kedvem irányít dolgaimban. S az öröm érzése, hogy behavazott hajjal hetente ma is együtt vitatjuk a világ dolgait a Hitel parányi, társbérletes szobájában, ami olyik pillanatban a megnyugvás időtlenségét is kápráztatja. S a becsülés terhe is bátorító, hogy a Magyar Művészeti Akadémia elméleti közösségében kedves, okos társakkal vitatjuk, szervezzük a tennivalókat.

„Mert ezer esztendő előtted annyi / Mint a tegnapiak ő elmúlása / És egy éjnek rövid vigyázása” – zengeti a zsolnár (90.). Ilyenképpen hetvenes-porzemségünk ugyan ér-e többet, mint egy homlokráncolás? „Fáradt lábbal útra készen” (Ady) igyekszem, hogy negyvenhárom esztendeje drága párom, Magdó próbatételeket győző mosolyában erősödve szemléljem családunk aranyágai, három gyermekem és hét unokám tavaszi rügyfakadását és lombosodását. Leonardo da Vinci amboise-i kis kastélyában lakójának egyik szép gondolata a falra illesztett táblán olvasható: „A jól átélt élet hosszú élet. S a hosszú élet derűsebb halálhoz vezet.” Jól átéltem? Igyekeztem, de számtalan esendőség terhéből tán valamit könnyíthetek a megbocsátásban. Igen; a derű birtokosává nemesedni a készenlét próbatételei közepette, s bizonyossá tudatosítani: „Nem olyan nagy dolog a halál” – ahogyan *Az ügynök halálában* Willy Lomanként Mensáros László szelíd mosollyal, sasszézva lépkedett az örökkévalóságba. A felismert és megélt bizonyosság örömeiben élni, amíg élhetünk: „Áradj belénk hát, óh örök / igazság és szent szeretet! / Oldozd meg a bilincseket / amikkel törzs és vér leköt, / hogy szellem és ne hús tegyen / magyarrá, s nőjünk ég felé, / testvér-népek közt, mint a fák, / kiket mennyből táplál a Nap.” (Babits Mihály).

Raffay István

szobrászművész (Kútfej, 1945. október 22.)

Apám egyszer bevalotta nekem, hogy amikor a fronton a Don túlsó partjáról meghallották az ezernyi szovjet tank dübörgését, lelkükbe beköltözött a halálfélelem. Mi, utódok az életünket köszönhetjük annak, hogy akkor megmaradt. Mostanában

tábori leveleit olvastam, s azon derültem, hogy a napi 35-40 km-es hazafelé menetelés közben a hómezőn, amit ő, virágnyelven, egészségvédő sétának nevezett, leginkább elveszett fogkefét hiányolta. A frontszolgálat után azonnal megnősült, mint ha sürgőssé vált volna szüleimnek a nehézségek ellenére minél több utódot nemzeni. Tizenegy év alatt hét gyerekük született. Én Sopron bombázásainak heteiben fogantam meg, amikor Béla bátyám még csak három hónapos volt, második gyerekükként születtem. Kisebbsúlyú jöttem a világra, mint a bátyám és két öcsém, akik jóval magasabbra nőttek. Apánk Kútfej környékén, ahol születtem, téglagyártással és mészégetéssel vállalkozásba fogott az államosítás korszakában, amikor is egy hamis vallomás miatt hat hónapig rendőrségi őrizetbe került, és a kivizsgálás idejére a kistarcsai gyűjtőtáborba vitték. Anyánk ekkor szülte meg ötödik gyermekét. Nehéz helyzetbe került a család. Őrzök egy amatőr fényképet, melyen Anyám ül egy széken, ölében a pólás csecsemő, és körülötte álldogál még négy apró gyermeke. A fotó hátoldalára rá van bélyegezve: „Ellenőriz-

tem.” Anyai nagyszüleim, hogy anyámon segítsenek, először engem vettek magukhoz Sopronba, majd a bátyámat. Hároméves voltam ekkor. Megérkezésemkor a vigasztalhatatlan sírásomra a mai napig emlékszem. Amikor apánkat hazarendték, befejezhet-

te egyetemi tanulmányait, melyeket a háború miatt kellett félbehagynia. Kohómérnökként diplomázott.

Szorongó, tériszonyos és enyhén diszlexiás kisiskolás voltam, aki sokáig nem tudta, hogy melyik a jobb és bal oldala. Ugyanakkor felfigyeltek bátyám kibontakozó manuális tehetségére, ezért színes ceruzákat és plasztilint kapott. Mi, a testvérei körbeültük, és csodáltuk, ahogy rajzolt.

1952-ben a család felköltözött Budapestre, mivel apám vezető műszaki beosztásba került, vállalata egy rommá lőtt lakást épített újjá családunk számára a budai Várban.

Serdülőkoromban kilógtam hat testvérem közül gyenge tanulmányi eredményeimmel és lázadó természetemmel. Vállalkozóbb habitusommal a korlátaimat feszegettem. Leküzdve tériszonyomat, szenvedélyes barlangász váltam. Új barlangrészek felfedezésében vettem részt. A tanulást elhanyagoltam, osztályismélteléses bukásom miatt abba kellett hagynom a gimnáziumot, és segédmunkásként keresve átmenetileg családfenntartóvá váltam apám mellett. Kutatóútjaim során fogékonnyá váltam a természeti formákra. Különös formájú kavicsokat és ásványokat, ős-

lénymaradványokat gyűjtöttem. Ekkor már a Földtani Intézetben dolgoztam és a Geológiai Technikumot végeztem levelező szakon. Mivel felnőttkoráig együtt laktam a bátyámmal, ezért rajta keresztül folyamatosan értek engem is művészeti impulzusok a képzőgimijétől a szobrászdiplomájáig. Általa ismertem meg olyan művész barátait, akikkel máig kapcsolatban vagyok.

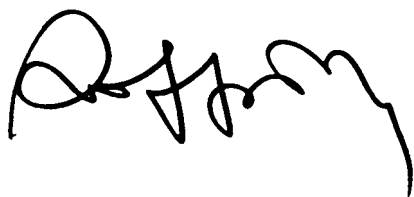
1968-ban történt, hogy bátyám kérésére egy egyszerű nyomtatót fuszítottam a munkahelyemen, amelyet lefoglaltak a nyomozók. Bátyám szobrászi pályafutását ez a történet visszavetette. Engem pedig szép csendben kirúgtak az intézetből és a technikumból. Szétmállott addig felépülőben lévő hivatásom. Levelezőn azért leérettségiztem. Munkát keresve jelentkeztem egy jeligés hirdetésre, kiderült, hogy az Országgyűlési Könyvtár rejtőzött mögötte. Felvettek könyvraktárosnak, majd később sokszorosítóként dolgoztam itt 12 éven át. A BM valahogy nem volt elég éber.

Világglátásom e kulturális környezetben kitért. Csatlakoztam a hivatali támadásoknak kitett, társadalomkritikus Orfeó művészeti közösség fotócsoportjához. A fényképezőgép keresőjén keresztül tanultam meg a képalkotás mesterségét, a kivágást és a komponálást. A szociófotót műveltük magunk közt, és kiállítottunk pinceklubokban. Jó néhány szobrász is volt a közösségben. Alkotói tevékenységükbe beleláthattam. Az Orfeó kétfelé válása után elhagytam a csoportot. Amikor már nem voltak látható közelségben szobrász barátaim, csak akkor vettem a bátorságot, hogy megpróbálkozzam a plasztikával. Ugyanis nem akartam, hogy beleszóljanak. Bátyámtól kértem egy marék méhviaszt, és azt gyúrogattam álmatlan éjszakáimon. Ez a tevékenység a szenvedélyemmé vált. Vonzalmam

a szobrászat iránt meggyökeresedett. Bátyám a kezdetekkor minden segítséget megadott, de formailag nem volt rám hatással. Ő ekkor évekre abbahagyta a szobrászmesterséget. Fotómozaik kivitelezésével foglalkozott. Én pedig eldöntöttem magamban, ha ő abbahagyja, akkor én folytatom a szobrászatot. 1976-ban bátyámmal közösen vettünk a festői fekvésű Salföldön egy nádfedeles parasztházat, pár év múlva leégett. Kiszálltam belőle. Azóta az ő háza. Jelenlegi feleségemhez átköltözve, a felső utcában levő kemencés, gerendamennyezetes, varázslatos házban több mint harminc év szabad idejét töltöttünk el alkotással és pihenéssel, gyerekeimmel, egy lánnyal és két fiúval. Kötődtem a falu határában lévő kötengerhez mint ihletforráshoz. Évek múlva bátyám egy megrendelés során ráébredt, hogy az ő útja mégiscsak a szobrászat, és sikeresen befutotta a pályáját. De időközben én is felálltam mellé szobrászként vagy kéttucatnyi kiállítható szoborral, meg persze a fia, Dávid is előrukkolt. Első kiállításom közös volt, velük nyílt meg *Három Raffay* címmel. Rokonaimmal szemben, mivel nem végeztem főiskolát, és kapcsolati tőkével sem rendelkezttem, a művészeti életben csak a kiállításaimmal és néhány csoportos bemutatkozással vettem részt. Ismertségem csak ezen bemutatkozásokra és néhány újságcikkre korlátozódott. Mindig volt munkahelyem, még telepörként vagy úszómenterként is dolgoztam. Húsz évig magányosan érelődtem, miután jelentkezésemre 1995-ben felvettek a MAOE-be. Fával és bronzal dolgozom. Viszont mindig viaszba mintázok, oly módon, hogy a kezemben forgatva fejlesztem a szobrot, hogy mindegyik nézete jó legyen. Ez adta az ötletet, hogy néhány szobromat is úgy szerkeszsem meg,

hogy a súlypontjaira átforgatva minden nézete stabil és újszerű legyen, és ezáltal jelentése is változzon. Különböző ihletforrásokból indítom műveimet, ez lehet egy ötlet, egy látvány, vagy bármilyen természeti vagy humán tárgy. Egyik szoborból sokszor következik a másik. Töreksem az aszimmetriára, és hogy a szobraim meglepetést okozzanak. Szobraim figurálisak, emberi

tartalmat hordozók. Jelentős, szobrászattal kapcsolatos könyvtáram van az ősi, törzsi és archaikus művészetéről, melyek úgy hatnak rám, hogy hatásuk direkt módon nem is kimutatható. Minden hatást magamba olvasztok.

Cserje Zsuzsa

dramaturg, rendező (Budapest, 1945. november 9.)

1968-ban kezdtem színházi pályámat a Kecskeméti Katona József Színház színésznőjeként. Éveken át a Néphadsereg Művészegyüttes, majd a Radnóti Miklós Színház előadóművésze voltam. Közben elvégeztem az ELTE bölcsészettudományi karát magyar-népművelés szakon, majd a Színművészeti Főiskolán is diplomát szereztem. Tíz évig a Színház című folyóiratban színi-

kritikákat publikáltam. A Debreceni Csokonai Színházban egy évadon át, azután a Népszínházban tíz évig dramaturgként dolgoztam.

1994-től rendezek. Első bemutatóm Willy Russell *Shirley Valentine* című monodrámája volt Békéscsabán, ezt követően a Merlin Színházban állítottam színpadra Nicolas Dorr *MamaGájok* című színművét.

További rendezéseim: Synge: *A szentek kútja*, Calderon: *Két szék közt a pad alatt* (Esztergomi Várszínház); Goldoni: *Mirandolina*, Papazov: *A három tökfaj* (Szentendrei Teátrum); Hanoch Levin: *Az ohioi kurva* (Thália Új Stúdió); Neil Simon: *Furcsa pár* (női változat, Budaörsi Játékszín); Mikó Csaba: *Apa, avagy egy gyilkosság anatómiája*, O'Neill: *Boldogtalan hold* (Debreceni Csokonai Színház); Albee: *Zoo story* – Állatkerti történet, Hanoch Levin: *Nőtlenek és hajadonok*, Canev: *Szókratész utolsó éjszakája* (Stúdió K Színház); Molnár Ferenc: *Az ibolya* (GNM vizsgaelőadás); Durang: *Fürdővízzel a gyereket* (Millenáris Fogadó Padlás); Karinthy

Czakó Zsigmond: *László király*
Adelajd királynőként, Forgách Tiborral

Ferenc: *Leánykereskedő* (Karinthy Színház); Panych: *A nénikém meg én* (Thália Új Stúdió); Molière: *Tudós nők* (GNM vizsgaelőadás); Kakasülő – színházi kabaré (Millenáris Fogadó Padlás); Pergolesi: *Házasság olasz módra* (Bajor Gizi Múzeum kertje); Willy Russell: *Shirley Valentine* (József Attila Színház – Gaál Erzsébet Stúdió).

2004-ben megalapítottam a *Terényi színházi napok* művészeti rendezvényt, amely éveken keresztül nagy sikerrel futott le. 2007-ben megindult az általam szervezett *Andocsi művészeti napok*, amely négy nyáron át szerepelt a Somogy megyei nyári rendezvények sorában. 2010-ben Dunabogdányban megalapítottam a *Négyszínvirág gyermek-összművészeti fesztivált*, amely két nyáron át sikeresen szerepelt nyári rendezvényeink sorában. Színpadra állítottam négy Wagner-operából készült szcenírozott estet a Fertőrákosi Barlangszínházban.

Előadóművészként folyamatosan szerepelek kortárs költők estjein.

1984-ben megjelent Pécsi Sándor színésről írott életrajzi kötetem a Múzsák Kiadó gondozásában.

Két gyermekem van, Szamosi Zsófia és Szandtner Anna, mindketten színésznők.

Lserye Ksursa

Pálfy G. István

újságíró (Budapest, 1945. november 15.)

Hetven év? Sokkal kevesebbnek érzem az elröpült időt. Úgy éltem, hogy az életem nyitott könyv volt. Néhányan még írtak is hozzá, olykor épp az ellenkezőjét, mint ami a valóságban történt. Lelkük rajta! Hibám, sőt bűnökként róják fel, hogy a kilencvenes szabad és tisztességes választások után a televíziós hírközlésben méltó teret adtam az első szabadon választott kormánynak, és nem adtam át az

egész terepet a szintén szabadon és tisztességesen megválasztott balliberális ellenzéknek. Ma szent lennék, ha ez utóbbit tettem volna. De én adott helyzetben most se tennék másképp. Ezt tettem volna a balliberális ellenzékkel is, ha elsőként ő nyeri a választást. Nem játszánám el a színjátékot, hogy a történelem negyvenéves kisiklása után itt azonnal magabiztos kormányzás kezdődik, s az úgy működik, mint azokban az országokban, amelyekben évtizedek óta semmi sem zavarja a demokrácia folyamatosságát.

Ma már talán világosan látszhatna, mekkora a különbség, ha egy kormány őszintén mondja, hogy konzervatív nemzeti demokrata, s akkor, ha ezt álcaként használja. És mekkora a különbség két hírközlés között, ha az egyik igyekszik a valóság keretein belül maradni, a későbbi másik pedig

felső igény szerint szüli a kívánt „valóságot”.

Engem nyugalommal tölt el, hogy sem akkor, sem más időkben nem unatkozó nézője voltam fontos eseményeknek. Hibát utólag sohasem takargattam, így vitafeleim meg sem sérthettek. Csupán a makacs érzéketlenségeken csodálkozom. De nincsenek ezzel összefüggő magánfájdalmaim. Van épp elég közfájdalom bennem például a magyar újságírás nyomorúságos állapota és az egész közszolgálati médiarendszer összeomlasztása miatt. *A szakadék szélén* című könyvemben 2008-ban megírtam a várhatót. Minden bekövetkezett. Történelmi jelentőségű intézmények, a Magyar Távirati Iroda, a Magyar Rádió, a Magyar Televízió és a Duna Televízió ment a semmibe. Anyagilag, szellemileg, szakmailag kirabolták, izzé-porrá zúzták. Most *A szakadékban* című könyvet írom, amely jórészt oknyomozása annak, miképpen jutottunk idáig. Ebből valami már a Hankiss-korszakban elkezdődött. Összegzésében ez a könyv mégis inkább gyászjelentés lesz a romok fölött. Az ország és az egyetemes magyarság szinte nem is veszi észre, mi történt, mert a média Potemkin-jelenségként élőnek mutatja magát. Látszat szerint van, de már a halott körme és szakála se nő. A magyar tájékoztatás, kultúrateremtés és -közvetítés, a szórakoztatás kulcsműhelyeit végérvényesen megsemmisítették. Csodának kellene történnie ahhoz, hogy egy jobb kor megteremtse azt a közmédiarendszert, amely újra képes értékek előállítására. És lehet, hogy ez beteljesíthetetlen álom eleve. Hol lesznek már akkor azok, akik emlékezni tudnának a történelmi és szakmai előzményekre?

Ez az, amit nehezebb megélni a hetvenedik év küszöbén, mint lehe-

tett volna néhány évtizeddel korábban. 1989 februárjában a filmszemlén vetettem fel a Kárpát-medencei televíziózás ötletét, és szellemi szegénységéért bíráltam az akkor egyetlen Magyar Televíziót. Egyiknek és másiknak is kevesen örültek. Kaptam hideget-meleget. Viszszatekintve és megtapasztalva a máé, szellemi szegénység ügyében sokkal csendesebb lennék. A Kárpát-medencei ötlet viszont, ha másképpen is, megfogant. Csoóri Sándor nagy ívű javaslatára Antall József 1992-ben megteremtette a Duna Televízió megalapításának körülményeit. Számomra a rendszerváltoztatás nagy példája volt ez arra, hogy a kultúrában nemcsak rombolni, hanem építeni is lehet. A közmédia végjátékában épp a Duna Televízió felügyelő kuratórium elnökségében szembesültem ennek az ellenkezőjével, a romboló ösztönökkel, az össznemzeti szempontokra sem figyelő hatalmi és szerzési vággyal. Maradék időmben ezt valóban nehéz lesz feldolgozni.

Hála az égnek, hogy mégsem csak mesterségbéli élete van az embernek! Ez a másik élet csakugyan kikövetel néhány vallomásos mondatot. Régen eltávozott szüleimnek nem mondtam meg, hogy tudom, mi mindent tettek azért, hogy falusi gyerekként jó gimnáziumba kerüljek és eljussak az egyetemig. Nem írtam még meg, hogy mennyire tiszteltem, szerettem a tanárait. A nyáregyházi általánosban Kovács Béla bácsit, első magyartanárnőmet, Emma nénit, az igazgató Fülöp Zoli bácsit. Budán a Rákóczi-gimnáziumban második magyartanáromat, Szögi Feri bácsit, Szerdahelyi tanár urat, a legendás Koksztot, osztályfőnökeinket, Csete és Solymossy tanár urat. A debreceni bölcsészkaron Barta János, Bán Imrét, Julow Viktort, Kovács Kálmánt, Juhász Bélát, Fülöp Lászlót, Papp Istvánt, Kálmán Bélát... És taná-

raim közé sorolom egykori apósomat, Czine Mihályt. Nem őrajtuk múltott, hogy nem lettem sem igazi irodalomtörténész, sem igazi színikritikus. Beszippantott az újságírás, s főként 1970-től 2010-ig a televízió. Ez a negyven év határozta meg az életemet.

Abban viszont nagy szerepe volt egyetemi tanárain szellemének és barátaim közvetlen részvételének, hogy a hatvanas évek végétől szinte otthonommá vált Erdély, a Felvidék és később Kárpátalja. Eközben megadta a sors, hogy olyan emberek közelébe kerüljek, mint Csoóri Sándor, Sütő András, Dobos László, Besenyey Ferenc, Sinkovits Imre, Kósa Ferenc, Szentágothai János, Fekete Gyula, Balogh János... s hogy szabad bejárásom legyen Kós Károlyhoz, Balogh Edgárhoz, Illyés Gyulához. Itthon

és a határokon túl nemzedéktársaim seregével voltunk egy rajban: Görömbeliekkel, Farkas Árpádekkel, Vári FABIÁN Lászlókkal, Nagy Gáspárral.

Szerencsémre mellettem van valaki, aki végre szeretetteljes rendben tartja a mindennapjaimat. De a leányom, vejem négy unokával Nyugaton él, a fiam itthon valósággal küszködik a megkapaszkodásért. A legfontosabb egyetemi barátságokat megtépázta az elmúlt tíz esztendő. Egyre kevesebbet megyünk Erdélybe, a Felvidékre, Kárpátaljára, mert hovatovább nem lesz kihez. A szakmában és a közéletben szerzett barátokkal szövögetjük a remény hálóját, s töprengünk Ady évszázada fölismert igazságán: minden egész eltört.

Pam 21

Patocska Mária

ritmikusgimnasztika-versenyző, edző, koreográfus (Budapest, 1945. november 15.)

Az Önök felkérését nagy megtiszteltetésnek vettem. Az, hogy hetvenéves lettem kicsit elszomorít, de hogy „áttáncoltam az életem”, az fantasztikus volt. Úgy érzem, nagyon gyorsan elröppent az idő. Azért írtam, hogy táncoltam, mert a sportágam művészi torna néven indult útjára 1963-ban, éppen Budapesten. A verseny óriási sikerrel zárult, az F. I. G. (Federation Internationale de Gymnastique Nemzetközi Torna Szövetség) utólag világbajnoksággá minősítette Mme Bért Villancher elnök asszony javaslatát el fogadva.

Természetesen ahhoz, hogy én itt indulhattam, nagyon sok mindennek kellett történnie. Édesanyám, mint mesélte, mindig szeretett volna táncolni, de a háborús idők ezt nem tették

lehetővé. Az álma megvalósulása lettem én. Ahogy cseperedtem, édesanyám máris vitt, négyéves koromban, művészi tornára. Az embernek kevésszer van ilyen nagy szerencséje (utólag értékelve) az életben, Berczik Sára és Sándori Antónia kezei közé kerültem. Berczik Sári néni irányítása, nevelése, tanítása, felkészítése a versenyekre kísérte végig az egész pályafutásomat. Fantasztikus

pedagógus volt, balettet tanult, majd mozdulatművészetet, elvégezte a Zeneakadémiát zongora szakon, négy nyelven beszélt. Önálló táncesteket adott a Vigadóban. Majd a modern tánc, mozdulatművészet irányában kötelezte el magát. Szülei kivitték Bécsbe tanulmányútra, ott ismerte meg Isadora Duncan tanítványát, Ellen Telist, és nagy érdeklődéssel fordult a Mensendieck-féle gimnasztika felé is. Ezzel az óriási tudással és tehetséggel kezdett foglalkozni a kézi szerekkel. Ez a mi sportágunkban a mozgó kézi szereket jelenti: például karika, labda, ugrókötél, szalag, buzogány. Így alakította ki Sári néni a sportágunkat, természetesen nagyon sok munkával, fáradtsággal, kísérletezéssel. Szeretném egy igaz és szép mondását megosztani mindenkivel: „A szépség törvényei szerint megformált mozdulat nemcsak hatásában harmonikus, hanem belső harmóniát is teremt, visszahat művelőjére, testben és lélekben finomít.”

Sári néni a sportág formálása közben nagyon vigyázott arra, hogy például egy versenygyakorlat összeállításánál a mozgás és a kézi szer arányos legyen.

Tehát, nem zsonglőröket szeretne képezni, hanem gimnasztikusan, táncosan szépen mozgó teljesítményt nyújtó versenyzőket.

Egyszer, kivívtam a lehetőséget az első művészitorna-világ bajnokságon való indulásra. Nagyon-nagyon boldog voltam. Akkor még a Nemzeti Sportcsarnokban rendezték a versenyt. Mind a négy napon zsúfolásig megtelt a sportcsarnok. Igencsak izgultam a versenygyakorlataim bemutatása előtt, alatt, közben. Ennek ellenére hibátlanul sikerültek. Szép pontokat kaptam. Eredményem egy 10., egy 8. és egy 6. helyezés. Az egész osztályom ott volt, szurkoltak nekem. Sári néni is boldogan gratulált. Akkor, 17 évesen... – de szép volt!

Kis családukbán van egy öt évvel fiatalabb öcsém, Péter, aki a középiskola elvégzése után a Műszaki Egyetem Gépészmérnöki Karán, az áramlástechnikai szakon végzett. Abban az időben, mint minden egyetemista, kosárlabdázott. Viszont ami nem szokásos: műrepült.

Érdekesség az életében, hogy feleségét, Tigelmann Beát a művészi torna világából választotta magának. A sportágunkban eddig táncművészeti iskolák színeiben versenyeztek, a fejlődés azt kívánta, hogy egyesületekbe igazoljanak le a versenyzők, így kerültünk össze Beátával és az Újpesti Dózssával. Ő is tehetséges versenyzőnek bizonyult, mert az 1969. évi vármai világ bajnokságon a magyar együttes kéziszer-válogatottban mindketten szerepeltünk, és az igen előkelő negyedik helyezést értük el. Kettős öröm, kettős boldogság. Természetesen a válogatott vezető edzője és koreográfusa Berczik Sára és Kovács Éva, mesteredzők voltak.

Péter öcsém első munkahelyén, a Ganz-Mávagban, majd szerte a világban, „site manager”-ként dolgozott. 1983, India, vízerőművek telepítése; 1991, Egyiptom, szivattyútelepek létesítése (és egyben a kereskedelmi kirendeltség kairói képviselőjét is ellátta); 1997, Tengiz. A sok bolyongás után itthon dolgozott. Egy gyermekük született, Richárd.

Világ bajnokság, Prága, 1956

Várnában a világbajnokságon az együttes kéziszer-csapatversenyek mellett megrendezték természetesen az egyéni versenyt is. Ezen országonként három-három versenyző vehetett részt. A versenyprogram bővült, már négy gyakorlatot kellett bemutatni. Nagyon eredményesen zártam, mert két új koreográfiával készültem, melyek lehenyerlőek voltak. Szabad gyakorlatomat Csajkovszkij b-moll zongoraversenyére mutattam be, kötélgyakorlatomat pedig Liszt II. Magyar rapszodiájára, hibátlanul sikerült mindkettő, nagyon jó erőben, hangulatban és előadásmódban. Karikagyakorlatomban kidolgoztunk egy olyan eredeti elemet, amelyet még senki nem talált ki, illetve nem mutatott be versenyen soha. Várnában mind a négy szeren és az összetett versenyben az V. helyezést értem el. Csodálatos érzés, amikor sikerül egy dolog az életben, amiért nagyon sokat megtettél, sok mindenről lemondtál. Örömmel versenytársaimmal éjszaka lementünk a tengerre fürdeni, ezzel jutalmaztuk magunkat. Felejthetetlen a mai napig.

Szerettem utazni, világot látni. Külkereskedelmibe jártam, német, angol, francia közül lehetett választani (az orosz kötelező volt). Azért döntöttem a német mellett, mert nagymamám Mariazellben született, szép német neve volt: Bachleitner, anyukám pedig Sziedl. Egyszer a családnak közösen ellátogatott pár napra Mariazellbe, nagymama különben velünk élt Budapesten.

Szeretem a zenét, szeretem hallgatni. Ez hozzátartozik a sportágunkhoz. Négy gyakorlathoz négy különböző fajtájú zene kell, klasszikus, jazz, modern, népies, magyaros, spanyolos. Így ki lehet fejeznie a versenyzőnek többet magából, a saját egyéniségéből. A kezdetekkor nagyon jó helyzetben voltunk, mert zongorakíséretre dolgoztunk. Egy idő után átváltozott kazettás magnóra, majd CD, DVD – haladtunk a korral.

Mivel nagyon szerettem a sportot, a táncot, a zenét, és óriási, fantasztikus mesterem volt mindvégig, úgy döntöttem, hogy maradok ezen a pályán.

Sikeresen elvégeztem a Testnevelési Egyetem szakedzői szakát, majd a gyermeknéptánc-képzőt végeztem. Rengeteget tanultam Sári nénitől, sokat magyarázott például, mikor nekem készítettünk új koreográfiát. Mit, miért, mikor mit lehet „mozgásilag” kötni.

1968–78 között tanársegédként lehetőséget kaptam a tanításra az I. kerületi Táncművészeti Iskolában, persze közben versenyeztem. Szerettem a gyerekekkel foglalkozni. Szeptemberben mindig összeült a tanári kar tanrendet készíteni, a feladatokat megbeszélni. Melyik korosztálynak kell új gyakorlat, milyen kézi szerrel. Külön napon volt a zenék választása. Élveztem ezt a munkát. Szinte csak aludni jártam haza, mert hol a saját edzésemen voltam, hol tanítottam vagy a Rózsavölgyi zeneüzletben zenéket kerestem.

1971, kubai világbajnokság, Havanna. Felkészülésünk rendben zajlott, a tatabányai edzőtáborban és Budapesten. Készültünk együttes kéziszer-csapatral, és volt az egyéni versenyzők számára felállított bő keret, akik közül válogató versenyek alapján jelölték ki az induló három főt. Sokat edzettünk, versengtünk, hogy ki tud több hibátlan gyakorlatot bemutatni. A csapat az első hat közé kerülésért harcolt, jogos is volt a várnai negyedik helyezés alapján. Egyszer csak jött a hír, hogy a csapat utazására nincsen pénz. Nagy volt a sírás, szomorúság. Mindenki megpróbált pénzt, támogatót keresni, de sajnos nem sikerült. Így csak a három legjobb egyéni utazhatott ki a világbajnokságra, Bogaras Mária, Varga Ágnes és

jómagam. Az eredményt tekintve szomorúan számolhatok be, hogy csak egy kilencedik és egy nyolcadik helyezést tudtam elérni. Nem szoktam panaszkodni, de éjjel két órakor szólítottak szalaggyakorlatom bemutatására a versenyszőnyegre. Ez még semmi, de olyan csarnokban volt a verseny, amelynek teteje volt ugyan, de a felső szinten nyitott volt. Éppen a tenger felől fújt a szél, amikor nekem egy dobásom következett, zenére el is dobtam – de... a szalag hét méterrel arrébb érkezett a talajra, sajnos nem értem el. Ez viszont pontszámlevonással járt. A magyar csapat vezetőjének írásban beadott óvását nem fogadták el, ismételni nem engedtek. A világbajnokság végén bánatunkban vigasztalódní elmentünk Varadero-ba Hemingway házá-t megcsodálni a zord tenger partján.

Annak a jó kis együttes kéziszer-csapatunknak a másik fele abbahagyta a versenyzést. Kár értük nagyon. Még 1968-ban egy csapatban versenyeztünk Szófiában, a vilá-gíjúsági találkozó-n. Különleges élményt adott ez a találkozó. Kicsit lazább, beszélgetősebb, barátságot kötő fiatalokból állt. Lélegzetelállító megnyitót láthattunk, majd mi is bevonultunk a piros-fehér-zöld zászlónk alatt. A másnapi versenyen két kisebb hibát ejtő magyar csapatunk a hatodik helyen végzett. Budapestről negyven autóbusszal jött a delegációnk Szófiába. A kulturális küldöttséggel utaztunk együtt. Meglepetésükre Hofi Géza művész úr is a mi autóbuszunkon utazott. Nagy élmény volt vele együtt buszozni Szófiáig, majd két hét múlva vissza. Az Újpesti Dózsa versenyzője voltam. Jó edzéslehetőségeink voltak, kitűnő edzőkkel rendelkezett az egyesület, mint Berczik Sári néni és Kovács Éva néni. Megindulhatott, elsősorban a már dózsás versenyzőknek a heti háromszor háromórás edzése, valamint az utánpótlás toborzása és felnevelése. Az elkövetkező két év számomra is nagyon fontos és nehéz időszak lesz. Úgy döntöttem, hogy a versenyzést a csúcson kell befejez-nem. Azért dolgoztam nagyon komolyan, fegyelmeztem. Ez alatt az idő alatt sokat olvastam, zenét hallgattam. Gondolkoztam az új gyakorlataimon, elemeztem őket. Én igen temperamentumos versenyző voltam mindig. Lendületem, erőm volt, ugrásaimat szépen meg tudtam emelni. Színházba jártam sokat, és figyeltem a színészeket, szerettem volna tanulni, ellesni egy-két mimikai elemet, amelyet fel tudnék használni. 1973, Rotterd-am, V. vilá-gbajnokság. Úgy volt, hogy három versenyző vesz részt. De sajnos csak egy versenyző és az edzője utazhatott ki a vilá-gbajnokságra, valamint a Magyar Televízió.

Kicsit megdobbant a szívem, mikor a versenyterembe léptem. Örömet, izgalmat, harci kedvet éreztem. Már megkezdődtek a hivatalos edzések. Sári nénit már vitték is egy értekezletre.

A versenyen három gyakorlatom hibátlanul sikerült, és be is kerültem a hatos döntőbe karikával, labdával és szalaggal. A buzogánygyakorlatomnál túl közel kerültem a versenyterület szélét jelző vonalhoz, így a forgásom végén kilógott a spiccem a vonalon túlra. Ez 0.10 pont levonást jelentett, és ezzel a hetedik lettem, épp nem kerültem be a fináléba.

De azért fantasztikus eredménnyel zártam a rotterdami vilá-gbajnokságot, 3 finálás helyezéssel, köztük egy bronzéremmel: karika 3. helyezés, labda 4., szalag 6. helyezés.

Most, 2014-ben március 16-án életműdíjat vehettem át.

Patocska Ánca

Szalóczy Pál

újságíró, riporter, rádió- és tévébemondó (Budapest, 1945. november 15.)

Egyszer az iskolában írtak velünk egy dolgozatot, hogy milyen elképzeléseink vannak a jövőnkéről. Akkor azt írtam – mindenki megrökönyödésére –, hogy világhírű szeretnék lenni. De azt nem részleteztem, hogy miben.

Tulajdonképpen nem kem mindegy volt...

Kiskamaszkoromban híres írónak készültem. Esténként, elalvás előtt „fejben” írtam folytatásos regényeimet.

Hatvanéves koromban meg is jelent az első könyvem...

Gimnazistaként a térképeket és útleírásokat bújtam, azt képzeltem, hogy híres felfedező leszek. Földrajztanár lettem (papír szerint)!

Amikor kiderült, hogy egész jó hangom van, énekes világsztár akartam lenni. Lett belőlem, belőlünk *Ki mit tud?*-győztes Spirituálé Quartett.

A keszthelyi strand homokján – állítólag – párducként vettem magam a labda után. Nagy kapuskarrierről álmodtam, lett belőlem Európa-bajnok újságíró-válogatott.

Aztán amikor a mikrofon közelébe kerültem, ott is maradtam bemondónak.

Néha úgy érzem, egy csiga hátán száguldok a világhír felé...

Immár négy éve, hogy befejeztem négy évtizedes pályafutásomat a Magyar Rádióban, pontosabban befejezték velem. Műsort vezettem, híreket mondtam, nyilvános hangversenyeket konferáltam, előadóként irodalmi műsorokban vettem részt, szóval a mikrofonmunka sok fajtáját kipróbál-

hattam. A zene és az irodalom áll a legközelebb hozzám. Bár középiskolai tanári diplomám van, rögtön az egyetem után a Rádióba kerültem bemondónak, így azon kevesek közé tartozom, akik egész életükben egy munkahelyen dolgoztak. Akárcsak a mikrofon, a zene is végigkísérte életemet.

Mint afféle közeposztálybeli úri gyerek, zongorázni tanultam. Néhány év után egyértelművé vált, hogy nincs elég tehetségem, ezért hangszeret váltottam: a korabeli divat szerint gitároztam és énekeltem. Különösen ez utóbbival arattam sikereket. Az Egyetemi Énekkarral tíz évig jártam a világot, Amerikában is szerepeltünk, többek között a New York-i Philharmonic Hallban, és számos nemzetközi díjat nyertünk. Az énekkarból állt össze a Spirituálé Quartett, amellyel *Ki mit tud?*-ot nyertünk, elsőként ezzel a műfajjal Magyarországon. Az együttesel évekig sokfelé szerepeltünk. A csapat feloszlása után operaénekesi tanulmányokat is folytattam Szabó Miklósnál, de időközben „bejött” a rádió, és én a biztosat választottam. Az éneklés megmaradt hobbinak. Most, hogy több lett a szabad időm, csatlakoztam a nemrég alakult Bolyki Soul & Gospel együtteshez, velük gyakran koncertezek. Előadói ambícióimat irodalmi esteken is megpróbálom „kiélni”, külön öröm, hogy szerkesztője, dramaturgja, sőt rendezője is lehetek ezeknek a produkcióknak.

Sokat gondolkoztam azon, miért éreztem mindig szükségét annak, hogy „megmutassam magam”, hogy viszszejelzést kapjak arról: tudok örömet szerezni az embereknek. Azt hiszem, ez nem csak egyfajta exhibicionizmus, nem magamutogatási kényszer, hiszen nem én vagyok a fontos, hanem az, amit kiváltok az emberekből a tevékenységemmel. Valami ilyesmi motoszkalhatott bennem annál a bizonyos iskolai dolgozatnál is. Hogy mikor fertőződtem meg végleg, arra pontosan emlékszem. A Spirituálé Quartett-tel szerepeltem a legendás Egyetemi Színpadon huszonegy-huszonkét éves koromban. Kitaláltuk, hogy teljes sötétségben kezdjük az első számot, amelynek én voltam az abszolút főszereplője. Még nem láttam a közönséget, ők se engem, de éreztem, hogy mindenki engem figyel teljes áhítattal. És amikor lassan felgyúltak a fények, és ezt az áhítatot meg is láttam az arcokon, a rám ragyogó szemekben, az olyan katartikus érzés volt, amit azóta is újra meg újra át akarok élni, mert ez fantasztikus, mámorító!

Kiskoromban majd minden gyermekbetegséget megkaptam. Apám, amikor csak tehetett, odaült az ágyamhoz, és mókázott, mesélt, anekdotázott, amíg – legalábbis a lelkem – meg nem gyógyult. Aztán oktondi, kíváncsi kérdéseim sorát mindig ugyanúgy zárta: megsimogatta a fejemet, és azt mondta: *„Több dolgok vannak földön és egen, / Horatio, mintsem bölcselmetek / álmodni képes.”*

Eleinte nem értettem ezt a furcsa mondatot, aztán fokozatosan világosodott meg bennem a jelentése.

Időközben Shakespeare *Hamletje* amolyan második bibliám lett. Még kissráckoromban háromszor néztem meg Gábor Miklóssal, vagy tucatszor elolvastam, és mindig felfedeztem

benne valami csodás új gondolatot. De az apám által idézett szavak végigkísérték közel hetven évemet.

Diákként lázasan kerestem a fehér foltokat a térképen, amelyeket én járok be majd elsőként.

Később mohón vettem magam a művészetekbe, mígnem aztán szembesültem korlátaimmal.

Társkapcsolataimban a nyugtalanság és a harmónia utáni vágy vívott reménytelen harcot egymással, de azt hiszem, valahogy mindig kezelni tudtam a sikereimet és a kudarcaimat.

Azok a shakespeare-i bölcs szavak szerénységre és önismeretre tanítottak.

Tíz éve úgy alakult, hogy életem testi-lelki mélypontjára kerültem. Most már tudom, hogy akkor is apám fél évszázados útbaigazítása és az a *Hamlet*-idézet segített talpra állni.

Mai eltorzult, erőszakos, teljesítménykényszeres világunkban hogy tuszkolnám minden fafejű, önző, mindenáron győzni akaró, kíméletlen karrierista agyába az igazságot:

Ember, semmi vagy, de ha ezt belátod, minden lehetsz!

Így hetven felé az ember gyakrabban elgondolkozik azon, hogy mi mindent tett jól vagy rosszul az életében. Mérleget készít. Nem tudom, van-e értelme az ilyesminek. Úgyis azt az utat járjuk be, amelyet a Teremtő vagy a Sors jelölt ki számunkra. Ettől még az Élet szép! („Tenéked magyarázom?”) Mitől lehet szép? A harmóniától, aminek *belülről* kell jönnie! Az segít a külső harmóniát is megteremteni. Meg a szeretteid, akik ellen sokat vétettél, mégis fontosak vagytok egymásnak.

Hát ezért is szép az Élet!

Zöldi László

újságíró, médiatörténész, filmkritikus (Dunapataj, 1945. november 23.)

A Napút folyóirat azt javasolta, hogy hetven sorban számoljak be a hetven évről. Az alkalom kínálja a lehetőséget a... Mire is?

Az értelmező szótár szerint a hetvenedik azt jelenti, hogy dicsekszik, felvág, henceg, hivalkodik, kérkedik, nagyít, nagyozol, túloz. Erdélyi János irodalomtörténész pedig a XIX. század középső harmadában egy közmondást gyűjtött: „Hetvenedik mint árpa-cipó a kemencében.” (A hő hatására megreped.) Sem a kérkedés, sem a repedés nincs ínyemre, az élet ugyanis nem a csúcspontok összessége. Két siker között mélypont is éktelenkedik. Sosem azokat becsültem, akik egyfolytában tartózkodtak a fellegekben. Azokat inkább, akik megélték a mélypontokat is,

és arra jutottak, hogy amilyen gyorsan csak lehet, kikeverednek a gödörből, és olyasmibe fognak, amit szívesen csinálnak, aminek van értelme – és ami talán az elismerést is meghozza majd nekik.

Tehetséges atléta voltam például. Négy száz méteren országos középiskolai bajnokságot nyertem, ezért vettek föl a Debreceni Egyetemre. Csakhogy túl jól ment a tanulás, és egyszerre nem lehetett vállalni a történelem iránti intenzív érdeklődést meg az élsportot. Most, évtizedek múltán szomorkodjam azon, hogy válogatott futó lehetett volna belőlem, és akár az olimpiára is kijuthattam volna? Vagy örüljek annak, hogy az értelmiségi pályát a Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Intézetében alapoztam meg? Az már a sors iróniája, hogy a nyugdíjba vonulás előtt meg kellett keresni a régi munkakönyvet, és azt találtam benne, hogy takarítónői státusba vettek föl. Így cédulázhattam Kosáry Domosknak, és a szakma akkori legjobbjától tanulhattam a mesterséget.

Ő hívta föl a figyelmet a sajtótörténetben rejlő lehetőségekre, amelyek azóta is foglalkoztatnak. Később, immár az Élet és Irodalom főszerkesztő-helyetteseként bármikor kérhettem tőle kéziratot. S az megint a sors iróniája, hogy tizenöt évig volt szerencsém szerkeszteni az értelmiségi hetilapot, a hetvenes-nyolcvanas évek egyik leghatásosabb fórumát. Erről jut eszembe, hogy Babits Mihálynak van egy gondolata, miszerint a nemzedékét az emelte ki a középszerből, hogy a legtehetségesebbek szerkesztettek, írtak és tanítottak. Mind a három tevékenységi formát műveltem, de tehetségem korlátait jelzi, hogy a három közül egyszerre csak kettőt voltam képes összehangolni. Kezdetben az írást és a szerkesztést, aztán a szerkesztést és a tanítást, mostanában pedig a tanítást és az írást. Az a benyomásom, hogy a szerkesztéshez való érzékemet méltányolták, sok remek szerző barátságát könyvelhetem el, leginkább az ÉS-korszakból.

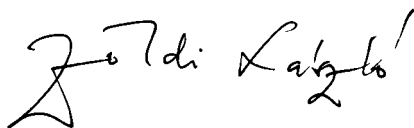
Ha a sportban nem is lettem csúcstartó, a sajtóban hétszer voltam főszerkesztő-helyettes. Az országos csúcsot sajátos körülmények között értem el. A kilencvenes években német sajtóbefektetők rendezkedtek be nálunk, és jó

néven vették, ha náluk bevált márkákat honosítunk meg. Egy kis stáb élén hasznosíthattam az olvasmányélményeket, így terveztük meg a Der Spiegel és a Die Zeit magyarított változatait. Utólag bevallhatom, volt bennük némi ÉS-es beütés is. S mert a posta az első negyedéves tapasztalatok után vállalta – vagy elhárította – az új hetilapok terjesztését, tizenhárom (tizenöt mínusz két) hétig főszerkesztő-helyettesként csináltam az újságot, mellettem figyelt a majdani főszerkesztő. A tizennegyediken pedig átvette az újságot, miután elvállaltuk a következő hetilap megtervezését és beindítását.

Ültem a főszerkesztői székben is, de nemcsak azért éreztem kényelmetlennek, mert nem volt mögöttem olyan helyettes, akitől tanácsokat kérhettem volna. Azért is, mert öltönyben, nyakkendőben kellett képviselni a kollektívát, és jobban szerettem szerzőkkel beszélgetni, kéziratokat gondozni, levonatokat javítani, fiatal újságírókat pátyolgatni. Amire szakmai életem első felében szert tettem, azt a második felében hasznosíthattam. A negyvenen túl kezdtem összefoglalni a médiában szerzett tapasztalatokat. Eddig tizenöt kötetem jelent meg, a XX. századi magyar sajtó történetében és a legutóbbi száz év médiapolitikájában vélem otthonosnak magam. Két kollégával együtt írott tankönyvünkből például sok száz újságírással kacérkodó főiskolás és egyetemista vizsgázott.

A termékeny szerkesztői évtizedek után a felsőoktatásban kötöttem ki. (1993 őszén lett az újságírás, tágabb értelemben a kommunikáció és médiatudomány a hazai felsőoktatás szerves része.) Az megint csak a sors iróniája, hogy utolsó állomáshelyemen, a nyíregyházi főiskolán tizenöt évet töltöttem, és docensként vonultam nyugdíjba. Nem is eredménytelenül, mert a tanítványaim nyolc ifjúsági Pulitzer-díjat nyertek, és több elismerésben részesültek az amerikai újságírást megújító Joseph Pulitzer szülővárosában, Makón, mint a többi magyar felsőoktatási intézmény hallgatói együttvéve. Néhány szakmai díj után a diákújságíróktól kaptam a legjobb médiatanár kitüntetést, erre vagyok a legbüszkébb. Mellesleg a huszonkét tanévben körülbelül ötezer kommunikáció szakost tanítottam, és akik közülük újságíróként dolgoznak, 169 szerkesztőségben teszik a dolgukat.

Mégsem a szakmai eredményeket vélem az igazi életműnek. Azt inkább, hogy a születésnap asztalnál tizenöten szoktunk üldögélni, akiket az élet vihariban is sikerült összetartani. Két feleség, három gyerek, három unoka, egy vő, egy meny, két élettárs, egy testvér és egy unokaöcs. Ha netán a hetvenedikén szóba kerül, hogy mire vittem, alighanem azt mondom majd, hogy többre, mint amire a középiskolai bajnokság után számítottam.

Pléh Csaba

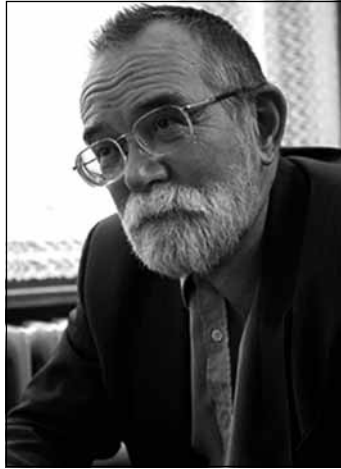
szociológus (Sárisáp, 1945. november 29.)

Gyerekként mindig izgatott, milyen is lenne egy másik korban élni. Elvágódtam onnan, ahol éppen éltem, szerettem volna valahová messze lecsorogni a Dunán, amely mellett ábrándoztam. Aztán az olvasás belső álmaiban folytattam az elvágódást. Szerettem volna a 19. század sikeres hódítója lenni, bevonulni Balzac és Stendhal regényeibe vagy a *Háború és békébe*.

Akartam-e bárhová vonulni a XX. században? A *Varázshegy*-be mondom, szinte természetesen. A betegség keltette befelé fordulás s a sznobériámnak imponáló magasröptű társalgás vonzott benne. Vagyis mindaz, ami miatt ez a világ még nem igazán része a 'rövid XX. századnak'.

Maga a század első nézésre nem sok örömet hozott. Háborút háború nyomán, s sokszor olyasmit, amit tiszta fejjel s szomorúan csak vallásháborúnak nevezhetünk. Az Ész oly szép győzelmei, a tudomány nagy ugrásai mellett maga a Felvilágosodás sokszor tűnt úgy, hogy alul maradt. Eközben a mi nemzedékünk kétszer is megérezte a szabadság mámorító győzelmét, az '56-os forradalomban és '89-ben.

Sok egyéb mellett pszichológiatörténettel is foglalkozom. Itt is viták illetik a 20. század sikertörténetét. Vajon erénye volt-e vagy átká a sokféleség, a tudományos iskolák virágzása? Magam optimista vagyok a sokrétűségre. Ezt erénynek tartom. Ugyanakkor szigor is kell. A pszichológia kulcskérdése, hogy

a tudomány és a hivatás jövője együtt halad, szemben az olyan guruszakmákkal, mint a tréningipar, a coachok, a grafológusok vagy a jósok. Ehhez a pszichológiának meg kell őriznie csendes nyitottságát. Csendesen azt értem, hogy nem kell kikiáltanom, hogy mi [pszichológusok] vagyunk a világ közepe, de azért jó, ha tudjuk, hogy mi valóban, ró-

kaként összegyűjtjük a viselkedés, az élmény és a megismerés világára vonatkozó, a legkülönbözőbb területekről érkező tényeket és megközelítéseket. A pszichológiának hangsúlyoznia kell természettudományos affinitását, de azt is, hogy nem szó szerint az, mert ő a kultúrában és az értékek világában élő ember természettudományos interpretációjára törekszik. Mindebben, be kell látnunk, nem szabad sündisznóként azt hinnünk, hogy majd jól összeadjuk a ránk ragadt dolgokat, és ebből lesz egy átfogó nagy modellünk, hanem inkább rókaként abban kell hinnünk, hogy sokfelől kell gyűjtögetnünk, és sokfelé kell nyitottaknak lennünk az érintkezési felületeken, mind a társadalommal, mind más tudományokkal kapcsolatban.

Az embert vizsgáljuk hol viselkedő, hol érző, hol gondolkodó lényként, mint családja termékét, mint a genetika ösvényeinek folytatóját. De hol van ebben maga az ember, s hol az egység? Sokan úgy érezzük, hogy van új a nap alatt, a 20. század vége egy kiterjesztett természetelvet hozott. A mai pszicholó-

giai naturalizmus esélyét az adja, hogy egyszerre négy pólusban gondolkodik: a lelki jelenséget az agyi folyamatok, az evolúció és a kultúra hármasságában tekinti. Agy és kultúra közt a pszichológia sajátos témáját képező reprezentációk világa teremt kétirányú kapcsolatot. A *mentális reprezentációk, gondolatok* az egyének fejében mint idegrendszeri mintázatok léteznek. Ugyanakkor a mentális reprezentációk nyilvános reprezentációkként mint anyagi jelek közléssé válnak, a kultúra elemeiként befolyásolják a többieket.

Idegrendszer, evolúció és mentális folyamatok kapcsolatának vizsgálatában a mai naturalista pszichológiának fontos új jellemzője az, hogy a társas élet elemi formáit is az emberi természethez sorolja. A környezeti interakció, amit hagyományosan tanításnak nevezünk, valójában mint sajátos biológiai irányító rendszer működik. Gergely György és Csibra Gergely modellje a pedagógiai hozzáállásról azt hirdeti, hogy gyermek és környe-

zet együtt alkotnak egy tanuló-tanító rendszert. A kultúra átadása maga egy biológiai alapú keretben történik.

Hadd térjek vissza még egyszer a pesszimizmusra! A század fordulóján indult el a pszichoanalízis, melynek legerősebb mondandója éppen az Ész győzelmének megkérdőjelezése, amit aztán a század története igazol is. De maga a pszichoanalízis eközben győztes lett-e? Sokan vitatják értékét 100 éve, mind a gyógyításban, mind az elméletben. Ha nem hirdetünk győztest, akkor is látható, hogy a pszichoanalízis hozzáállása sokban segíti az ember önértelmezését. Rámutatott arra, hogy egyszerre vagyunk okok meghatározta s a világnak jelentést adó, értelmező lények. Gondjaink az értelmezés tévútjaiból származnak. Az Ész éppen azzal győz, hogy rájön arra, az ember nemcsak az Ész mentén mozog.

Phil Hale

Makrai Pál

zenész, színművész (Budapest, 1945. december 13.)

Átélttem gyerekként a forradalmat, ami meghatározta későbbi életemet. A Rákosi-korszak félelmei után következett a kádári korszak „gulyáskommunizmusa”, ami lehetővé tette a beatzenészi „kibontakozásomat”. A hatvanas évek nagy generációjának lehettem tagja és kezdhettem el a rockzenészi pályámat. Olyan zenekarokban játszottam, mint az Atlasz, Apostol, Korál, Kormorán, Színészzenekar, Favágók, és jelenleg a Sámson és a Magyarock Dalszínház ze-

nekara. Közben 1981-től a műfajteremtő Rockszínház színésze lettem, és azóta is tart ez a kettősség (színész-zenész). Sok színházban játszottam, szinte az egész országban és számos külföldi teátrumban is megfordultam. A filmzés

is gyakran a munkámmá vált itthon és külföldön egyaránt. Ez a munkafolyamat, remélem, még tartani fog, amíg bírom energiával. Három aranylemez és egy platinalemez jelzi a közönség „bírálata”, valamint egy 2000-ben kapott Artisjus-díj. Hogy jöhet-e még valami? Nem tudom. Mindenesetre köszönöm a Mindenhatónak, hogy egész életemben azt csinálhattam, amit a legjobban szeretek (a családom után).

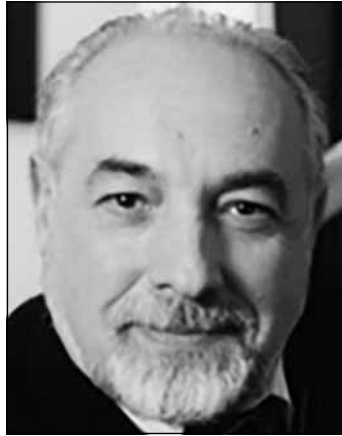

Máttyás, az igazságos (családi rockmusical),
Nemzeti Lovas Színház, Bikal

Korcsmáros Péter

operaénekes, tenor (Budapest, 1945. december 28.)

Azt mondják, hogy az élethez szerencse kell! Délután fél ketőkor jöttem e világra. Anyám naplója szerint a kórházat nem fűtötték, apám egy ajándékba kapott asztali hősugárzót vitt be a kórterembe inkubátor helyett. Egyhetes voltam, amikor hazavittek. Másnap azt vettem észre, hogy nem akarok lélegezni, de szerencsére épp betoppant a gyerekorvosunk, és két órán keresztül élesztgetett. Megmaradtam.

Ez a közjáték volt az első szerencsés fordulat az életemben. (Döbbenetes, hogy ennek már hetven éve!) Ezek után minden úgy történt, mint a mesében. Nekem csak nyitottnak kellett lennem, és elfogadnom azt, amit a sors hozott. Apám, Korcsmáros

Pál a forradalom után képregényrajzolóként a magyar és világirodalom legszebb regényeit rajzolhatta meg. Ez arra ösztökölt, hogy elolvassam ezeket a műveket, így megkaptam ajándékként a nagy írókat. Micsoda szerencse egy tizenéves fiúnak: Mikszáth, Jókai, Gárdonyi, Victor Hugo, Stendhal, és természetesen Verne!

Apám szeretett énekelni. A mutálás után néha vele énekeltem, felfigyelt a hangomra.

Szerencsére volt egy operaénekes ismerőse. Lendvai Andor elvállalta a tanításomat. Ami azzal járt, hogy rászoktam az operába járáshoz. Élveztem a hatvanas évek kitűnő operaelőadásait, és valószínűleg megmaradtam volna ezen a szinten, de sze-

Gaetano Donizetti: *Lammermoori Lucia* (Operaház, 1976), Ravenswood Edgar szerepében

rencsére felvettek a Zeneakadémia ének tanszakára mint baritonistát. Ott komolyan vették a képzésemet, és amit az általános iskolában és a gimnáziumban nem tanítottak meg nekem, azt itt szigorúan megkövetelték. Öt éven keresztül heti öt napon át csak zenével kellett foglalkoznom. A zeneirodalom legnagyobb zsenijeinek alkotásaival, Mozart, Verdi, Wagner, Puccini műveivel élhettem nap mint nap. Ez egy idő után sok is volt.

Még főiskolásként feleségül kértem apám legjobb barátjának, Képes Gézának Anna lányát. Szerencsémre igent mondott. Mivel a hangképzés során egyre magasabb hangokat tudtam kiénekelni, tanárainm kijelentették, hogy tenorista lettem, „maradjak még egy évig az akadémián”. Ehhez nem volt kedvem, azóta sincs diplomám – szerencsére sosem kérték.

Szerencsémre a korszak legjobb vidéki színigazgatója, Radó Vilmos operettbonvivánt keresett, leszerződtem a Kecskeméti Katona József Színházba. Az első szerepem Tom Miggles volt a *Leányvásár*ban. A sok elméleti oktatás után az évi százhusz előadás, a hálás közönség tapsa bizonyította, hogy ennél jobb ötletem nem is lehetett volna. De egy év múlva hiányoztak az operaszerepek. Átszerződ-

tem a debreceni Csokonai Nemzeti Színházba, ahol négy évadon keresztül elénekelhettem a tenorszerepek legtöbbjét: Des Grieux-t a *Manon*ból, Alvarót a *Végzet hatalmából*, Turiddut a *Parasztbecsületből*, a Herceget a *Rigolettó*ból stb.

Jól éreztem magam, de a szerencsecsillagom újra jelentkezett. 1976-ban megszületett Pesten az első gyermekem, Nóra. Nem akartam már kétszáz kilométerre lakni a családomtól. Az első operaházi évemben 12 premiert kaptam, és attól kezdve húsz éven át még több tucatot. Olyan karmesterekkel dolgozhattam, mint Gardelli, Patane, Kobajasi Kenicsiro, Ferencsik János. Anna, a feleségem ki is jelentette: „Abból élsz, amit ingyen is élvezettel csinálnál.” De ötvenévesen rájöttem, hogy már nem mindig élvezem.

Szerencsémre ez egybeesett a rendszerváltással. Szép lassan átváltottam a rendezvényszervezésre. Legnagyobb munkám a pesti operabál lett. 12 éven keresztül olyan sztárokhoz volt szerencsém a remek magyar énekeseken kívül, mint Montserrat Cabballé, Nyeszterenko, Catherine Deneuve, Ornella Muti stb. Ezenkívül 2003-ban Gábor fiammal megalakítottuk a Képes Kiadót, ahol apám Rejtő-képregényeit adjuk ki színes kötetekben. Minden évben legalább egyet. Bár tíz évvel ezelőtt megtámadott egy rosszindulatú daganatos betegség, egy kitűnő sebészprofesszor kimetszette belőlem. Nóra lányom két fiúgyermek után most várja első lányunokámat. A cégemet vejem vette át, remekül fejlesztette tovább.

Hát nem vagyok született szerencsés ember?

Konstantin Póter

Kónya Anikó

pszichológus (Budapest, 1945. december 29.)

1970 óta az ELTE általános, majd kognitív pszichológia tanszékén dolgozom; most mint címzetes egyetemi tanár, megbízott előadó. Szakmai pályám a személyes emlékezet kutatásához vezetett – érdekes kihívás, amikor az életutamba való visszatekintés a feladat. Ám egyik vagy másik perspektívából tekintünk is vissza életünkre, személyes történetet mondunk, és a háttérben egész életünk feldereng.

Általános, kísérletező pszichológusként folytattam szakmai életemet. Generációm a hetvenes évek fordulóján a kognitív pszichológiába nőtt bele: egyidejűleg a világban beért szemléletbeli változással, amit köszönhetünk nyitott gondolkodású professzorainknak – Kardos

Lajosnak, Barkóczy Ilonának, Grastyán Endrének –, akik az akkor új (később általános, majd fellazult) megismerés-lélektani szemléletbe bevezettek. Mi már ösztöndíjasok is lehettünk, így a Sorbonne, majd a Paris Descartes egyetemen is hallgattam órákat (a későbbiekben fennmaradt frankofón érdeklődésem). A kognitív pszichológia – száraz, homlokot ráncoló hangzása ellenére – nyitottságot is jelentett. Hamarosan kialakult egy kognitív társadalom, amelyben számítógépes, nyelvész, filozófus, agykutató szakemberek tartoztak: a bábeli zűrzavar időnként csendesedett, és létrejött a gondolatok összhangja. Sajátos módon a kognitív pszichológia előbb a számítógép-tudománnyal és a nyelvtudománnyal került kapcsolatba, majd csak később az idegtudományokkal. Bennem a kognitív világhoz való tartozást Pléh Csaba szakmai barátsága erősítette meg az ELTE kognitív pszichológia tanszékének kutató szemináriumai által (a nyolcvanas években járunk), majd a Makog (Magyar Kognitív Alapítvány) kezdetekben Visegrádon zajló rendezvényeibe való bevezetéssel. Utóbbiban sokféle gondolkodású kiváló ember találkozott és hatott egymásra. Ebben az évtizedeket felölelő munkában nevelődtek a ma középkorú kutatók: köztük azok, akik az emlékezet és a nyelv hatáskörébe kerültek. Mindez közös kutatásokban, oktatott tárgyakban is kamatozott.

Érdeklődésemet az emlékezet pszichológiájában találtam meg, amely kutatási terület izgalma és szépsége a „jelenség” bonyolultságából fakad. E területen a hagyományos kísérletezést meghaladva az elméletek eljutottak a mindennapi emlékezet kérdéseihöz. Mindez években-évtizedekben mérhetően lépésről lépésre haladva történt. Követtem az utat, és utólag látom át az elméletképzés szükségszerű lassú voltát, amely az egyszerűtől a bonyolultig majd visszavezet: évtizedekben közelítve, lépésről lépésre. Első lépésként én is, mint sokan, izgalmasnak találtam a nyelvi asszociációk tartalmi elemzését, fogalmaink szerveződéséből következő az emlékezeti rendszerekre. Ezen belül főként a nyelvi fejlődéssel kapcsolatba hozható emlékezeti fejlődés érdekelt. Az

alapfolyamatok kutatása idővel kiemelte az emberi emlékezet sajátos formáját: amit a szakzsargon epizodikus/autobiografikus emlékezetnek nevez. Ezen a területen az elméletek messze elrugaszkodtak a laboradatoktól. Szólistákkal kísérleteztek, ám fenomenológiai és emlékezeti tudatosságra hivatkoztak, és kiterjesztették elméletüket a személyes visszaemlékezésre. Ez kikényszerítette (az objektív adatok ellenvetését legyőzve), hogy hamarosan a valós személyes emlék is bekerült a laborba. A további elméletképzést erősen módosította az a felismerés, hogy emlékeink nem egyneműek, emlékezetünk többféle tudást mozgósít. Ezen belül figyelmet kapott az egyedi, „újraélt” emlék természete, amelyre saját kutatásom is irányul. Az út az ún. vaku-emlékkel, majd az érzelmi/hangulati hatásokkal kezdődött, majd kiterjedt az önéletrajzi emlékezet elbeszél formájára, amelyen belül a kiemelkedő, epizodikus részleteket igyekeztem azonosítani. A mai napig foglalkoztat ez a terület: így például az emlékek által létrehozott téri mentális modell: amely tanúskodik a tér és a nyelv összjátékáról. Más oldalról az emlékezeti élmény és az emlékezeti elbeszélés megfeleltetése. Ezen a vizsgálati szinten a kísérleti, fenomenológiai és tartalmi adatok egymásra épülnek.

A 2000-es évektől a pszichológiai elméletképzés igazolását az agykutatástól várta és kapta meg: az önéletrajzi emlékezeti kutatás belefutott a kognitív idegtudományba. A személyes emlékezés magasan összetett jelensége egy neurokognitív rendszert rajzol körül. Én a neuropszichológiával, az emlékezet sérülésével foglalkozó területtel kerültem kapcsolatba, klinikus szakemberekkel való együttműködés formájában. A visszaemlékezés sajátosan emberi jelenségének megismerése mára az agy, az emlék és a tudat felől történik – ami azonban szembetűnően hiányzik az elméletképzésből: az emlékező elbeszélés. A „mentális időutazás” értelmezéséhez számba kell vennünk az elbeszélés társas természetét. Ez a megközelítés az irodalomtudomány és részben a szociális és történelemtudományok irányába további kapcsolódási pontot jelent, amely által e tudományok képviselőivel is kapcsolatba kerültem. Ezt jelzi egy kollektív emlékezetről szóló vita-kötet, amelynek közös pontja M. Halbwachs munkássága volt. A vitában történész, szociológus, néprajzos és pszichológus szakemberek is részt vettek. A klasszikus szerzővel Ajtony Árpád ismertetett meg a párizsi könyvesboltokat együtt járva. Volt idő, amikor közös bölcsészkurzusban tanítottam pszichológusokat, történészeket, irodalmárokat, ami erősen hatott eredendően kísérleti látásmódomra. Mindeközben előtérbe kerültek olyan kérdések, mint az önéletrajzi emlékezés és az önéletrajzi fikció rokonsága, vagy a személyesen megélt történelem emlékezeti érvénye.

Szerepem, hozzájárulásom az önéletrajzi emlékezet kutatásához talán abban áll, hogy ráhangolódtam a megközelítés sokszínűségére, és az agytól a társas megismerésig igyekeztem az emlékezés kérdéskörét átlátni: tudva, hogy a vizsgálódás ezen belül mindig egy kiválasztott szintet képvisel. Szerencsének tekintem, hogy találkoztam az emlékezés újrafelfedezett témájával, és szakmai életemen át kísértem alakulását. Valahogy úgy, ahogy ez felnőtt életemben történt gyerekeim és unokáim nevelésével: szemlélődtem, és részt is vettem benne.

Gyerekeim: László Flóra szociológus és László Sára filmrendező, producer. Két kisiskolás unokám van, Mihály és Éva. Szépek, okosak, tehetségesek; hálás vagyok a sorsnak hogy mellettem élnek. Személyes élettörténetem ter-

mészetszerűleg kitágul, ha arra gondolok, hogy honnan jöttem. Szüleim az első generációs nemzedék rögzös útján haladtak – hárman voltunk testvérek. Édesanyám Kolláth Margit magyar-történelem szakos tanár. Édesapám Kónya Albert elméleti fizikus és politikus; mindemellett ő is tanárember volt. Életük hozzátartozik életregényemhez: személyes, társadalmi és történelmi vonatkozásában egyaránt. Ennek áttekintése, „megírása” életkorunkból fakadó feladat; saját társadalmi regény. Túlmutat a leírt sorokon, a szakmai életúton, de jelen van bennem.

Kónya Albert

Alkalmadtán.

DUNA SZIMFONIKUS ZENEKAR
hangversenysorozata és Családi
Matiné vasárnap délelőttönként

DUNA MŰVÉSZEGYÜTTES
táncelőadásai

Konferenciák, esküvők, bankettek
exkluzív rendezvényhelyszíne

a belváros szívében...

1051 Budapest,
Zrínyi u. 5.

+36 1 235 5500

info@dunapalota.hu
www.dunapalota.hu

Nyolcvanhét jeles hetvenes

Január Cholnoky Győző, Cseke Péter

Február Budahelyi Tibor, Suhai Pál, Soósné Faragó Magdolna, Frankovics György, Gosztola Gábor, Doboss Gyula, Klaudy Kinga, Földes László (Hobo), Kligl Sándor, Szemethy Imre

Március Fábri Anna, Sánta Ferenc, Trischler Ferenc, Csáky Zoltán, Sárándi József, Micheller Magdolna, Szörényi László, Galánfi András, Mengyán András

Április Kiss Gy. Csaba, Makray Katalin, Sárváry Katalin, Tátrai Zsuzsanna, Pardi Anna, Kéri Imre, Vonyó József, Konrád Ferenc, Matzon Ákos, Bachman Zoltán, Benyó Judit, Sztevanovity Dusán, Muzsnay Ákos

Május Bánó Attila, Maurits Ferenc, Bárdos Jenő, Veres András, Bérczes Mária, Fericsán Kálmán, Romhányi Török Gábor, Kamocsay Ildikó, Aknai Tamás, Málík Irén

Június Monostori Imre, Rubovszky Éva, Beregi Péter, Wojtilla Gyula, Harsányi Gábor, Sárközy Péter, Alexa Károly

Július Uri István, Lőcsei Gabriella, Urbán Tamás, Ódor László, Duray Miklós, Molnár Endre, Birtalan Ferenc, Küllös Imola

Augusztus Vásárhelyi János, Tőke Péter Miklós, Giczycsaba, Issekutz Sarolta, Makoldi Sándor, Blaskó János, Czoma László, Jahoda Ernő István, Kovács István

Szeptember Oláh Mara, Szakáll Ágnes, Déki Lakatos Sándor, Csepeli István, Pálos Zsuzsa

Október Molnár Piroska, Buzek László, Monori Lili, Ablonczy László, Raffay István

November Cserje Zsuzsa, Pálffy G. István, Patocska Mária, Szalóczy Pál, Zöldi László, Pléh Csaba

December Makrai Pál, Korcsmáros Péter, Kónya Anikó

Ára: 1490 Ft. Előfizetés: 6000 Ft.

Előfizethető személyesen valamennyi postán és a kézbesítőknél, a Magyar Posta Zrt.

(1) 303-3440-es faxszámán, a hirlapelofizetes@posta.hu e-mail-címen,

valamint a szerkesztőségben.

A Napút elérhető az interneten: <http://www.napkut.hu>

Számlaszám: OTP 11713005-20381185

A folyóirat támogatói:

Nemzeti Kulturális Alap

EMBERI ERŐFORRÁSOK
MINISZTERIUMA